

faulkner

ursul

William Faulkner

URSUL

NUVELE

Traducere și prefață de
RADU LUPAN

EDITURA PENTRU LITERATURĂ
1966

Titlurile *Victorie în munți*, *Wash*, *Mireasmă de verbină*, *Soare în amurg*, *Vânătoare de vulpi*, au fost traduse după ediția: „Collected Stories of William Faulkner”, Random House, New York, 1964; nuvela *Ursul* a fost tradusă după volumul *Go Down, Moses*, ediția „The Modern Library of the World’s Best Books”, Random House, iar nuvelele *O greșeală de chimie* și *Fum* din volumul *Knight’s Gambit*, „Signet Book”. Random House.

CUPRINS

PREFAȚĂ

TABEL CRONOLOGIC

VICTORIE ÎN MUNȚI

WASH

URSUL

MIREASMĂ DE VERBINĂ

SOARE ÎN AMURG

O GREȘEALĂ DE CHIMIE

FUM

VÂNĂTOARE DE VULPI

PREFAȚĂ

După opinia lui Malcolm Cowley, cunoscut critic american și unul dintre cei mai autorizați¹ cercetători ai operei scriitorului, William Faulkner „nu este esențialmente un romancier... O parte a romanelor sale îmbină două sau mai multe teme care au prea puțină legătură între ele... iar celelalte tind să se dividă într-o serie de episoade care seamănă cu niște mărgele dintr-un șirag... Faulkner, continuă criticul, este neîntrecut și în cea mai mare măsură el însuși, fie în povestirile mai lungi... fie în saga ținutului Yoknapatawpha în întregul ei.”²

Deși părerile lui Cowley mi se par a fi mult prea categorice ele atrag totuși atenția asupra unui aspect caracteristic al operei faulkneriene – frecvența și excelența povestirii care s-ar situa între nuvelă și roman, atât ca dimensiuni cât și ca viziune. Faulkner a scris și a publicat nuvele și povestiri atât la începutul carierei sale literare cât și în perioada apariției marilor sale romane. Mai mult chiar, o seamă de lucrări intitulate romane, cum ar fi *The Unvanquished (Neînfrântul)*,

¹ În 1946, când opera lui Faulkner și importanța ei în cadrul literaturii contemporane erau cam neglijate în Statele Unite, Malcolm Cowley a alcătuit o edificatoare culegere din cele mai bune pagini ale scriitorului: *The Portable Faulkner*. Alegerea textelor, prefața ca și notele care au însoțit aceste texte au contribuit într-un mod hotărâtor să impună iar opiniei publice valorile artistice deosebite propuse de o operă și un scriitor care în mod nejustificat nu se bucurau, de prețuirea ce li se cuvenea.

² *The Portable Faulkner*, Viking Press, N. Y. 1946, Malcolm Cowley – Introduction, p. 10.

Go Down, Moses (Coboară, Moise), sau *The Wild Palms (Palmierii sălbatici)*, sunt în fapt suite de povestiri mai ample sau mai scurte, relaționate sau nu între ele. Și totuși a susține că Faulkner nu este esențialmente un romancier mi se pare a considera în mod unilateral relațiile nu întotdeauna vizibile, e drept, dintre povestire și roman în cadrul operei scriitorului. Nu intră în intențiile acestor rânduri o examinare a legăturilor secrete sau mărturisite dintre povestire și roman – granițele acestor teritorii sunt adesea mai labile decât se spune și se presupune – totuși câteva precizări se cer a fi făcute.

O caracteristică aproape generală a povestirilor sau nuvelor lui Faulkner este faptul că ele se constituie ca momente ale unei vaste, complicate, dar interior coerente mitologii. Ale unei mitologii care, cuprinzând laolaltă romane și povestiri, pornește de la datele reale și mitizate ale istoriei prezente sau trecute a Sudului. (Și desigur nu numai această coerență a perspectivei le unește, ci și gestul superb prin care, creând pe harta lumilor posibile comitatul Yoknapatawpha, autorul lui l-a dăruit cu o ordine materială și temporală minuțios și nepuizabil reconstituită, până la a înscrie oamenii și întâmplările acestui teritoriu legendar într-un prezent care se numește eternitate și într-o societate care se numește umanitatea.)

Acesta e și motivul pentru care s-a observat adesea că ritmurile imaginației faulkneriene sunt prea ample, abia putând a fi cuprinse în cadrul unei cărți. Ele și-au găsit totuși de multe ori o concentrată exprimare și în povestirile mai scurte, cu precizarea făcută mai sus – aceea a subsumării lor, în mod obișnuit, marii construcții.

O comparație cu Hemingway, autorul câtorva dintre cele mai bune schițe și nuvele ale literaturii contemporane universale, va scoate și mai bine în evidență această caracteristică a povestirii faulkneriene – concretizată, cum e și firesc, într-o serie de trăsături specifice – și va sublinia încă o dată cât de restrictivă e afirmația lui Malcolm Cowley și în ce sens trebuie să fie ea amendată.

Hemingway tinde să-și considere materialul epic ca pe un

fapt bine circumscris, delimitat în sine însuși; Faulkner dimpotrivă, din perspectiva unor întâmplări care își au originea în trecut și au prelungiri în prezent. Simplitatea, reducerea la esențial e caracteristică povestirii hemingwayene, la Faulkner se rețin și se adaugă mereu amănunte care îmbogățesc, nuantează și relaționează continuu niște fapte care nu mai sunt deloc așa cum păreau a fi inițial. În timp ce Hemingway e sensibil cu deosebire la momentul în care se dezvoltă sensul povestirii, Faulkner stăruie asupra întâmplărilor care l-au făcut posibil și asupra a tot ce ar putea aștepta dincolo de ele, dezvoltând ceea ce realitatea vizibilă tănuiește, cercetând ce e ascuns, ce se relevă treptat, ceea ce pare contradictoriu dar se dovedește a fi de fapt unitar. Surpriza se datorește înlăturării câteodată febrile sau delirante, alteori răbdătoare și lente, a vălurilor care drapează o realitate ce nu se oferă niciodată, pe deplin, observației.

Firește, nu am intenția de a deduce din aceste câteva deosebiri, definind două atitudini artistice, nici incompatibilități, nici ierarhii. Este important să vedem însă limpede, dincolo de detaliile de ordin biografic care confirmă orientarea operei și formarea unei anume concepții despre timp și realitate, că viziunea artistică a lui Faulkner este în general aceea a unui romancier. Și de aceea nu de puține ori – e interesant de notat că, exceptând primele povestiri, majoritatea schițelor și nuvelor sunt scrise în perioada marilor romane – unele povestiri devin nuclee de roman sau cuprind fapte și personaje care capătă, și nu prin dilatare, viață și dimensiuni romanești. Stăruie mereu impresia că fiecare povestire mai amplă sau mai scurtă conține mai mult decât spune, că subiectul fiecăreia e doar parțial enunțat și că potențial ele aparțin unui roman sau vor deveni romane.

Așadar, dacă afirmația lui Cowley trebuie relativizată și rectificată în sensul celor arătate, nu putem fi de acord nici cu observația cel puțin nedreaptă, făcută de criticul Irving Howe, autorul unui studiu dens și în general interesant despre opera marelui scriitor american, care, printre altele, spune: „...dacă Hemingway n-ar fi scris schițele și povestirile

sale (*short stories*), istoria acestui gen în America și Europa ar fi radical deosebită de ceea ce este, în timp ce, dacă Faulkner nu și-ar fi scris povestirile sale această istorie nu ar fi fost afectată în mod serios”³.

Evoluția prozei contemporane și implicit aceea a povestirii a cunoscut mult mai mulți factori care i-au determinat orientarea și expresia, așa că influența lui Hemingway e considerată, probabil aci, în special sub raportul tehnicii narative, și mai puțin sub raportul expresiei artistice în toată complexitatea ei. Adevărul, precum se știe, este că până la urmă generația de prozatori americani care i-au urmat lui Hemingway au căutat dincolo de această tehnică narativă posibilitatea exprimării cât mai adecuate a unor realități contradictorii, tulburătoare și obsesive și au găsit-o mai degrabă în opera și în scrisul lui Faulkner. Pentru ca dincolo de empirismul psihic al eroilor hemingwayeni li se puneă și acestor scriitori ca și înaintașilor lor, dar cu o mai mare acuitate, problema definirii condiției umane în veacul în care trăiau. Și în opera lui Faulkner aceasta e substanța întregii sale mitologii. Fenomenul mi se pare a fi concludent nu numai pentru ceea ce s-a întâmplat în Statele Unite, unde aş aminti printre alții pe Truman Capote, John Updike, Saul Bellow, William Styron, Carson McCullers, autori și de povestiri și de romane, ci și în Europa, unde aş aminti pe Camus (din *La Chute*), pe Günther Grass (din *Hundejahre*) ș.a.

Evoluția povestirii a urmat, cred, de ajuns de aproape evoluția romanului: de la elucidarea unor *cazuri*, accentul dezbaterii s-a deplasat pe elucidarea unor *situații* cu caracter frecvent, ba chiar a unor situații limită, limita fiind aici condiția care înglobează cel mai mare coeficient de generalitate, către care tind ca semnificație cazurile izolate sau întâmplătoare. Și în acest sens influența lui Faulkner asupra povestirii moderne mi se pare mai importantă decât aceea a lui Hemingway, și într-un sens chiar condiționantă.

Am stăruit atât de mult asupra a două păreri extreme,

³ Irving Howe, *William Faulkner*, ed. II, N. Y. 1962, p. 262.

contradictorii, despre povestirile faulkneriene, deoarece discutarea lor înlesnește o precizare care i se cuvenea dintr-un început cititorului.

Căile de acces spre lumea fascinantă și încrâncenată a comitatului Yoknapatawpha nu sunt dintre cele mai facile și nici dintre cele mai ușor de urmat. O bibliografie a lucrărilor mai importante consacrate operei faulkneriene, publicate în ultimii doi ani în S.U.A., a lucrărilor destinate să ofere cititorului mijloace mai lesnicioase de a pătrunde în universul complex și complicat al acestei opere, enumera nu mai puțin de șase volume, ca să nu mai vorbim despre numeroasele articole, studii și eseuri. Două volume se ocupă de personajele operei (unul chiar are titlul: *Cine sunt personajele lui Faulkner*), un altul e un glosar Faulkner, altul un manual Faulkner, un altul e o „cheie” pentru lectura lui Faulkner și în sfârșit cel mai amplu volum indică „șapte căi de acces” la una dintre cele mai cunoscute povestiri faulkneriene: *Ursul*⁴. Numărul mare al acestor lucrări nu trebuie să ne mire: opera pe care o cercetează se întregește dintr-o infinitate de aspecte, precum realitatea și se impune memoriei prin obsesie, precum visul. Din această perspectivă bivalentă a evenimentelor, nu este întotdeauna prea ușor de urmărit firul narațiunii și calea reconstituirii ordinii temporale a faptelor nu ne dă decât parțiale indicații asupra logicii desfășurării lor. Ea nu reușește decât să sugereze, și uneori de ajuns de imprecis, *cum* s-au petrecut faptele, dar mai rar ne spune și *de ce* s-au petrecut așa. În opera lui Faulkner, datorită și opticii ei bivalente, *cum* depinde foarte strâns de *de ce*, și uneori chiar se și confundă. Ordinea temporală s-a transformat într-o foarte particulară modalitate de a concepe acțiunea timpului asupra faptelor și oamenilor, a oamenilor și faptelor asupra timpului. Acest acut sentiment al timpului, asupra căruia mă voi opri ceva mai departe e specific viziunii lui Faulkner asupra vieții și mi se pare esențial pentru cititorul operei sale să-și apropie această viziune, pentru a putea considera apoi cu luciditatea

⁴ *Mercure de France*, nr. 1215, 1965: *Faulkneriana*.

și detașarea care izvorăsc din înțelegere, drama faulkneriană. Este, desigur, mai dificil să capeți elementele necesare constituirii acestei viziuni, începând lectura operei cu un roman sau altul, pentru că foarte adesea ele sunt legate unul de celălalt în lămurirea acestei chinuitoare forțe a timpului. Am socotit de aceea ca ar fi potrivit, ca o introducere în universul și în timpul faulknerian, în fixarea câtorva coordonate înlăuntrul cărora se înscrie o lume a damnării violent negate de obsesia ispășirii și a depășirii, să propun cititorului e culegere din povestirile cele mai importante, pentru a înlesni astfel o privire mai sintetică asupra datelor fundamentale ale acestei lumi. Imaginea pe care o va avea pe această cale cititorul se va nuanța și se va amplifica, firește, odată cu lectura romanelor; dar ea își va îndeplini, sper, menirea de a pregăti o mai mare receptivitate la valoarea și semnificația acestor nuanțe precum și la ordonarea lor într-o viziune unitară.

*

Mitul antic sau popular se împlinește, precum prea bine se știe, într-un spațiu ideal, atemporal și asocial. Dimensiunile fantasticului sau fabulosului îngăduie mai rar o reprezentare adecuată a relațiilor temporale și sociale și de multe ori acestea transpar printr-o simbolistică de ajuns de vagă. Perspectiva realității se pierde de obicei în asemenea reprezentări într-o generoasă sau încrâncenată apoteoză. Substanța acestor mituri o constituie în esență diferitele variante ale temei relațiilor dintre om și forțele supranaturale sau considerate ca atare, văzute sub diverse înfățișări.

Cu tot progresul cunoștințelor umane în explicarea universului interior și exterior, miturile n-au dispărut, desigur. Numai că în epoca modernă principala preocupare a lor este în general legată de relația om sau oameni și timp. Sentimentul acesta al timpului, de fapt al transformării realităților în timp și prin oameni, este cu deosebire caracteristic înțelegerii moderne a vremurilor mai noi. A dispărut ideea timpului, infinitate în sine și prin sine, a

timpului căruia i se supun și vremuri și oameni, și și-a făcut tot mai mult loc ideea încercării de a domina timpul finit, de a-l înfrunta.

Marii realiști francezi au fost poate, printre primii scriitori care au fost asaltați, torturați de acest sentiment al timpului finit. La Balzac, din sentimentul ireparabilului, nerepetabilului, s-a născut acea fantastică putere de a recrea, de a repopula o lume cu oamenii, detaliile și faptele unui timp revolut. Stendhal a înțeles mai bine și mai profund acest sentiment al timpului și l-a explorat în formația și evoluția sentimentelor, în formația și evoluția caracterelor unor oameni care încearcă să se lupte cu timpul. De aceea dacă, într-un sens, nu vom găsi la el bogăția amănuntelor, strădania uluitoare de a enumera rădăcinile materiale ale acțiunilor umane ca la Balzac, vom afla în schimb o mult mai subtilă analiză a interrelației dintre timpul social – condițiile sociale – și timpul individual – formarea și transformarea, evoluția și revoluția sentimentelor, ideilor, caracterelor. De aceea, Stendhal e considerat a fi la originea viziunii moderne a literaturii occidentale, aceea care a cunoscut, în toată amploarea ei și a explorat cu uluire, cu panică, cu sfâșiere, despărțirea timpului individual de cel social, iremediabila și apăsătoarea distanță dintre o societate constituită după niște legi menite să ignore omul și să-i refuze posibilitatea afirmării personalității sale ca individ. Literatura apuseană reflectând această lume, aparent incomprehensibilă și absurdă, a pus ades în centrul ei omul care caută, din ce în ce mai mult, refugiul într-un timp individual menit să-l cuprindă cât mai deplin, dar seninătatea și senzația de infinit de altădată nemaexistând, mitologiile de acum nu mai pot comunica, precum în trecut, sentimentele tonice ale armoniei, puterii și bucuriei, ci doar contrariul lor. Ele sunt mai puțin depărtate de realitate totuși decât ne-am aștepta, deoarece sentimentul timpului nu poate duce la ignorarea, la abolirea lumii înconjurătoare, și voit sau nevoit el exprimă și nu poate să nu exprime, direct sau indirect, relațiile dintre timpul individual și cel social, chiar dacă nu întotdeauna după o dialectică dintre cele mai riguroase.

Mitologiile propuse de Proust în *Căutarea timpului pierdut*, de Kafka în romanele și povestirile sale sau de Faulkner în saga sa, sunt dincolo de intențiile sau chiar prin intențiile autorilor lor acut interogative în legătură cu natura și evoluția umană, cu natura și evoluția omului în societatea din occident a veacului nostru.

Proust, în opera sa, „cea mai de seamă comedie socială a literaturii franceze”, cum s-a spus, a căutat eternitatea în puțința reînvierii, dincolo de ordinea și limitele temporale, a oamenilor și a faptelor lor, practicând o uluitoare geologie psihică. Zădărnicia acestei preocupări, conștientă și chinuitoare în neputința ei, dă atitudinii scriitorului acea simultană identificare și detașare, poetică și ironică, față de evenimentele unui timp „pierdut”.

Eroii lui Kafka suportă o necruțătoare presiune a timpului care devine uneori aproape o prezență materială și până la urmă sunt înfrânți și ca urmare a inexorabilității lui (*Castelul*).

Faulkner a pornit de la încercarea de a recrea mitul pământurilor natale, efortul lui creator a fost uriaș, dar el nu a putut ignora consecințele acțiunii timpului, a prezentului din care scria, asupra legendei și astfel legenda s-a transformat într-o modalitate de apreciere a realității, și ceea ce ar fi putut fi doar o vastă parabolă a vieții Sudului a devenit o torturantă dezbatere asupra condiției umane în vremea de azi.

Mitul modern nu se mai poate împlini într-un timp absolut, conștiința temporalității omului, a faptelor sale care tind să înfrângă și această limită, se infiltrează până și în cele mai abstrase construcții imaginative și duce ades la sugestii privind mediul social asupra căruia vremea acționează și care, la rândul lui, acționează asupra vremii.

Într-unul dintre cele mai edificatoare interviuri ale sale, referindu-se la crearea imaginarului comitat Yoknapatawpha, Faulkner declara:

„Începând cu *Sartoris* am descoperit că merită să scriu despre măruntul meu petec de glie natală și că nu voi trăi îndeajuns ca să termin tot ce se poate scrie despre el... și

astfel mi-am creat un cosmos propriu... Îmi place să cred că lumea pe care am creat-o e un fel de cheie de boltă în univers; că neînsemnată așa cum e această cheie de boltă, dacă ar fi îndepărtată de la locul ei însuși universul s-ar prăbuși.”⁵

Mărturisirea aceasta ne indică în primul rând sursele unei opere care-și are rădăcinile într-o realitate cunoscută minuțios și pasionat, considerată cu afecțiune și cu luciditate. Ea vădește convingerea – afirmații apropiate le cele de mai sus au fost făcute în repetate rânduri – marelui prozator că materialul cel mai fecund și mai prețios al operelor de imaginație rămâne o realitate bine cunoscută. Și aceasta era viața trăită în orășelele atât de familiare: Oxford, Ripley, și Holly Springs – recreate într-un fel sau altul în imaginea fictivului oraș Jefferson – printre oamenii, locurile și amintirile regiunii Lafayette-Mississippi, a căror prezență va bântui fabulosul și realul comitat Yoknapatawpha.

Cu oarecare sagacitate s-ar putea identifica și localiza, pe harta acestui comitat, al „cărui singur proprietar și posesor e William Faulkner Esq.”, hartă întocmită de autor, mai toate casele și locurile unde se petrec faptele cuprinse în vasta saga a Sudului, s-ar putea stabili, cu multe amănunte, datele de ordin biografic ale personajelor care o populează, precum și, în numeroase cazuri, genealogiile lor.

Amprenta distinctivă a claselor sociale, a profesiunilor ca și a istoriei unor oameni sau unor familii ne este deslușită cu claritate, și aflăm mereu cum vorbesc, ce obiceiuri au și cum trăiesc personajele. La toate acestea am putea adăuga și o conștiință exacerbată a istoriei tragice a Sudului, ca și a grelei moșteniri a problemelor economice și morale ale acestei regiuni.

Iată, aşadar, planul realist al operei în care se pot identifica oamenii, locurile, istoria unei regiuni anume din Sud sau a Sudului ca atare.

Pornind de la aceste date ale experienței, Faulkner le-a

⁵ „William Faulkner, *Three Decades of Criticism*”, Michigan, 1960, pp. 81–82.

folosit ca mijloace pentru discutarea celor mai acute probleme morale ale omului de azi, inter pretându-le în lumina unei concepții proprii asupra realității. Aceasta nu ar fi atât un fenomen determinat istoricește în timp și spațiu, cât o condiție a conștiinței. Realitatea se transformă dintr-o existență obiectivă, în ceea ce au făcut trecutul și prezentul, adică timpul, dintr-un lucru sau dintr-un fapt, în anume condiții psihice. Înglobând experiența umană și existând paralel cu conștiința, timpul încetează astfel de a mai fi pur și simplu o cronologie și devine o neîncetată încercare de a stabili valorile morale reale, regizorul principal al unei vaste mitologii axiologice. De aici și propunerea unei alte înlănțuiri a faptelor decât ar cere-o regula cauzalității obiective a prozei tradiționale, structura convențională a timpului fiind înlocuită cu aspectul temporal al unor realități subiective.

Este important, se înțelege, să cunoaștem amănuntele biografiei lui Faulkner, și volumele dedicate acestor aspecte ca și mărturisirile romancierului pot fi de multe ori edificatoare⁶; esențial mi se pare a avea în vedere în mod permanent procesul prin care planul acesta realist existent la originea operei se transformă într-un mit, o legendă. Cu toată admirația pe care o arăta uneori pentru Balzac, prozatorul american nu a năzuit să scrie o nouă comedie umană a Sudului, deși unii dintre comentatorii săi au încercat să-i sistematizeze opera în „scene din viața de pe plantații”, „scene din viața albilor săraci” etc. Izvorâtă dintr-o profundă meditație asupra prezentului, dezamăgitor și chinuitor, opera faulkneriană se construiește pe tendința fundamentală a autorului ei de a afla, așa cum am mai spus, printr-o halucinantă, torturantă, dar nu disperată căutare, confirmarea ideii că experiența istorică trecută și actuală nu depune mărturie împotriva omului și a valorilor lui etice, ci pentru om și pentru valorile lui etice. În centrul acestei opere se află „glorificarea puterii de a supraviețui și a strădaniilor

⁶ Interesante și sugestive detalii privind originea unor personaje și a atmosferei. din multe povestiri și romane se găsesc în volumul de amintiri publicat de fratele prozatorului, John Faulkner, și intitulat: *Fratele meu Bill*, N.Y., 1963.

oamenilor de-a lungul tuturor timpurilor”⁷, se află acea hotărâre de a nu „accepta declinul omului”⁸.

Pentru a găsi faptele și argumentele care să-i dea această convingere, Faulkner respinge ades un prezent în care a aflat o cumplită dezordine morală, o lipsă acută de interes pentru valorile morale tradiționale, pentru interesele generale umane și încearcă să exalte trecutul. Critica pe care o face romancierul vremii sale exprimă, e drept, nostalgia după o vreme în care omul îi pare să fi fost mai apropiat de semenii săi în căutarea adevărului și a dreptății, în care să nu fi fost dominantă ideea absurdității și a destrămării, specifice condiției omului modern. Dar, cum arată Robert Penn Warren în studiul menționat, romancierul însuși consideră că vechile așezări nu au reușit să satisfacă aspirațiile comune spre bine, că erau nedrepte, damnate prin însuși răul care stătea la baza lor, sclavajul. Fie îngăduiau totuși afirmarea unor norme morale, adevărate sau false, arbitrare sau nu, și le puteau impune prin invocarea unui ideal călăuzit de ideea dreptății. Chiar dacă omul vechilor timpuri, tradiționale, târât de cursul tumultuos al existenței nu înțelegea întotdeauna sau nu putea defini ideea de adevăr, nevoia lui îi era caracteristică, în timp ce în prezent, romancierul află de multe ori un dispreț pentru dreptate și adevăr, o cale liberă și neîmpiedicată pentru manifestarea răului.

Firește, opera lui Faulkner – poate mai puțin chiar ca alte opere cu profunde implicații filosofice – nu expune opiniile autorului ei despre relațiile dintre trecut și prezent, într-un mod sistematic, iar câteodată vădește o surprinzător de simplificată viziune a evenimentelor reale. Dar e vizibilă în meandrele, revenirile, vârtejurile, înălțările și prăbușirile ei o imensă forță, aceea care a îngăduit crearea din amintiri adevărate sau imaginare despre trecut, din cunoștințe reale sau închipuite despre prezent, a unei obsesive, uluitoare și vaste epopei, mărturie și analiză, evocare și invocare a

⁷ Robert Penn Warren, *Selected Essays* – William Faulkner, N.Y., 1938.

⁸ Discursul lui William Faulkner la primirea premiului Nobel, 1960.

omului care caută să-și cunoască puterile și să și le afirme în luptă cu răul care-l oprimă. Și ceea ce dă cu adevărat un accent dramatic și pasionant acestei opere este faptul că scriitorul o construiește opunându-se mitului și acceptându-l, luptându-se cu el și continuând să-i recunoască farmecul și puterea, ambivalența și instabilitatea poziției sale față de real și ireal menținând permanent o atmosferă de tensiune și neprevăzut. În această neîncetată dezbatere în care sunt rând pe rând afirmate și infirmate puterile realității și ale imaginației, omul cu destinul său, și nu numai cel din Sud, omul care luptă cu o lume ostilă ca și cu el însuși, căutând să-și confirme calitatea de ființă umană, să cunoască și să înfrunte dificultățile care stau în calea acestei confirmări, se conturează în toată plenitudinea tragicei sale condiții.

S-a vorbit, tocmai din acest motiv, de resemnarea, de sentimentul damnării care marchează viețile personajelor faulkneriene, de blestemul care apasă asupra lumii din comitatul Yoknapatawpha. Andre Malraux vorbește despre „o lume unde omul nu există decât zdrobit”, iar J. P. Sartre îl consideră pe „omul lui Faulkner... pierdut din naștere și înverșunat să se piardă”. Or, abisurile în care se prăbușesc ca și culmile la care ajung aceste personaje se datoresc încercării de a afla din confruntarea cu ei înșiși, cu ceilalți și cu istoria lor individuală sau comună, cine sunt. Într-una dintre numeroasele convorbiri avute la universitatea din Virginia, romancierul declara de altfel „...pentru mine e condiția cea mai tragică în care se poate afla un om: să nu știe cine e”⁹. Omul lui Faulkner are întotdeauna în fața destinului sau a blestemului tendința temerară de a-și descifra soarta sau de a se afirma pe sine, fiecăruia îi rămâne, tocmai pentru a se defini, pentru a se afla, libertatea unui gest de revoltă sau de acceptare conștientă, în ambele cazuri o înfruntare. Sau așa cum spune Irving Howe vorbind despre viziunea morală a prozatorului: „Pentru personajele lui Faulkner, gestul („the gesture”, termenul folosit de critic are o accepție mai largă: fapta, n.n.) devine forma exterioară

⁹ *Faulkner in the University*, Virginia, 1959, p. 118.

a integrității lor; e modul lor de a accepta deplina greutate a experienței, așa că până la urmă nimic să nu fi rămas neîmplinit sau neîncercat. Chiar când gestul nu este pe deplin săvârșit, ei sunt angajați în felul lor în viața conștientă a cunoașterii și a acceptării a tot ce se poate întâmpla, a recunoașterii prezenței simultane a întregii experiențe individuale în orice moment al vieții. E un fel de libertate.”¹⁰

Se înțelege că acest fel de „libertate” e, pe un alt plan, o anume înțelegere a necesității, ceea ce nu înseamnă nici resemnare și poate nicio iremediabilă daună.

*

Am căutat să includ în culegerea de față nuvelele și povestirile cele mai semnificative pentru diferitele etape ale creației faulkneriene, care să cuprindă într-o largă arie motivele ei cele mai caracteristice. Urmărind o anume cronologie, aceea a timpurilor evocate și invocate de romancier, sumarul nu ține seama de ordinea apariției lucrărilor, încercând a fi și prin aceasta fidel intențiilor autorului.

De la războiul de Secesiune¹¹ și până la epoca modernă, timpul faulknerian se desfășoară în aceste povestiri când dinspre trecut spre prezent, când dinspre prezent, spre trecut, cu adevărurile lui particulare, subiective, cu cauzalitatea lui care nu respectă de multe ori altă logică decât cea afectivă. Într-un sens se poate spune că nu e vorba niciodată de un „prezent pur”, tot astfel cum nu ne vom afla nici prea ades în prezența unui „trecut pur”. Ca și în restul operei lui Faulkner, vom întâlni și aici cele două structuri ale folosirii timpului, descrise de comentatori: înceata, treptata, penibila și stăruitoarea reconstituire a trecutului de către un povestitor sau povestitori care există în prezent sau au existat într-un trecut apropiat (*Ursul*) și mișcarea din trecut

¹⁰ Irving Howe, op. cit. p. 153.

¹¹ Nu am inclus totuși *Red Leaves*, una dintre cele mai bune povestiri despre timpurile când indienii erau stăpânii pământurilor din Sud, deoarece a mai apărut în românește.

spre prezent și iar spre trecut sau cu puncte în trecut (*Mireasmă de verbină*). În ambele cazuri, prezentul nu este considerat mai niciodată ca un timp „pur” sau separat, el este saturat de trecut, și are sens numai în raport cu el și natura lui complexă rezultă din contopirea amândurora.¹² Eroii narațiunilor când ating deplina libertate a înțelegerii damnării lor (ca în *Ursul* sau în *Mireasmă de verbină*) și acționează, când se prăbușesc în infernul acceptării ei înfricoșate (ca în *Soare în amurg*), ori culpabile (ca în *Vânătoare de vulpi* sau într-un altfel de sens în *Fum*). Și prin aceasta acceptă sau nu ceea ce le impune trecutul sau prezentul-trecut de care sunt legați prin multiple relații.

Considerată drept cea mai bună lucrare a lui Faulkner despre războiul de Secesiune, *Victorie în munți* aduce față în față, într-un conflict de o mare tensiune, reprezentanți ai celor două tabere care s-au înfruntat pe front: aristocratul, proprietar de plantații, și o familie de munteni săraci. Conflictul nu pare să evolueze totuși pe linia mai vechii înfruntări, resentimentele violente pe care le nutrește Vatch, cel mai mare dintre copiii familiei albe de munteni față de aristocrat, de Saucier Weddel, pornind de la originea rasială a acestuia: plantatorul e indian, dar e suspectat a fi negru. Intenționând a sublinia astfel ciudățenia poziției în care se află Vatch, care a luptat de fapt în rândurile celor care i-au eliberat pe negri, Faulkner își exprimă încă o dată părerea amintită, de altfel, în treacăt și de unul dintre eroi, că războiul de Secesiune nu a putut lămuri și absolvi păcatul aservirii negrilor. Urmările acestui păcat aveau să ducă și după aceea la noi victime, la noi nedreptăți. Pe acest fond de complicate relații, mai ales morale, pe care încheștarea armată nu le-a putut limpezi, întâlnirea întâmplătoare a unor oameni străini până atunci ia o importanță hotărâtoare, decide soarta lor și le precipită sfârșitul. Povestită cu o mare sobrietate de mijloace, narațiunea se desfășoară într-o atmosferă de încordare, realizată remarcabil prin sugestii care proiectează personajele și întâmplarea la dimensiunile

¹² Vezi și Frederick J. Hoffman, *William Faulkner*, N. Y. 1961, p. 26.

unei drame a istoriei, care dincolo de reacțiile oamenilor le hotărăște destinul. Folosind cu o desăvârșită artă, ceea ce în individualitatea fiecărui personaj aparține și relațiilor complicate ale timpului în care trăiește și temperamentului propriu, Faulkner schițează din câteva linii sigure și nete, eroii unei violente, dure și până la urmă tragice încercări de a accepta istoria, dar a-i condamna cruzimea.

O altă și mai îndepărtată urmare a războiului de Secesiune ale cărei istorisiri au fermecat copilăria, au chinuit adolescența și apoi au obsedat maturitatea marelui prozator american, se întrevede în *Wash*. Vorbind despre această povestire, Faulkner spunea: „...Wash Jones reprezintă omul care a supraviețuit războiului civil. Aristocratul din casa cu coloane a fost ruinat, dar Wash Jones i-a supraviețuit neschimbat. El a fost Wash Jones înainte de 1861 și după 1865 era același Wash Jones și în cele din urmă Sutpen a intrat în conflict cu el.” Unora această viziune ar putea să le apară cam simplificată și, deși formularea aparține autorului unei vaste opere de o mare complexitate, poate cam sumară. A judeca astfel ar însemna să nu ținem sama de faptul că, preocupat a defini sursele și consecințele acțiunilor morale ale omului, ale omului timpului său, preocupat a cunoaște relațiile dintre om și sursele și urmările eterne ale acțiunilor morale, prozatorul căuta să și le explice întotdeauna în raport cu faptele istoriei. Conflictul care-l opune pe Wash Jones, albul sărac, lui Sutpen, odată și el sărac, apoi stăpânul unei mari plantații iar după război ruinat, se va întregi și se va explica mai pe larg în romanul *Absalom, Absalom*. În povestire cel care-l judecă pe Sutpen împlinește doar cu o sălbatică și târzie trezire a demnității, condamnarea unui trecut de turpitudini și nelegiuiri pe temeliile căruia s-a ridicat averea plantatorului.

În foarte multe din povestirile și romanele lui Faulkner cuvântul „dăinuire” (*endurance*) revine. Nu e vorba de o simplă obsesie lexicală – există în scrisul marelui prozator și asemenea obsesii – ci de o idee centrală și anume aceea a „dăinuirii” prin suferință sau în ciuda suferinței pe care o implică integrarea istoriei individuale în istoria mai largă a

omenirii. O asemenea viziune a evoluției sociale este, firește, inadecuată, ea cuprinde însă și o încercare de critică a cauzelor – considerate ca atare de autor – generatoare de nedreptăți sociale și de încercări morale. O concretizare a acestei critici ar fi, de pildă, acea reprezentare a damnării Sudului ca rezultat al împilării negrilor și a exploatării muncii lor. Desigur că mai toate relele, în concepția lui Faulkner, provin din transformarea pământului dintr-un simplu mijloc de trai într-o marfă, și din exploatarea și deci pângărirea lui, ca și din înrobirea către pământ a unor oameni care trebuiau să fie liberi (negrii). Această părere nu este, evident, întru totul justificată de realitățile istorice și economice, condamnarea are în vedere însă multiplele aspecte care decurg dintr-o mentalitate achizitivă, acea mentalitate care distruge respectul pentru om și pentru tot ce este omenesc. Că această condamnare se rostește în numele idealizării unor rânduieli patriarhale și că civilizația mașinistă, pătrunderea ei în regiunile „edenice” este socotită ca o impietate, ca o violare a unui echilibru natural dintre om și natură, este drept; nu mai puțin adevărat e că există conștiința și a inevitabilității acestui proces.

Am putea examina din această perspectivă – schițată doar aici – povestirea *Ursul*, apreciată pe drept cuvânt ca „unul dintre nodurile fundamentale ale construcției faulkneriene și desigur una dintre culmile ei”¹³. Ar fi, fără îndoială, să alegem una dintre numeroasele și posibilele interpretări. Ca ori; e scriere fundamentală a unei literaturi sau a unei vaste opere, *Ursul* relevă la fiecare lectură noi laturi inexplorate încă de interpretarea critică. Cum am amintit și la început, a apărut recent în Statele Unite un amplu volum – 429 pagini – care încearcă să prezinte „șapte căi de acces” spre tainele și vrăjile acestei povestiri. Articole și eseuri au marcat, încă din anul apariției ei în culegerea *Go Down, Moses* (1942), un interes care nu a obosit, ci dimpotrivă a devenit mereu mai viu. Nu voi putea, în restrânsul spațiu de care dispun, să trec în

¹³ Michel Butor, *Essais sur les modernes*, Paris, 1964, *Les relations de parenté dans L'Ours de William Faulkner*, p. 339.

revistă toate opiniile suscitase de această amplă povestire, voi aminti în cursul discutării ei doar câte va din cele mai importante. Tot astfel nu-mi pot propune decât să fac o seamă de sugestii cu privire la aspectele ei esențiale, rămânând a nu știrbi din farmecul înfiorat și lucid cu care cititorul va descoperi singur, pornind de aici, căile ce-l vor duce în inima vechilor codri din marginea ținutului Yoknapatawipha.

Vorbind despre *Ursul* în fața studenților Universității din Virginia, Faulkner își prevenea auditorii împotriva complicării excesive a tâlcurilor ascunse ale povestirii sau ale simbolisticii ei, spunând:

„Vânătoarea (bătrânului urs n.n.) e pur și simplu un simbol al urmăririi. Cea mai mare parte a vieții oricui e urmărirea a ceva... Povestirea e simbolizarea urmăririi care e un lucru normal în viața oricui atâta vreme cât e în viață, relatată în termeni care pentru mine sunt și obișnuiți și dramatici. Protagonistul putea fi oricine altcineva și nu numai ursul. Pur și simplu am povestit o istorie care e o parte firească, normală, din viața oricui în termenii obișnuiți și care pe mine mă interesau, fără nicio intenție anume de a face din asta un simbol. Pur și simplu am spus ceva care în cazul de față era copilul – nevoia, necesitatea băiatului de a se adapta la lumea adultă. Cum realizează asta, cum trăiește mai departe, dacă e distrus încercând să se adapteze la lumea adultă sau dacă în ciuda faptului că e tânăr se adaptează potrivit posibilității lui. Și întotdeauna să înveți ceva, să înveți ceva din asta – nu numai să urmărești ci să depășești și apoi să ai înțelegerea de a nu distruge, să prinzi, să atingi cu mâna și apoi să lași să fugă pentru ca mâine să poți urmări din nou... Urmărirea este lucrul principal, nu răsplata, câștigul...”¹⁴

Procesul adaptării lui Isaac McCaslin la lumea adultă se face însă pe fundalul pătrunderii oamenilor în locurile unde altădată domnea netulburată „sălbăticia”, echilibrul și atotputernicia firii neclintită în așezările ei de secole. Și

¹⁴ *Faulkner in the University*, pp. 271–272.

numai când renunță la tot ceea ce are la el ca produs al civilizației umane, busola, ceasul și pușca, poate comunica Isaac cu natura și de aceea el și renunță la uciderea ursului. Nevoind a distruge echilibrul natural dintre om și natură, băiatul îl va urmări pe moș Ben, ursul, dar lui va trage, deși era aproape și putea s-o facă. Cunoașterea lumii nu pare să aibă altă finalitate decât înțelegerea acestei relații om-natură și băiatul o câștigă, odată cu tragica înțelegere a necesității depășirii ei de către mersul inevitabil înainte al societății umane. Urmând o veche tradiție a prozei americane care a exprimat adesea prin scrierile lui Twain, Molville, Cooper, Anderson, Hemingway nostalgia după acele timpuri în care se putea duce o viață simplă, echilibrată, apropiată de natură, fără sfâșierile și contradicțiile vieții moderne, Faulkner transformă această temă pastorală dăruindu-i valorile unui dramatic proces al cunoașterii, al refuzării și acceptării lumii. Povestirea ar putea fi considerată așadar, cum a făcut-o și criticul R.W.B. Lewis ca „un alt *Bildungsroman* american al unui băiat care crește în America, având de a face cu toate obstacolele speciale pe care cultura noastră le-a ridicat în calea maturității morale”.

Ursul este însă mai mult decât atât, el e o încercare a lui Faulkner de a schița și o cale de a trece dincolo de aceste obstacole, de a schița o morală activă, care l-ar putea face pe om să depășească impasul îndepărtării de natură, al ruperii vechilor relații de armonie naturală. În partea a IV-a a povestirii – absentă din forma inițială publicată în revista *The Saturday Evening Post* în 1942 – care-l prezintă pe Isaac McCaslin după trei ani de la evenimentele anterioare, eroul trece de la înțelegere la fapte, trăgând concluziile atitudinii sale pasive în fața vidării și călcării în picioare a vechilor rânduieli. Considerând, ce e drept, într-un dialog prolix, confuz, plin de meandre, purtat cu vărul său Edmonds, că transformarea pământului într-o marfă și pângărirea lui în scopuri mercantile e la sursa tuturor pornirilor care-l fac pe om să încalce patriarhalul echilibru și să înrobească pe alții – și ca o confirmare evidentă stau mărturie vechile registre ale plantației – McCaslin renunță la pământ și-și propune să

trăiască din munca mâinilor sale. devenind tâmplar asemeni lui Iisus. S-a căutat să se dea, pornindu-se de la unele dintre faptele amintite în această parte și extinzându-se și lărgindu-se semnificația lor, o interpretare mistică, religioasă, întregii povestiri.

Sudul, în mijlocul tradițiilor și obiceiurilor căruia a crescut și a trăit Faulkner, este poate mai religios decât oricare altă regiune a Statelor Unite. Totuși romancierul consideră religia, creștinismul, doar ca un punct ocazional de referință, ca un principiu de contrast cu realitatea. „Faulkner, spune Irving Howe, luptă să-și definească viziunea lui morală în raport cu un fundal al destrămării credințelor tradiționale, și ceea ce are importanță pentru opera sa nu e atât de mult fundalul, care e obișnuit, ci lupta care e unică.”¹⁵ Creștinismul face parte din acest fundal, așa că examinarea realității moderne nu-l poate duce pe scriitor la încercarea de a construi ceva din fărâmiturile realităților și sentimentelor religioase sau regionale, ci la dorința de a enunța principiile unei morale active, menite să-i dea speranță omului, să-l treacă peste abisurile decăderii și disperării. Referindu-se, de altfel, la semnificația renunțării lui McCaslin la plantație, scriitorul declara într-un interviu: „Cred că omul trebuie să facă mai mult decât să renunțe. El ar fi trebuit să fie mai pozitiv și nu să evite oamenii.”¹⁶ În partea sa finală, a V-a, povestirea se reîntoarce la sfârșitul anilor de ucenicie ai lui McCaslin, reluând firul narațiunii întrerupt de saltul peste trei ani efectuat în partea a IV-a. Aceasta a făcut pe mulți comentatori să pună sub semnul îndoielii necesitatea și legitimitatea părții a IV-a în desfășurarea întregii povestiri, cu atât mai mult cu cât tonul ca și factura relatării sunt aci total deosebite de rest. Îndoiala aceasta nu ține seama în primul rând de un procedeu frecvent în scrisul lui Faulkner, procedeu decurgând din concepția scriitorului asupra modului în care se reflectă cunoașterea realității în conștiința eroilor săi. Ei trăiesc de multe ori consecințele unei acțiuni

¹⁵ Irving Howe, op. cit. p. 143.

¹⁶ Revista *Accent*, Summer, 1956, p. 175.

înainte de a discerne toate cauzele ei, ceea ce îl face pe cititor, ținut mereu la acest nivel al eroilor, să parcurgă același proces de descoperire a realității ca și eroii înșiși. Apoi hotărârea lui Ike, anunțată și realizată în partea a IV-a, e o foarte stringentă necesitate și concluzie după toate câte s-au întâmplat până atunci. Înfățișarea în fapt, a deliberării și apoi a hotărârii, întregeste sensul povestirii, care nu rămâne numai o impresionantă dezbatere a situației tragice a omului confruntat cu inevitabilul, ci indică și o cale de acțiune, arată posibilitatea unei speranțe.

Povestire cu profunde implicații filosofice, *Ursul* nu se pierde – cu excepția doar a unor pasaje din partea a IV-a – în prelungi și alambicate considerațiuni asupra destinului uman, a posibilităților de a-l stăpâni a-l înfrânge. Universul material al povestirii este caracterizat printr-o mare acuitate senzorială, oamenii, animalele și întâmplările oare-i amestecă pe unii cu alții, trăiesc cu extraordinară vitalitate, sfârșindu-se odată cu o întreagă lume care se sfârșește cu ei. Paginile dedicate vânătorii, ritualului observat cu sfințenie a întâlnirilor anuale cu moș Bem, sunt pregnante prin culorile lor vii, prin prezența copleșitoare a vieții naturii, prin mișcarea și tumultul celor porniți după bătrânul staroste al pădurii. Chiar și în partea a IV-a, Faulkner izbutește uneori în notații scurte să sugereze drame sau comedii, să marcheze cu compasiune destine sortite prăbușirii. Și este cazul să observăm și aici, ca și în alte scrieri ale prozatorului, forța de sugestie abstractă a unor relatări despre fapte și întâmplări detaliate într-o obsesivă și atotcuprinzătoare viziune materială a lumii reale. Încercarea de a zvârli cititorul în modul cel mai direct în conștiința eroului, nu-l duce pe Faulkner doar la analiză, ci la reconstituire, și această reconstituire este tot atât de mult materială cât și morală, ea are densitatea atât a timpului trecut-prezent, cât și aceea a realului pe care vrea să-l surprindă. De aici și monologul interior, care are la Faulkner o cu totul altă valoare decât la Sherwood Anderson sau Joseph Conrad. Pentru aceștia monologul interior era un *mijloc* de a pătrunde în adâncurile sufletului omenesc, în timp ce pentru el constituie nu o

tehnică literară ci „singura expresie valabilă a realității”, a realității care pentru romancier nu are decât o valoare subiectivă, fiind aceea trăită de eroii săi – așa cum am văzut când am vorbit despre concepția sa despre timp. Uneori aceste încercări ajung la forme în care cititorul se descurcă de ajuns de greu, cum se întâmplă și în multdiscutata parte a IV-a a povestirii *Ursul*, unde scriitorul „duce la extrem efortul său de a cuprinde întreaga lume într-o singură frază”¹⁷ și unde, printre altele, există, cum s-a observat, o frază care, cu excepția solilocului lui Molly Bloom din *Ulysses* al lui Joyce, e printre cele mai lungi din proza anglo-saxonă!

Nu pot fi neglijate nici asemenea aspecte, evident, dar ele trebuie considerate în raport nu numai cu o tehnică literară ci și cu concepția care o impune. De aici și excesele, de aici și virtuțile...

Mireasmă de verbină e povestirea cu care se încheie suita de întâmplări din perioada reconstrucției de după primul război civil descrisă în *The Unvanquished*. Concluzie și speranță, povestirea e o meditație dramatică asupra necesității de a privi din nou cu curaj și cu luciditate valoarea omului ca individ, de a nu-l mai privi ca un simplu mijloc care poate fi înlăturat sau distrus după necesități, sau chiar fără necesitate. Însuși eroismul Sudului, al aventuroaselor sale isprăvi, prin această narațiune este considerat dintr-odată într-o altă perspectivă, și dacă în restul povestirilor părea să stăruie o anume aură romantică, ea este dezmințită de această finală și concluzivă istorisire. A înfrânge prejudecata onoarei atotputernice, imperativul sălbaticiei legi „sânge pentru sânge”, înseamnă pentru eroul din *Mireasmă de verbină*, Bayard, a câștiga o nouă putere asupra sa și a celorlalți, firește, nu fără sfășieri și renunțări.

Și în această nuvelă, ca și în altele cuprinse în culegerea de față sunt ecouri sau anticipări ale unor romane ale lui Faulkner. *Soare în amurg* este strâns legată astfel de *The Sound and the Fury* (*Zgomotul și furia*) și e una din-imaginile

¹⁷ Malcom Cowley, *op. cit.* p. 262.

fugare din istoria familiei Compson – o imagine a terorii primitive care stăpânește o ființă umană ce așteaptă înfricoșată să fie ucisă de alta.

Am socotit necesar să includ și două nuvele cu caracter, să spunem, polițist: *O greșeală de chimie* și *Fum* din volumul *The Knight's Gambit (Gambitul calului)*, pentru că au în centrul lor figura lui Gavin Stevens care aci trece de la ineficiența, înecată în vorbe, a împiedicării răului, vădită în alte romane, la acțiuni directe de prevenire sau sancționare a răului. Într-un sens e vorba de o victorie a inteligenței umane asupra nemăsuratului orgoliu al puterilor malefice, și aceasta e încă o izbândă care adeverește convingerea lui Faulkner: „Refuz să accept declinul omului”.

Aceasta a fost și ideea – neconsiderată doar în forma ei concluzivă, afirmativă, ci și în momentele ei de îndoială și de înfrângere – care a călăuzit și alcătuirea acestei introduceri la obsesiva, fascinanta, fabuloasa și reala lume a comitatului Yoknapatawpha. Pe care cititorul o va putea cunoaște, precum au cunoscut-o și cei care o populează, ascultând glasul unicului și inegalabilului ei demiurg, „singurul ei posesor și proprietar, William Faulkner, Esq.”

*

Considerând realitatea din unghiul de vedere particular al celui care o trăiește într-un anume moment și în anume împrejurări, Faulkner își modelează întotdeauna viziunea de detaliu potrivit ariei de cuprindere și de conștiință a eroilor săi. Se pot observa totuși, în unele monologuri interioare, personaje care vădesc o pătrundere a situațiilor și o facilitate a formulării opiniilor despre aceste situații – mergând până la construcții și expresii verbale de o deosebită subtilitate – neașteptate de la formația și felul lor de viață. Scriitorul ne apare astfel a fi mai puțin preocupat de a respecta realitatea într-un sens naturalist, ceea ce caută el în primul rând este să sugereze cu toate mijloacele care-i stau la îndemână realitatea subiectivă a eroilor săi, să ne facă să participăm nemijlocit la acea clipă unic, a resuscitării și trăirii unui fapt amintit sau trăit cu toate amintirile legate de el, exprimate

sau sugerate, prezente sau iminente. Undeva Faulkner spune – evocând natura factorilor componenți ai acestei realități subiective care e pentru el prezentul-trecut sau pur și simplu trecutul:

„Aceasta este esența amintirii – sensibilitate, vedere, miros: mușchii cu care vedem, auzim și simțim. Nu inteligența, nu gândirea; memoria nu există, creierul nu reproduce decât ceea ce mușchii caută bâjbâind, nici mai mult nici mai puțin; și totalul care rezultă din asta este de obicei necorect și fals și nu merită decât numele de vis.”

Există în aceste cuvinte, odată cu o apreciere lucidă a valorii obiective a lucrurilor amintite în raport cu realitatea, și o enunțare a multiplelor elemente caracteristice unei viziuni care tinde să reconstituie o atât de instabilă și imprecisă substanță spirituală și materială totodată. Potrivit acestei viziuni, eroii literaturii faulkneriene trec de obicei prin torturile încercării de a lua cunoștință de un anume adevăr și izbutesc sau nu să-l afle, luminându-și drumul, sau întunecându-l tocmai prin amintiri. Strădaniile lor de a acționa sau de a-l accepta, potrivit înțelegerii pe care o au despre ceea ce le spune amintirea sau prezentul amintirilor, se exprimă într-o formulă stilistică, de multe ori incriminată și criticată, care urmărește să reproducă prin structură, sintaxă, vocabular, „curentul conștiinței” personajelor, o realitate, cum am mai spus, subiectivă și foarte complicată, la densitatea materială a căreia contribuie factori deopotrivă senzoriali ca și abstracți. De aici acea compoziție uneori fluentă, alteori poticnită, sinuoasă, digresivă, cu reveniri sau anticipări imprevizibile de obicei, cu largile meandre care te îndepărtează parcă de la subiect, cu opriri neașteptate, cu porniri găfâite care nu par să ducă undeva; acea minuțiozitate a detaliilor, a topografiilor altădată sugerate doar; acea înaintare care e de fapt rezultatul unor acumulări mai degrabă decât al mișcării; frazele acelea de pagini întregi cu nenumăratele paranteze și paranteze în paranteze; acea neconținută schimbare a perspectivei cu anonimatul pronumelor personale care face necesară câteodată adăugirea numelor proprii în paranteze și mai ales torentul

acela al timpului care integrează totul, unifică și chinuie, care încheagă părți aparent disparate într-o structură ce rezultă până la urmă din logica internă a lucrării.

Nu este deloc ușor pentru traducătorul lui Faulkner să-l urmeze în fascinanta și luxurianta lume a verbului său, precum se vede atât de diversă și de neîncetat alta. Scriitorul, care are tendința contemplării meditative nu este un static, istorisirile sale sunt întotdeauna în mișcare și se organizează ades după legile neprevizibile ale curentului conștiinței. Și atunci frazele sale alunecă lin sau tumultuos, se întretaie, se încurcă sau se precipită, se răsfrâng în multiplele oglinzi ale lumii interioare și sunt deformate, amplificate sau pierdute în cețurile alburii ale amintirii. Alteori se pornesc în șiraguri de cuvinte care se rostogolesc unele după altele, aparent fără sens, iscând ritmuri și cadențe ciudate, de o stranie muzicalitate, și cititorul se regăsește cu greu, abandonat fără călăuză pe un drum fără de capăt. De cele mai multe ori ritmul prozei faulkneriene este lent, acumulările se produc mereu și mereu, pentru ca într-un târziu, după amânări care prelungesc câteodată chinuitor așteptările, șocul revelației să se producă. Rareori în chip tranșant, mai întotdeauna relativizat printr-o posibilitate enunțată nu în mod categoric, dar existentă sau sugerată numai. Multitudinea amănuntelor, digresiunile și revenirile nu dăunează acestui ritm, dimpotrivă, dozate cu o rară pricepere, ele dau adesea, o și mai mare acuitate amânării, celui *suspense* caracteristic unei mari majorități a prozei moderne.

Căutând a exprima cât mai sugestiv elementele analitice și spontane ale curentului conștiinței în care fiecare clipă se repercutează, după o foarte sinuoasă și dificilă logică, în diferite epoci ale memoriei, deci ale timpului trăit sau povestit, Faulkner folosește o frază ale cărei elemente par foarte diferite, dar sunt unite prin această tensiune a sursei comune care le-a provocat, ca într-un șir de reacții în lanț. Ceea ce pare retorică, și ritmul acesta lent cu repetiții frecvente se apropie aparent de cel al perioadelor largi ale unei orațiuni care se amplifică mai mult în sonoritate decât

în substanță, e numai o modalitate a comunicării complexității vii și instantanee a mersului conștiinței. Și prin aceasta scrisul marelui romancier american izbuteste să dăruie povestirii în proză o nouă dimensiune.

Procedeelor relatării discontinue a narațiunii și stilului oblic, deprinse din frecventarea lui James Joyce, Faulkner – le dă o viață proprie și în loc de a căuta „simultaneitatea” caracteristică construcției lui *Ulysses*, el realizează ceea ce am putea numi cu un termen poate nu într-un totu adecuat, „corelativitatea”. Îndepărtându-se de tehnica juxtapunerii diferitelor momente ale monologului interior cum se întâmplă uneori la Joyce sau frecvent la Virginia Woolf, la Faulkner condiționarea dintre aceste momente ca și a rațiunilor interioare care le dictează este supusă unui principiu ordonator fundamental. Ceea ce la prima vedere poate apărea ca discontinuu, necoerent, se dovedește a fi în fapt determinat de o legătură intimă, de structură, și se organizează până la urmă într-o viziune coerentă semnificativă, demonstrând iar și iar condițiile în care o conștiință contemporană luptă pentru a se smulge din incertitudinile proprii situației sale și pentru a acționa înfruntând și timpul și moartea.

Există o foarte concretă dorință de comunicare a acestor idei în scrisul lui Faulkner, care e vizibilă până și în folosirea mai frecventă a anumitor verbe (am remarcat că proza romancierului e în primul rând mișcare, a gândirii, a simțurilor sau deplasare în timp și spațiu) și a unei anume sintaxe, aceea care domină relațiile dintre realitatea obiectivă și cea înfățișată în scris. Aș vrea să dau aci doar câteva sugestii, mai mult decât exemple. Mi se pare semnificativă astfel folosirea aproape obsesivă a două verbe care indică starea de reflecție, de apreciere a realității în urma examinării ei. Aceste două verbe sunt: *to watch* și *to know*. Unul înseamnă, în sensurile lui principale, a privi cu atenție, a scruta, a observa, iar celălalt la Faulkner are foarte multe sensuri, de cele mai multe ori sintetizate într-unul major: „a înțelege”, „a pricepe”. Dar el mai înseamnă a fi convins, a-și da seama, a-și aminti, a cunoaște, a afla și foarte adeseori e

înrudit ca sens cu un verb foarte apropiat: *to think* – a gândi. Diversitatea și multiplicitatea sensurilor acestui verb *to know*, suplețea și nuanțarea extremă a folosirii lui corespunde diversității de forme, de atitudine și de certitudine, pe care o ia în conștiința eroilor faulknerieni apropierea de realitate, cunoașterea. Și afirmând printr-o folosire nuanțată a acestui verb relativitatea posibilităților cunoașterii subiective, Faulkner izbutește apoi cu ajutorul sintaxei sale particulare să ne sugereze însăși imaginea mersului orbecăit al cunoașterii omului, care încearcă să treacă de la universul limitat al făpturii sale, la vastul univers al cunoașterii, deschis lumii moderne. Îl vezi parcă, pe acest om al creației faulkneriene băjbâind către hotarele acestei lumi pe care nu le află niciodată, dar către care se îndreaptă mereu într-o năzuință de absolut, de cunoaștere totală sau definitivă.

Din acest punct de vedere, o comparație între cele mai frecvente verbe folosite în scrisul lui Hemingway, care sunt *to see* (a vedea) și *to feel* (a simți) și cele folosite în proza lui Faulkner, *to know* (a afla, a ști) și *to watch* (a scruta, a observa) mi se pare deosebit de concludentă pentru sensul mai adânc al expresiei artistice a unuia și a celuilalt scriitor.

Spuneam mai sus că folosirii mai frecvente a unor verbe li se adaugă și o sintaxă particulară, caracterizată, între altele, printr-o foarte complexă și subtilă folosire a subordonatelor și a determinărilor atributive ale acțiunii principale. Ea reproduce uneori cu o deconcertantă fidelitate incertitudinea, imprecizia, virtualitatea realităților posibile sau probabile și a relativității care intră în aprecierea lor. Verbele predicative sunt foarte adesea urmate de întregi propoziții sau fraze de acest fel care diminuează mereu gradul de certitudine implicat în regentă. Li se adaugă de altfel într-un mod copios întrebuintarea verbelor la timpurile, modurile care sugerează probabilitatea ca și a unor locuțiuni ca *maybe* (poate), *probable* (probabil) etc., etc.

Caracteristic scrisului faulknerian este faptul că definirea unui moment, fie că se petrece în afara personajelor, fie că se petrece în interiorul lor, este făcută cu dificultăți, care nu

sunt formale ci reale, reale în sensul exprimării scrise le simți că au existat pentru romancier, dar au existat pentru el pentru că au existat și pentru personajul respectiv și din aceste tatonări, dibuiri sau înaintări nesigure și ezitante se constituie mai pregnant decât printr-o enunțare fulgurantă și sintetică (deși nici asemenea enunțări nu lipsesc) momentul, cu senzația dibuielilor cunoașterii până fixează un adevăr, care nici el nu e niciodată definitiv. Un adevăr al momentului care însoțește, dublează sau înlocuiește, contrazicându-l, adevărul... adevărat. Ai zice că autorul se lasă înșelat odată cu eroul lui și, de regulă, nu știe mai mult ca el. La prima vedere s-ar spune că e o renunțare la luciditate, dar cititorul are la îndemână de fapt, și nu-i sunt refuzate tocmai în acest act al cunoașterii soartei eroilor cu toate nesiguranțele lor, elementele suficiente pentru a aprecia lucid un destin care eroilor le pare inevitabil, sau acceptabil doar cu demnitate.

Se reflectă, și nu se poate altfel, acest mers îndoielnic al luării contactului cu realitatea, și într-o punctuație specifică prozei faulkneriene. Ea e foarte restrânsă, marcând numai perioadele mari, urmărind să nu stânjenească desfășurarea gândurilor și a reacțiilor în fața faptelor relatate sau întâmplate. E excesivă uneori pe spații foarte reduse și e ca și inexistentă în paragrafe ample, arhitecturate capricios și baroc. Logica ei e mai puțin gramaticală, și e mai mult a sensului, ceea ce era și de presupus în cazul unei atât de concertate și nuanțate folosiri a tuturor mijloacelor care stau la îndemâna expresiei literare.

Am stăruit atât de mult asupra acestor mijloace pentru că folosirea lor e foarte riguros determinată de o concepție literară, așa cum am văzut, de o deosebită profunzime artistică, care se cere cunoscută pentru a se putea înțelege mai bine această căutare a celor mai adecuate, mai subtil și mai pregnante corespondențe stilistice. Am mai stăruit asupra lor pentru că au fost tot atâtea dificultăți ce s-au cerut rezolvate într-o transpunere românească, a cărei rigoare și sugestivitate o va aprecia cititorul, înțelegându-l și cunoscându-l mai în adâncime pe acest mare scriitor contemporan, care scria pentru că nu putea „accepta

declinul omului”.

Septembrie 1965

RADU LUPAN

TABEL CRONOLOGIC

1825 Se naște William C. Falkner, străbunicul real și legendar din Knox Country Tennessee, a cărui aventuroasă viață avea să fie ades punctul de pornire al multora din întâmplările relatate în scrierile lui Faulkner.

1861–1865 Războiul de Secesiune dintre statele din Sud și cele din Nord. William C. Falkner este colonel, comandant al regimentului 2 Mississippi.

1863 Declarația de emancipare prin care se decreta eliberarea sclavilor de pe întreg teritoriul statelor americane.

1881 Moare Dostoievski despre care Faulkner avea să spună: „El este cel care m-a influențat mult și îl citesc încă în fiecare an. Ca om de meserie precum și prin forța lui de pătrundere în psihologia oamenilor, prin capacitatea lui de a-i iubi, a fost unul dintre acei pe care orice scriitor dorește să-l egaleze dacă poate.”

1889 William C. Falkner este ucis de unul dintre rivalii săi în afaceri și în viața politică.

1897 25 septembrie. Se naște în orășelul New Albany, comitatul Union, Mississippi, William, primul fiu al lui Maud Butler și Murry C. Falkner, funcționar la calea ferată locală, proprietatea tatălui său.

1898 Familia Falkner se mută la Ripley, orășel de unde era originară, odată cu numirea lui Murry C. Falkner ca

trezorier și cenzor al căii ferate.

1899 Nașterea celui de al doilea fiu al familiei M. C. Falkner, Jack.

1901 Nașterea celui de al treilea fiu al familiei M. C. Falkner.

1902 Tatăl lui M. C. Falkner vinde calea ferată și întreaga familie se mută la Oxford, comitatul Lafayette, Mississippi, orașul care va deveni peste ani imaginarul Jefferson din miticul comitat Yoknapatawpha. al „cărui singur proprietar și posesor e William Faulkner Esq.”

1903–1913 Anii de învățătură ai tânărului William: școala primară, apoi liceul pe care nu-l termină pentru a intra ca funcționar la banca din Oxford, aparținând bunicului său (modelul lui Sartoris).

1914 începe prietenia cu Phil Stone – model al viitorului personaj din romane și povestiri, Gavin Stevens – care-i deschide lui William orizonturile noi ale culturii și literaturii moderne.

1916 Încearcă să se înroleze în aviația militară americană pentru a pleca în război, dar e respins din cauză că n-are înălțimea necesară.

1918 Lucrează într-o uzină de armament, după care se înrolează în aviația engleză „Royal Flying Corps”, la Toronto, în Canada, dar rămâne până la sfârșitul războiului ca elev-pilot în tabăra de antrenament din Toronto.

1919 Întors la Oxford, se înscrie ca student special la cursurile de franceză, spaniolă și literatură engleză ale universității din localitate „Ole Miss”, unde tatăl

său eșuase în cele din urmă ca secretar administrativ. Îi apare; în *The New Republic*, prima lucrare tipărită: un poem de patruzeci de versuri, intitulat: *L'Après-midi d'un Faune (După-amiaza unui faun)* – titlu inspirat evident după poemul lui Mallarme.

1920 *Noiembrie*. Se retrage de la universitate fără a-și termina studiile. Cu ajutorul lui Phil Stone, William este invitat de către criticul și romancierul Stark Young la New York. Aici va face tot felul de munci obscure, va fi vânzător într-o librărie (la „Lord & Taylor's”) unde o va cunoaște pe Elizabeth Prall, viitoarea soție a lui Sherwood Anderson.

1921 *Decembrie*. Se întoarce de la New York pentru a lucra ca diriginte al biroului poștal al universității din Oxford, de unde își va da demisia în 1924.

1919–1923 În această perioadă publică primele încercări literare și desenează în publicațiile universitare: *Ole Miss*, *The Mississippian* și *The Scream*. Îi apar 16 poeme, o primă nuvelă, și șase articole de critică literară. Cunoscuta revistă din New Orleans: *The Double Dealer*, la care colaborau alături de scriitori cunoscuți ca: Sherwood Anderson și Ezra Pound, tineri ca Robert Penn Warren, Thornton Wilder ș.a. – care nu aveau să întârzie și ei a deveni cunoscuți – îi publică un poem în același număr din anul 1922 în care apărea și o schiță de Ernest Hemingway.

1924 Apare, cu ajutorul lui Phil Stone, *The Marble Faun (Faunul de marmură)*. Acest prim volum e o culegere de versuri, influențate de poetul romantic englez, Swinburne, și e tipărit, pe socoteala autorului, la o editură obscură.

La sfârșitul anului pleacă, împreună cu Stone, la New Orleans, unde îl cunoaște, datorită lui Elizabeth Prall, pe Sherwood Anderson.

Moare Joseph Conrad despre care Faulkner avea să spună: „Sunt sigur că-l veți putea găsi pe Conrad în lucrările mele. Am luat foarte mult de la Conrad.”

1925 Lucrează în New Orleans pentru un *bootlegger*, făcând contrabandă de alcool și colaborează la revista *Double Dealer* și la ziarul local *Times Picayune*.

Scrie primul său roman *Soldier's Pay* (*Plata soldatului*) pe care Anderson, legenda spune, îl recomandă fără a-l citi, editorului său, Liveright, care-l acceptă spre publicare.

1926 Apare *Soldier's Pay*, roman al întoarcerii acasă din război, întâmpinat cu indiferență. Datorită însă unui contract mai generos încheiat cu Liveright, Faulkner are posibilitatea de a pleca în Europa, pe bordul unui vas comercial. Vizitează Italia de nord, Elveția și ajunge la Paris, unde rămâne un timp fără a frecventa totuși cercurile de artiști și scriitori americani stabiliți în acea perioadă în capitala Franței, într-un soi de exil literar.

1927 Apare *Mosquitoes* (*Țânțarii*), roman al mediilor intelectuale din New Orleans, descrise cu vădite intenții satirice.

1929 Romanul *Sartoris* apărut în acest an marchează întoarcerea și orientarea către istoria legendară sau reală a locurilor natale. Acest roman constituie în fapt începutul celebrei saga despre fabulosul comitat Yoknapatawpha. Cartea nu are un prea mare ecou.

La câteva luni după *Sartoris* apar *The Sound and the Fury* (*Zgomotul și furia*) roman care izbutește să realizeze, după o muncă stăruitoare la câteva versiuni succesive, o imagine halucinantă a declinului unei mari familii din Sud. Cartea e întâmpinată cu un interes deosebit. Autorul ei este însă fochist de noapte

la centrala electrică a universității *Ole Miss*. În timpul nopților petrecute lângă cazanele centralei electrice, scrie *As I Lay Dying* (*În timp ce mor*). Se căsătorește cu o veche prietenă din copilărie. Estelle Oldham.

1930 Apare *As I Lay Dying*.

1931 Publică romanul *Sanctuary* (*Sanctuar*), imagine sumbră și violentă a mediilor avute și interlope din Sud, care cunoaște un mare succes de public. Apare primul volum de nuvele *These Thirteen* (*Aceste treisprezece*).

1932 Apare *Light in August* (*Lumină de august*), roman în care tema relațiilor dintre albi și negri în Sud e tratată cu o sinceritate aspră și impresionantă.

1932–1933 Lucrează intermitent la Hollywood, ca scenarist și consilier literar. Cumpără în Oxford o veche proprietate, unde va locui până la moarte.

1933 Publică al doilea volum de poeme *A Green Bough* (*O ramură verde*).

1934 Apare un nou volum de schițe și nuvele: *Doctor Martino and Other Stories* (*Doctorul Martino și alte povestiri*).

1935 Apare romanul lumii condamnate și într-un fel disperate a aviatorilor din aviația civilă *Pylon* (*Pilon*).

1936 Trece la editura Random House, care-i va publica de aci înainte toate lucrările și se reîntoarce la istoria familiilor din Sud, din care va apare fascinantul roman *Absalom, Absalom*.

1938 Publică *The Unvanquished (Neînvinsul)*, roman alcătuit din mai multe povestiri relaționate între ele, despre familia Sartorișilor. Cumpără o fermă, situată la vreo șaptesprezece mile de Oxford, de care se va ocupa îndeaproape.

1939 Apare *The Wild Palms (Palmierii sălbatici)*.

1940 Publică primul volum al trilogiei, despre ascensiunea și declinul clanului de *carpetbaggers*, Snopes: *The Hamlet (Cătuțul)*, roman care are un larg ecou.

1941 Moare Sherwood Anderson despre care Faulkner avea să spună: „Este tatăl întregii mele generații – al lui Hemingway. Erskine Caldwell, Thomas Wolfe, Dos Passos”. Moare James Joyce, considerat de Faulkner ca „unul dintre oamenii mari ai epocii mele. El a fost electrocutat de focul divin.”

1942 Apare *Go Down, Moses (Coboară Moise)*, culegere de povestiri care constituie o istorie fragmentară a familiei McCaslin.

1946 Criticul american Malcolm Cowley publică antologia *The Portable Faulkner (Faulkner de buzunar)*.

1948 Apare romanul *Intruder in the Dust (Nechemat în țărână)*.

1949 Apare culegerea de nuvele *Knight's Gambit (Gambitul calului)*.

1950 Apare romanul *Requiem for a Nun (Requiem pentru o călugăriță)*.

I se decernează premiul Nobel, cu care prilej rostește o nobilă și impresionantă profesiune de credință: „Glasul poetului nu trebuie să vorbească numai despre om, el poate fi un sprijin, un reazăm pentru a-l ajuta pe om să supraviețuiască și să dăinuie”.

1954 Romanul *A Fable (Parabola)*, dramatică relatare, în termenii unei parabole religioase, a unui episod din primul război mondial.

1955 Moare Thomas Mann, despre care Faulkner supunea: „El (și Joyce) au fost marii scriitori ai timpului meu. A avut mai mult talent decât l-a putut stăpâni.”

1954–1957 Călătorii în America de Sud, Filipine, Japonia, țările nordice, Europa Occidentală, Grecia.

1957 Apare cel de al doilea volum al trilogiei clanului Snopes, *The Town (Orașul)*.

1957–1958 Ca „*writer-in-residence*” ține o serie de prelegeri despre artă și literatură la universitatea din Virginia, în Charlottesville.

1958 Sunt publicate cele 16 schițe și povestiri apărute în 1925 în paginile duminicale ale lui *Times Picayune* din New Orleans sub titlul *New Orleans Sketches (Schițele din New Orleans)*.

1959 Ultimul volum al trilogiei Snopes: „*The Mansion (Conacul)*”.

1962 Apare romanul *The Reivers (Hoții)*.

6 iulie. În urma unei crize cardiace, Faulkner moare la spitalul din Oxford.

*

1963 I se acordă pentru a doua oară (prima oară în 1955) premiul Pulitzer.

Apare cartea de amintiri despre Faulkner: *My Brother*

Bill (Fratele meu Bill) scrisă de John Faulkner, fratele său.

R. L.

VICTORIE ÎN MUNȚI

Prin fereastra cabanei, cei cinci oameni urmăreau atenți călăreții care urcau cu greu pe poteca noroioasă și se opriseră în poartă. Întâi se ivi un bărbat care ducea un cal de căpăstru. Purta o pălărie cu boruri mari trasă peste ochi; pe umeri îi atârna o manta cenușie decolorată din care-i ieșea mâna stingă, ținând căpăstrul. Frâul era bătut în ținte de argint, calul, un murg pur-sânge, costeliv, plin de noroi, avea în loc de șea o pătură cazonă albastru-închisă, prinsă c-o funie. Cel de al doilea cal, murdar și el de noroi, un căluț roib, îndesat și cu capul mare, avea frâul cârpit cu sfoară și sârmă și o șea cazonă. Ghemuită deasupra scărilor, bălăbănindu-se, o făptură fără formă stătea cocoțată în șea; era ceva mai mare decât un copil și din depărtare nu părea să poarte vreun veșmânt din acelea pe care le poartă bărbații.

Unul dintre cei trei bărbați de la fereastra cabanei se ndepărtă în grabă. Ceilalți, fără să se-ntoarcă, îl auziră îndreptându-se spre capătul opus al încăperii și revenind cu o carabină cu țeava lungă.

— Nu, asta nu, zise bărbatul mai în vârstă.

— Nu vezi mantaua aceea? zise cel mai tânăr. Mantaua aceea a rebelilor.

— N-ai să faci asta, zise celălalt. S-au predat. Au recunoscut că sunt bătuți.

Se uitau cu atenție pe fereastră la caii care se opriseră în poartă. Poarta din lemn de nuc, gata să se prăbușească, era prinsă în zidul din bolovani de piatră care cobora șerpuind pe

povârnișul pustiu, profilându-se net în umbra văii și a lanțului de munți din depărtare, care se pierdeau în cerul jos și pierit.

Se uitau la făptura de pe cel da al doilea cal care coborî și trecu căpăstrul aceleiași mâini stingi a omului cu mantaua cenușie care ținea și căpăstrul pur-sângelui. Se uitau la făptura aceea care intră pe poartă, urcă pe cărare și dispăru după colțul ferestrei. Apoi îl auziră pășind în pridvor și bătând în ușă. Stăteau așa și-l auziră ciocănind iar.

După o clipă cel mai în vârstă spuse, fără să-și întoarcă privirea: „Du-te și vezi”.

Una dintre cele două femei, cea mai în vârstă, plecă de la fereastră, pășind fără zgomot, cu picioarele goale, pe dușumea. Se duse la ușa de la intrare și o deschise. Lumina rece și umedă a după-amiezii târzii de aprilie o învălui – o femeie mărunțică cu un obraz zbârcit și inexpressiv, îmbrăcată cu o rochie cenușie, fără formă. În fața ei, dincolo de prag, stătea o ființă ceva mai mare decât o maimuță mare, îmbrăcată într-o imensă manta albastră de soldat din armata federală, având înfășurată pe cap ca o glugă, o bucată de mușama ale cărei margini îi cădeau pe umeri, mușama care fusese probabil tăiată din coviltirul vreunei căruțe de cantinier; în deschizătura glugii femeia nu deosebi decât albul unor ochi mobili și fantomatici; dintr-o singură aruncătură de ochi negrul o măsurase pe femeia care stătea în fața lui, desculță, cu rochia ei decolorată de bumbac și interiorul mohorât și pustiu al coridorului cabanei.

— Dom' maior Soshay Weddel vă transmite salutări și'ice că lui i-ar trebui o cameră să doarmă el și servitoru' lui și doi cai, zise negrul cu glasul ceremonios, ca un papagal. Femeia se uită la el. Obrazul îi rămase impasibil ca o mască. Am fost la luptă și ne-am bătut cu Yankeii, zise negrul. S-a 'fârșit. Acuma ne-ntoarcem acasă.

Femeia păru să vorbească de undeva dindărătul feței ca de după o efigie sau un ecran pictat: „Să-l întreb”.

— Vă plătim, spuse negrul.

— Să plătiți? Și apoi, părând să se gândească la ceva. Nu prea arată aici a han de munte.

Negrul făcu un gest larg.

— Nu-i nimic. Am mai do'mit noi și-n alte locuri, mai rele decât ăsta de-aici. Spuneți-i numai că-i dom' Soshay Weddel... Și atunci își dădu seama că femeia se uita peste capul lui. Se întoarse și-l văzu pe bărbatul cu mantaua cenușie uzată la mijlocul cărării care urca dinspre poartă. Se apropie, urcă în pridvor, și cu mâna stângă îi scoase pălăria cu boruri largi, având pe ea galonul răsucit și decolorat de ofițer superior al armatei confederate¹⁸. Oacheș la față, cu ochi întunecați și părul negru, avea un obraz plin tras totuși și arogant. Nu era înalt, dar îl depășea pe negru cu cinci sau șase *inch*-i. Mantaua îi era uzată, decolorată la umeri, acolo unde soarele bătuse mai tare. Poalele mantalei târâte prin noroi, erau ferfenițite și pline de glod: veșmântul fusese cârpit și periat mereu și perii stofei pieriseră.

— Bună ziua, doamnă, zise el. N-aveți cumva pentru o noapte un loc în grajd pentru caii mei și-un adăpost pentru mine și ordonanța mea?

Femeia se uită la el cu o expresie placidă și gânditoare, ca și cum ar fi văzut, fără să i se facă frică, o fantomă.

— Trebuie să văd, spuse ea.

— Vă plătesc, spuse omul. Știu cum sunt timpurile.

— Trebuie să-l întreb, zise femeia. Se întoarse, apoi se opri brusc. În spatele ei, bărbatul mai în vârstă apăruse în coridor. Un om voinic, cu haina de dril, cu o chică de păr cenușiu și cu ochi luminoși.

— Mă numesc Saucier Weddel. zise omul cu mantaua cenușie. Sunt în drum spre casă, spre Mississippi și vin din Virginia. Acum mă aflu în Tennessee?

— Sunteți în Tennessee, spuse celălalt. Intrați.

Weddel se-ntoarse spre negru.

— Du caii la grajd, zise el.

¹⁸ Armata Confederației Sudului din timpul Războiului de Secesiune american (1861–1865), dus între statele din Nordul și cele din Sudul S.U.A. (Federația Nordului și Confederația Sudului), pentru abolirea sclaviei și reglementarea altor divergențe de ordin economic. (Notele de subsol din cuprinsul volumului cu excepția acelor urmate de mențiunea n. t. aparțin redacției.).

Negrul se duse spre poartă, o momâie cu gluga de mușama și cu mantaua lui imensă, cu aerul acela arogant și plin de ifos pe care și-l luase din clipa în care o văzuse pe femeia desculță și interiorul pustiu al cabanei. Apucă căpestrele și începu să strige la cai, înjurându-i fără rost și ostentativ, cei doi cai nedându-i nicio atenție, părând a fi obișnuiți cu el de multă vreme. S-ar fi zis că nici negrul însuși nu dădea nicio atenție propriilor lui strigăte, ca și cum strigătele ar fi fost pur și simplu concomitente cu acțiunea de a scoate caii din câmpul vizual al ușii, ca o emanație a cailor și a negrului, acceptată și respinsă în aceeași clipă.

II

Prin zidul bucătăriei fata auzea glasurile bărbaților din odaie, de unde tatăl ei o scosese când străinul se apropiase de casă. Era cam de vreo douăzeci de ani; o fată voinică cu părul mătăsos și neted, cu mâini mari și suple, desculță și îmbrăcată cu o rochie făcută din pânză de sac. Stătea lipită de zid, nemișcată, cu capul puțin plecat, cu ochii mari și calmi și goi ca o somnambulă, ascultând cum intră oaspetele și tatăl ei în cealaltă încăpere.

Bucătăria era un șopron de scânduri sprijinit de zidul din bârne al cabanei. Lutul dintre bârne, în partea dinspre ea se crăpase, uscat de căldura sobei și se făcuse cum e creta și căzuse ici și colo. Aplecându-se, cu o mișcare lentă și mlădioasă și tăcută ca și șopotitul pașilor ei desculți pe podea, fata își lipi obrazul de una dintre aceste crăpături. Zări o masă goală pe care era un ulcior de lut și o cutie cu gloanțe marcată cu șablonul: *U.S. Army*. Cei doi frați ai ei ședeau pe scaunele de lemn cioplit, lângă masă, și numai cel mai mic, băiatul, se uita spre ușă, deși ea își dădea seama acuma și auzea că străinul intrase în cameră. Fratele mai mare, cu spatele spre ușă, unde știa că stă acuma străinul,

scotea cartușele din cutie unul câte unul, le ștergea cu mâna și le punea în picioare în fața lui ca niște soldați la defilare. Fata respira încetișor. „Vatch ar fi vrut să-l împuște, își zise ea, șoptind și se aplecă. Cred că mai vrea încă.”

Apoi auzi din nou un zgomot de pași și maică-sa se îndreptă spre ușa bucătăriei, trecând și acoperind o clipă crăpătura din perete. Totuși, nu plecă de acolo nici când maică-sa intră în bucătărie. Stătea aplecată în fața crăpăturii, respirând liniștit și regulat, auzind-o pe maică-sa trântind în spatele ei capacele sobei. Și atunci îl văzu pe străin pentru prima dată și își țină ușurel respirația, nedându-și măcar seama că a încetat să respire. Îl zări stând în picioare, lângă masă, în mantaua lui ponosită, cu pălăria în mâna stângă. Vatch nu-și ridică ochii spre el.

— Mă numesc Saucier Weddel, spuse străinul.

„Soshay Weddel”, șopti fata în crăpătura uscată din zidul scorojit și prăfos. Acum îl vedea din plin, în mantaua lui pătată și peticită și periată, cu capul ușor înălțat, pe fața lui istovită, aproape suptă, o expresie de cumplită oboseală și totuși de aroganță, ca o ființă din altă lume care ar respira un alt aer și ar avea un alt sânge care să-i încălzească venele. „Soshay Weddel”, murmură ea.

— Luați o gură de whisky, spuse Vatch fără să facă vreun gest.

Și deodată, la fel cum i se întâmplase să nu mai respire, nu mai ascultă ce vorbeau, ca și cum n-ar fi avut nevoie să asculte, ca și cum curiozitatea ei n-ar fi avut niciun rost în atmosfera care-l înconjura pe străin și care o învăluia și pe ea în clipa aceea așa cum stătea și-l observa pe străin stând în picioare lângă masă, uitându-se la Vatch și Vatch, cu un glonte în mână, întors spre el și privindu-l. Respiră ușurel lângă crăpătura din perete prin care vorbele se auzeau acum calme și fără de sens, pornite din acea întunecată și mocnită și violentă și puerilă vanitate a bărbaților:

— Așadar, mi se pare că știți ce sunt astea când le vedeți?

— Desigur. Le foloseam și noi. N-aveam niciodată nici vreme, nici pulbere ca să mai stăm să le fabricăm. Așa că eram câteodată siliți să le folosim pe ale voastre, mai ales, în

vreamea din urmă.

— Poate că le-ați recunoaște și mai bine dacă v-ar izbi unul în obraz.

— Vatch. În clipa aceea se uită la tatăl ei, căci el vorbise.

Fratele ei mai mic se ridicase puțin de pe scaun, aplecându-se ușor înainte, cu gura întredeschisă. Avea șaptesprezece ani. Străinul stătea totuși liniștit, și-l privea pe Vatch, cu pălăria strâns lipită de mantaua lui uzată, având pe față expresia aceea de aroganță și de oboseală și oarecum zeflemisitoare.

— Puteți să ne arătați și cealaltă mână, zise Vatch. Nu vă temeți să lăsați pistolul din mână.

— Nu, spuse străinul. Nu mi-e teamă să o arăt.

— Luați atunci o gură de whisky, zise Vatch, împingând spre el ulciorul, cu un gest disprețuitor.

— Vă mulțumesc foarte mult, spuse străinul. Din cauza stomacului. Timp de trei ani a trebuit să-i cer iertare stomacului meu; acumă că s-a făcut pace trebuie să-mi cer iertare din cauza lui. Aș putea să capăt un pahar pentru ordonanța mea? După patru ani tot nu poate suporta frigul.

„Soshay Weddel”, murmură fata cu gura spre zidul prăfos prin care se auzeau glasurile, încă nu furioase dar neîmpăcate în veci și sortite de pe acum a fi unul al predestinatei victime, celălalt al predestinatului călău.

— Sau poate că în spate l-ați recunoaște mai bine?

— Ascultă, Vatch.

— Lăsați-l, domnule. Dacă a făcut armată, măcar un an, a fugit și el, măcar o dată. Poate că și de mai multe ori. Dacă a avut de-a face cu armatele din Virginia de Nord.

„Soshay Weddel”, murmură fata aplecându-se. Acuma îl zări pe Weddel mergând parcă drept spre ea, cu o cană în mâna stângă și cu pălăria strânsă sub același braț.

— Nu pe-acolo, zise Vatch. Străinul se opri și se uită înapoi la Vatch. Unde vreți să vă duceți?

— Să duc asta ordonanței mele, spuse străinul. Afară, în grajd. Credeam că ușa asta... i se vedea obrazul în profil, obosit, trufaș, istovit, cu sprâncenele ridicate într-o întrebare ironică și arogantă. Fără să se ridice, Vatch făcu un gest

brusc cu capul înapoi și într-o parte. „Plecați de-acolo”. Străinul nu se clinti. Își întoarse doar ușor capul, ca și cum și-ar fi îndreptat privirile într-altă parte.

„Se uită la tata, murmură fata, așteaptă ca tata să-i vorbească. Nu-i e frică de Vatch. Știam eu.”

— Pleacă de-acolo, zise Vatch. Negru afurisit.

— Vasăzică e vorba de obraz și nu de uniformă, zise străinul. Și dacă am înțeles bine, ați luptat patru ani ca să ne eliberați.

Atunci îl auzi pe tatăl ei vorbind iar.

— Ieși prin așa din față și ia-o după casă, străine, zise el.

„Soshay Weddel”, zise fata. În spatele ei maică-sa trebăluia, făcând zgomot, pe lângă sobă. „Soshay Weddel”, zise ea. Nu vorbea tare. Respiră iar, adânc și calm și fără grabă. „Parcă ar fi o melodie. Parcă ar fi un cântec.”

III

Negrul stătea ghemuit pe vine la intrarea grajdului; între stănoagele prăpădite și distruse nu erau decât doi cai. Lângă el, trântită pe jos, o raniță uzată, deschisă. Era foarte ocupat cu lustruitul unei perechi de pantofi ușori de bal pe care-i freca cu o bucată de stofă și cu crema dintr-o cutie în care nu mai rămăsese decât o pojghiță subțire în jurul marginilor. Lângă el, pe podea, un pantof lustruit. Căputa era crăpată; pantoful fusese pingelit de curând într-un chip grosolan de o mână nepricepută.

— Slavă Domnului că oamenii n-au cum să vadă și talpa încălțărilor dum'eavoastră, zise negrul. Slavă Domnului că ăștia nu-s decât niște munteni nenorociți, Tare n-aș vrea ca yankeii să vă vadă încălțat cu cestiile astea. Frecă pantoful, îl examinează cu o privire piezișă, suflă peste el și-l frecă iar de pulpă.

— Ține, zise Weddel, întinzându-i cana. În ea era un lichid

incolor ca apa.

Negrul se opri, cu bucata de stofă și cu pantoful în aer. Se uită la cană. „Ce? zise el. Ce-i asta?”

— Bea, spuse Weddel.

— Asta-i apă. Pen' ce-mi dați apă?

— Ia, zise Weddel. Nu-i apă.

Negrul luă cana cu fereală. O ținea în mâini de parc-ar fi conținut nitroglicerină. Se uită la ea, clipi, și o duse încetișor la nas. Clipi iar.

— De unde ați luat asta aici? Weddel nu răspunse. Luase în mână pantoful lustruit și se uita la el. Negrul ținea cana sub nas.

— Miroase cam cum ar trebui, zise el. Dar să mă ia dracu dacă pare să fie ceva de capul ei. Oamenii ăștia vor să vă otrăvească. Înălță cana și sorbi încetișor, și apoi lăsă cana jos, clipind.

— N-am băut din el, zise Weddel. Lăsă pantoful jos.

— Mai bine, zise negrul. Că eu de ani de zile caut să am grijă de dum'eavoastră și să vă aduc acasă așa cum mi-a zis cucoana și dum'eavoastră dormiți în grajdurile oamenilor ca un vagabond, ca un predicator negru ambulant. Duse cana la gură, și-o dădu peste cap, dându-și în același timp și capul pe spate. Puse cana jos, goală; ținea ochii închiși; zise: „Uf”, scuturând din cap și cutremurându-se din tot trupul. Miroase cum trebuie și te zgâlțâie cum trebuie. Da' să mă ia dracu dacă arată cum trebuie. Zic că mai bine să nu beți, așa cum ați și făcut. Cân' vă dă să mai beți să-i trimiteți la mine. Am înghițit atâtea, că pot să mai înghit și asta de dragul cucoanei.

Luă din nou pantoful și cârpa în mână. Weddel se plecă peste raniță.

— Aș vrea să iau pistolul, zise el.

Negrul se opri iar, cu cârpa și cu pantoful în aer.

— De ce? Se aplecă și se uită înspre povârnișul noroios care ducea spre cabană. Țștia-s yankei? șopti el.

— Nu, zise Weddel căutând cu mâna stângă în raniță. Negrul nu păru să-l fi auzit.

— În Tennessee? Mi-ați zis că suntem în Tennessee unde e

și Memphis, chiar dacă n-ați zis că-n Memphis sunt dealuri și văi ca p-aici. Știu că atunci când am fost cu tatăl dum'eavoastră la Memphis n-am văzut așa ceva. Dar așa ați spus. Și acuma îmi spuneți că oamenii din Memphis sunt yankei?

— Unde-i pistolul? zise Weddel.

— Eu v-am zis, spuse negrul. Că vă purtați așa cum vă purtați. Să-i lăsați pe oamenii ăștia să vă vadă mergând pe jos, ducându-l pe Caesar de căpăstru fiin'că ați crezut că-i obosit, să mă puneți pe mine să călăresc și dum'eavoastră să mergeți pe jos, când eu am putut merge întotdeauna mai mult decât dum'eavoastră și știți asta prea bine, cu toate că eu am patruzeci și dum'eavoastră douăzeci și opt. O să-i spun mamei dum'eavoastră. O să-i spun.

Weddel se ridică, ținând în mână un revolver greu cu butoi. Îl mângâie cu singura lui mână și trase cocoșul și-l lăsa iar. Negrul se uita la el, ghemuit ca o maimuță în mantaua albastră a armatelor confederate.

— Puneți-l la loc, zise el. Războiul s-a 'fârșit. Ne-au spus acolo în Virginia că s-a terminat. Acuma nu mai aveți nevoie de pistol. Puneți-l la loc, m-auziți?

— Mă duc să fac baie, zise Weddel. Cămașa mea e...?

— Să faceți baie? În ce? Oamenii ăștia n-au văzut în viața lor o cadă.

— Fac baie la fântână. Cămașa mea e curată?

— Ce-a mai rămas din ea... Puneți pistolul ăla la loc, dom' Soshay. O să vă spun mamei dum'eavoastră. O să vă spun. De-ar fi domnu' aici.

— Du-te la bucătărie, zise Weddel. Spune-le că vreau să fac baie în ghereta fântânii. Spune-le să tragă perdeaua la fereastră. Pistolul dispăruse sub mantaua cenușie. Se duse în boxa unde stătea calul pur-sânge. Calul își frecă botul de el, rotindu-și ochii blânzi și speriați. Îl mângâie pe bot cu mâna stângă. Calul necheză ușurel. Răsuflarea lui era dulce și caldă.

IV

Negrul intră în bucătărie pe ușa din dos. Își scosese gluga de mușama și purta o caschetă albastră de serviciu, care ca și mantaua, îi era prea mare și-i stătea pe vârful capului în așa fel încât când se mișca, marginile nesprijinite de nimic se clătinau ușor, însuflețite parcă de o viață proprie. Nu se vedea din el decât partea din obraz dintre caschetă și guler, aproape la fel de mică precum un trofeu dyak¹⁹ uscat, și frigul îi așternuse pe față un soi de paloare ca de cenușă. Femeia mai în vârstă stătea lângă sobă și frigea ceva ce sfârâia și pocnea; când intră negrul nici nu se uită la el. Fata stătea în mijlocul încăperii și nu făcea nimic. Se uită cu o privire lentă, gravă, tainică și fără să clipească la negrul care intrase cu aerul acela caricatural și fanfaron, sigur de sine, și acuma își trăgea o buturugă și se așeza lângă sobă.

— Dacă așa e vremea pe aici tot timpul, zise el, nici nu-mi pasă că yankeii sunt stăpâni prin locurile astea... Își descheie mantaua, și i se văzură picioarele, informe și enorme, înfășurate în ceva necunoscut și plin de noroi care semăna cu o blană și le făcea să pară a fi două animale murdare pline de noroi, cam de mărimea unor căței care se tolăniseră pe podea: apropiindu-se ceva mai mult de fată, fata își zise încetișor. *E o blană. A luat o haină de blană și a tăiat-o ca să-i învelească picioarele.* Da. dom'le, zise negrul. Să mă lase numai să mă-ntorc acasă, și tot restul poate să rămână yankeilor.

— De unde sunteți cu casa? zise fata

Negrul se uită la ea.

— Din Miss'ippi. La moșie. N-ați auzit vorbindu-se niciodată de Countymaison?

— Countymaison?

— Da. Bunică-său i-a zis Countymaison fiin'că-i mai mare cât un comitat. Călare pe un catâr n-o străbați între răsăritul

¹⁹ Dyak – populație aborigenă din insulele Borneo.

și apusul soarelui. Așa-i de mare. Își frecă greoi coapsele cu amândouă mâinile. Se întorsese cu fața spre sobă: suflă zgomotos. Îi și dispăruse paloarea aceea cenușie de pe obraz, și fața îi rămăsese neagră, tuciurie, zbârcită, cu fâlcile căzute, ca și cum mușchii folosiți mereu s-ar fi lăsat, ca niște fâșii de cauciuc – nu mușchii masticatori, ci acei ai vorbirii. „Cred totuși că ne apropiem de casă. În orice caz carnea asta de porc miroase ca și pe la noi.”

— Countymaison, zise fata pe un ton extatic și visător, uitându-se la negru cu privirea ei gravă, fără să clipească. Apoi își întoarse capul și se uită spre zid, cu o față complet senină, total impenetrabilă, fără grabă, într-o adâncă și preocupată meditație.

— Da, da, zise negrul. Chiar și yankeii au auzit vorbindu-se de Countymaison și de domnu' Francisc Weddel. Poate că l-ați fi văzut trecând cu trăsura când s-a dus la Wash'nton să-i zică p'ședintelui vostru că nu-i place cum se poartă p'ședintele vostru cu oamenii. A mers până la Wash'nton cu trăsura, cu doi negri care mânau caii și încălzeau cărămidile ca să-i fie cald la picioare și Omul mergea înainte cu căruța și cu caii de schimb. I-a dus p'ședintelui vostru doi urși întregi împăiați și opt jumătăți de cerb afumat. Trebuie să fi trecut chiar prin fața casei voastre. Cred că tată tău sau al ei l-o fi văzut trecând. Continuă să vorbească, așa cu volubilitate, pe un ton monoton, adormitor, obrazu-i începând să lucească, să strălucească din cauza căldurii binefăcătoare, în timp ce mama trebăluia, aplecată deasupra sobei, iar fata, nemișcată și dreaptă, cu picioarele desculțe și netede, apropiate strâns unul de celălalt, proptite bine în scândurile noduroase, cu trupul ei voinic, suplu și tânăr, cu sânii ei rotunjiți dulce și generos sub veșmântul aspru, îl privea pe negru cu ochii ei adânci și nespus de atenți, cu gura ușor întredeschisă.

Negrul continua să vorbească, cu ochii închiși, fără sfârșit, pe tonul acela lăudăros, cu aerul lui lenos și intolerant, ca și cum ar fi fost acasă și n-ar fi fost nici războiul și nici zvonurile neliniștitoare ale eliberării și ale schimbărilor, iar el (grăjdar, în ierarhia domestică un om la cai) și-ar fi petrecut

seara în mijlocul celor care lucrau la câmp, până ce femeia mai în vârstă pregăti mâncarea și ieși din bucătărie, închizând ușa după ea. Auzind zgomotul ușii, deschise ochii și se uită spre ușă și apoi spre fată. Fata se uita la perete, la ușa închisă prin care maică-sa dispăruse. „Nu mănânci la masă împreună cu ei?” zise el.

Fata se uită la negru fără să clipească.

— Countymaison, zise ea. Vatch spune că și el e negru.

— Cine? El? Negru? Dom' Soshay Weddel? Cine-o mai fi și ăsta Vatch? Fata se uită la el. Dacă n-ați fost nicăieri. N-ați văz't nimic. Stați aici, pe dealul ăsta pustiu, unde nu vezi nici măcar fumul altor case. El negru? Tare aș mai vrea ca maică-sa să te audă zicând una ca asta. Se uită prin bucătărie, cu fața zbârcită, cu ochii ca niște bile albe, rotindu-i-se fără încetare într-o parte și într-alta. Fata îl privea cu atenție.

— Acolo fetele merg încălțate tot timpul? zise ea.

Negrul se uită prin bucătărie.

— Unde țineți apa aia de izvor din Tennessee? Pe undeva pe aici?

— Apa de izvor?

Negrul clipi rar.

— Gazul ăla care se bea ușor.

— Gaz?

— Gazul ăla de lampă de culoare deschisă pe care-l beți. N-ai cumva pe aici ascuns puțin gaz de ăla?

— A, făcu fata. Vrei să zici rachiul de porumb. Se duse într-un colț și desprinsă o scândură din podea, negrul urmărind-o cu privirea, și scoase un ulcior de lut. Umplu o cană și o dădu negrului și-l privi cum o dă peste gât, cu ochii închiși.

— Uf! făcu el din nou și-și șterse buzele cu dosul palmei. Ce mă întrebai? zise el.

— Dacă fetele de-acolo, din Countymaison, merg încălțate?

— Doamnele, da. Dacă n-ar avea cu ce, dom' Soshay ar vinde o sută de negri și le-ar cumpăra... Cine-a zis că dom' Soshay e negru?

Fata îl privea întruna.

— E însurat?

— Cine? Dom' Soshay? Fata îl privea atent. Cum să fi avut

timp să se-nsoare când ne batem cu yankeii de patru ani? Și n-am mai fost nicăieri de patru ani, ca să găsim fete de măritat. O privi pe fată, cu ochii aceia albi cam injectați, lumina licărind ici și colo pe pielea lui lucitoare. Dezmorțindu-se, părea să fi devenit ceva mai mare. „Și ce-ți pasă dacă-i însurat sau nu?”

Se uitară lung unul la celălalt. Negrul o auzea cum respiră. Apoi nu se mai uită la el, deși nu clipi și nici nu-și întoarse capul.

— Nu cred că ar avea timp să se ocupe de-o fată care n-are pantofi, zise ea.

Se îndreptă spre perete și se aplecă iar ca să se uite prin crăpătură. Negrul o privea. Femeia mai în vârstă intră și luă un alt fel de mâncare de pe sobă și plecă fără să se fi uitat la vreunul dintre ei.

V

Cei patru bărbați, trei bărbați și un băiat, ședeau în jurul mesei. Cinaseră. În farfuriile groase, rămăseseră resturi de mâncare. Cuțitele și furculițele erau de fier. Ulciorul tot pe masă stătea. Weddel își dezbrăcase mantaua. Se bărbierise și părul lui ud încă era dat pe spate. Pe piept, dantela cămășii se înfoia în lumina lămpii, mâneca dreaptă, goală, era prinsă în față cu un ac subțire de aur. Sub masă, pantofii de bal prăpădiți și peticiți se odihneau între bocancii celor doi bărbați și picioarele mari și desculțe ale băiatului.

— Vatch spune că ești negru, zise tatăl.

Weddel se rezemă ușor pe speteaza scaunului.

„Așa se explică, spuse el. Credeam că e violent din fire. Sau că se crede obligat s-o facă pe învingătorul.”

— Ești negru? zise tatăl.

— Nu, spuse Weddel. Se uita la băiat, obrazul lui uscățiv și obosit puțin cam ironic. Pe ceafă părul îi fusese retezat

grosolan cu un cuțit parcă sau cu o baionetă. Băiatul se uita la el, total nemișcat, ca în extaz. *Ca și cum aș fi o fantomă*, se gândi el. *Un strigoi. Poate că sunt*. Nu, zise el, nu-s negru.

— Cine ești? zise tatăl.

Weddel stătea cam într-o parte pe scaun, cu mâna rezemată de masă. „Așa e obiceiul în Tennessee, ca oaspeții să fie întrebați cine sunt?”, spuse el. Vatch își turnă în cană din ulcior. Obrazul nu i se vedea, mâinile îi erau mari și aspre. Și fața îi era aspră. Weddel se uită la el. „Cred că știu ce simți, zise el. Și eu eram înainte la fel. E tare greu însă să păstrezi aceleași sentimente timp de patru ani. Ba chiar să mai și ai vreunul.”

Vatch spuse deodată ceva jignitor. Trânti cana pe masă și câteva picături de lichid țâșniră pe-afară. Ai fi zis că-i apă, dar avea un miros violent, dinamic. Părea să aibă o iuțelă intrinsecă căci unele picături trecură peste masă și ajunseră pe dantela zdrențuită dar imaculată de pe pieptul lui Weddel, făcându-l să simtă, prin bluză, pe piele, o senzație bruscă de răceală.

— Vatch, zise tatăl.

Weddel nu făcu niciun gest; expresia lui trufașă, ironică, și obosită nu se schimbă. „N-a făcut-o înadins”, spuse el.

— Când o s-o fac înadins, zise Vatch, n-o să pară că a fost un accident.

Weddel se uită la Vatch.

— Cred că v-am mai spus că mă numesc Saucier Weddel. Sunt din Mississippi. Locuiesc pe o moșie numită Contalmaison. Tatăl meu a întemeiat-o și a botezat-o. Era un șef de trib Choctaw²⁰ de care probabil n-ați auzit niciodată, și se numea François Weddel. Fiu al unei femei choctaw și al unui emigrant francez din New Orleans, general în armata lui Napoleon și cavaler al Legiunii de Onoare. Numele lui era François Vidal. Tatăl meu s-a dus odată cu trăsura până la Washington, la președintele Jackson²¹, ca să protesteze

²⁰ Populație indiană din Mississippi și Alabama S.U.A., ai cărei descendenți trăiesc astăzi pe teritoriul statului Oklahoma.

²¹ *Andrew Jackson* (1767–1845), general american, al șaptelea președinte al S.U.A. (1829–1837).

împotriva felului în care se purta guvernul cu oamenii din neamul lui, trimitând înainte o căruță cu provizii și daruri și cu cai de schimb pentru trăsură, de care avea grijă Omul, supraveghetorul indian, care era un choctaw pur-sânge și văr cu tatăl meu. Pe vremuri Omul era titlul ereditar al șefului tribului nostru, dar după ce ne-am europenizat ca albi, am pierdut titlul în favoarea ramurii care a refuzat să se spurge, deși noi am păstrat dreptul asupra sclavilor și pământului. Omul locuiește acumă într-o casă ceva mai mare decât colibeles negrilor – e un servitor ceva mai de soi. La Washington, tatăl meu a cunoscut-o pe mama și s-a însurat cu ea. A fost ucis în războiul din Mexic²². Mama a murit acum doi ani, în '63, în urma unei complicații survenite în timpul unei pneumonii, căpătată într-o noapte ploioasă când a stat și a supravegheat cum i se îngroapă argintăria, deoarece trupele federale intraseră în comitat, și ca urmare a unei hrane nepotrivite pentru ea; totuși servitorul meu nu vrea să creadă că a murit. El nu vrea să creadă că țara noastră a îngăduit celor din Nord să o lipsească de cafeaua importată din Martinica și de pâinișoarele pe care le mânca duminica la prânz și miercuri seara. El crede că țara noastră s-ar fi ridicat mai degrabă la arme decât să îngăduie așa ceva. Dar, la urma urmei, nu-i decât un negru, membru al unei rase asuprite, copleșită de povara libertății. El ține o listă zilnică a nelegiuirilor mele pe care are să i le spună mamei, când o să ajungem acasă. Eu mi-am făcut studiile în Franța, dar nu prea am învățat. Până acum două săptămâni am fost maior în regimentul de infanterie din Mississippi, în divizia unui anume Longstreet²³ – despre care ați auzit probabil vorbindu-se.

— Vasăzică ai fost maior, zise Vatch.

— După cât se pare e un cap de acuzare împotriva mea; da.

— Am mai văzut cu un maior rebel, zise Vatch. Vrei să-ți

²² Război dus între 1846–1848 între Statele Unite și Mexic, în urma căruia Mexicul a pierdut mai mult de jumătate din teritoriu.

²³ *James Longstreet* (1821–1904), general în armata Sudului în anii Războiului de Secesiune.

spun unde l-am văzut?

— Spune-mi, zise Weddel.

— Zăcea lângă trunchiul unui copac. A trebuit să ne oprim acolo ca să ne odihnim și el zăcea la rădăcina copacului și cerea apă. „N-ai puțină apă, prietene?” mi-a zis. „Da, am apă, i-am zis, am foarte multă apă.” A trebuit să mă târâi; nu eram în stare să mă țin pe picioare. M-am târât spre el și i-am ridicat capul și i l-am sprijinit de trunchiul copacului. I-am întors fața spre mine.

— N-aveai baioneta? zise Weddel. A, dar am uitat că nu erai în stare să te ții pe picioare.

— Și apoi m-am târât înapoi. A trebuit să mă târâi așa o sută de yarzi, până la locul...

— Înapoi?

— Eram prea aproape. Cine poate trage ca lumea de atât de aproape? A trebuit să mă târâi înapoi și atunci afurisita aia de pușcă...

— Afurisita aia de pușcă? Weddel ședea pe marginea scaunului cu mâna pe masă, pe față cu o expresie ironică, sarcastică și stăpânită.

— Prima dată nu l-am nimerit. Îi sprijinisem capul și-l întorsesem cu fața spre mine și mă privea cu ochii mari deschiși și nu l-am nimerit. L-am lovit în gât și a trebuit să trag din nou din cauza afurisitei ăleia de puști.

— Vatch, zise tatăl.

Măinile lui Vatch se sprijineau pe masă. Capul și obrazul îi semănau cu ale tatălui său, fără să aibă însă aceeași expresie de cumpănire. Era stăpânit de o mânie calmă, neliniștitoare.

— Afurisita aia de pușcă. A trebuit să trag de trei ori. Și după asta a avut trei ochi, unul lângă altul, pe fața lui sprijinită de trunchiul copacului, toți trei deschiși, ca și cum m-ar fi privit cu trei ochi. I-am dăruit încă un ochi ca să vadă mai bine. Dar a trebuit să trag de două ori din cauza puștii aceleia afurisite.

— Hei, Vatch, zise tatăl. Se ridicase, rezemându-se cu mâinile de masă, ca să-și sprijine trupul slăbit. Nu te supăra pe Vatch, străine. Războiul s-a sfârșit.

— Nu mă supăr, zise Weddel. Duse mâna la piept, și o ascunse sub dantela vaporeasă uitându-se țintă la Vatch, cu căutătura aceea a lui, absentă, ironică, sarcastică. „Am văzut mulți ca el, ani de-a rândul, așa că încă unul nu mai contează.”

— Nu iei o gură de whisky? zise Vatch.

— Glumești?

— Dă-l dracului de pistol, zise Vatch. Bei puțin whisky.

Weddel puse din nou mâna pe masă. Dar în loc să-i toarne, Vatch se opri cu ulciorul în aer, deasupra căni. Se uită peste umărul lui Weddel. Weddel se întoarse. Fata intrase în cameră, stând în pragul ușii, cu maică-sa în spate. Mama vorbi ca și cum s-ar fi adresat dușumelei de sub picioarele ei.

— Am încercat s-o împiedic, cum mi-ai spus. Am încercat. Dar e puternică, parc-ar fi bărbat; și e încăpățânată ca un bărbat.

— Pleacă, zise tatăl.

— Eu să plec? zise mama vorbind către podea.

Tatăl spuse un nume; Weddel nu-l înțelese, nici nu-și dădu seama că nu-l auzise. „Pleacă.”

Fata se mișcă. Nu se uita la niciunul dintre ei. Se duse la scaunul pe care era pusă mantaua uzată și cârpită a lui Weddel și o deschise, lăsând să se vadă cele patru tăieturi neregulate ca și cum căptușeala de samur ar fi fost tăiată cu cuțitul. Se tot uita la manta când Vatch o apucă de umăr și atunci își întoarse privirile spre Weddel.

— Ai tăiat-o și ai dat-o negrului ăluia ca să-și învelească picioarele, zise ea. Și atunci tatăl îl apucă pe Vatch de umăr. Weddel nu se clintise privind, cu capul întors peste umăr; lângă el băiatul se ridicase în mâini, cu fața lui tânără și moale aplecată înainte în lumina lămpii. Dar în afară de răsuflarea lui Vatch și a tatălui, nu se auzea niciun alt zgomot în încăpere.

— Sunt încă mai puternic ca tine, zise tatăl. Încă mai puternic ca tine sau cel puțin tot atât de puternic.

— N-o să fii mereu așa, zise Vatch.

Tatăl se uită peste umăr la fată. „Pleacă”, zise el. Fata se

întoarse și se îndreptă spre coridor, mergând fără zgomot de parcă ar fi avut tălpi de cauciuc. Tatăl pronunță iar numele pe care Weddel nu-l înțelesese; și nu-l înțelese iar și nu-și dădu seama iar că nu-l auzise. Fata ieși. Tatăl se uită la Weddel. Atitudinea lui nu se schimbase, doar că mâna îi dispăruse iar sub dantela cămășii. Se uitară unul la celălalt – obrazul rece, nordic și obrazul tras și obosit, pe jumătate galic, pe jumătate mongol ca o mască de bronz, cu ochi ca de mort, din care pierise imaginația dar nu și vederea.

— Luați-vă caii și plecați, spuse tatăl.

VI

În coridor era întuneric și rece, răceala întunecată a aceluia aprilie de munte urcând din pământ în picioarele ei desculțe și în trupul ei acoperit doar cu rochia aceea aspră. „A tăiat căptușeala mantăii ca să-și învelească picioarele negrul acela, zicea ea. A făcut asta pentru un negru.” Ușa din spatele ei se deschise. În lumina lămpii se profila silueta unui bărbat, apoi ușa se închise. „Cine-i, Vatch sau tata?”, zise ea. Apoi ceva o izbi peste spate – o lovitură de curea. „Mi-era teamă să nu fie Vatch”, spuse ea. Din nou, se abătu asupra ei o altă lovitură.

— Du-te la culcare, zise tatăl.

— Pe mine mă poți bate, dar pe el nu, zise ea.

O nouă lovitură o atinse, un zgomot surd, încet, ușor pe carnea ei goală sub pânza aspră de sac.

VII

În bucătăria goală, negrul rămase încă o clipă pe buturuga

de lângă sobă, uitându-se la ușă. Apoi se ridică încetișor, sprijinindu-se cu mâna de perete.

„Uf! făcu el. Ce bine-ar fi să fie și pe la noi un izvor din care să curgă așa ceva. Ar călca vitele în picioare, da, omule.” Privi spre ușă, clipind, cu urechea la pândă, apoi se mișcă, mergând cu grijă de-a lungul peretelui, oprindu-se din când în când ea să privească spre ușă și să asculte, cu aer șiret, nesigur și precaut. Ajunse la colțul încăperii și ridică scândura din podea, aplecându-se cu grijă și sprijinindu-se de perete. Trase ulciorul afară și atunci își pierdu echilibrul și căzu pe burtă, obrazul exprimându-i o mirare caraghioasă și îngrijorată. Se ridică și se așează pe podea, grijuliu, cu ulciorul între genunchi și, ridicând ulciorul, bău. Bău îndelung.

„Uf! zise el. La noi am da la porci așa ceva. Dar proștii ăștia de munteni...” Bău iar; apoi, stând așa cu ulciorul ridicat în aer, i se ivi pe față o expresie de îngrijorare și după aceea de consternare. Puse ulciorul jos și încercă să se ridice în genunchi deasupra ulciorului, și în cele din urmă reuși să se țină pe picioare, aplecându-se, clătinându-se, balele curgându-i din gură, având pe față aceeași expresie de uimire jignită. Apoi căzu cu capul înainte, pe podea, răsturnând ulciorul.

VIII

Se aplecară deasupra negrului, vorbind încetișor, Weddel cu cămașa lui cu dantelă, tatăl și băiatul.

— O să trebuiască să-l ducem de-aici, zise tatăl, îl luară pe negru de jos. Cu singura lui mână, Weddel îi ridică negrului capul, zgâlțâindu-l. „Jubal”, zise el.

Negrul se zbătu dând stângaci dintr-o mână. „La'mă-n pace”, mormăi el. „La'mă-n pace.”

— Jubal! zise Weddel.

Negrul izbucni deodată, violent.

— La'mă-n pace, zise el. O să-i spun Omului. O să-i spun. Se opri, mormăind: Muncitori la câmp. Negri de la câmp.

— O să trebuiască să-l ducem, zise tatăl.

— Da, spuse Weddel. Vă cer iertare. Ar fi trebuit să vă spun. Dar n-am crezut că mai e și un alt ulcior care o să-i cadă sub mână. Se aplecă; și-și trecu singura lui mână pe sub umerii negrului.

— Dă-te deoparte, zise tatăl. Eu și cu Hule o s-o scoatem la capăt. Îl ridicară pe negru, de jos. Weddel deschise ușa. Ieșiră din casă în frigul acela aspru și întunecat. În vale se zărea vag grajdul. Îl duseră pe negru în vale. „Scoate caii afară, Hule”, zise tatăl.

— Caii? zise Weddel. Acuma nu-i în stare să se țină pe cal. Nu poate călări.

Se uitară unul la celălalt, privind fiecare în direcția din care venea glasul celuiilalt, într-o tăcere înghețată.

— Nu plecați acum? zise tatăl.

— Îmi pare rău, dar vedeți că nu pot pleca acum. Trebuie să rămân până-n zori, când s-o trezi. Atunci vom pleca.

— Lasă-l aici. Lasă-i un cal și pleacă. Nu-i decât un negru.

— Îmi pare rău. Nu după patru ani. Vocea lui era ironică, aproape ciudată, cu acei accent permanent de neînvinșă oboseală. M-am chinuit cu el până acum; cred că trebuie să-l iau cu mine acasă.

— Eu te-am avertizat, zise tatăl.

— Vă mulțumesc. O să plecăm în zori. Dacă Hule e atât de bun să mă ajute să-l urc în pod.

Tatăl plecă.

— Lasă jos negrul ăla, Hule, zise el.

— O să înghețe aici, zise Weddel. Trebuie să-l urc în pod. Îl ridică pe negru în picioare, îl propti de zid și se aplecă să ia trupul moale al negrului pe umăr. Reuși fără greutate deși nu-și dădu seama de ce până nu-l auzi pe tatăl spunând iar:

— Hule. Pleacă de acolo.

— Da, du-te, spuse Weddel calm. Pot să-l urc pe scară. Auzi răsuflarea băiatului, grăbită, de om tânăr, agitată probabil din cauza emoției. Weddel nu se opri să mediteze

care să fie cauza tonului ușor agitat al băiatului.

— Te ajut eu.

Weddel nu refuză. Plesnindu-l pe obraz pe negru îl trezi și-i puseră picioarele pe treptele scării, împingându-l în sus. La mijlocul scării se opri, și se zbătu din nou.

— O să le spun. O să-i spun Omului. O să-i spun cucoanei. Muncitori la câmp. Negri de la câmp.

IX

În pod, se întinseră unul lângă altul, acoperindu-se cu mantaua și cu două pături de cai. Nu era pic de fân. Negrul sforăia, și răsuflarea lui greoaie duhnea. Jos, pur-sângele izbea cu copitele din când în când. Weddel stătea întins pe spate, cu brațul pe piept, ținând cu mâna ciotul celuilalt braț. Pe deasupra lor, prin crăpăturile acoperișului, se vedea cerul – cerul acoperit, rece și întunecat, care vestea că avea să plouă iar a doua zi și în zilele următoare, cât aveau să rătăcească prin munți. „Dacă o să mai ies vreodată din munții ăștia, murmură el, stând nemișcat pe spate, lângă negrul care sforăia și uitându-se la cer. Eram îngrijorat. Crezusem că s-a terminat cu asta; că am pierdut privilegiul de a mă teme. Dar nu l-am pierdut. Și sunt fericit. Foarte fericit.” Rămase nemișcat, întins pe spate în întunericul acela rece, gândindu-se la cei de acasă. „Contalmaison. Viețile noastre sunt rezumate în niște sunete care le dau un sens. Victorie. Înfrângere. Pace. Acasă. De aceea e atât de greu să inventezi un sens pentru aceste sunete; e afurisit de greu. Mai ales dacă ești de ajuns de nefericit și ești victorios; e afurisit de greu. E plăcut să fii învins, e odihnitor să fii învins. Să fii învins și să stai întins sub un acoperiș distrus, gândindu-te acasă.” Negrul sforăia. „E afurisit de greu”; i se părea că vede cum se formează pe tăcute cuvintele în întuneric, pe deasupra buzelor lui. „Ce s-ar întâmpla, să

zicem, dacă în holl-ul hotelului «Gayoso» din Memphis, cineva s-ar apuca să râdă așa, deodată, în hohote. Dar sunt chiar foarte fericit...” Și atunci auzi zgomotul. Rămase așa întins, fără să se miște, apucând cu mâna pistolul cald de sub ciotul brațului său drept, ascultând zgomotul ușor, aproape imperceptibil, care urca pe scară. Dar nu făcu nicio mișcare până nu văzu o umbră acoperind întunecata deschizătură a chepengului.

— Stai acolo, zise el.

— Sunt eu, zise glasul; glasul băiatului, tot agitat și gâfâit și Weddel nu avu vreme nici acum să-și dea seama că e emoționat sau măcar să remarce asta. Băiatul se apropie de-a bușilea, mergând prin paiele tocate, uscate și foșnitoare, împrăștiate prin pod. „Hai, trage”, zise el. Se ivi, în patru labe, deasupra lui Weddel, gâfâind.

„Tare-aș vrea să mor. Tare-aș vrea. Să fim amândoi morți. Așa cum vrea Vatch. De ce a trebuit să vă opriți aici?”

Weddel nu se mișcase.

— De ce vrea să mă omoare Vatch?

— Pentru că vă aude încă urlând. Dormeam cu el și se trezea în mijlocul nopții și o dată tata a trebuit să-l țină să nu mă gătuie înainte de a se trezi, lac de sudoare și auzindu-vă mereu cum urlați. Cu nimic altceva decât puștile fără gloanțe și urlând, zicea Vatch, gonind ca niște sperietoare pe un câmp de porumb. Acuma plângea fără zgomot. Dracu să vă ia! Dracu să vă ia odată!

— Da, zise Weddel. I-am auzit și eu. Dar de ce vrei să mori?

— Fiindcă și ea a vrut să vină. Numai că trebuia...

— Cine? Ea? Sora ta?

— ...să treacă prin odaie ca să iasă afară. Tata era treaz. I-a zis: „Dacă ieși pe ușa aia, să nu te mai întorci niciodată”. Și ea a zis: „Nici n-am de gând să mă întorc”. Și Vatch era treaz și i-a zis: „Mărită-te repede fiindcă în zori o să fii văduvă”. Și ea s-a întors și mi-a spus totul. Dar și eu eram treaz. Ea mi-a zis să-ți spun.

— Ce să-mi spui, zise Weddel. Băiatul plângea încetișor, cu un fel de disperare adâncă și răbdătoare.

— I-am zis că dacă ai fi un negru și ar face asta... i-am zis că eu...

— Ce? Ce să faci? Ce vrea ea să-mi spui?

— Că e o fereastră la mansardă unde dormim și eu și ea. Acolo e o scară pe care-am pus-o ca sa urc când mă întorc noaptea de la vânătoare; poți s-o folosești ca să urci acolo. Dar i-am spus că dac-ai fi un negru și ar face assta, aș...

— Și-acuma, îl întrerupse deodată Weddel, ia liniștește-te. Nu-ți amintești? N-am văzut-o decât atunci când a intrat în cameră și tatăl tău a dat-o afară.

— Dar atunci ai văzut-o. Și ea te-a văzut.

— Nu, zise Weddel.

Băiatul se opri din plâns. Stătea nemișcat la capul lui Weddel.

— Nu, ce?

— N-o să fac asta. N-o să mă urc pe scara voastră.

O clipă, deasupra lui, băiatul păru să se gândească intens, nemișcat, respirând încet și calm; apoi vorbi pe un ton gânditor, aproape ca-n vis: „Aș putea să te omor de ajuns de ușor. Chiar dacă ești mai mare ca mine n-ai decât un braț... Deodată, cu o iuțelă aproape de necrezut făcu o mișcare; Weddel își dădu seama abia când mâinile enorme și aspre ale băiatului îl apucară de beregată. Weddel nici nu se mișcă. Aș putea să te omor de ajuns de ușor. Și nu i-ar păsa nimănui.”

— Ssst, făcu Weddel, mai încet.

— Nu i-ar păsa nimănui. Îl ținea pe Weddel de beregată, strângându-l stângaci, dar tare. Weddel simțea că strânsoarea care ar fi trebuit să-l gătuie se istovea undeva în brațul băiatului înainte de a ajunge la mâini, ca și cum legătura dintre creier și mână nu era continuă. Nimănui nu i-ar păsa. Numai Vatch ar fi furios.

— Am un pistol, zise Weddel.

— Atunci trage-n mine. Dă-i drumul.

— Nu.

— Nu ce?

— Ți-am mai spus-o și înainte.

— Juri că n-ai s-o faci? Juri?

— Ascultă o clipă, zise Weddel. Vorbea acum cu un soi de

răbdare liniștitoare ca și cum ar fi vorbit în monosilabe cu un copil. Nu vreau altceva decât să mă întorc acasă. Asta-i tot. Am rătăcit departe de casă timp de patru ani. Tot ce vreau e să mă întorc acasă. Nu înțelegi: Vreau să văd ce-a mai rămas pe acolo după acești patru ani.

— Ce faci acolo? Băiatul slăbise strânsoarea dar mâinile lui aspre rămăseseră în jurul gâtului lui Weddel; brațele îi erați nemișcate și țepene. Vânezi toată ziua și toată noaptea, dacă vrei, călare, și negrii te servesc, îți lustruiesc cizmele și-ți înșeuează calul, și stai pe verandă și mănânci până se face iar vremea ca să te duci din nou la vânătoare?

— Sper că așa o să fie. N-am mai fost acasă de patru ani, înțelegi. Așa că nu mai știu.

— Ia-mă cu tine.

— Vezi, nu știu ce-o mai fi pe-acolo. S-ar putea să nu mai fi rămas nimic, nici cai de călărit și nici ce să vânezi. Au trecut yankeii pe-acolo, și mama a murit imediat după asta, și nu știu ce-o să mai găsesc pe-acolo, înainte de a mă duce să văd ce e.

— O să muncesc. O să muncim amândoi. Poți să te însori la Mayesfield. Nu-i departe de aici.

— Să mă-nsor? A! Vrei ca... 'nțeleg. De unde știi că nu sunt însurat? Mâinile băiatului îl strânseseră iar de beregată, zgâlțâindu-l. Încetează, zise el.

— Dacă zici că ai nevastă, te omor, zise băiatul.

— Nu, spuse Weddel, nu-s însurat.

— Și nu vrei să urci pe scara aia?

— Nu. N-am văzut-o decât o dată. Dacă aș vedea-o din nou nici n-aș recunoaște-o.

— Ea spune altceva. Nu te cred. Minți.

— Nu, zise Weddel.

— Asta pentru că ți-e frică?

— Da. De asta.

— De Vatch?

— Nu de Vatch. Pur și simplu mi-e frică. Cred că norocul m-a părăsit. Îmi dau seama că a ținut prea mult; mi-e frică să nu descopăr că am uitat ce-i aia frică. Așa că nu pot risca. Nu pot risca să descopăr că nu mai știu ce e aia adevărul. Nu

ca Jubal, aici de față. El crede că încă îi aparțin; nu vrea să creadă că m-am eliberat de el. Nici nu vrea să mă lase să i-o spun. El n-are nevoie să se necăjească încercând să știe care-i adevărul, înțelegeți?

— O să muncim. Ea nu seamănă poate cu femeile din Miss'ippi care merg încălțate tot timpul. Dar o să învățăm. N-o să te facem de rușine în fața lor.

— Nu, zise Weddel. Nu pot.

— Atunci pleacă. Acuma.

— Nu pot. Nu vezi că nu-i în stare să călărească, să se țină în șea? Băiatul nu-i răspunse imediat; o clipă după aceea, deși nu auzi niciun zgomot, Weddel simți aproape încordarea, totala imobilitate a băiatului; își dădu seama că băiatul, ghemuit pe vine, ținându-și respirația, se uita spre scară. Cine-i? șopti Weddel.

— Tata.

— O să cobor. Tu rămâi aici. Ține pistolul meu.

X

Văzduhul era înalt, întunecat, rece și înghețat. În întunecimea imensă și oarbă se întindea valea, lanțul de munți din față, invizibili și înghețați, negri pe cerul negru. Lipindu-și de piept ciotul brațului său lipsă, dârdâia ușor și întruna.

— Pleacă, zise tatăl.

— Războiul s-a sfârșit, zise Weddel. Victoria lui Vatch nu mă neliniștește.

— Ia-ți caii și negrul și pleacă.

— Dacă e vorba de fiica dumitale, n-am văzut-o decât o dată și nu cred s-o mai văd vreodată.

— Pleacă, zise tatăl. Ia-ți ce-i al dumitale și pleacă.

— Nu pot. Stăteau în întuneric unul în fața celuiilalt. După patru ani am dreptul să nu fiu silit să fug.

— Îl ai până în zori.

— Vreme de patru ani în Virginia n-am avut nici atât. Și aici suntem în Tennessee. Celălalt însă se-ntoarse; dispăru pe povârnișul întunecat. Weddel intră în grajd și urcă pe scară. Chincit pe vine, nemișcat, băiatul stătea lângă negrul care sforăia.

— Lasă-l aici, zise băiatul. Nu-i decât un negru. Lasă-l și pleacă.

— Nu, spuse Weddel.

Băiatul stătea chincit pe vine lângă negrul care sforăia. Nu se uita la Weddel, dar erau între ei, tăcute și fără zgomot, tufișul, împușcătura seacă și violentă, săritura nebunească și neașteptată a calului care se ridica în două picioare, fumul care se risipea în aer.

— Îți pot arăta un drum mai scurt ca să cobori în vale. În două ore, n-ai să mai fi în munți. În zori ai să fii la zece mile de aici.

— Nu pot. Și el vrea să se întoarcă: acasă. Trebuie să-l iau și pe el acasă. Se plecă și, cu singura lui mână, întinse stângaci mantaua, ca să-l acopere mai bine pe negru. Îl auzi pe băiat îndepărtându-se, târâș, dar nu se uită spre el. După câteva clipe îl zgâlțâi pe negru. „Jubal”, zise el. Negrul gemu; se întoarse greoi și adormi iar. Weddel se chinci pe vine lângă el, așa cum făcuse și băiatul. „Credeam că am pierdut pentru totdeauna, zise el... Pacea și liniștea; puțința de a-mi fi iar frică.”

XI

Cabana arăta posomorâtă și pustie în zorii neguroși și reci, când cei doi cai trecură pe poarta dărăpănată și apucară pe drumul noroios, negrul călare pe pur-sânge, Weddel pe calul cel roib. Negrul dărdăia. Stătea cocoțat în șea, ghemuit cu genunchii la gură, cu fața aproape nevăzută sub gluga de

mușama.

— V-am spus eu c-au vrut să ne otrăvească cu porcăria aia, zicea el. V-am spus. Munteni afurisiți Și 'mneavoastră nu i-ați lăsat numai să mă otrăvească, ba mi-ați și dat otravă cu mâna 'mneavoastră. Doamne, Doamne! De-am ajunge odată acasă.

Weddel se uită înapoi spre cabană, spre clădirea pustie unde nu se zărea niciun semn de viață și pic de fum. „Cred că are un prieten, un drăguț.” Vorbea cu glas tare, meditativ, ironic. „Și băiatul. Hule. Zicea să mergem până o să vedem un tufiș de lauri unde drumul se înfundă și apoi să o luăm pe potecă la stingă. Zicea că nu trebuie să trecem de tufiș.”

— Cum a zis, ce-a zis? spuse negrul. Eu nu merg nicăieri. Mă întorc să mă culc în pod.

— Foarte bine, zise Weddel. Coboară.

— Să cobor?

— Am nevoie de amândoi caii. Când ai să termini cu dormitul, poți să mergi și pe jos.

— O să vă spun mamei dum'eavoastră, zise negrul. O să-i spun. O să-i spun cum, după patru ani, n-aveți nici atâta minte ca să recunoașteți un yankeu când îl vedeți. Să rămânem peste noapte la niște yankei și să-i lăsați să otrăvească pe unul dintre negrii cucoanei. O să-i spun eu.

— Credeam că vrei să rămâi aici, zise Weddel. Dărdăia și el. Totuși nu mi-e frig. Nu mi-e frig.

— Să rămân aici? Eu? Și cum dracu ați ajunge acasă fără mine? Și ce-aș spune cucoanei când aș veni fără dum'eavoastră și m-ar întreba unde sunteți?

— Hai, zise Weddel. Îndemnă roibul să meargă mai repede. Se uită liniștit spre casă și apoi își continuă drumul. În urma lui, călare pe pursânge, negrul murmura și mormăia ceva jelindu-se monoton. Drumul, lungă vale pe care o urcaseră ieri chinuindu-se, cobora. Noroios, semănat cu pietre, ca o cicatrice pe pământul acela pustiu și pietros, șerpua sub cerul ploios, în vale, spre locul unde se zăreau pilcurile de pini și tufișurile de lauri. După un timp cabana nu se mai văzu.

— Și iată că fug iar, zise Weddel. Când o să fiu acasă nu

voi fi prea mândru de povestea asta. Ba da, voi fi. Asta înseamnă că sunt încă viu. Încă în viață, fiindcă încă știu ce-i aia frică și dorință. Fiindcă viața e o afirmare a trecutului și o promisiune a viitorului. Așadar, sunt încă în viață.: Ajunseră la tufișurile de lauri. În fața lor, cam la vreo trei sute de yarzi, păreau să se fi ivit, nemișcate, întunecate și misterioase din aerul saturat de apă. Trase brusc de hățuri; negrul, ghemuit, gemând, cu fața ascunsă cu totul, îl întrecu, fără să-și dea seama, până în clipa în care pur-sângele se opri singur. Dar nu văd nicio potecă... zise Weddel; și atunci din tufișuri se ivi o siluetă care alergase spre ei. Weddel puse hățurile sub coapsă și-și băgă mâna sub manta. Și atunci își dădu seama că era băiatul. Se apropia în fugă. Obrazul îi era palid, încordat, privirea foarte gravă.

— Acolo, drept înainte, zise el.

— Îți mulțumesc, spuse Weddel. Ai fost foarte drăguț că ai venit să ne-arăți drumul, deși cred că am fi putut să-l găsim și noi.

— Da, zise băiatul, ca și cum n-ar fi auzit ce-i spune. Și apucă de căpăstru calul cel roib. Exact de cealaltă parte a tufișurilor. Nu poți s-o vezi decât când ești în mijlocul lor.

— Unde? zise negrul. O să-i spun. După patru ani n-aveți mai multă minte...

— Sst! zise Weddel. Apoi, adresându-se băiatului: îți sunt recunoscător. O să trebuie să te mulțumești doar cu atât. Și acum, întoarce-te acasă. O să găsim noi poteca. Acum totul e-n regulă.

— Și ei știu de poteca asta, zise băiatul. Trase roibul înainte. Hai.

— Așteaptă, spuse Weddel, oprind roibul. Băiatul trăgea totuși de căpăstru, uitându-se înainte înspre tufișuri. Așadar și noi avem o șansă și ei una, nu-i așa?

— Fir-ar să fie, hai odată! zise băiatul cu un soi de nebunie stăpânită. Sunt sătul de toată povestea asta, sătul.

— Bine, spuse Weddel. Se uită în jur, ironic, batjocoritor; obrazul îi era tras, obosit, istovit. Dar trebuie să plec. Nu pot rămâne aici, chiar dacă aș avea o casă, un acoperiș sub care să mă adăpostesc. Așa că trebuie să aleg între trei lucruri.

Asta mă încurcă... această nouă posibilitate neprevăzută. Tocmai când îți dai seama că viața constă într-o greșită alegere între două alternative, trebuie să alegi între trei posibilități. Du-te acasă.

Băiatul se-ntoarse și se uită la el. „O să muncim. Am putea să ne întoarcem acasă, acum că tata și Vatch sunt... Am putea coborî pe cai, doi pe un cal și doi pe celălalt. Am putea coborî în vale și să te însori la Mayesfield. N-o să te facem de rușine.”

— Dar ea are un drăguț, nu-i așa? Cineva care o așteaptă duminica, la biserică, și o însoțește până acasă, și ia masa de duminică împreună cu voi și care se bate, poate, cu alți tineri pentru ea?

— Atunci, nu vrei să ne iei cu tine?

— Nu, întoarce-te acasă.

O clipă băiatul rămase așa, cu căpăstrul în mână, cu fața în jos. Apoi se întoarse și spuse calm: „Hai odată. Trebuie să ne grăbim.”

— Stai, zise Weddel, ce vrei să faci?

— Să merg cu voi o bucată de drum. Hai. Trase roibul de căpăstru spre marginea drumului.

— Ascultă, zise Weddel, întoarce-te acasă. Războiul s-a terminat. Vatch o știe prea bine.

Băiatul nu-i răspunse. Trase roibul înspre tufișuri. Pur-sângele șovăi.

— Hai, Caesar, zise negrul. Așteptați-mă, dom' Soshay. N-o să mergem așa, fără...

Băiatul se uită peste umăr, fără să se oprească.

— Rămâi în urmă, zise el. Stai acolo unde ești.

Poteca abia se zărea, șerpuind și făcând o mulțime de meandre printre tufișuri

— Acuma știu care e, zise Weddel. Întoarce-te.

— O să merg cu dumneata încă o bucată de drum, zise băiatul, atât de încet încât Weddel își dădu seama că, încordat și la pândă, își ținuse respirația. Răsuflă iar, în timp ce calul, sub el, cobora poticnindu-se. „Prostii, se gândi el. Dacă mai ține cinci minute, o să ajungă să o facă pe indianul. Am vrut să recapăt puterea de a-mi fi frică, dar mi

se pare totuși că exagerez.” Poteca se lărgea; pursângele ajunse roibul din urmă; băiatul mergea pe jos între ei; își ridică privirea iar spre negru.

— Ți-am spus să rămâi în urmă, zise el.

— De ce în urmă? spuse Weddel. Se uită la obrazul încordat și livid al băiatului și se gândi repede: „Nu știu dacă o fac pe indianul sau nu”. Tare zise: De ce să rămân în urmă?

Băiatul se uită la Weddel; se opri și opri și roibul.

— O să muncim, zise ei. N-o să te facem de rușine.

Obrazul lui Weddel era acum la fel de grav ca și al băiatului. Se uitară unul la celălalt.

— Crezi că am făcut o alegere proastă? Trebuia să alegem. Trebuia să alegem din trei posibilități, una.

Și din nou băiatul păru să nu-l audă.

— N-o să spui că-i din cauza mea? Juri?

— Da. Jur. Vorbea calm și se uita ținta la băiat; vorbeau acuma ca doi bărbați sau ca doi copii. Ce crezi că ar trebui să facem?

— Să ne întoarcem. La vremea asta or fi plecat. Am putea... Trase de căpăstru, pursângele îl ajunse și-l întrecu.

— Vrei să spui, că s-ar putea să se întâmple pe undeva pe-aici? zise Weddel. Dădu deodată pintenii roibului, trăgându-l pe băiat înainte. Să mergem, zise el. Băiatul se agăță de căpăstru și fu tras înainte până ce caii ajunseră iar unul lângă celălalt. Cocoțat pe șaua pursânelui, negrul, cu genunchii la gură, vorbea întruna, cu buzele umflate de vorbărie goală, uzate de atâta vorbă ca un pantof vechi de prea mult mers.

— I-am zis și i-am tot zis... spuse negrul.

— Să mergem! zise Weddel, dând pintenii roibului, care-l împinse într-o parte pe băiat. Să mergem.

— Nu vrei să te întorci? zise băiatul. Nu vrei?

— Să mergem! zise Weddel. Pe sub mustață i se zăriră o clipă dinții; sub împunsătura pintenilor calul se ridică în două picioare. Băiatul lăsă căpăstrul din mână și se plecă sub gâtul pursânelui; când roibul o porni înainte, Weddel se uită în urmă și-l văzu pe băiat că sare pe spinarea pur-

sângelui și-l împinge pe negru înapoi până-l dădu jos de pe cal.

— O să-și închipuie că ești dumneata pe calul de rasă, zise băiatul cu glasul găuit și găfăit, le-am zis că o să treacă pe aici... Coboară peste munte! strigă el în clipa în care pursângele o luă înainte, calul te poate duce până acolo! Nu merge pe potecă! Nu merge pe... Weddel dădu piteni roibului, aproape unul lângă celălalt, cei doi cai ajunseră la cotitura unde poteca se răsucea și intra într-un tufiș des de lauri și rododendroni. Băiatul se uită peste umăr înapoi. „Rămâi în urmă! strigă el. Fugi de pe potecă.” Weddel își îmboldi roibul. Obrazul i se crispă într-o ușoară grimasă de exasperare și mânie, care semăna aproape cu un zâmbet.

Când izbi țărâna, cu piciorul prins în scară, ea stăruia încă pe obrazul lui fără viață. Roibul sări într-o parte auzind bubuitura și-l târî pe Weddel până la marginea potecii, se opri, se întoarse, necheză și se porni să pască. Pursângele țășni dincolo de cotitură, se întoarse și o porni înapoi în goană, cu pătura răsucită sub burtă, rotindu-și ochii înnebunit, sărind peste trupul băiatului lungit pe potecă, cu fața răsucită într-o parte, lipită de o piatră, cu brațele trase înapoi, cu palmele deschise, ca o femeie cu poalele sumese sărind peste o băltoacă. Apoi se-ntoarse și se opri lângă trupul lui Weddel, nechezând, dând din cap, uitându-se la tufele de lauri și la norul subțire de fum de pulbere neagră care se risipea.

Negrul era încă în patru labe când se iviră din tufiș cei doi bărbați. Unul dintre ei alerga. Negrul se uită la el, cum fuge, strigând mereu: „Prostul dracului! Prostul dracului! Prostul dracului!” și cum se oprește deodată și zvârle pușca; negrul îl văzu încremenit lângă pușca aruncată pe jos, urcându-se la trupul băiatului cu o expresie de groază și de uimire, ca și cum s-ar fi trezit dintr-un vis. Atunci negrul îl zări pe celălalt om. Oprindu-se, cel de-al doilea bărbat ridică pușca și o încărcă. Negrul nu se mișcă. În patru labe se uita la cei doi albi, cu pupilele zvâcnind înnebunate în albul ochilor injectați. Apoi se mișcă și el, tot în patru labe, se întoarse și se îndreptă grăbit spre locul în care Weddel zăcea trântit

lângă calul roib și se ghemui peste Weddel și se uită iar și-l văzu pe cel de-al doilea alb, dându-se încet înapoi pe potecă și încărcându-și arma. Îl văzu că se oprește; nu-și închise ochii și nici nu-și întoarse capul. Privi arma care se lungi, apoi se înalță și se micșoră puțin câte puțin și deveni un punct rotund pe fața albă a lui Vatch, ca un punct pe o pagină de hârtie.

Așa cum stătea ghemuit, ochii negrului zvâcneau întruna înnebuniți și roșii, ca ochii unui animal hăituit.

WASH

Sutpen stătea în picioare lângă salteaua de paie pe care zăceau mama și copilul. Printre crăpăturile scândurilor din perete soarele de dimineață strecura raze prelungi și subțiri, care se frângeau de picioarele crăcănate și de cravașa din mână lui și treceau peste trupul imobil al mamei, care se uita în sus spre el cu ochii triști, de nepătruns; copilul de lângă ea era învelit într-o cârpă cenușie, curată totuși. În spatele lor o negresă bătrână stătea chincită lângă căminul rudimentar în care mocnea un foc sărac.

— Da, Milly, zise Sutpen, ce păcat că nu ești iapă. Ți-aș fi dat un loc ca lumea în grajd.

Fata de pe salteaua de paie nu făcu nicio mișcare. Continua să se uite așa la el cu ochii goi, cu fața ei tânără, tristă și impenetrabilă, palidă încă de abia trecutele chinuri ale facerii. Sutpen se întoarse și în lumina razelor de soare subțiri și frânte se ivi obrazul unui bărbat de șaizeci de ani.

— Griselda a fâtat azi dimineață, vorbi el cu glasul liniștit către negresa care stătea pe vine.

— Mânz sau mână? întrebă negresa.

— Un mânz. Un mânz al dracului de frumos... Asta ce e? Cu mâna în care ținea cravașa arată spre salteaua de paie.

— Asta cred că-i o mână.

— Aha, zise Sutpen. Un mânz al dracului de frumos. O să semene leit cu bătrânul Rob Roy de pe vremea când am plecat cu el în Nord, în șaizeci și unu. Îți mai aduci aminte?

— Da, stăpâne.

— A... Aruncă o privire spre salteaua de paie. Nimeni n-ar

fi putut spune dacă fata se mai uita la el sau nu. Cu mâna în care ținea cravașa arătă din nou spre saltea.

— Dă-le ce-au nevoie din ce-avem și noi pe-aici.

Plecă, ieșind pe ușa lăsată într-o parte și coborî în bălăriile dese (coasa pe care i-o împrumutase acum trei luni lui Wash, ca să le taie, ruginea trântită pe marginea prispei) unde-l aștepta calul și unde Wash stătea ținându-l de dârlogi.

Când colonelul Sutpen plecase cu calul să se lupte cu yankeii, Wash rămăsese pe loc.

— Trebuie să am grijă de moșia și de negrii lu' don' colonel, zicea el celor care-l întrebau și chiar celor care nu-l întrebau – un bărbat jigărit, sleit de friguri, cu ochi spălăciți, bănuitori, care arăta a treizeci și cinci de ani, deși se știa că are nu numai o fiică, ci chiar și o nepoată de opt ani. Era o minciună și cei mai mulți din cei cărora le-o spunea – puținii bărbați între optsprezece și cincizeci de ani rămași pe-acasă – știau asta, deși unii dintre ei erau de părere că el chiar o crede, dar chiar și aceștia erau convinși că e de ajuns de deștept să n-o repete și față de Mrs. Sutpen sau de sclavii lui Sutpen. Se ferea sau era prea leneș și nepriceput să o facă, ziceau ei, știind că singura lui legătură cu plantația consta în faptul că în urmă cu mulți ani colonelul Sutpen îi dăduse voie să se aciuiască într-o colibă dărăpănată aflată într-un loc mlăștinos de pe malul râului care trecea pe moșia lui, colibă înjghebată de Sutpen pe vremea când era flăcău, ca adăpost pentru pescuit și care, de atunci, nefiind folosită, căzuse în ruină, așa că acuma arăta asemeni unei fiare sălbatice, doborâtă de boală sau de ani, care s-ar fi târât cu greu până aici ca să bea înainte de a muri.

Sclavii lui Sutpen auziră și ei de vorbele lui Wash. Râseră. Nu era pentru prima oară că-și băteau joc de el, spunându-i, când nu-i auzea, lepădătură albă. Începură să-l întrebe, în grup, când îl întâlneau pe poteca abia vizibilă dinspre mlaștină și vechea cabană de pescuit:

— De ce nu ești la război, albule?

Se oprea, se uita în jur la cercul acela de fețe negre, de ochi și dinți albi, îndărătul cărora se ascundea o lucire de

batjocură.

— Pentru că trebuie să țin o fiică și o familie, zicea el. Și-acuma, negrilor, dați-vă la o parte din drum.

— Negrilor? îl îngânau ei, negrilor? și izbucneau în râs. Cine-i el să ne zică nouă negrilor?

— Da, da, spunea el. Eu n-am negri care să-i slujească pe-ai mei dacă plec.

— Dar nici altceva decât coliba aia din vale unde don' colonel n-ar lăsa pe niciunul dintre noi să stea.

Atunci îi înjura. Altădată, se repezea la ei cu vreo scurtătură luată de pe jos și se risipeau, deși lui i se părea că n-au plecat și că-l înconjoară cu râsul lor negru, batjocoritor, în doi peri, de care nu putea scăpa, care-l lăsa neputincios, gâfâind și turbând de furie. Lucrul i se întâmplă odată chiar și în curtea din dos a casei stăpânului. Asta după ce veniseră știrile proaste din munții Tennessee și de la Vicksburg²⁴ și după ce Sherman²⁵ străbătuse plantația și o mulțime de negri îl urmaseră. Și nu numai ei, ci aproape toți plecaseră pe urma trupelor federale și Mrs. Sutpen îi trimisese vorbă lui Wash că poate lua strugurii cu boabe mari și aurii²⁶ care se pârguiau pe bolta aceea din curtea din dos. De data asta își bătu joc de el o servitoare, rămasă și ea printre cei câțiva negri care nu plecaseră; de data asta negresa trebui să se refugieze pe scările dinspre bucătărie, unde se opri și se-ntoarse spre el: „Stai pe loc, albule. Stai acolo unde ești. N-ai trecut de treptele astea cât a fost don' colonel aici, și n-ai să treci de ele nici acum.”

Asta așa era. Dar o făcea dintr-un fel de mândrie: nu

²⁴ Între 16 aprilie și 4 iulie 1863, în timpul Războiului de Secesiune american, armata federată, sub conducerea generalului Grant, a obținut o serie de victorii asupra armatei confederate, conduse de Pemberton, care ocupa orașul Vicksburg; capitularea, la 4 iulie 1863, a armatei confederate de la Vicksburg precum și victoria de la Gettysburg au însemnat o cotitură decisivă în cursul acestui război care a luat sfârșit prin victoria federaților.

²⁵ *William Tecumseh Sherman* (1820–1891), general al armatei Nordului în timpul Războiului de Secesiune american.

²⁶ În textul original: *scuppernong*, specie de struguri americani, din statele de pe coasta sudică a Atlanticului (n.t.).

încercase niciodată să intre în conac, deși era convins că dacă ar fi încercat, Sutpen l-ar fi primit și i-ar fi dat voie. „Doar n-o să-i dau prilejul unui cioroi să-mi spună că n-am voie să intru, își zicea în sinea lui. Nici colonelului să-njure vreun negru din cauza mea.” Și asta, deși petrecuse mai mult de o după-amiază cu Sutpen în acele rare duminici când nu aveau invitați la conac. Poate își dădea el seama că asta se întâmplă din cauză că Sutpen n-are altceva mai bun de făcut, fiind un om care nu putea suporta să fie singur. Totuși, nu era mai puțin adevărat că-și petrecuseră amândoi după-amieze întregi sub bolta cu strugurii aceia cu boabe mari și aurii, Sutpen în hamac iar Wash stând pe vine, rezemat de-un stâlp, o găleată cu apă de cisternă între ei, bând când unul când celălalt din aceeași damigeană. În timpul săptămânii, zărea silueta elegantă a bărbatului – erau de aceeași vârstă, născuți fiind doar la câteva zile unul de altul, deși niciunul dintre ei (poate fiindcă Wash avea o nepoată, iar fiul lui Sutpen mergea la școala primară) nu se gândise vreodată că așa e – călare pe frumosul armăsar negru, galopând prin plantație. În clipele acelea sufletul i se umplea de liniște și de mândrie. I se părea atunci că lumea asta în care negrii, creați, după cum spunea *Biblia*, și blestemați de Dumnezeu să fie animale supuse tuturor oamenilor cu piele albă, erau mai bine chivernisiți, aveau case mai bune și erau mai bine îmbrăcați decât el și ai lui; că lumea asta în care deslușea întotdeauna în preajma lui ecoul batjocoritor al râsului negrilor nu era decât un vis și-o amăgire și că adevărata lume e aceea în care propria sa apoteoză solitară părea să galopeze călare pe pur-sângele negru, gândindu-se că Scriptura mai zice că toți oamenii au fost creați după chipul și asemănarea Domnului și că prin urmare cel puțin în ochii Lui toți oamenii sunt la fel; așa că putea spune, ca și cum ar fi vorbit despre el însuși: „Frumos și mândru bărbat. Dacă Dumnezeu însuși ar fi să coboare pe acest pământ și s-ar plimba călare, așa ar voi să arate.”

Sutpen se întoarce în anul 1865, călare pe armăsarul cel negru. Părea să fi îmbătrânit cu zece ani. Fiul său fusese ucis în luptă în aceeași iarnă în care-i murise nevasta. Se întoarce

cu citația pentru fapte de vitejie, scrisă de însuși generalul Lee²⁷, într-o plantație pustie, pe care fiica sa rezista de un an datorită într-o măsură și generozității sărmane a omului căruia îi dăduse voie acum cincisprezece ani să locuiască în cabana aceea dărăpănată de pescuit, a cărei existență, în acea vreme, o uitase cu totul. Wash fu cel care-l întâmpină, neschimbat: la fel de jigărit, la fel de fără vârstă, cu ochii lui spălăciți, bănuitori, cu aerul lui timid, puțin cam servil, puțin cam familiar.

— Vasăzică, don' colonel, zise Wash, ne-au omorât dar încă nu ne-au bătut, nu-i așa?

Acesta fu subiectul discuțiilor lor vreme de cinci ani. Stăteau și beau amândoi dintr-un ulcior de gresie whisky-ul acela prost, dar nu sub bolta cu strugurii aceia cu boabe mari și aurii, ci în fundul dughenei pe care Sutpen izbutise să o înjghebe pe șosea: o baracă de lemn cu rafturi, în care, Wash fiind slujbaş și paznic totodată, colonelul vindea gaz și produse alimentare de primă necesitate, bomboane uscate și lucioase, mărgelile și panglici ieftine, negrilor sau albilor săraci de teapa lui Wash, care soseau pe jos sau călare pe catări scheletici și se târguiau îndelung pentru zece sau douăzeci și cinci de cenți cu un om care altădată (armăsarul cel negru trăia încă; grajdul în care trăia invidiatul lui urmaș era într-o stare mai bună decât locuința stăpânului său) putea galopa cale de zece mile pe pământurile lui fertile și care se bătuse vitejește în fruntea soldaților săi; până ce, furios, Sutpen îi dădea afară din prăvălie, și închidea ușa pe dinăuntru cu cheia. Și apoi, el și Wash își găseau alinarea în fundul dughenei, în ulciorul, de gresie. Acum însă discuția nu se mai desfășura în liniște ca pe vremea când Sutpen stătea întins în hamac și-și rostea, îngâmfat, tiradele, iar Wash, pe vine, rezemat de stâlp, hohotea zgomotos. Acuma ședeau amândoi jos, deși Sutpen folosea singurul scaun existent iar Wash vreo ladă sau vreun butoi care-i erau mai la îndemână, și chiar și asta nu ținea mult, fiindcă Sutpen ajungea într-un asemenea hal de furie neputincioasă și

²⁷ *Robert Edward Lee* (1807–1870), general al armatei Sudului.

revanșardă încât se ridica, clătinându-se și împleticindu-se, și declara încă o dată că o să ia pistolul și armăsarul cel negru și o s-o pornească singur-singurel la Washington și o să-l omoare pe Lincoln, care era mort, și pe Sherman, în prezent un simplu cetățean. „O să-i omor! striga el. O să-i dobor ca pe niște câini ce sunt”...

— Desigur, don' colonel, desigur, zicea Wash prinzându-l pe Sutpen în clipa în care se prăbușea. Apoi rechiziționa prima căruță care trecea pe-acolo sau, în lipsă de așa ceva, se ducea cale de-o milă până la cel mai apropiat vecin și împrumuta o căruță și-l ducea pe Sutpen acasă. Acuma intra în casă. Intra de mai multă vreme, aducându-l pe Sutpen acasă în orice fel de căruță luată cu împrumut, îndemnându-l cu lingușiri șoptite să meargă, de parc-ar fi fost un cal sau un armăsar. Fata lui Sutpen îi întâmpina în prag și le deschidea ușa larg, fără să spună un cuvânt. Wash trecea, ducându-l pe colonel în cărcă, pe intrarea principală, vopsită cândva în alb, pe deasupra căreia o scândură bătută în cuie înlocuia acum un geam care lipsea la imposta în evantai, adusă piesă cu piesă din Europa, pășind pe covorul de catifea, ros și tocit acum, și apoi urca pe scara cea mare, acuma o vagă umbră de scânduri goale între două dungi de vopsea ștersă și de aici în dormitor. La vremea aceea se întuneca și îl trântea pe pat, îl dezbrăca și se așeza liniștit pe un scaun lângă pat. După un timp fata venea la ușă.

— Totu-i în regulă, Miss Judith, îi zicea el. Nu vă mai necăjiți.

Și apoi se însera și mai trecea câțva timp și se-ntindea pe podea, lângă pat, nu ca să doarmă, fiindcă după un oarecare răgaz – uneori înainte de miezul nopții – omul din pat se mișca, gemea și apoi vorbea: „Wash?”

— S-aici, don' colonel. Dormiți liniștit. Încă nu ne-au bătut, nu? Le-arătăm noi doi...

El observase încă de pe atunci panglica de la cordonul nepoatei sale. Avea cincisprezece ani acum și se-mplinise înainte de vreme, cum se întâmplă cu fetele de felul ei. Știa de unde vine panglica, de trei ani o tot văzuse ca și altele de același fel, zilnic, chiar dacă fata, spunându-i de unde o are,

ar fi mințit, ceea ce nu făcuse, îndrăzneță, ursuză și timidă în același timp.

— Bine, bine, zise el. Dacă vrea colonelul să ți-o dea, sper că te-ai gândit să-i mulțumești.

Nu se neliniști nici când văzu rochia și-o ascultă spunându-i cu o expresie tainică, sfidătoare și sfioasă, că Miss Judith, fiica lui Sutpen, o ajutase să și-o facă. Dar fu foarte solemn când, după ce închiseră prăvălia în după-amiaza aceea, îl urmă pe colonel în încăperea din fund.

— Adu ulciorul, îi porunci Sutpen.

— Așteptați, zise Wash. Un minut, vă rog.

Sutpen, totuși, nu negă că-i dăduse rochia. „Și ce-i cu asta?”, zise el.

Wash însă nu cedă în fața privirii lui trufașe și vorbi cu calm.

— Vă cunosc de vreo douăzeci de ani. N-am refuzat niciodată să fac ce mi-ați spus să fac. Și sunt un om de aproape șaiszeci de ani. Și ea nu-i decât o fetișcană de cincisprezece ani.

— Vrei cumva să spui că aș fi în stare să-i fac ceva rău unei fetișcane? Eu, un om de aceeași vârstă cu tine?

— Dacă ați fi un altul, aș zice că sunteți de aceeași vârstă cu mine. Și de-aceeași vârstă sau nu, nu i-aș da voie să poarte rochia aia și nici orice i-ați da. Dar cu dumneavoastră e altceva.

— Cum altceva? Wash însă îl privea cu aceiași ochi spălăciți, bănuitori și gravi. Vasăzică de asta ți-e teamă de mine?

Acuma Wash nu-l mai privea bănuitor. Era liniștit, senin.

— Nu mi-e teamă. Pentru că sunteți un om viteaz. Și n-ați fost viteaz numai într-o anume clipă dintr-o zi și ați căpătat de la generalul Lee hârtia aceea care spune asta. Dar sunteți viteaz așa cum trăiți și respirați. Și aici e deosebirea. Și n-am nevoie de biletul nimănui să-mi zică asta. Și știu că pe orice-ați pune mâna sau cu orice-ați avea de-a face, fie că-i un regiment, fie că-i o fetișcană neștiutoare sau numai un câine, nu s-ar întâmpla nimic rău.

Acuma Sutpen își feri privirile, întorcându-se deodată,

brusc.

— Dă-mi ulciorul, zise el tăios.

— Da, don' colonel, zise Wash.

Așa că, în zorii zilei aceleia de duminică, cu doi ani mai târziu, după ce o văzu pe moașa neagră, făcuse trei mile pe jos ca să o aducă, că intră pe ușa prăpădită dincolo de care nepoata lui zăcea gemând, era încă liniștit deși cam preocupat. Știa ce spune lumea – negrii din colibele de prin împrejurimi, albi care se învăteau toată ziua prin jurul prăvăliei uitându-se la ei trei: Sutpen, el însuși și nepoata sa cu aerul ei de nerușinată și spăsită sfidare, dat fiind că starea ei era din zi în zi mai vizibilă, ca la trei actori care joacă pe o scenă. „Știu bine ce-și zic între ei, se gândea în sinea lui. Aproape că-i aud: *Până la urmă l-a dus Wash Jones pe bătrânul Sutpen. I-au trebuit douăzeci de ani, dar până la urmă l-a dus*”

Nu mai era mult până la ziuă, dar nu se luminase încă.

Dinspre casă, unde lucirea lămpii abia se zărea prin ușa strâmbă, glasul nepoatei lui se auzea la intervale regulate, de parc-ar fi fost reglat de un ceas, și gândurile lui se învălmășeau încet și amețitor, dibuind, însoțite într-un fel de un galop de copite din care deodată se desprinseser liber în plin galop, frumoasa și mândra făptură a bărbatului care galopa pe un frumos și mândru armăsar: și atunci ceea ce căutau dibuind gândurile lui se degajă cu o totală limpezime, nu ca o justificare sau măcar ca o explicație, ci ca o apoteoză, unică, revelatorie, dincolo de orice atingere umană înjositoare: „E mai mare decât toți yankeii care i-au ucis fiul și nevasta și i-au luat negrii și i-au pustiit pământurile, mai mare decât țara asta blestemată pentru care a luptat și care s-a lepădat de el făcându-l să țină dugheana asta de țară; mai presus de renunțarea impusă buzelor sale, asemeni cupei pline de amărăciune din Scriptură. Și cum aș fi putut trăi în preajma lui timp de douăzeci de ani fără să mă fi format și să mă fi schimbat? Poate că nu-s la fel de mare ca el fi poate că n-am galopat niciodată. Dar cel puțin m-a tras după el. Eu și cu el am fi în stare s-o facem, dacă va voi să-mi arate ce trebuie să

fac.”

Și apoi se luminează de ziuă. Deodată văzu casa și pe bătrâna negresă care stătea în ușă și se uita la el. Și atunci își dădu seama că glasul nepoatei sale nu se mai auzea.

— E o fată, zise negresa. Poți să te duci să-i spui, dacă vrei. Și intră din nou în casă.

— O fată, repetă el, o fată; uluit, auzea galopul copitelor, vedea ivindu-se din nou mândrul călăreț galopând. I se păru că-l vede trecând în galop prin avataruri care marcau trecerea anilor, a timpului, până la apogeu când îl zărea galopând, cu sabia ridicată, sub un steag găurit de gloanțe, pornind la atac, profilat pe un cer de pucioasă, în furtună, și se gândi pentru prima dată în viață că Sutpen e poate un om bătrân ca și el. „O fetiță,” se gândi el, încă buimăcit, și apoi se gândi, cu uimirea încântată a unui copil: „Da, *sir*. Să mă ia dracu dacă n-am ajuns să mai fiu și străbunic.”

Intră în casă. Pășea nesigur, în vârful picioarelor, ca și cum n-ar fi fost în casa lui, ca și cum pruncul acela care abia prinsese să respire și să scâncească îl deposedase, cu toate că era sânge din sângele lui. Dar, chiar aplecându-se deasupra saltelei de paie, nu izbuti să vadă prea mare lucru în afară de umbra nedeslușită a feței istovite a nepoatei sale. Și atunci negresa care stătea pe vine în fața căminului vorbi:

— Mai bine te-ai duce să-i spui, dacă vrei să te duci. S-a făcut ziuă.

Dar n-avu nevoie să se ducă. Abia dădu colțul prispei unde stătea trântită secera împrumutată acum trei luni ca să taie bălăriile prin care mergea, că-l și văzu pe Sutpen venind călare pe armăsarul lui cel bătrân. Nu se miră cum aflase Sutpen știrea. I se păru firesc ca lucrul acesta să-l fi adus acolo pe celălalt la acea oră, într-o duminică dimineață, și se opri așteptându-l să descalece și luă hățul din mâna lui Sutpen, zicând cu o expresie aproape imbecilă de biruință obosită pe fața lui uscată: „E o fată, don' colonel. Să mă ia dracu dacă nu sunteți tot atât de bătrân ca și mine...” Sutpen trecu pe lângă el și intră în casă. Rămase locului cu hățul în mână și-l auzi pe Sutpen pășind înspre salteaua de paie. Auzi ce spuse Sutpen și i se păru că în el se oprește

deodată ceva și apoi se pornește iar.

Soarele se ridicase pe cer, soarele grăbit al ținuturilor de pe Mississippi, și i se păru că se află sub un cer străin, într-un loc străin, cunoscut doar așa cum îți par cunoscute lucrurile în vis, cum visează că se prăbușește cineva care n-a urcat niciodată. „Nu se poate să fi auzit ce am crezut că aud, se gândi el liniștit. Sunt convins că nu se poate.” Și totuși glasul, glasul cunoscut care rostise acele cuvinte continua să vorbească, adresându-se acuma bătrânei negrese și spunându-i despre mănzul fătat în dimineața aceea. „De aceea se sculase atât de devreme, se gândi el. Asta era. Nu pentru mine și pentru ai mei. Nici măcar ce-i al lui nu l-a făcut să se dea jos din pat.”

Sutpen se ivi în prag și coborî printre bălării cu un mers hotărât și apăsător, care în tinerețea colonelului trebuie să fi fost grăbit. Nici nu-l privise încă în față pe Wash. Zise:

— O să rămână Dicey să o îngrijească. Tu ar trebui... Și atunci păru să-și dea seama că Wash îl privește fix și se opri. Ce-i? zise el.

— Ați spus că... în urechile lui Wash, propriul său glas suna fornăit și fără viață ca acela al unui surd. Ați spus că de-ar fi iapă, i-ați putea da un loc mai bun în grajd?

— Ei și? zise Sutpen. Deschise ochii mari și-i miji cam cum și-ar fi deschis și și-ar fi închis pumnii și se plecă ușor înainte, când îl văzu pe Wash că se apropie de el. O clipă îl țintui locului o profundă uimire și se uită la omul pe care nu-și amintea să-l fi văzut făcând, ca și calul pe care-l călărea, altceva decât ce-i poruncise. Din nou deschise ochii mari și-i miji; fără să facă nicio mișcare păru să se înalțe în șa deodată.

— Înapoi, spuse el cu glas tăios. Nu m-atinge.

— Ba am să te ating, don' colonel, zise Wash cu glasul acela fără viață, liniștit, aproape blând, înaintând spre Sutpen.

Colonelul ridică mâna în care ținea cravașa; bătrâna negresă se ivi în pragul ușii strâmbe cu fața ei neagră fioroasă de gnom decrepit.

— Înapoi, Wash, zise Sutpen. Și apoi lovi. Bătrâna negresă

sări în bălării cu sprinteneala unei capre și o luă la goană. Sutpen îl plesni iar pe Wash în obraz cu cravașa și-l îngenunchie. Când se ridică și se îndreptă din nou spre el, Wash ținea în mâini coasa pe care o împrumutase acum trei luni de la Sutpen și de care Sutpen n-avea să mai aibă nevoie niciodată.

Când intră în casă, nepoata lui se agită pe salteaua ei de paie și-l chemă cu glasul neliniștit.

— Ce a fost afară? zise ea.

— Ce anume să fie, draga mea?

— Gălăgia aia de-afară?

— Nimic, zise el cu blândețe. Îngenunchie și puse stângaci mâna pe fruntea înfierbântată a fetei. Vrei ceva?

— Aș vrea o înghițitură de apă, zise ea tânguindu-se, zac aici de atâta vreme și vreau o înghițitură de apă și nimeni n-are grijă de mine.

— Da, desigur, zise el mângâietor. Se sculă greoi și-i aduse căușul cu apă și-o ridică să bea și o lăsă jos și o văzu că se întoarce spre copil cu o față absolut imobilă, ca de piatră. Dar după o clipă își dădu seama că plânge încetișor. Hai, hai, zise el. Ce-i asta? Mama Dicey spunea că e o fetiță grozav de frumoasă. Acuma totul e în regulă. S-a terminat. N-are rost să mai plângi.

Fata continua totuși să plângă încetișor, aproape înciudată, și el se ridică din nou și rămase așa o vreme, lângă saltea, în picioare, gândindu-se ca atunci când îi zăcuse așa nevasta și apoi când îi venise rândul fii'cei sale: „Femei. Pentru mine-s o taină. Ai zice că vor asta și când au ce-au vrut, plâng. Pentru mine-s o taină. Pentru orice bărbat.” Apoi se-ndepărtă de saltea, își luă un scaun și se-așeză lângă fereastră.

Rămase acolo la fereastră, așteptând, toată dimineața aceea lungă, luminoasă și însorită. Din când în când se ridica și se apropia în vârful picioarelor de saltea. Nepoata lui dormea acum, cu obrazul trist, liniștit și istovit, cu copilul pe brațe. După aceea se întorcea la scaunul lui și se așeza iar, așteptând, mirându-se de ce întârziiau atâta, până își aduse aminte că era duminică. Ședea tot acolo, când spre

mijlocul după-amiezii un băiețuș alb trecând pe lângă colțul casei dădu cu ochii de cadavru și scoase un strigăt înăbușit și-și ridică privirea și se uită o clipă ca hipnotizat la fața lui Wash în fereastră și apoi se întoarse și o luă a goană. Atunci Wash se ridică și se-ndreptă din nou în vârful picioarelor spre saltea.

Nepoata se trezise, poate din pricina strigătului scos de băiețuș, deși nu-l auzise.

— Milly, zise el, nu ți-e foame? Fata nu-i răspunse, întorcându-și capul. Aprinse focul în cămin și se-apucă să facă mâncare. Cu o zi înainte adusese acasă slănină și mălai rece; turnă apă în ibricul vechi de cafea și-l puse pe foc. Când îi duse farfuria cu mâncare, fata nu voi să mănânce, așa că măncă fără grabă, singur, și lăsă vasele așa cum erau și se întoarse la fereastră.

Acum i se părea că-i simte, că-i vede pe oamenii care aveau să se adune cu cai, puști și câini – curioșii și răzbunătorii: oamenii de teapa lui Sutpen, care fuseseră la masă la el pe vremea când el, Wash, nu avea voie să se apropie de casă mai departe de bolta cu strugurii aceia moi cu boabe aurii – bărbați care arătaseră și ei inferiorilor lor cum să lupte în bătălie, care aveau și ei poate hârtii semnate de generali care adevereau că fuseseră cei mai viteji dintre viteji; care galopaseră și ei pe vremuri, aroganți și mândri, pe cai frumoși de-a lungul unor frumoase plantații – simboluri și ei ai admirației și speranței, instrumente și ei ale disperării și suferinței.

Aceștia erau cei care se așteptau să fugă de ei. Nu mai avea însă, își spunea, nici de cine și nici încotro să fugă. Dacă ar fi plecat, n-ar fi făcut altceva decât să fugă de un soi de fanteze trufașe și aducătoare de rele ca să dea de altele de același neam, deoarece în lumea pe care o știa erau cu toții la fel, și era bătrân, prea bătrân ca să poată fugi departe chiar de-ar fi fugit. N-avea să scape de ei nicăieri, oriunde și oricât de departe s-ar fi dus: un om de aproape șaiszeci de ani nu putea fugi atât de departe. Nu îndeajuns de departe ca să treacă dincolo de hotarele locurilor unde asemenea oameni trăiau, și stabileau rânduiala și legea după care trebuia să

trăiești. Și i se păru că înțelege acum pentru prima dată, după cinci ani de zile, cum se făcuse că yankeii, sau oricare altă armată, izbutiseră să-i bată: pe ei, vitejii, mândrii, bravii; recunoscuți și aleși dintre cei mai buni pentru a apăra curajul, onoarea și mândria. Poate că i-ar fi înțeles mai devreme dacă ar fi fost în război alături de ei. Dar dacă i-ar fi înțeles mai devreme, ce-ar fi făcut cu viața lui de atunci încoace? Cum ar fi suportat să-și amintească mereu, vreme de cinci ani, ce fusese viața lui mai înainte?

Era cam pe la asfințit. Copilul scâncise; când se-ndreptă spre saltea o văzu pe nepoată că-și alăptează pruncul, cu aceeași față îngândurată, tristă, de nepătruns.

— Tot nu ți-e foame? zise el.

— Nu vreau nimic.

— Ar trebui să mănânci.

Și atunci, fata nu-i mai răspunse și se uită la copil. Se întoarce la scaunul lui și văzu că soarele a apus. „N-o să mai întârzie mult” se gândi el. Îi simțea acum parcă foarte aproape, pe curioși și pe răzbunători. I se părea chiar că aude ce spun despre el, ce gândesc în adâncul lor, dincolo de izbucnirea imediată a furiei: *„Până la urmă a pățit-o și bătrânul Wash Jones. Credea că l-a dus pe Sutpen, dar Sutpen și-a bătut joc de el. Credea că l-a făcut pe Colonel să n-aibă încotro: sau o ia pe fată sau plătește. Și Colonelul n-a vrut să știe de nimic.”*

— Dar eu n-am făcut niciodată socoteala asta, don' colonel! strigă el cu glas tare, oprindu-se când își auzi propriul său glas și uitându-se repede înapoi o zări pe nepoata sa că-l privește cu stăruință.

— Cu cine vorbești acum? zise ea.

— A, cu nimeni. Mă gândeam și am vorbit tare fără să-mi dau seama.

Obrazul fetei deveni iar neclar, o pată nedeslușită și tristă în amurg. „Mă gândesc așa, mă gândesc că ar trebui să zbieri mai tare decât ai strigat ca să te audă până acolo, la el acasă. Și mă gândesc că ar trebui să faci mai mult decât să zbieri ca să-l aduci până aici.”

„Desigur, zise el. Nu te mai necăji acum”. Dar gândurile lui

își și rulară șirul: „Știi bine că niciodată. Știi bine că n-am așteptat și că n-am cerut de la nimeni ce am așteptat de la dumneata. Și nu ți-am cerut asta niciodată. Nu mă gândeam că va fi nevoie. Ziceam: *Nu-i nevoie. Ce rost are ca unul cum e Wash Jones să-l întrebe sau să se îndoiască de cinstea unui om despre care generalul Lee în persoană spune, într-o hârtie scrisă cu mâna lui, că e un viteaz?*” „Un viteaz, se gândi el. Mai bine nu s-ar mai fi întors acasă niciunul dintre ei, în '65”, gândi. *Mai bine n-ar mai fi apucat să respire pe pământul asta niciunul ca mine și niciunul ca el. Și bine ar fi ca toți cei de-o seamă cu noi să fie măturați de pe suprafața pământului ca niciun alt Wash Jones să nu-și mai vadă întreaga lui viață sfârtecătă fâșie cu fâșie și să nu se mai zvârcolească asemeni unei păstăi uscate zvârlite pe foc.*

Se opri și se liniști. Auzi caii, dintr-odată și limpede; și în curând zări felinarul și mișcările oamenilor, lucirea țevelor de pușcă în lumina aceea mișcătoare. Și totuși nu se clinti de la locul lui. Se întunecase de-a binelea și stătea și asculta foșnetul bălărilor și glasurile oamenilor care înconjurau casa. Felinarul se apropie; lumina lui căzu pe trupul nemișcat care zăcea în bălării și se opri, caii păreau imenși și pierduți în umbră. Un bărbat coborî și se aplecă în lumina felinarului deasupra trupului din ierburi. În mână ținea un pistol; se ridică și se întoarse spre casă..

— Jones, chemă el.

— Sunt aici, răspunse liniștit Wash de la fereastră. Dumneavoastră sunteți, don' maior?

— Ieși afară.

— Îndată, zise el liniștit. Vreau să văd numai ce-i cu nepoata mea.

— O să avem noi grijă de ea. Hai, ieși afară.

— Îndată. O clipă numai.

— Fă lumină. Aprinde lampa.

— Imediat. Numai o clipă. Îi auziră glasul îndepărtându-se în interiorul casei, și nu-l putură vedea cum se îndreaptă grăbit spre pervazul căminului unde ținea un cuțit de măcelărie: singurul lucru din viața și din casa lui nenorocită de care era mândru, fiindcă tăia ca un brici. Se apropie de

salteaua de paie, de glasul nepoatei sale:

— Cine-i? Aprinde lampa, bunicule.

— Nu-i nevoie de nicio lumină, draga mea. N-o să dureze decât un minut, zise el, îngenunchind și băjbâind cu mâna în direcția glasului ei, șoptind:

— Unde ești?

— Aici, spuse ea neliniștită. Unde să fiu? Ce ai... Mâna lui îi atinse obrazul. „Ce ai... Bunicule! Buni...”

— Jones, strigă șeriful. Ieși odată afară!

— Într-o clipă, dom' maior, zise el. Se ridică și păși grăbit prin casă. Știa unde să găsească prin întuneric bidonul cu gaz, așa cum știa și că e plin, deoarece nu trecuseră nici două zile de când îl umpluse la prăvălie și-l ținuse acolo până-l transportase acasă cu o căruță, cele cinci galoane de gaz fiind de ajuns de grele. În cămin mai rămăsese ceva jar; și în afară de asta maghernița aceea dărăpănată era ea însăși ca un amnar: jarul, căminul, pereții, totul izbucni într-o singură vâlvătaie de flăcări albastre. Și-n lumina lor oamenii care așteptau afară îl văzură, într-o clipă halucinantă, țâșnind spre ei cu coasa ridicată în fața cailor care se cabrară și dădură înapoi. Își struniră caii și-i întoarseră din nou spre vâlvătaia albastră, dar silueta deșirată, profilându-se fantastic în lumina flăcărilor, se năpusti1 iar asupra lor cu coasa ridicată.

— Jones, zbieră șeriful; stai! Stai sau trag. Jones! *Jones!*

Silueta deșirată continua să înainteze nebunește printre vâlvătaile și pârâiturile flăcărilor. Cu coasa ridicată, se îndrepta spre ei, spre ochii înnebuniți ai cailor și spre lucirile neliniștite ale țevelor de pușcă, fără să strige, fără să facă niciun zgomot.

URSUL

I

De data aceasta venise încă un bărbat și încă un câine. Două animale, punându-l la socoteală pe moș Ben, ursul, și doi bărbați, punându-l la socoteală pe Boon Hoganbeck, în vinele căruia curgea ceva din același sânge care curgea în vinele lui Sam Fathers, chiar dacă Boon era din ramura lui plebeiană și numai Sam, moș Ben și Lion, corcitura, erau fără pată și incoruptibili.

Isaac McCaslin avea șaisprezece ani. De șase ani era un adevărat vânător. De șase ani asculta cele mai grozave povestiri. Despre ținuturile acelea sălbatice, despre codrul fără de capăt, mai întins și mai bătrân decât se spunea în orice hrisov cunoscut – fie el întocmit de vreun alb de ajuns de mărginit ca să-și închipuie că a cumpărat vreo parte a pădurii, fie de vreun indian de ajuns de lacom ca să pretindă că a stăpânit vreo parte a ei și că a transmis-o altcuiva; mai întins decât fâșia de pădure care, știind mai bine cum stau lucrurile, maiorul de Spain pretindea că-i a lui; mai vechi decât bătrânul Thomas Sutpen de la care o căpătase maiorul de Spain și care știa și el cum stau lucrurile; mai vechi chiar decât bătrânul Ikemotubbe, șeful de trib Chickasaw²⁸ de la

²⁸ Indieni din puternicul și războinicul trib Muskhogean răspândit pe

care o căpătase bătrânul Sutpen și care știa mai bine, la rândul lui, care-i adevărul. Despre bărbații nu albi, nici negri, nici roșii, ci despre bărbați, vânători, având voința și tăria de a îndura totul ca și umilința și priceperea de a supraviețui și despre câinii și ursul și cerbul amestecați în aceste lucruri dar și opuși lor, chemați de către și împinși spre locurile acelea sălbătice într-o străveche și neostoită înfruntare petrecută după străvechi și necruțătoare legi care fac zadarnice orice păreri de rău și nu îngăduie nicio cruțare; cea mai frumoasă dintre petreceri, cea mai frumoasă când o trăiești și de-a pururea cea mai frumoasă când asculți, printre trofee reale – puștile agățate în cui, căpățânile și pieile – glasurile liniștite și grave și așezate, potrivite privirilor înapoi, aducerilor aminte și exactității, în bibliotecile primăriilor sau în birourile de pe plantații sau (mai bine decât oriunde) în sălașurile de vânătoare unde fiarele ucise atârnă calde încă în cuie iar bărbații care le-au ucis stau în fața buturugilor arzând în cămin, acolo unde sunt case și cămine, sau pe prelatele întinse pe jos în fața grămezilor de vreascuri arzând fumegos, acolo unde nu sunt. Nu lipsea niciodată în aceste împrejurări și o sticlă, așa că lui i se părea că acele frumoase și aprige clipe ale sufletului și minții, ale curajului și ale dibăciei și ale iuțelii erau concentrate și distilate în licoarea aceea cafenie, pe care o beau nu femeile, nici băieții sau copiii, ci numai vânătorii, bând nu sângele vărsat ci un soi de condensare a duhului sălbatic și nemuritor, bându-l cu măsură, chiar cu smerenie, nu cu speranța josnică și deznădăjduită a sălbatecului de a dobândi astfel forță, dibăcie și iuțeală, ci în cinstea acestor virtuți. Așa că, în dimineața aceea de decembrie, i se păru nu numai firesc dar chiar și potrivit ca totul să înceapă cu whisky-ul.

Mai târziu, își dădu seama că totul începuse cu mult înainte de clipa aceea. Începuse încă din ziua aceea în care pentru prima dată își scrisese vârsta folosind două cifre și în

vremuri în Mississippi și Alabama și ai cărui urmași trăiesc astăzi în statul Oklahoma.

care, pentru prima dată, vărul său, McCaslin, îl adusese la sălașul de vânatoare, în codrii aceia, ca să-și câștige singur în acele locuri sălbătice, numele și calitatea de vânător, dacă avea să se dovedească și el de ajuns de modest și de puternic. Fără să-l fi văzut vreodată, îl și moștenise pe uriașul urs bătrân, cu laba vătămată de o capcană, care își câștigase pe o întindere de aproape o sută de mii de pături un nume, o denumire precisă ca oricare om – lunga poveste a păturilor de porumb dărmate și pustiite, a godacilor și a mascurilor și chiar a vițelilor târați de vii în pădure și devorați, a capcanelor și a curselor făcute praf și a câinilor sfârtecați în bucăți și uciși, a împușcăturilor chiar de carabină trase direct și din apropiere, dar neavând un efect mai mare decât acela al unor boabe de mazăre improșcate de-un copil printr-o țevă – un drum lung semănat cu ruine și distrugerii începând înainte încă de a fi venit băiatul pe lume, și de-a lungul căruia trecea, nu repede dar cu implacabila și irezistibilă hotărâre a unei locomotive, îngrozitoarea nălucă cu părul lăptos, înainte de a-l fi văzut vreodată îi bătuse gândurile. Îi apăruse, înălțându-se amenințător în visurile lui înainte de a fi văzut pădurile neatrinse de topoare în desigurile cărora își lăsa urma strâmbă, lăptos, îngrozitor, cu ochii roșii, nu rău la fire ci doar uriaș, mult prea uriaș pentru câinii care încercau să-l încolțească, pentru caii care încercau să-l răstoarne și să-l calce în copite, pentru oamenii și gloanțele trase în el; mult prea uriaș chiar pentru locul strâmt pe care se mișca. Totul se petrecea ca și cum băiatul ar fi presimțit ceea ce simțurile și gândurile lui nu puteau cuprinde încă: locurile acelea sălbătice sortite pieirii, din ale căror hotare oamenii mușcau mereu câte ceva cu toporul și cu plugul și de care se temeau pentru că erau sălbătice, mii, zeci de mii de oameni necunoscuți unii altora și fără de nume trăiau pe același pământ pe care bătrânul urs își câștigase un nume și pe ale cărui poteci trecea nu o fiară muritoare ci un anacronism neîmblânzit și invincibil rămas dintr-o vreme de mult apusă, o fantomă, sinteză și apoteoză a vieții sălbătice de altădată pe care firavele ființe umane se îmbulzeau cu înverșunarea silei

și a spaimei să o ciopârțească, asemeni unor pigmei mișunând pe lângă gleznele unui elefant adormit – bătrânul urs, solitar, neîmblânzit și singur; fără femelă fără pui și uitat de moarte – bătrân Priam lipsit de bătrâna lui nevastă răpită, supraviețuind tuturor fiilor săi.

Copil încă, înainte cu trei ani, apoi cu doi, apoi cu un an de a fi și el unul dintre ei, se uita în fiecare noiembrie la căruța plină cu câini, așternuturi, saltele, hrană și puști, la vărul său McCaslin și la Jim al lui Tennie și la Sam Fathers – până ce Sam se stabili la sălașul de vânătoare – care plecau spre Capătul Pământului, spre codrii de nepătruns. El știa că nu plecau să vâneze urși sau căprioare, ci se duceau la *rendez-vous*-ul anual fixat cu ursul pe care nici nu intenționau să-l omoare. Două săptămâni mai târziu aveau să se întoarcă, fără nicio pradă, fără nicio blană. Nu se aștepta la așa ceva. Nici nu se temea că ar putea să-l găsească de data asta în căruță, împreună cu celelalte căpățâni și blănuri. Și nu-și spunea, nici în sinea lui, că în trei ani, în doi, sau într-un an de aci înainte va fi și el acolo și s-ar putea să-l doboare. Știa că numai după ce avea să-și facă ucenicia în pădure și avea să se dovedească demn de a fi vânător, avea să i se îngăduie doar să deslușească prin tufișuri urma strâmbă, și că atunci chiar timp de două săptămâni din noiembrie avea să fie o neînsemnată ființă, alături de vărul său și maiorul de Spain și de generalul Compson și de Walter Ewell și de Boon și de câinii care se temeau Să-l încolțească, și de puștile și de carabinele care nu izbuteau să-l facă măcar să sângereze, în rituala procesiune anuală închinată cruntei nemuriri a bătrânului urs.

În sfârșit sosi și ziua lui. În trăsură, cu vărul său, maiorul de Spain și generalul Compson, zări codrii ivindu-se printr-o burniță domoală de noiembrie, rece doar cât să nu înghețe, așa cum i se păru mai târziu că-i văzuse întotdeauna sau cel puțin cum și-i amintea întotdeauna – peretele înalt și nesfârșit al pădurilor dese de noiembrie, sumbru și impenetrabil în după-amiaza aceea care se destrăma și în acel sfârșit de an (nici nu putea măcar să deslușească pe unde ar fi sperat să intre în pădure deși știa că Sam Fathers

ii aştepta acolo cu căruţa), trăsura trecând printre cocenii scheletici de porumb şi de bumbac peste ultimul petec de pământ deschis, ultima urmă a măruntelor muşcături ale omului în coasta străveche, până ce, micşorată în această perspectivă la o dimensiune aproape, ridicolă, chiar şi trăsura i se păru că a încetat să se mai mişte (şi asta adăugându-se ceva mai târziu, cu ani după aceea, când devenise bărbat şi văzuse marea) la fel ca o luntre mărunţă care atârnă suspendată şi pierdută în întinderea infinită a oceanului într-o solitară imobilitate, săltând doar în sus şi-n jos, în timp ce apa şi pământul aparent de neatins către care se-ndreaptă fără vreun apreciabil progres, se leagănă încetişor şi-i deschid un canal mereu mai larg care e locul de acostare. Intră în pădure. Sam îi aştepta, învelit într-o pătură, stând pe capra căruţei în spatele răbdătorilor catări din care ieşeau aburi. Îşi începu noviciatul în viaţa adevăratelor locuri sălbatice avându-l pe Sam alături, la fel cum îşi începuse, în mic, ucenicia sa într-ale bărbăţiei, mergând după iepuri, tot cu Sam lângă el, amândoi înveliţi în pătura umedă, caldă, mirosind a negru, şi codrul se închise în urma lui aşa cum se deschisese o clipă ca să-l primească, deschizându-se în faţa înaintării lui aşa cum se închidea în urma trecerii lui, căruţa mergând nu pe o cărare anume ci pe o potecă inexistentă la o distanţă de zece yarzi în faţa lor şi încetând să mai existe în urmă cu zece yarzi după ce trecuseră, căruţa înaintând nu prin propria sa mişcare ci prin frecarea de mediul înconjurător neatins şi totuşi fluid, somnolent, surd, aproape fără lumină.

I se părea, la vârstă de zece ani, că e martorul propriei sale naşteri. Şi nici tiu i se părea ciudat, încercase totul mai dinainte şi nu numai în vis. Văzu sălaşul de vânătoare – un bungalow nevăruit, cu şase camere, înălţat pe piloţi ca să fie deasupra apelor mari de primăvară – şi ştiu cum avea să se petreacă totul. Participă şi el la grăbita dezordine ordonată a stabilirii lor în sălaş, şi mişcările lui se dovediră îndemânate, ca ştiute mai dinainte. Apoi, vreme de două săptămâni măncă hrana grosolană şi pregătită în grabă – pâinea acră şi fără formă, carnea cu gust ciudat de

sălbăticiune, de vânat și de urs și de curcan sălbatic și de raton pe care n-o gustase niciodată până atunci – pe care-o mâncau oamenii, gătită de bărbați care mai întâi erau vânători și apoi bucătari; dormi învelit în păaturi aspre, fără așternut, așa cum dorm vânătorii. În fiecare dimineată, zorii cenușii îl găseau, pe el și pe Sam Fathers, la locul care-i fusese atribuit pe linie. Era cel mai prăpădit loc, cel mai pustiu. Se așteptase la asta; nu îndrăznise să spere nici în sinea lui că de această primă dată va auzi măcar câinii gonind după fiare. Dar îi auzi. Era în a treia dimineată – un zvon, de nicăieri, aproape de nedeslușit, și totuși își dădu seama ce e deși nu mai auzise niciodată atât de mulți câini gonind împreună, zvonul crescuse și se transformă în glasuri distincte și limpezi și reuși să-i deosebească pe cei cinci câini ai vărului său de ceilalți. „Acuma, zise Sam, înalță-ți puțin pușca, trage cocoșele și stai liniștit.”

Totuși, nu i se întâmplă nimic, încă nu. Umilința, iat-o; învățase asta. Și putea învăța să fie răbdător. Avea numai zece ani, numai o săptămână. Clipa aceea trecuse. I se păruse că a și văzut cu adevărat căprioara, cerbul fumuriu, cu trupul prelung în fugă, dispărând, tufișurile, singurătatea cenușie vibrând încă deși glasurile câinilor pieriseră în depărtare; de undeva departe din adâncul pădurii întunecate și al dimineții cenușii, aproape transparente, se auziră două împușcături. „Acuma poți lăsa cocoșele jos”, zise Sam.

Ceea ce și făcu. „Ți-ai dat și tu seama”, zise el.

— Da, răspunse Sam. Vreau să te învăț ce trebuie să faci când nu tragi. Abia atunci când șansa de a trage în urs sau în căprioare se ivește și pierde, pot fi uciși oamenii și câinii.

— Oricum nu era el, spuse băiatul. Nici măcar nu era un urs. Doar o căprioară.

— Da, zise Sam, era doar o căprioară.

Apoi, într-o dimineată, într-a doua săptămână, auzi iar câinii. De data aceasta înainte ca Sam să i-o spună, își pregăti pușca, prea lungă, prea grea, bună pentru un om mare, așa cum îl învățase, deși își dădu seama că acum și câinii și căprioara erau mai departe, abia de-i mai auzea. Nu mai auzise niciodată câini gonind care să latre astfel. Și

atunci văzu că Sam, care-l învățase ca, mai întâi și întâi, să tragă cocoșele și să se așeze astfel încât să poată vedea cât mai bine în orice direcție și apoi să nu se mai clintească din loc, se ridicase în picioare. „Acolo, zise el. Ascultă.” Băiatul ascultă și auzi nu un cor de lătrături sunând puternic și repede ca după o urmă proaspătă, ci un chelălăit chinuit, cu o octavă mai sus decât ar fi trebuit și cu ceva mai mult decât nehotărâre și chiar josnicie în glas pe care încă nu o putea recunoaște, silnic, mișcându-se nu prea repede și depărtându-se foarte încet, rămânând în aer ecoul acela vag de isterie aproape omenească, de tânguire jalnică, aproape omenească, de această dată nefiind nimic în fața lui, nicio părelnică fugă a unei forme nevăzute, fumurii. Îl auzi pe Sam răsuflând zgomotos lângă umărul lui. Observă cum se arcuiseră nările bătrânului care-și trăgea răsuflarea.

— E moș Ben! exclamă el în șoaptă.

Sam nu se clinti, ci-și întoarse doar capul încet după glasurile care piereau, nările arcuindu-se abia într-un ritm grăbit.

— Ha, făcu el. Nici nu aleargă măcar. Merge la plimbare.

— Dar era aici! strigă băiatul. Aici, undeva în față!

— Așa face în fiecare an, zise Sam. O singură dată. Ash și Boon spun că vine pe aici ca să-i alunge pe ceilalți urși mai mici. Să le spună să se ducă dracului de aici și să stea deoparte până or pleca vânătorii. Așa o fi. Băiatul nu mai auzea nimic, totuși Sam își întorcea mereu capul încet-încet, până îi văzu ceafa. Atunci se întoarse și-l privi – cu aceeași față, gravă, binecunoscută, fără expresie până în clipa în care-i zâmbi, cu aceiași ochi de bătrân în care se stingea treptat o lucire întunecată și aprigă, pasionată și mândră, „Nu-i mai pasă de urși, cum nu-i mai pasă nici de câini nici de oameni. Vine să vadă cine mai e pe aici, cine a mai venit în anul acesta, dacă știe să tragă sau nu, dacă rămâne sau nu. Dacă am adus câinele care va fi în stare să-l încolțească și să-l țină în loc până la venirea unui om cu pușca. Fiindcă e starostele urșilor. E un om.” Se stinsese, pierise; și ochii erau iar așa cum îi știuse din totdeauna. „Îi lasă să-l urmărească până la râu. Și apoi îi trimite acasă. De-acuma

putem pleca și noi; să vezi cum o să arate când o să se întoarcă la sălaș.”

Câinii sosiră primii; stăteau ghemuiți covrig, zece la număr, sub talpa bucătăriei; împreună cu Sam se chinciră amândoi ca să-i zărească în întunericul în care se băgaseră, liniștiți, rotindu-și ochii luminoși, dispărând în umbră, fără zgomot, emanând acel miros pe care băiatul nu putea încă să-l identifice, de altceva decât de câine, de ceva mai puternic decât câinele și nu doar de animal și nici chiar de fiară. Pentru că dincolo de jalnicul și chinuitul chelălăit nu fusese nimic altceva decât singurătatea și sălbăticia, așa că, pe la mijlocul după-amiezii, când se-ntoarse al unsprezecelea copoi și, împreună cu Jim al lui Tennie, ținu în brațe căteaua moale și tremurând încă, ca Sam să-i ungă urechea zdrențuită și s-o frece pe grumaz cu terebentină și unsoare de osii, tot nu o ființă vie ci doar sălbăticia, aplecându-se o clipă, o mângâiasse ușor pentru îndrăzneala ei. „La fel ca oamenii, zise Sam. Așa cum fac toți oamenii. A amânat cât a putut momentul în care să-și arate curajul, știind tot timpul că mai devreme sau mai târziu va trebui să fie curajoasă măcar odată, ca să-și poată spune ea însăși că e câine de vânatoare, și știind dinainte ce are să se întâmple când o s-o facă.”

Nu știu când Sam plecă. Află doar că dispăruse. În următoarele trei dimineți se sculă și-și mănă *breakfast*-ul fără ca Sam să-l aștepte. Se ducea singur la locul lui; îl găsea acuma fără niciun ajutor și se așeza așa cum îl învățase Sam să stea. În a treia dimineață auzi iar câinii, alergând liberi după o urmă adevărată și-și pregăti pușca așa cum învățase și-i auzi trecând pe lângă el fiindcă nu-i sosise încă vremea, nu i se cuvenea încă nimic în prea scurta perioadă de două săptămâni față de întreaga și lungă viață pe care se și hotărâse să și-o închine locurilor acelor sălbatice cu răbdare și umilință; auzi iar împușcătura, o singură împușcătură, plesnitura seacă a puștii lui Walter Ewell. Acum știa să-și găsească nu numai locul și să se întoarcă la sălaș fără călăuză, ci folosind busola pe care i-o dăduse vărul lui ajunsese la tufișul unde Walter aștepta lângă câpriorul cu măruntaiele

afară, înconjurat de câinii chelălăind, înaintea tuturor celorlalți în afară de maiorul de Spain și de Jim al lui Tennie care erau călări, înainte chiar ca unchiul Ash să vină cu catârul cel chior de la căruță, căruia nu-i era teamă nici de mirosul de sânge și nici, așa se spunea, de acela de urs.

Însă nu unchiul Ash călărea pe catâr ci Sam, care se-ntorsese. Și Sam îl așteptă să-și termine prânzul și, încălecând pe catârul cel chior, iar Sam pe celălalt catâr de la căruță, o porniră la drum în după-amiaza aceea fără soare care se grăbea către amurg, călărind mai mult de trei ore nu pe poteci și nu după vreo urmă pe care ar fi putut-o desluși, către un colț de pădure unde nu mai fusese niciodată. Și atunci înțelese de ce ținuse Sam ca el să călărească pe catârul cel chior care nu se înspăimânta de mirosul sângelui, al fiarelor sălbatice. Celălalt catâr, fără beteșug, se opri deodată și când Sam coborî încercă să se-ntoarcă și s-o ia la goană, smucind și trăgând de căpăstrul de care-l ținea Sam și-l îndemna cu binișorul să meargă mai departe, deoarece nu îndrăznea să-l priponească, trăgându-l în timp ce băiatul descălecă de pe catârul cel chior care rămase locului. Stând alături de Sam, în umbra deasă și necuprinsă a codrilor străvechi și a după-amiezii stinse de iarnă, se uită liniștit la buturuga putrezită de pe jos, crestată și mâncată de scurmături de gheare și la pământul umed din preajma ei unde se vedea urma unei labe enorme și strâmbe cu două degete. Acum știu ce îl izbise în glasul câinilor în dimineața aceea în pădure și ce mirosise când se aplecase să se uite la ei, cum stăteau ghemuiți covrig, sub talpa bucătăriei. Era ceva ce stăruia și în ființa lui, oarecum altfel, ei fiind doar niște animale iar el nu, dar numai foarte puțin altfel – o nerăbdare, pasivă; o nevolnicie, un sentiment al propriei fragilități și neputințe față de codrii fără de moarte, lipsită totuși de îndoială sau de spaimă; un gust de cocleală în gura năpădită deodată de salivă, un spasm dureros și ascuțit în creier sau în stomac, n-ar fi fast în stare să spună unde anume și n-avea nicio importanță unde; știa doar că își dădea seama, pentru prima dată, că ursul despre care auzise și care-i apăruse amenințător în visurile lui încă înainte de a-

și aduce aminte când și care existase așadar în mintea și visurile vărului său și ale maiorului de Spain și chiar ale bătrânului general Compson mai înainte ca să-și poată aminti și ei când începuse asta, era un animal muritor și că plecau de fiecare dată, în noiembrie la sălașul de vânătoare nu cu intenția reală de a-l omorî, nu fiindcă ursul nu putea fi omorât ci pentru că nu avuseseră până acum vreo speranță întemeiată că ar fi în stare s-o facă. „Rămâne pe mâine”, zise el.

— Vrei să spui că mâine o să încercăm, zise Sam. Dar n-avem încă un câine.

— Avem unsprezece, zise el. Au gonit după el, luni.

— Și i-ai auzit, spuse Sam. Ba i-ai și văzut, încă n-avem un câine. Nu-i nevoie decât de unul. Dar nu-l avem. Poate că nu există nicăieri. Altfel ar trebui să dea din întâmplare peste cineva care să aibă o pușcă și să știe cum să-l lovească.

— N-o să fiu eu ăsta, zise băiatul. O să fie Walter sau maiorul sau...

— Cine știe, spuse Sam. Mâine să fii cu ochii în patru. Fiindcă e ager la minte. De aia a și trăit atâta. Dacă o să fie încolțit și va trebui să hotărască încotro s-o rupă, o să te aleagă pe tine.

— Cum? întrebă el. Cum va ști... Se opri. Vrei să zici că mă și cunoaște că n-am mai fost niciodată în adâncul pădurii, că n-am avut încă timp să-mi dau seama dacă... Se opri iar și se uită țintă la Sam, zicând cu umilință și fără uimire: Vasăzică pe mine mă căuta. Nu cred că are nevoie să vină mai mult de o dată.

— Mâine să fii cu ochii în patru, spuse Sam. Și acum cred că-i timpul să plecăm. O să ajungem la sălaș târziu după ce-o să se întunece.

A doua zi dimineață o porniră cu trei ore mai devreme ca de obicei. Mergea cu ei până și unchiul Ash, bucătarul, care spunea că meseria lui e aceea de bucătar de tabără și care nu prea făcea altceva decât să gătească la vânătorile și excursiile maiorului de Spain, și care fusese totuși prins de locurile acelea sălbatice, trecând de la simpla apropiere față de ele la aceeași reacție pe care o aveau cu toții, până și

băiatul care acum două săptămâni venise pentru prima dată în aceste locuri sălbatice, față de urechea zdrențuită și grumazul sfâșiat al unui copoi și față de urma lăsată de o labă diformă pe un petec de pământ muiat de ploaie. Mergeau cu căruța. Era prea departe ca să meargă pe jos: băiatul, cu Sam și cu unchiul Ash în căruță, cu câinii, vărul lui și maiorul de Spain și generalul Compson și Bonn și Walter și Jim al lui Tennie călăreau pe cai câte doi; din nou lumina cenușie din zori îl găsi, ca și în dimineața aceea dintâi de acum două săptămâni, pe locul în care-l pusese Sam și-l lăsase apoi. Cu pușca prea mare pentru el, cu încărcătorul care nici măcar nu era al lui ci al maiorului de Spain și cu care trăsese doar o dată, în prima zi, într-un ciot ca să se deprindă cu reculul și ca să știe cum să-l încarce iar cu cartușe de carton, stătea sprijinit de trunchiul unui eucalipt lângă un pârâu a cărui apă neagră și liniștită se scurgea fără nicio mișcare printr-un tufiș de rogoz, trecea printr-un luminiș și se-ntorcea iar în tufiș, unde, nevăzută, o pasăre, marea ciocănitoare numită de negri Domnul Dumnezeu, ciocănea într-o tulpină uscată. Un loc ca oricare altul, deosebit doar prin unele amănunte de acela către care pleca timp de două săptămâni în fiecare dimineață, pentru el un teritoriu nou și totuși nu mai puțin cunoscut decât celălalt pe care după două săptămâni ajunsese să creadă că-l știe oarecum – aceeași izolare, aceeași singurătate prin care omul temător și fragil trecuse doar fără să o schimbe, nelăsând nicio urmă și nicio cicatrice, care arăta întocmai cum trebuie să fi arătat în clipa când primul strămoș al înaintașilor Chickasaw ai lui Sam Fathers pătrunsese aici și se uitase în jur, cu parul, toporul de piatră sau săgeata de os trasă și gata la orice, deosebindu-se de el, doar pentru că, stând la capătul bucătăriei, mirosise câinii ghemuiți covrig și pitiți sub talpa casei și văzuse urechea și grumazul sfâșiat al cățelei care, așa cum spusese Sam, trebuise să fie odată curajoasă pentru a continua să-și spună ea însăși că e câine de vânatoare, și pentru că văzuse ieri, pe pământul din preajma buturugii putrezite, urma unei labe de animal viu. Nu auzi niciun lătrat de câine. Nu fu niciodată sigur că-i

auzise, își dădu numai seama că loviturile ciocănitoarei s-au oprit deodată, și știu că ursul stă și-l privește. Nu-l văzu. Nu știu dacă-l privea din față, dinspre tufișul de rogoz, sau din spate. Nu se mișca, ținând în mână pușca inutilă cu care acum știa că n-avea să tragă niciodată în el, nici acum și nicicând, simțind în gură acel gust de cocleală pe care-l mirosise venind dinspre câinii ghemuiți sub talpa bucătăriei, când se uitase la ei.

Și apoi ursul dispăru. La fel de brusc cum se opriseră, loviturile seci ale ciocănitoarei se porniră iar și după câteva clipe i se păru că aude chiar câinii – un zvon, abia o părere de sunet, pe care îl auzea probabil de vreun minut sau două înainte de a-l fi băgat în seamă, ajungându-i la urechi și apoi pierind iar în depărtare. Nu se apropiară nicicum de locul unde era. Să fi fost lătrat de câini ce auzise el, n-ar fi putut jura; dacă goneau vreun urs, atunci o fi fost un altul. Din tufișul de rogoz se ivi Sam care sări peste pârâu, urmat îndeaproape, așa cum sunt învățați să meargă câinii pentru vânatul păsărilor, de căteaua rănită de urs. Veni și se ghemui la picioarele lui, tremurând.

— Nu l-am văzut, zise el. Nu l-am văzut, Sam.

— Știu, zise Sam. A stat să se uite. Nici nu l-ai auzit, nu-i așa?

— Nu, zise băiatul. Eu...

— E ager la minte, spuse Sam. Tare ager. Și băiatul zări iar ivindu-se în ochii lui Sam lucirea aceea întunecată și tulbure, în clipa în care se uită la căteaua care tremura ușor și fără oprire la piciorul lui Isaac. Pe grumazul ei sfâșiat se zăreau câteva picături de sânge proaspăt asemeni unor bobi strălucitori.

— E prea mare. N-avem încă un câine. Dar cine știe, într-o bună zi...

Fiindcă avea să fie mereu și mereu, o dată viitoare. Avea numai zece ani. Și i se păru că vede... ei doi... două umbre pe tărâmul de unde timpul se ivește și devine timp: bătrânul urs izbăvit de moarte și el cel care avea să o cunoască întrucâtva. Pentru că acuma descoperise ce mirosise la câinii aceia ghemuiți covrig și ce simțise în gustul salivei, descoperise

frica, așa cum un băiat, un tânăr, descoperă existența dragostei și a pasiunii și a experienței care sunt moștenirea dar nu încă și bunurile lui, aflându-se din întâmplare în prezența sau poate pur și simplu în dormitorul unei femei care a iubit și a fost iubită de către mulți bărbați. *Așadar va trebui să-l văd*, se gândi el, fără spaimă și chiar fără speranță. *Va trebui să mă uit la el*. Și asta se întâmplă în luna iunie, în vara următoare. Erau din nou la sălașul de vânatoare, sărbătorind ziua de naștere a maiorului de Spain și a generalului Compson. Deși unul se născuse în septembrie iar celălalt în miezul iernii și aproape cu treizeci de ani mai devreme, petreceau amândoi, în fiecare iunie, dimpreună cu McCaslin și cu Boon și cu Walter Ewell (și de acum înainte și cu băiatul) câte două săptămâni la sălașul de vânatoare, pescuind sau împușcând veverițe și curcani sălbatici și vânând noaptea, cu copoi, ratoni și pisici sălbatice. Adică Boon și negrii (și acuma și băiatul) pescuiau și împușcau veverițe și vânau ratoni și pisici, fiindcă vânătorii încercați, nu numai maiorul de Spain și bătrânul general Compson (care își petrecea aceste două săptămâni șezând într-un balansoar în fața unei oale uriașe unde fierbea înăbușit o tocană Brunswick²⁹ mestecând și gustând mereu și certându-se cu unchiul Ash cum trebuie să o gătească și spunându-i lui Jim al lui Tennie să toarne whisky în polonicul cositorit din care-l bea) ci și McCaslin și Walter Ewell care erau încă de ajuns de tineri, disprețuiau asemenea îndeletniciri și nu se ocupau decât cu împușcarea curcanilor sălbatici cu pistolul, pentru a-și dovedi calitățile de țințași sau pentru a câștiga tot felul de rămășaguri.

Vărul lui McCaslin și ceilalți credeau că el vânează veverițe. Până în a treia seară crezu că și Sam Fathers e de această părere. Dimineața, imediat după *breakfast*, pleca din tabără. Avea acum pușca lui, un încărcător nou, cadou de Crăciun, avea să o stăpânească și să tragă cu ea timp de aproape șaptezeci de ani, punându-i două perechi noi de butoaie și piedici și un pat nou, așa că din pușca originală

²⁹ Tocană de veveriță, iepure sau găină, cu legume.

nu mai rămase până la urmă decât trăgaciul cu încrustații de argint, pe care erau gravate numele lui și al lui McCaslin și anul 1878. Găsi copacul și pârâiașul unde stătuse la pândă în dimineața aceea. Folosind busola se apucă să cutreiere pădurea pornind din acest punct; se străduia să știe mai multe decât un bun pădurar fără să-și dea seama măcar că o face. În a treia zi găsi și buturuga putrezită în preajma căreia văzuse pentru prima oară urma. Se fărâmasese aproape cu totul, topindu-se cu o iuțelă de necrezut, cu o pasionată și aproape vizibilă renunțare în pământul din care copacul se înălțase. Cutreiera acum pădurile în vară, verzi în umbra deasă – de fapt ceva mai întunecate decât fuseseră în destrămarea cenușie din noiembrie – nestrăbătute chiar și la amiază decât ici și colo de razele soarelui care cădeau în aerul nemișcat pe un pământ ce nu se usca de-a binelea niciodată, mișunând de șerpi-mocasini, șerpi de apă și șerpi cu clopoței, și ei de culoarea întunericului acela tărcat așa că mai întotdeauna nu-i observa decât dacă se mișcau; se întorcea în tabără mereu mai târziu și mai târziu și mai târziu, în prima zi, în a doua zi, trecând în a treia zi în amurg pe lângă micul țarc de lângă șopronul din bârne în care Sam ținea animalele în timpul nopții. „Încă nu l-ai văzut”, zise Sam.

Se opri. O clipă nu spuse nimic. Apoi vorbi liniștit, izbucnind în grabă dar cu liniște, ca atunci când cedează digul ridicat în joacă de un copil în albia unui șuvoi: „Ei bine. Da. Dar cum? M-am dus acolo, la pârâu. Am găsit și buturuga. Eu...”

— Zic c-ai făcut bine. O fi stat și te-a privit. Nu i-ai mai văzut urma?

— Eu... zise băiatul. Eu nu am... Nu m-am gândit niciodată că...

— Din cauza puștii, zise Sam. Stătea pe după gard, nemișcat, un bătrân, fiul unui sclav negru și al unui șef Chickasaw, îmbrăcat cu o salopetă uzată și decolorată, având în cap pălăria de paie zdrențuită care fusese însemnul sclaviei negrilor și era acum emblema libertății sale. Tabăra – poiana, casa, șopronul și petecul de pământ dimprejur pe

care maiorul de Spain îl smulsese abia și doar pentru o clipă din sălbăticie – se topea în amurg, în întunericul de veacuri al pădurilor. *Pușca*, se gândi băiatul. *Pușca*.

— Va trebui să te hotărăști, zise Sam.

A doua zi dimineată plecă înainte de a se lumina, fără să mai mănânce, cu mult înainte ca unchiul Ash să se trezească în plăpumile lui așternute pe podeaua bucătăriei și să facă focul. Luase numai busola și un băț pentru șerpi. Putea merge aproape o milă fără să aibă nevoie de busolă. Se așeză pe un buștean, ținând în mână busola al cărei cadran nu-l vedea; freamătul tainic al nopții care se opri se opri la zgomotul pașilor lui cresc din nou în grabă ca să se potolească apoi cu totul și tipătul bufnițelor încetă și păsările zilei care se trezeau le luară locul și în desigurile umede și cenușii se făcu lumină și putu să vadă cadranul busolei. Mergea repede și totuși fără zgomot, deprinzându-se din ce în ce mai bine cu viața pădurii fără a avea însă vreme să-și dea seama de asta; dădu peste o ciută cu un ied și-i scoase din culcușul lor, era de-ajuns de aproape ca să-i vadă – pârâitul crăcilor, coada scurtă și albă, iedul luând-o la goană alături de ciută, alergând mai repede decât își închipuise. Mergea bine, așa cum îl învățase Sam, cu vântul împotriva, dar pentru moment asta n-avea nicio importanță. Își lăsase pușca acasă; acceptase de bunăvoie și cu abandonare nu un gambit, nu o posibilitate de a alege, ci o condiție potrivit căreia fuseseră părăsite nu numai anonimatul până atunci inviolabil al ursului ci și toate legile și învoielile străvechi cârmuind relațiile dintre vânat și vânător. Nici frică nu trebuia să-i fie, nici chiar în clipa în care frica avea să-i cuprindă tot trupul: sângele, pielea, măruntaiele, oasele, amintirea venită dintr-o vreme îndepărtată încă de dinainte de a fi devenit propria lui amintire – totul în afară de acea ascuțită clară nepotolită luciditate, care ea singură îl făcea să se deosebească de acest urs și de toți ceilalți urși și căprioare pe care avea să-i vâneze timp de aproape șaptezeci de ani și în legătură cu care Sam spusese: „Să te temi că n-ai încotro. Dar să nu-ți fie frică. În pădure nicio sălbăticiune n-o să-ți facă rău dacă n-ai s-o silești sau dacă n-o să te miroasă că ți-e frică. Fricosul îi

însăpăimântă pe urs și pe căprioară la fel ca pe orice om curajos.”

Pe la amiază se-ndepărtase bine de pârâiaș, pătrunzând mai departe decât i se întâmplase vreodată într-un ținut nou și străin; se folosea acum nu numai de busolă ci și de ceasul vechi de argint, gros cât pumnul, rămas de la taică-său. Plecase din tabără acum nouă ore; de aci în nouă ore avea să se fi întunecat de o oră. Se opri, pentru prima dată de când se ridicase de pe buștean în clipa în care reușise în sfârșit să vadă cadranul busolei și se uită de jur împrejur, ștergându-și fața asudată cu mâneca hainei. Renunțase oricum, de bunăvoie, și din propria lui nevoie, cu liniște și umilință, fără să regrete, totuși după cât se părea nu era de ajuns, faptul că lăsase pușca acasă nu era de ajuns. Rămase așa o clipă – un copil, străin și pierdut în întunericul acela boltit și verde al sălbăticiiei fără de urmă. Și atunci se abandona cu totul ei. Ceasul și busola. Era încă mânjit. Trase din buzunarul salopetei lanțul unuia și curelușa împletită a celeilalte și le atârna de o cracă într-un tufiș și o porni înainte.

Când își dădu seama că s-a rătăcit, făcu ce-l învățase și-l antrenase Sam să facă: încercă să se întoarcă pe urmele lui. În ultimele două sau trei ore nu mersese prea repede și de când își lăsase busola și ceasul în tufiș mersese și mai încet. Așa că o porni cu pasul rar, copacul neputând fi prea departe; de fapt îl găsi chiar înainte de a se fi așteptat să-l vadă și întorcându-se se îndreptă spre el. Lângă copac însă nu se zărea niciun tufiș și nici urmă de busolă sau de ceas, așa că se hotărî să încerce iar ce-l învățase și-l antrenase Sam să facă: să meargă în direcția opusă într-un cerc și mai larg în așa fel încât amândouă circomferințele aveau să taie undeva urma pașilor lui, dar nu dădu nicăieri peste vreo urmă de pași, ai lui sau ai altcuiva și acum o porni la drum mai repede, totuși fără panică, inima îi bătea ceva mai grăbit dar de ajuns de puternic și de regulat, și de data aceasta nu găsi nici copacul măcar fiindcă lângă el, pe jos, era un buștean și după buștean o mică băltoacă, o musteală de apă, ceva între apă și noroi și făcu ce-l învățase și-l antrenase Sam să facă, într-o nouă și ultimă încercare, și când se așeză pe buștean

văzu urma cea strâmbă, urma știrbită a ghearelor în pământul umed și în timp ce se uita la ea urma se umplu de apă ochi și apa începu să se reverse și marginile urmei începură să dispară. Când își ridică privirile văzu urma a doua și pornind-o, cea de dincolo de ea; mergea, fără grabă, fără să fugă, potrivindu-și pașii astfel încât să nu le piardă din vedere pe măsură ce se iveau înaintea lui de parcă s-ar fi intrupat din aerul transparent, mereu la o distanță de un pas, dincolo de care le-ar fi pierdut pentru totdeauna și s-ar fi pierdut și el pentru totdeauna, neobosit, nerăbdător, fără îndoială sau spaimă, gâfâind puțin din cauza ciocăniturilor puternice și repezi ale inimii, și se pomeni deodată într-un mic luminiș și pădurile din jur se contopiră într-un tot. Se năpustiră, fără zgomot, și deveniră una – copacul, tufișul, busola și ceasul lucind când le atinse o rază de soare. Și atunci zări ursul. Nu apăru, nu se ivi: stătea acolo, imobil, prins în păienjenișul verde și nemișcat al razelor fierbinți ale amiezii, nu atât de enorm pe cât îl visase, dar la fel de enorm pe cât se așteptase să fie, mai uriaș și nemăsurat de mare în întunericul acela tărcat, și-l privea. Apoi se mișcă. Străbătu luminișul fără grabă, trecând o clipă în lumina orbitoare a soarelui și dincolo de ea, apoi se opri din nou și se uită înapoi peste umăr la el. Apoi dispăru. Nu intră în desiuș. Pieri, se cufundă în sălbăticia pădurilor fără nicio mișcare așa cum văzuse odată un pește, un biban imens, cufundându-se în adâncurile întunecate ale apei și dispărând fără să fi mișcat măcar din aripioare.

II

Ar fi trebuit să-l urască pe Lion și să se teamă de el. Avea pe atunci treisprezece ani. Omorâse o căprioară și Sam Fathers îl mânjise pe față cu sânge fierbinte și în celălalt noiembrie omorî un urs. Dar încă înainte de această

investitură, se descurca, în pădure, la fel de bine ca și mulți oameni mai vârstnici cu aceeași experiență ca a lui. Acuma cunoștea însă mai bine viața pădurii decât foarte mulți oameni mai vârstnici, având o mai mare experiență ca a lui. Nu exista loc pe o rază de douăzeci și cinci de mile în jurul taberei pe care să nu-l fi știut: pârau, dealuri, cărări și copaci-reper; ar fi putut duce direct pe oricine în oricare loc de pe acest teritoriu și să-l aducă înapoi. Cunoștea locuri de vânat pe care nu le văzuse vreodată nici Sam Fathers; în a treia toamnă găsi singur culcușul unei ciute și fără să știe vârul lui luă pușca lui Walter Ewell și pândi ciuta în zori și o omori când se întorcea la culcuș așa cum îi spusese Sam că făceau strămoșii lui Chickasaw.

Recunoștea acum urmele bătrânului urs mai bine decât pe-ale lui și nu numai pe cea lăsată de laba beteagă. Putea să vadă oricare din celelalte trei urme lăsate de labelle nebetegite și să le deosebească pe loc de orice alte urme și nu numai după mărimea lor. Pe o rază de cincisprezece mile mai trăiau și alți urși care lăsau și ei urme la fel de mari, sau cel puțin cam de aceleași dimensiuni, încât ai fi putut spune numai prin comparație care-s mai mari. Mai mult decât atât. Dacă Sam Fathers îi fusese mentor, iar veverițele și iepurii din ogradă kindergartenu, atunci pădurile prin care trecea bătrânul urs îi erau liceul iar bătrânul urs în persoană, trăind de atâta vreme fără ursoaică și fără pui încât devenise propriul lui urmaș nenăscut, îi era *alma mater*³⁰.

Găsea acum urma cea strâmbă oricând voia, la zece mile, la cinci mile și uneori și mai aproape de tabără. În următorii trei ani, pe când stătea la pândă, auzi de două ori câinii că-i dăduseră de urmă, iar odată când dăduseră peste el din întâmplare, se porniră să latre ascuțit, jalnic, aproape omeneste în accesul lor de furie. Odată, pe când vâna tot cu pușca lui Walter Ewell, îl văzu străbătând un lung coridor făcut de copaci doborâți de furtună. Alerga prin și nu peste hățișul acela de trunchiuri și ramuri, ca o locomotivă, mai

³⁰ Literal: doică; denumirea se aplică în mod obișnuit unei universități sau colegiu (lat.).

rapid decât ar fi crezut vreodată că poate să se miște, aproape la fel de repede ca și o căprioară, cu atât mai mult cu cât căprioara ar fi parcurs cea mai mare parte a distanței aceleia prin aer; și atunci își dădu seama de ce era nevoie de un câine nu numai de un curaj și de o mărime neobișnuită, ci și de o iuțelă asemănătoare, ca să-l poată încolți vreodată. Ținea acasă un cățel, o corcitură, căreia negrii nu-i ziceau altfel decât potaie, un șoricar, nu mult mai mare decât un șobolan și care avea acel curaj care a încetat de mult să mai fie bravură și a devenit temeritate nebunească. Îl luă cu el într-un iunie și chibzuind bine în cât timp trebuie să ajungă, de parcă ar fi avut o întâlnire cu cineva, el cu șoricarul căruia îi trăsese un sac peste cap și Sam Fathers cu o pereche de copoi pe care-i ținea în zgardă, o porniră împotriva vântului pe urma ursului și reușiră chiar să-l prindă la strâmtoare. Erau atât de aproape de urs încât îl încolțiră, deși mai târziu își dădu seama că lucrul acesta fusese posibil din cauza surprinderii și uimirii provocate de zarva asurzitoare și nebunească a șoricarului. Îi aștepta în fața trunchiului unui chiparos uriaș, ridicându-se pe labele dinapoi; băiatului i se păru că n-avea să se mai oprească niciodată cum se ridica mereu mai sus și mai sus, iar cei doi copoi păreau să fi căpătat și ei de la șoricar un soi de curaj disperat și dezesperant. Și atunci își dădu seama că șoricarul n-avea să dea îndărăt deloc. Zvârli jos pușca și alergă spre el. Când ajunse din urmă și prinse cățelul care lătra și se învârtea ca turbat, i se păru că e sub labele ursului. Îi simți duhoarea tare, caldă și grea. Mergând de-a bușilea, își ridică privirea în sus, acolo unde îl zărea înălțându-se amenințător deasupra lui ca o lovitură de trăsnet gata să cadă. Imaginea i se păru foarte cunoscută și apoi își aduse aminte: așa obișnuia să-i apară în vis.

Și deodată dispăru. Nu-l văzuse plecând. Se ridică în genunchi, ținând la piept cu amândouă mâinile șoricarul ieșit din minți și-i auzi pe cei doi copoi lătrând jalnic și din ce în ce mai departe. Sam se apropie de el, cu pușca în mână. O puse ușurel jos, lângă băiat, și rămase așa în picioare, uitându-se la el. „Iaca, l-ai întâlnit de două ori, cu pușca în

mână, zise el. De data asta nu se putea să nu-l nimerești.”

Băiatul se ridică. Ținea încă în brațe șoricarul. Chiar și așa, câțelul continua să chelălăiască nebunește, încordându-se și smucindu-se înspre lătratul abia auzit al copoilor, de parc-ar fi fost un maldăr de arcuri vii. Băiatul găfâia ușor. „Nici tu, zise el. Tu aveai pușca. De ce n-ai tras în el?”

Sam nu părea să-l fi auzit. Întinse mâna și-l atinse pe câțelul din brațele băiatului care mai chelălăia și se zbătea deși cei doi copoi nu se mai auzeau deloc. „A plecat, zise Sam. Potolește-te acuma și odihnește-te până la data viitoare.” Mângâie câțelul până se liniști. „Ești cam ce ne trebuie, zise el. Numai că nu ești de ajuns de mare. N-avem încă așa ceva. Ar trebui să fie mai curând ceva mai mare decât mai deștept și ceva mai curajos decât oricare altul.” Luă mâna de pe șoricar și rămase așa privind spre desigurile în adâncul cărora dispăruseră ursul și copoi. „Cineva o s-o facă într-o bună zi.”

— Știu, zise băiatul. De aceea trebuie să fie unul dintre noi. Și n-o să se întâmple așa până în ultima zi. Când el însuși n-o să mai vrea să trăiască.

Așa că ar fi trebuit să se teamă de Lion și să-l urască. Era în a patra vară, și lua parte pentru a patra oară la sărbătorirea zilei de naștere a maiorului de Spain și a generalului Compson. La începutul primăverii iapa maiorului de Spain fătase un mânz. Într-o seară, când Sam aduse caii și catării să-i bage în grajd, mânzul lipsea și Sam încercă tot ce se putea ca s-o facă pe iapa înnebunită să stea împreună cu ceilalți cai. La început se gândise ca iapa să-l ducă la locul în care se întâmplase să fie despărțită de mânz. Dar nu izbuti. Iapa nici nu încercă măcar s-o ia într-o parte sau într-alta a pădurii sau în vreo direcție anume. Alerga de parcă n-ar fi văzut nimic în jur, înnebunită încă de spaimă. Se învârtea de colo până colo și la un moment dat se năpusti la Sam, gata să-l calce în picioare într-un acces de furie disperată, ca și cum nu și-ar fi dat seama în clipa aceea că era un om și încă unul cu care era obișnuită de mult. În cele din urmă izbuti s-o facă să stea cu ceilalți cai. Era prea întuneric la ora aceea ca să o pornească pe drumul pe care-l

urmase iapa, să descurce firul încâlcit, fără îndoială, al rătăcirilor ei prin pădure.

Se duse la sălaș și-l anunță pe maiorul de Spain. Era vorba de un animal, desigur, un animal mai mare, și la vremea aceea mânzul era mort, oriunde ar fi fost. Știau cu toții asta. „Asta-i pantera, zise imediat generalul Compson. Aceeași. Care a omorât ciuta și iedul acela în martie.” Sam trimisese vorbă maiorului de Spain despre cele întâmplate când Boon Hogganbeck venise în tabără, ca de obicei, să vadă cum au iernat vitele – fiara sucise beregata căprioarei și doborâse apoi iedul neajutorat și-l omorâse.

— Sam n-a zis niciodată că e vorba de o panteră, spuse maiorul de Spain. Sam nu zicea nimic, în picioare în spatele maiorului de Spain care stătea cu ceilalți la masă, impenetrabil, așteptând parcă să înceteze discuția ca să poată pleca acasă. Și nici nu părea să se uite la ceva anume. O panteră poate să atace o ciută și după aceea fără prea mare greutate să-i doboare și iedul. Dar nicio panteră n-ar fi sărit la un mânz, când maică-sa era lângă el. Asta-i moș Ben, zise maiorul de Spain. M-a dezamăgit. A călcat regula. Nu credeam c-ar fi în stare să facă așa ceva. Mi-a omorât copoi, pe-ai mei și pe-ai lui McCaslin, dar avea dreptul s-o facă. Ne-am riscat câinii împotriva lui; ne-am avertizat reciproc. Dar acuma mi-a intrat în casă și mi-a distrus un lucru care e-al meu, și încă nu la vremea vânatului. A călcat regula. Sam, a fost moș Ben. Sam nu zicea totuși nimic, stând așa în picioare și așteptând ca maiorul de Spain să termine. Măine o să mergem pe urma iepei să vedem ce-a fost, zise maiorul de Spain.

Sam plecă. Nu locuia în tabără; își ridicase singur o colibă, cam ca aceea a lui Joe Baker, numai ceva mai trainică, mai bine făcută, pe malul unui pârâu, la vreun sfert de milă de tabără, și-și făcuse și un pătul solid din bârne ca să-și țină porumbul pentru godacii pe care-i creștea în fiecare an. Când se treziră, a doua zi dimineață, el îi aștepta. Găsise mânzul. Nu mai așteptară *breakfast*-ul. Nu era departe, nici la cinci sute de yarzi de grajd – mânzul de trei luni zăcea pe-o coastă, cu beregata frântă și cu măruntaiele și o pulpă pe jumătate

mâncate. Zăcea așa de parcă n-ar fi fost doborât, ci lovit și zvârlit, și nu se zărea nicio urmă de gheară acolo unde pantera s-ar fi agățat, căutând beregata. Găsiră urmele iepei care se-nvârtise înnebunită și în cele din urmă se repezise cu aceeași disperare extremă cu care se năpustise în seara trecută asupra lui Sam Fathers și urmele prelungi ale fugii înspăimântate și mortale și cele ale fiarei care nici nu se repezise la ea când se apropiase ci făcuse doar trei sau patru pași în direcția ei până ce iapa o luase la goană, și generalul Compson spuse: „Doamne-Dumnezeule, ce lup!”

Sam nu zicea însă nimic. Băiatul se uită la el când ceilalți îngenuncheară și măsurară urmele. Pe fața lui se zărea ceva. Nu era nici exultare nici bucurie nici speranță. Mai târziu, ca bărbat, băiatul își dădu seama ce se întâmplase și că Sam știuse de la început ale cui erau urmele și cine sfâșiasse în primăvara aceea beregata ciutei și omorâse iedul. Pe fața lui Sam, în dimineața aceea, era o expresie de preștiință. *Și se bucura, își zise în sinea lui. Era bătrân. Nu avea nici copii, nici rude, pe nimeni din sângele lui nicăieri pe acest pământ ca să-i poată revedea. Și chiar dacă avea să-i revadă, n-ar fi putut să-i atingă, să le vorbească, deoarece de șaptezeci de ani trebuise să fie negru. Acum totul se apropia de sfârșit și se bucura.*

Se întoarseră în tabără, își luară *breakfast*-ul și reveniră cu puștile și câinii. Mai târziu băiatul își dădu seama că acuma știau probabil și ei cine omorâse mânzul așa cum o știa și Sam Fathers. Nu era însă nici pentru prima și nici pentru ultima oară când vedea că oamenii raționează și chiar acționează pe baza unor păreri greșite. După ce Boon îi alungă cu cureaua stând crăcănat peste cadavrul mânzului, câinii începură să adulmece urmele. Unul dintre ei, un copoi crud și fără minte, lătră o dată și toți începură s-alerge, făcând câțiva pași după ceva ce părea a fi o urmă. Apoi se opriră, uitându-se înapoi spre oameni, de ajuns de neliniștiți, dar nu încurcați, de parc-ar fi întrebat doar: „Și acuma?”

Și din nou se repeziră la mânz, iar Boon, tot crăcănat peste cadavru, îi gonî cu cureaua.

— N-am mai văzut o urmă care să piară atât de repede,

zise generalul Compson.

— Cine știe, poate că un lup atât de mare încât să omoare un mânz cu maică-sa lângă el nu lasă nicio urmă, zise maiorul de Spain.

— Poate că era un strigoi, zise Walter Ewell. Se uită la Jim al lui Tennie. Ei, ce zici, Jim?

Și deoarece copoiul nu mergeau mai departe, maiorul de Spain îl puse pe Sam să caute urma și o găsi la vreo sută de yarzi mai departe și puseră câinii s-o adulmece iar și din nou copoiul cel tânăr lătră și nimeni nu-și dădu seama atunci că nu lătră ca un câine care a dat de urma vânatului ci pur și simplu că hămăie ca un câine de la țară a cărui ogradă a fost călcată de străini. Generalul Compson le spuse băiatului, lui Boon și lui Jim al lui Tennie, vânătorii de vervețe:

— Băieți, luați câinii cu voi în dimineața asta. Probabil că se ascunde el pe undeva, prin apropiere, și așteaptă să-și ia porția din cadavrul mânzului. Poate că dați de el.

Dar nu dădură. Băiatul își aduse aminte cum stătea Sam și se uita la ei când o porniră în pădure cu copoiul ținut în zgardă – cu obrazul acela de indian pe care nu văzuse niciodată nimic decât când zâmbea și, numai în acea dimineață dintâi când câinii îl descoperiseră pe moș Ben, ușoara arcuire a nărilor. Luară copoiul cu ei și a doua zi, deși când ajunseră la locul în care speraseră să dea peste o urmă nouă, leșul mânzului dispăruse. Apoi, în dimineața celei de a treia zi, Sam îi așteptă din nou, de data aceasta până își terminară *breakfast*-ul. Le zise: „Veniți”. Îi duse la el acasă, la coliba lui, la patului din spatele ei. Scosese din pățul porumbul și transformase ușa într-o cursă, punând ca momeală leșul mânzului; uitându-se printre bârne, zăriră un animal de o culoare asemănătoare cu aceea a țevii de pușcă sau a butoișului unui pistol, atât cât avură vreme să examineze culoarea și forma lui. Nu ședea culcat și nici nu era în picioare. Era în mișcare, în aer, venind spre ei – un trup greoi izbindu-se cu o putere uriașă de ușă, atât de tare încât ușa se zgâlțâi și se cutremură din usciori, animalul, ce-o fi fost el, repezindu-se din nou în ușă, parcă înainte de a fi atins pământul și de a fi căpătat un nou punct de sprijin de

unde să sară. „Să plecăm de aici, zise Sam, înainte de-și frânge gâtul după plecarea lor, izbiturile puternice și ritmice continuară, ușa solidă zgâlțâindu-se și cutremurându-se de fiecare dată, fără ca fiara să scoată vreun mârâit sau vreun urlet.

— Ce dracu mai e și ăsta? întrebă maiorul de Spain.

— Un câine, zise Sam, cu nările arcuindu-i-se ușor și regulat și în ochi din nou cu acea cețoasă, aprigă abureală din prima dimineață când dăduseră câinii peste ursul cel bătrân. Câinele.

— *Câinele?* zise maiorul de Spain.

— Da, cel care o să-l încolțească pe moș Ben.

— Câine, pe dracu, spuse maiorul de Spain. L-aș lua mai degrabă pe moș Ben în haita mea decât fiara asta. Împușcă-l.

— Nu, zise Sam.

— N-o să-l domesticești niciodată. Cum îți vine să crezi că unui animal ca ăsta o să-i fie vreodată frică de tine?

— Nu vreau să-l domesticesc, zise Sam; și băiatul observă iar că i se arcuiesc nările și că în ochi îi apare lucirea aceea aprigă și aburoasă. Dar mai degrabă să se domesticească decât să-i fie frică de mine, de cineva sau de ceva. N-o să se întâmple însă nici una, nici alta.

— Și atunci ce vrei să faci cu el?

— O să vedeți, zise Sam.

În săptămâna următoare, dimineața se duceau la pătulul lui Sam. Scosese într-un loc dranița de pe acoperiș și cu o frânghie făcută laț trăsese afară leșul mânzului. În fiecare dimineață îl vedeau coborând o găleată de apă prin spărtura acoperișului în pătul, în timp ce câinele se repezea neobosit în ușă, cădea jos și se repezea iar. Nu scotea niciun mârâit și în tot ce făcea nu era nicio nebunie ci doar o hotărâre necruțătoare și de neclintit. Către sfârșitul săptămânii încetă să se mai repeadă în ușă. Nu slăbise prea mult și nu părea să fi încetat din pricină că pricepuse că ușa n-avea să cedeze. Avea aerul că, pur și simplu, nu mai voia să se repeadă în ușă. Nu ședea culcat. Nimeni nu-l văzuse culcat. Stătea drept, în patru labe și puteau acum să-l vadă – avea ceva de

dog³¹, ceva de Airedale³² și ceva din vreo alte douăsprezece soiuri, un grumaz lat de mai bine de treizeci de *inch*-i și cântărea, așa cum li se părea din ochi, cam vreo nouăzeci de funzi³³, ochii îi erau galbeni și reci și pieptul enorm iar părul de culoarea aceea ciudată vineție ca butoiul pistolului.

Trecură și cele două săptămâni. Se pregăteau să ridice tabăra. Băiatul rugă să fie lăsat să rămână și vărul său îl lăsă. Se mută în coliba lui Sam Fathers. În fiecare dimineață îl vedea pe Sam coborând găleata cu apă în pătul. Cam pe la sfârșitul săptămânii câinele se culcă la pământ. Se ridica, mai clătinându-se, mai târându-se spre apă, bea și cădea iar jos. Într-o dimineață nu fu în stare să ajungă măcar la găleată și nu se putu ridica nici pe labelle dinainte. Sam luă o scurtătură și se pregăti să intre în pătul. „Așteaptă, îi zise băiatul, să iau pușca...”

— Nu, zise Sam. Acuma nu mai poate nici să se miște. Și chiar nu putea. Când Sam îi atinse capul și trupul istovit, zăcea întins pe-o coastă, nemișcat, cu ochii gălbui deschiși. Nu erau crunți și în ei nu lucea niciun fel de răutate mărunță, ci o cruzime rece și aproape impersonală ca un fel de forță a naturii. Nici nu se uita la Sam și nici la băiatul care-l privea printre bârne.

Sam începu să-l hrănească. Prima dată trebui să-i ridice capul ca să poată lăpăi ciorba. În noaptea aceea îi lăsă un castron cu ciorbă, cu bucăți de carne în ea. A doua zi dimineață castronul era gol și câinele stătea întins pe burtă cu capul sus, uitându-se cu ochi gălbui și reci la ușa când intră Sam, și fără nicio schimbare în privirea ochilor gălbui și reci și fără glas sări; din pricina slăbiciunii însă mișcările nu-i erau bine coordonate și nu-și atinse ținta, așa că Sam avu timp să-l doboare cu parul și să se repeadă afară trântind ușa înainte ca dulăul, fără să fi avut vreme să-și mai îndoaie

³¹ Câine (engl.); aci în sensul de exemplar obișnuit din familia canidelor.

³² Câine mare din rasa terrier, cu părul aspru, crescut de braconieri care au nevoie de un câine cu instincte de vânător, cu o culoare care să-l facă greu de observat noaptea.

³³ *Fund* – măsură de greutate egală cu aproximativ 0,5 kg.

picioarele ca să sară din nou, se zvârli spre ușă ca și cum cele două săptămâni de înfometare nici n-ar fi existat.

În ziua aceea, pe la prânz, veni cineva chiuind prin pădure, dinspre tabără. Era Boon. Veni și se uită câțva timp, printre bârne, la dulăul acela uriaș întins acum din nou pe burtă, cu capul sus, cu ochii gălbui clipind toropiți, fără a se uita la ceva anume: firea neînfrântă și neîmblânzită. „Ar trebui, zise Boon, s-o punem pe bestia asta să-l prindă pe moș Ben și pe el să-l asmuțim împotriva câinelui.” Își întoarse spre băiat fața cărnoasă și arsă de vânt. „Strânge-ți calabalăcul. Cass a zis să vii acasă. Te-ai aiurit de ajuns pe-aici cu javra asta care înghite carne de cal.”

Boon avea în tabără un catâr luat de undeva; gabrioleta îi aștepta la marginea pădurii. În aceeași seară fu acasă. Îi povesti lui McCaslin ce se-ntâmpla cu dinele. „Sam vrea să-l țină flămând din nou până o să poată intra ca să-l atingă iar. Apoi o să-l hrănească din nou. Și apoi o să-l țină iar flămând, dacă va trebui.”

— Dar de ce? zise McCaslin. În ce scop? Nici chiar Sam n-o să poată domestici fiara aceea niciodată.

— Dar nu vrem să-l domesticim. Noi vrem să rămână așa cum e. Vrem să-și dea seama numai, până la urmă, că singura cale ca să iasă din pățulul acela și să stea pe afară e să asculte ce-i spune să facă Sam sau altcineva. Asta-i câinele care o să-l încolțească pe moș Ben și o să-l prindă. L-am și botezat. Îl cheamă Lion.

Și veni, în sfârșit, și luna noiembrie. Se reîntoarse în tabără. Stătea, împreună cu generalul Compson, cu maiorul de Spain, cu vărul său, cu Walter și cu Boon în curte, în mijlocul puștilor și a păturilor și a lăzilor cu alimente și se uita la Sam Fathers care venea pe poteca dinspre grajd împreună cu Lion – indianul, un bătrân îmbrăcat cu o salopetă uzată, cu cizme de cauciuc în picioare, cu un cojoc prăpădit din blană de oaie pe spate și-n cap cu o pălărie care fusese a tatălui său: dulăul acela uriaș pășind grav pe lângă el. Copoii se repeziră să-i întâmpine și se opriră brusc, în afară de cel tânăr care încă n-avea prea multă minte. Alergă înspre Lion, gudurându-se. Lion nu-l lătră. Nici nu se opri.

Cu o lovitură de labă, așa cum ar fi făcut un urs, îl zvârli rostogolindu-se și schelălăind la vreo cinci sau șase picioare și intră în curte și rămase așa, clipind adormit fără să se uite la ceva sau la cineva anume. Boon zise: „Doamne, Doamne... Mă lasă să-l ating?”

— Poți să-l atingi, zise Sam. Nu-i pasă. Nu-i pasă de nimeni și de nimic.

Băiatul observă și asta. Îl observă timp de doi ani începând din clipa aceea în care Boon atinse capul lui Lion și după aceea ingenunchie lângă el și-i pipăi mușchii și oasele, încercându-i puterea. Parcă Lion ar fi fost o femeie – sau poate că Bonn era femeia. Mai degrabă așa părea – câinele acela uriaș, grav, cu un aer adormit, căruia, așa cum spunea Sam Fathers, nu-i păsa de nimeni și de nimic; și omul violent, insensibil, cu fața aspră, cu îndepărtatul lui amestec de sânge indian, și cu o minte aproape ca de copil. Observă că Boon luă din seama lui Sam și a unchiului Ash grija hranei lui Lion. Adeseori îl văzu pe Boon stând pe vine în ploaie, în fața bucătăriei, uitându-se la Lion cum mănâncă. Fiindcă Lion nici nu dormea nici nu mânca împreună cu ceilalți câini, deși nimeni nu află unde doarme dinele decât în al doilea an, în noiembrie, crezându-se până atunci că Lion doarme în cușca lui de lângă coliba lui Sam Fathers, când vărul băiatului, McCaslin vorbi din întâmplare despre chestia asta cu Sam și Sam îi spuse. Și în noaptea aceea băiatul, cu maiorul de Spain și cu McCaslin care avea în mână o lanternă intrară în camera din fund unde dormea Boon – o încăpere mică, strâmtă, fără aer, mirosind greu din pricina duhului trupului nespălat al lui Boon și a hainelor lui de vânătoare umede – care, întins pe spate și sforăind, se înecă și se trezi și Lion, lângă el, își înălță capul și se uită la ei cu ochii lui gălbui, reci și adormiți.

— Ce dracu, Boon, zise McCaslin. Scoate câinele afară. Mine dimineată trebuie să-l urmărească pe moș Ben. Cum dracu crezi c-o să poată adulmeca, după ce te-a mirosit toată noaptea, altă urmă decât cea de dihor.

— N-am băgat de seamă să mă fi supărat vreodată la nas mirosul meu, zise Boon.

— Și ce importanță ar avea dacă te-ar fi, zise maiorul de Spain. N-o să depindem de tine ca să vânăm ursul. Du-l afară. Du-l sub talpa casei, să stea la un loc cu ceilalți câini.

Boon începu să se scoale.

— O să-l omoare pe primul câine care s-o în întâmpla să-i caște sau să-i strănute în față sau o să-l atingă.

— Eu nu cred, zise maiorul de Spain. Niciun câine n-o să îndrăznească să-i caște în față sau să-l atingă, chiar când doarme. Du-l afară. Vreau ca mâine să adulmece cum trebuie. Moș Ben l-a dus anul trecut. Nu vreau să mai repete isprava asta.

Boon își trase ghetele în picioare fără să-și mai lege șireturile; și în flanea și cu izmenele murdare pe el, cu părul ciufulit de somn, ieși afară cu Lion. Ceilalți se întoarseră în camera din față, la pokerul la care cărțile lui McCaslin și ale maiorului de Spain îi așteptau pe masă. După un timp McCaslin spuse:

— Nu vrei să mă duc să văd ce mai e pe-acolo?

— Nu, zise maiorul de Spain. Eu vorbesc, spuse el către Walter Ewell. Și din nou i se adresă lui McCaslin. Dacă te duci, nu-mi spune. Încep să observ la mine un prim semn al vârstei înaintate: nu-mi place să aflu că ordinele mele n-au fost îndeplinite, chiar și atunci când am știut din clipa în care le-am dat că nu vor fi. Perechi mici, zise el către Walter Ewell.

— Cât de mici? întrebă Walter.

— Foarte mici, spuse maiorul de Spain.

Și băiatul, ghemuit sub plapumă și pături, așteptând să adoarmă, știu și el că Lion era din nou în patul lui Boon, și avea să rămână acolo în noaptea aceea și în cea următoare și în toate nopțile lunii noiembrie următoare și ale lui noiembrie viitor. Și atunci se gândi: *Mă întreb ce zice Sam. Ar fi putut să-l aibă pe Lion cu el chiar dacă Boon e alb. Ar fi putut să i-o ceară maiorului sau lui McCaslin. Și mai mult decât atât. Mâna lui Sam l-a atins pentru prima dată pe Lion și Lion știe asta.* Și apoi deveni bărbat și înțelese și asta. Așa trebuia să fie. Sam era șeful, prințul; Boon, plebeul, era vânătorul lui. Boon trebuia să aibă grijă de câini.

În prima dimineață în care Lion duse haita de câini pe urmele lui moș Ben, apărură în tabără șapte străini. Erau oameni care trăiau prin mlaștini: jigăriți, sleiți de malarie, veniți de cine știe unde, care prindeau ratoni cu capcanele sau cultivau bumbac și porumb pe mici petece de pământ de la liziera pădurii, îmbrăcați în haine ceva mai bune ca ale lui Sam Fathers, dar în niciun caz tot atât de bune ca ale lui Jim al lui Tennie, cu carabine și puști prăpădite, stând răbdători pe vine în curtea din dos și așteptând în burnița rece, de îndată ce se crăpă de ziuă. Aveau un om care vorbea în numele tuturor – mai târziu Sam Fathers îi povesti maiorului de Spain că în cursul verii și toamnei trecute se abăteau prin tabără câte unul sau câte doi sau câte trei, ca să se uite tăcuți la Lion și apoi plecau:

— 'Mneăța, dom'le maior. Auzirăm că puneți în dimineața asta pe dulăul ăla vânăt pe urmele ursului acela bătrân, cu laba cu două gheare. Am zis să venim și noi și să ne uităm, dacă n-aveți nimic împotrivă. N-o să tragem, numai dacă vine peste noi.

— Fiți bineveniți, zise maiorul de Spain. Puteți trage în el. E mai mult al vostru decât al nostru.

— Asta cam așa e. I-am dat atâta porumb încât o parte e și al meu. Ca să nu mai vorbesc de un godac, acum trei ani.

— Aș zice că și eu am o parte, spuse un altul. Numai că nu din urs. Maiorul de Spain se uită la el. Omul mesteca tutun. Scuipă. E vorba de o vițică. Frumușică ea. Anul trecut. Când am găsit-o până la urmă, arăta, cred, cam cum arăta și mânzul acela al 'mneavoastră, atunci în iunie.

— Aha, făcu maiorul de Spain. Fiți bineveniți. Dacă vedeți vânatul în fața câinilor, trageți.

În ziua aceea însă nu trase nimeni în moș Ben. Nimeni nu-l zări. Câinii îi dăduseră de urmă cam la vreo sută de yarzi de luminișul în care băiatul îl văzuse în ziua aceea în vara când avea unsprezece ani. Băiatul era la o depărtare de mai puțin de un sfert de milă. Îi auzise lătrând dar nu izbutise să deosebească niciun glas care să nu-i fie cunoscut și care să fie al lui Lion și se gândi, crezu, că Lion nu e cu ei. Faptul că alergau mai repede decât îi auzise vreodată alergând după

moș Ben, că în lătrăturile lor nu se mai auzea sunetul acela ascutit și neputincios nu fu de ajuns ca să-l aducă la realitate. Nu reuși să se lămurească decât în seara acelei zile când Sam îi spuse că Lion n-o să latre niciodată când o să dea de vreo urmă.

— O să mârâie când o să-l apuce de beregată pe moș Ben, zise Sam. Dar n-o să facă gălăgie niciodată, așa cum n-a făcut nici când se repezea în ușa aceea, groasă de două degete. Asta-i rasa aceea de câini vineții. Cum îi spune?

— Airedale, zise băiatul.

Lion fusese acolo; urma era însă prea aproape de râu. Când Boon se întoarse cu Lion, cam pe la vreo unsprezece noaptea, se jură că Lion îl încolțise la un moment dat pe moș Ben, dar copoii nu se băgaseră și ei, așa că moș Ben izbutise să scape și să se arunce în râu înotând vreo câteva mile în josul lui iar el, cu Lion, o porniseră de-a lungul malului cam vreo zece mile și trecuseră pe malul celălalt, dar începuse să se-ntunece înainte de a da de locul în care moș Ben ieșise din apă, dacă nu cumva o fi fost încă în apă când trecuseră ei vadul. Apoi se apucă să-n jure copoii și înghiți cina pe care i-o păstrase unchiul Ash și se duse să se culce și după câțva timp băiatul deschise ușa și-l izbi mirosul stătut al odăiței aceleia strâmte răsunând de sforăituri și câinele uriaș și grav își înalță capul de pe perna lui Boon și clipi la el o secundă apoi lăsă capul jos.

În ultima zi a următorului noiembrie, zi care prin tradiție era rezervată acuma lui moș Ben, se adunase în tabără mai mult de o duzină de străini. De data aceasta nu veneau toți de prin mlaștini. Unii soseau de la oraș, din diferite centre cum era Jefferson; auziseră de Lion și de Ben și veniseră să asiste la *rendez-vous*-ul anual pe care-l avea dulăul cel vânăt cu bătrânul urs, cu laba cu două gheare. Unii nici n-aveau pușcă iar hainele și bocancii lor de vânătoare fuseseră încă ieri în rafturile magazinelor.

De data aceasta Lion dădu peste moș Ben la mai mult de cinci mile de râu și-l încolți și-l opri și copoii se băgară și ei, într-un soi de disperată emulație. Băiatul îi auzi; era pe-aproape. Îl auzi pe Boon chiuind; auzi cele două împușcături,

când generalul Compson descărcă amândouă magaziile, una cu cinci gloanțe, cealaltă cu un singur cartuș, trase în urs cât mai aproape izbuti Compson să-și mâne calul pe care abia-abia de-l stăpânea. Auzi câinii când ursul scăpă din nou. Și atunci o luă la goană; găfâind, poticnindu-se, cu plămânii gata să-i plesnească, și ajunse la locul în care generalul Compson trăsesese și în care moș Ben omorâse doi copoi. Văzu sângele curs din rănilor făcute de Compson, dar nu fu în stare să meargă mai departe. Se opri rezemându-se de un copac, ca să-și tragă sufletul și ca inima să-și mai încetinească bătăile, și auzi lătratul câinilor slăbind și pierind în depărtare.

În seara aceea, în sălașul de vânătoare – aveau ca oaspeți pe cinci dintre încă înspăimântații străini, cu haine și bocanci de vânătoare noi, care rătăciseră prin pădure până târziu, când Sam Fathers se duse să-i adune – află și restul: Lion îl încolțise și-l oprise pe urs din nou dar numai catârul cel chior care nu se speria de mirosul sângelui de fiară se apropiase cu Boon în spinare și se știa prea bine că Boon nu era în stare să nimerească niciodată ceva. Trase de cinci ori în urs, cu pușca lui cu aer comprimat, și nu-l lovi, și moș Ben omorî încă un copoi și scăpă încă o dată și ajunse la râu și dispăru. Din nou o porniră Boon și cu Lion de-a lungul malului, aventurându-se cât putură mai departe. Prea departe însă; trecură râul în primele clipe ale înserării și după o milă întunericul îi opri. Și de data aceasta Lion găsisse pe întuneric urma pierdută, poate că și urmele de sânge, acolo unde moș Ben ieșise din apă, dar Boon îl ținea, din fericire, legat de o frânghie, și coborâse de pe catâr și se bătuse cu el până-l făcuse să se întoarcă în tabără. Acum Boon nu mai înjura. Stătea în prag, plin de noroi, frânt, cu o expresie tragică și uimită încă pe fața lui mare și pocită: „Nu l-am nimerit, zicea el. Eram la douăzeci și cinci de picioare de el și de cinci ori nu l-am nimerit.”

— Dar l-am făcut să sângereze, zise maiorul de Spain. Generalul Compson l-a făcut să sângereze. Asta n-am mai izbutit până acum.

— Dar nu l-am nimerit, zicea Boon. De cinci ori, și nu l-am

nimerit. Și Lion se uita ținută la mine.

— Nu-i nimic, zise maiorul de Spain. Goana a fost grozav de frumoasă. Și l-am făcut să sângereze. La anul o să-l punem pe generalul Compson sau pe Walter să încalece pe Katie și o să-l prindem.

Și atunci McCaslin zise: „Boon, unde-i Lion?”

— L-am lăsat la Sam, zise Boon dând să plece. Nu merit să dorm cu el.

Așa că ar fi trebuit să-l urască pe Lion și să se teamă de el. Și totuși nici nu-l ura, nici nu-i era teamă de el. Avea sentimentul că toate acestea sunt cârmuite de o fatalitate. Avea sentimentul că se începe ceva, ce anume nu știa; că și începuse. Ceva cam ca ultimul act pe scena unui teatru. Începutul sfârșitului a ceva, a ce anume nu știa, știa doar că nu avea să-i pară rău. Avea să fie umil și mândru că fusese găsit demn de a lua și el parte sau măcar numai de a asista la ce avea să se întâmple.

III

Era în decembrie. Cel mai geros decembrie din câte își aducea el aminte. Rămaseră în tabără peste cele două săptămâni, încă patru zile, așteptând ca vremea să se moaie, pentru ca înfruntarea anuală dintre Lion și moș Ben să poată avea loc. După aceea aveau să ridice tabăra și să plece acasă. Din cauza acestor zile suplimentare neprevăzute pe care trebuiseră să și le petreacă așteptând să se schimbe vremea, neavând altceva de făcut decât să joace poker, li se terminase whisky-ul și el și Boon fură trimiși la Memphis, cu o valiză și cu o notă din partea maiorului de Spain către Mr. Semmes, fabricantul de băuturi spirtoase, ca să aducă altul. Adică maiorul de Spain și McCaslin îl trimiteau pe Boon să aducă whisky și-l trimiteau pe el să aibă grijă ca Boon să se întoarcă cu whisky-ul sau cu cea mai mare parte din el sau

măcar cu ceva.

La ora trei Jim al lui Tennie îl sculă. Se îmbracă repede, dârdâind, nu atât din cauza frigului căci în cămin pocnea și pârlăia un foc abia aprins, ci din pricina acelei ore moarte din iarnă când sângele și inima se mișcă greu și somnul e neterminat. Trecu din casă în bucătărie, pășind pe pământul acela tare ca fierul în noaptea scânteietoare și încremenită, abia peste trei ore aveau să vină zorile, simțind, pe limbă, pe gâtlee și până în fundul plămânilor, arsura întunericului și intră în bucătărie, căldura de lampă aprinsă a cuptorului care se-nroșise aburind geamurile, și-l găsi pe Boon așezat la masă și mâncând, aplecat deasupra farfuriei, cu nasul aproape în farfurie, mestecând cu fălcile lui vinete de neras, cu fața neatinsă de apă, cu părul zburlit, ca o coamă de cal, neatins de pieptene – pe sfert indian, nepot al unei femei Chikasaw, care răspundea uneori cu pumnii grei și furioși afirmației că ar avea în vine măcar o singură picătură de sânge străin iar alteori, de obicei după ce bea whisky, susținea cu aceiași pumni și cu aceeași furie că tatăl lui fusese un adevărat Chickasaw ba chiar un șef și că maică-sa nu fusese decât pe jumătate albă. Avea șase picioare și patru *inch*-i în înălțime, o minte de copil, o inimă de cal și niște ochi ca doi bumbi, aspri și fără expresie, nici adânci nici răi, nici buni, nici amenințători, în cea mai pocită față din câte văzuse vreodată. Parcă luase cineva o nucă ceva mai mare decât o minge de fotbal și-i dăduse cu ciocanul o formă și câteva trăsături și o vopsise după aceea, mai mult cu roșu; nu cu roșul acela al indienilor ci cu o culoare tare, lucioasă, rumenie, care o fi avut ceva și cu whisky-ul, dar care se datora în cea mai mare parte vieții fericite și aspre duse în aer liber, cutele de pe față fiind nu urme ale celor patruzeci de ani de viață, ci ale mijitului din ochi la soare sau prin întunericul stufărișului pe unde îl purtase vânatul, întipărite pe obraz de focurile de tabără în preajma cărora stătea întins încercând să doarmă pe pământul rece de noiembrie sau decembrie și așteptând să se facă ziuă ca să se poată scula și vina iar, ca și cum timpul ar fi fost ceva pe care pur și simplu îl străbătea așa cum trecea prin aerul din jur,

neîmbătrânindu-l mai mult decât l-ar fi îmbătrânit aerul. Era curajos, credincios, neprevăzător și nu te puteai bizui pe el; nu știa nicio meserie și niciun meșteșug și avea un singur viciu și o singură virtute: whisky-ul și o nestrămutată fidelitate față de maiorul de Spain și de vărul băiatului, McCaslin. „Uneori aș zice că amândouă-s virtuți”, spusese odată maiorul de Spain. „Sau vicii”, adăugase McCaslin.

Mâncă, ascultând câinii cum se foiesc sub talpa bucătăriei, treziți de mirosul cărnii fripte sau poate de zgomotul pașilor. Îl auzi pe Lion, mârâind odată scurt și categoric, așa cum cel mai bun vânător dintr-o tabără le vorbește doar odată celorlalți și-i lasă deoparte pe nătărăi, și niciunul dintre câinii maiorului de Spain sau ai lui McCaslin nu erau asemeni lui Lion nici ca mărime și nici ca putere și poate nici ca îndrăzneală, dar nu erau nătărăi; pe ultimul nătărău rămas printre ei îl omorî se moș Ben în anul trecut.

Când fură gata cu masa, veni și Jim al lui Tennie. Căruța îi aștepta afară. Ash se hotărâse să-i ducă până la calea ferată, de unde aveau să ia trenul care transporta bușteni și să-l lase pe Jim al lui Tennie să spele vasele. Băiatul știa de ce. Nu l-ar fi auzit pentru prima oară pe Ash bătându-și joc de Boon.

Geruia. Roțile căruței zăngăneau și scârțâiau pe pământul înghețat, cerul era încremenit și scânteietor. Nu clănțănea din dinți, tremura numai rar, regulat și puternic, simțind încă înlăuntrul lui căldura și tăria mâncării abia înghițite, în timp ce pe dinafară (tremura rar și regulat, ca și cum stomacul i-ar fi plutit în voie, prin aer.

— N-o să iasă azi la vânat, zise el. Azi niciun câine nu poate adúlmea urma.

— Afar' de Lion, spuse Ash. Lion n-are nevoie s-adúlmece. El n-are nevoie decât de urs. Își învelise picioarele în niște saci de cânepă și-și trăsese peste cap o plapomă din culcușul lui de pe podeaua bucătăriei și se înfolise în ea, încât în lumina subțire și scânteietoare a stelelor nu semăna cu nimic din tot ce văzuse băiatul până atunci. „E în stare să alerge după urs și într-o ghețarie de o mie de acri. Și să-l prindă. Ceilalți câini nu contează pentru că nu pot ține pasul

cu Lion, când are ursul în față.”

— Și ce-au ceilalți câini? zise Boon. Și de unde dracu te mai pricepi și tu în chestia asta? De când suntem pe-aici, n-ai scos nasul pe-afară decât ca să tai niște surcele acolo, acuma-i pentru prima oară c-ai ieșit și tu.

— N-au nimic, zise Ash. Și atâta vreme cât s-or bizui pe ei, n-o să se întâmple nimic. Numai c-aș vrea să fi știut toată viața mea să-mi îngrijesc sănătatea așa cum știu s-o facă și copoiii ăștia.

— Află că n-o să iasă la vânat în dimineața asta, zise Boon. Glasul lui era aspru și hotărât. Maiorul mi-a promis că nu iese până nu mă întorc, eu și cu Ike.

— Azi o să se schimbe vremea. O să se moaie. La noapte o să plouă. Și deodată Ash râse, undeva în plapoma care-i ascundea fața. Dii, catârilor! zise el trăgând de hamuri. Catării o porniră la goană târând câțiva pași căruța care se clătina și zăngănea și apoi își încetiniră mersul, revenind la trapul lor repede și mărunț. Fără de asta, aș vrea să știu de ce ar avea nevoie maiorul să te aștepte. El de Lion are nevoie. N-am auzit zicându-se despre tine că ai adus vreun urs sau vreun alt vânat în tabără. „Acuma Boon o să înceapă să-l injure pe Ash sau chiar o să dea în el”, se gândi băiatul. Dar Boon nu făcu nici una, nici alta; băiatul știa că n-avea să o facă niciodată deși acum patru ani, în plină stradă, la Jefferson, Boon trăsese cu un pistol împrumutat într-un negru, de cinci ori, cu același rezultat ca și atunci când trăsese de cinci ori în moș Ben, toamna trecută. „A nu, zise Boon, n-o să-L scoată nici pe Lion nici alt câine până nu măntorc, la noapte. Doar mi-a promis. Dă bice catârilor și ține-o așa. Vrei să-mi înghețe și inima în mine?”

Ajunseră la calea ferată și făcură un foc de vreascuri. După câțva timp trenul care transporta bușteni ieși din pădure în lumina cenușie a răsăritului și Boon îi făcu semn să oprească. Și apoi în cabina caldă băiatul adormi din nou în timp ce Boon, conductorul și frânarul vorbeau despre Lion și despre moș Ben, așa cum mai târziu oamenii aveau să vorbească despre Sullivan și Kilrain iar și mai târziu despre Dempsey și Tunney. Moțâind, legănându-se în clătinarea și

uruitul cabinei fără arcuri, îi auzea discutând despre godacii și vițeii pe care-i omorâse moș Ben, despre câte pătule prădase și câte curse și capcane făcuse praf și despre plumbii pe care-i avea sub piele – moș Ben, ursul cu laba cu două! gheare, într-o regiune în care, de cincizeci de ani, li se spunea urșilor cu labelle betegite de capcane „Două dește” sau „Trei dește” sau „Șchiopul”, numai moș Ben fiind un urs deosebit de ceilalți (starostele urșilor, așa-i zicea generalul Compson) își câștigase un nume pe care l-ar fi putut purta oricare om fără să se supere.

Ajunseră la Hoke pe la asfințit. Coborâră din cabina călduroasă, cu hainele lor de vânătoare, cu cizmele murdare de noroi și cu pantalonii pătați și Boon cu fâlcile vinete și nerasse. Dar n-avea nicio importanță. În Hoke nu se afla decât o fabrică de cherestea și un magazin și două depozite și o rampă de încărcare pe o linie secundară, ceva mai departe de linia principală și toți bărbații mergeau îmbrăcați cu haine kaki și erau încălțați cu cizme. Într-un târziu veni și trenul de Memphis. Boon își luă trei pachete de *popcorn*³⁴ cu melasă și o sticlă de bere de la chioșcul de ziare și băiatul adormi din nou în timp ce Boon clefăia.

În Memphis însă avu importanță. Clădirile înalte și trotuarele de piatră, trăsurile elegante și bărbații cu gulerul scrobit și cu cravată făceau ca veșmintele și cizmele lor să pară și mai grosolane și mai murdare cu noroi iar barba lui Boon să pară și mai neîngrijită și mai nerasă și fața lui să arate tot mai mult ca aceea a unui om care n-ar fi trebuit să iasă niciodată din pădure sau n-ar fi trebuit să treacă dincolo de hotarul moșiei maiorului de Spain sau a lui McCaslin sau a altcuiva care-l cunoștea și putea spune: „Nu vă temeți. N-o să vă facă niciun rău.” Mergea prin gară, pe podeaua lucioasă, dând din fâlcă, mestecând *popcorn* și curățindu-și cu limba rămășițele rămase printre dinți, cu picioarele crăcănate și țepene din șolduri de parc-ar fi călcat pe o podea de sticlă unsă cu unt și perii aceia vineți de pe obrajii lui

³⁴ Specie de porumb indian (*Zea mays everta*), cu bobul mic și dur, care se mănâncă prăjit (floricelă) (n.t.).

arătau ca pilitura de fier rămasă de la strunjitul unui butoi de pistol. Trecură pe lângă prima cârciumă. Cu toate că ușile erau închise, băiatul simți trecându-i pe la nas mirosul de talaș și aburii de vin vechi. Boon începu să tușească. Tuși așa aproape un minut. „Fir-ar să fie de răceală, zise el. Tare-aș vrea să știu unde-am luat-o.”

— Păi de-acolo, de la gară, zise băiatul.

Boon începu să tușească iar. Se opri. Se uită la băiat. „Cum?” zise el.

— Când am plecat din tabără și când am mers cu trenul nu erai răcit. Boon se uită la el, clipind mereu. Apoi încetă să mai clipească. Nu mai tuși. Zise liniștit:

— Împrumută-mi un dolar. Hai. Că ai. Dacă ai avut vreodată un dolar, îl mai ai și acuma. Nu zic că ești strâns la pungă, fiindcă nu-i adevărat. Dar parcă nu te-ai gândi niciodată că vrei ceva. Când aveam șaisprezece ani, am topit o hârtie de un dolar înainte de-a fi avut timp să citesc numele băncii care a emis-o. Și apoi încetișor: Hai, dă-mi un dolar, Ike.

— Ai promis maiorului. Ai promis lui McCaslin. Până nu ne-ntoarcem în tabără nu bei.

— Bine, zise Boon cu glasul liniștit și răbdător. Și ce-o să fac cu un dolar? Că doar n-o să-mi împrumuți încă unul.

— Poți fi sigur că nu, zise băiatul și el cu glasul liniștit, furios la culme dar nu pe Boon ci aducându-și aminte: Boon sforăind pe un scaun în bucătărie așa ca să se poată uita la ceas și să-i trezească pe el și pe McCaslin și să-i ducă cu căruța cele șaptesprezece mile până la Jefferson ca să ia de-acolo trenul spre Memphis, poney-ul acela sălbatic din Texas, nedat la ham și vopsit, pe care, după ce-l convinsese McCaslin, îl lăsase să-l cumpere, și pe care, el și cu Boon, îl cumpăraseră la licitație, dând patru dolari și șaptezeci și cinci de cenți și-l aduseseră acasă legat cu o bucată de sârmă ghimpată, între două iepe bătrâne și blânde, și care nu văzuse niciodată porumb boabe și nici nu știa ce-i asta, doar dacă grăunțele n-or fi fost cumva niște gândaci și într-un târziu (el avea zece ani și Boon avusese întotdeauna zece ani) Boon zise că a îmblânzit poney-ul și, cu un sac de

câneșă tras peste cap și cu patru negri ca să-l țină, l-au înhamat la o căruță veche cu două roți și i-au pus hățurile și el și cu Boon s-au urcat în căruță și Boon a zis: „În regulă, băieți. Dați-i drumul” și unul dintre negri – Jim al lui Tennie – trase sacul și sări într-o parte ca să n-o pătească și pierdură prima roată izbindu-se de unul dintre stâlpii porții date în lături și în clipa aceea Boon îl luă de ceafă și-l zvârli în șanțul din marginea drumului așa că văzu doar în parte ce se mai întâmplă: cealaltă roată care se izbi de ușa de din dos și se rostogoli prin curte și sări pe verandă și resturile căruței împrăștiate ici și colo pe drum și Boon dispărând rapid pe burtă într-un nor de praf care se înălță răsucindu-se prin aer, ținând totuși în mâini hățurile până se rupseră și ele și după două zile prinseră în cele din urmă poney-ul la vreo șapte mile de-acolo purtând încă gâtarul și căpețeaua hamului pe după gât ca o ducesă cu două rânduri de coliere. Îi dădu lui Boon un dolar.

— Bine, zise Boon. Vino înăuntru să te mai încălzești.

— Nu mi-e frig, zise el.

— Poți să bei o limonadă.

— Nu vreau să beau nicio limonadă.

Ușa se închise după el. Soarele se înălțase sus pe cer. Era o zi splendidă, deși Ash spusese că pe seară o să plouă. Se și făcuse ceva mai cald; mâine aveau să poată ieși la vânatoare. Simți acea veche înălțare a inimii, aceeași ca dintotdeauna, ca în prima zi; n-avea să piară niciodată, oricât de mult avea să vâneze și să umble după vânat: cea mai de preț, cea mai de preț dintre toate năzuințele, umilința și mândria. N-ar mai trebui să se gândească la asta. Se și vedea alergând înapoi la gară, la calea ferată: primul tren care pleacă spre sud; trebuie să nu se mai gândească la asta. Strada era plină de oameni. Se uită la caii normanzi, greoi și buni de tracțiune, *Percheron*-ii; la trăsurile elegante din care coborau bărbați cu paltoane frumoase și femei în blănuri, cu obraji îmbujorați și intrau în clădirea gării. (Erau încă în fața celei de a doua case de după gară.) Acum douăzeci de ani tatăl lui intrase în Memphis, unul dintre cavaleriștii colonelului Sartoris, de sub

comanda lui Forrest³⁵, trecuse pe strada principală și (așa spune legenda) de acolo în holul hotelului Gayoso unde ofițerii yankei ședeau tolăniți în fotolii de piele și scuipau în scuipătorile înalte și lucioase, și apoi ieșise, teafăr și nevătămat...

În spatele lui se deschise o ușă. Boon își ștergea buzele cu dosul palmei. „Gata, zise el. Hai, să ne vedem de treabă și să plecăm, dracului, de-aici.“

Se duseră și le umplură valiza. Nu știu niciodată când și unde pusese mâna Boon pe cea de a doua sticlă. Desigur că Mr. Semmes i-o dăduse. Când sosiră din nou la Hoke în amurg, era goală. Prinseseră un tren spre Hoke, abia după două ore; se duseseră de-a dreptul la gară așa cum îi spusese lui Boon să facă maiorul de Spain și apoi McCaslin și apoi îi porunciseră să facă așa și îl trimiseseră și pe băiat ca să aibă grijă să facă așa. Boon trase prima dușcă din sticlă în closet. Un bărbat cu o șapcă de uniformă veni și-i spuse că n-are voie să bea acolo și uitându-se la fața lui Boon nu mai zise nici mălc. A doua oară își turna whisky într-un pahar de apă, pe sub masă în restaurant, când se pomeni că patronul (era o femeie) vine și-i spune că n-are voie să bea acolo și atunci se duse iar la closet. Le povestise, chelnerului negru și celorlalți oameni din restaurant care n-aveau cum să nu-l asculte și care n-auziseră de Lion și nici nu voiau să audă, tot felul de lucruri despre Lion și despre moș Ben. Și atunci îi trecu prin minte gândul că în oraș e o grădină zoologică. Când se întoarse pentru a treia oară de la closet, descoperise că mai era un tren spre Hoke la ora trei, așa că până atunci aveau să se ducă la grădina zoologică și apoi aveau să ia trenul de trei. După aceea aveau să se urce în primul tren spre tabără, să-l ia pe Lion și să se întoarcă la grădina zoologică, unde, zicea el, urșii sunt hrăniți cu înghețată și degete de femei și avea să-l pună pe Lion să se bată cu toți.

Așa că pierdură primul tren, acela pe care ar fi trebuit să-l

³⁵ *Nathan Bedford Forrest* (1821–1877), general al armatei Sudului și comandant al cavaleriei în timpul Războiului de Secesiune american.

ia, dar reuși să-l imbarce pe Boon în trenul de trei și totul era în regulă, și Boon nu se mai ducea la closet ci bea acum în vagon și vorbea despre Lion și oamenii pe care-i ținea de nasturi nu aveau curajul să-i spună că n-are voie să bea acolo, așa cum nu avusese curaj nici omul din gară.

Când ajunseră la Hoke, în amurg, Boon dormea. Băiatul îl trezi cu chiu cu vai și-l dădu jos din tren pe el și valiza, ba îl și convinse să mănânce ceva la economatul fabricii de cherestea. Așa că totul era în regulă când urcară în cabina trenului de transportat bușteni, ca să se întoarcă în pădure, și soarele roșu apunea și cerul se și întunecase și pământul n-avea să înghețe în noaptea aceea. Acum adormi băiatul, șezând pe jos în spatele sobei înroșite, în timp ce cabina fără arcuri sălta și se clătina și Boon și frânarul și conductorul discutau despre Lion și moș Ben, și ei știau despre ce vorbește Boon acum că erau acasă. „S-a întunecat și a și început să se topească, zicea Boon. Măine Lion îl prinde”

Trebuia să-l prindă Lion sau altcineva. Însă nu Boon. După câte se știa, el nu nimerise niciodată într-un animal mai mare decât o veveriță, în afară de negresa din ziua când trăsese în negrul acela. Era înalt negrul și nu era mai departe de zece pași, dar Boon trase de cinci ori cu pistolul pe care-l împrumutase de la vizitiul negru al maiorului de Spain și negrul în care trăgea îi răspunse cu un pistol de un dolar și jumătate cumpărat prin poștă și l-ar fi făcut praf pe Boon numai că pistolul nu luă foc, și făcu numai pacpacpacpacpac de cinci ori și Boon trăgea întruna aiurea și făcu țândări o vitrină cu geamul gros de cristal care-l costă pe McCaslin patruzeci și cinci de dolari și lovi o negresă care trecea din întâmplare pe acolo în picior dar pentru lovitura asta plăti maiorul de Spain; el și McCaslin jucară în cărți care plătește vitrina și care piciorul negresei. În prima zi de pândă din anul acela, în prima dimineață de tabără, o ciută trecu peste capul lui Boon; auzi pușca lui veche cu aer comprimat bubuind: bum, bum, bum, bum, bum și apoi glasul lui Boon: „Dracu s-o ia, uite-o că vine! După ea! După ea!” și când ajunse acolo între urmele ciutei și cele cinci cartușe trase nu era o distanță mai mare de douăzeci de pași.

În seara aceea erau în tabără cinci oaspeți din Jefferson: Mr. Bayard Sartoris cu fiul lui, feciorul generalului Compson și alți doi bărbați. A doua zi dimineată uitându-se pe fereastră la burnița cenușie și mărunță de început de zi pe care Ash o proorocise, îi văzu în picioare sau chinciți în ploaie mărunță; vreo doisprezece oameni din cei care-l hrăniseră pe moș Ben, timp de zece ani, cu porumb și godaci și chiar cu viței; cu pălăriile, hainele de vânatoare și salopetele lor prăpădite pe care orice negru de la oraș le-ar fi aruncat sau le-ar fi dat foc și cu cizmele de cauciuc, numai ele, bune și întregi și cu puștile lor fără culoare și nenorocite și unii chiar fără pușcă. Până mâncară, mai sosiră vreo doisprezece, călare și pe jos: țăpinari din tabăra aflată la vreo treisprezece mile mai jos și oameni de la fabrica de cherestea din Hoke și printre ei numai imul cu pușcă: conductorul trenului care transporta buștenii; așa că atunci când o porniră în dimineata aceea înspre pădure, maiorul de Spain era în fruntea unui detașament tot atât de puternic, cu deosebirea că unii dintre oameni nu erau înarmați, ca și unele dintre cele pe care le comandase în întunecatele zile de la sfârșitul lui '64 și lui '65. Nu încăpeau cu toții în curte. Stăteau și pe-afară, pe poteca pe care maiorul de Spain, călare pe iapa lui aștepta ca Ash, încins cu șorțul lui murdar, să bage cartușele unsuroase în cabină și să i-o dea. Lângă scara șei stătea dulăul cel vânat, nu așa cum ar st un câine ci cum ar sta un cal, clipind adormit din ochii lui de topaz, surd chiar și la hămăitul copoilor pe care-i țineau în zgardă Boon și Jim al lui Tennie

— În dimineata asta îl punem pe generalul Compson să încalece pe Katie, zise maiorul de Spain. Anul trecut l-a sângerat; dac-ar fi avut atunci un catâr care să nu dea înapoi, ar fi...

— Nu, zise generalul Compson. Sunt prea bătrân ca să mai alerg prin pădure călare pe catâr, pe cal sau pe orice altceva. În afară de asta am avut odată prilejul să fac ceva anul trecut, și n-am făcut nimic. În dimineata asta am să stau și eu pe linie. Am să-l las pe băiat să călărească pe Katie.

— Nu, stai așa, zise McCaslin. Ike o să vâneze urși o viață

întreagă. Să punem pe altcineva să...

— Nu, zise generalul Compson. Eu vreau ca Ike să călărească pe Katie. E mai priceput oricum decât tine și decât mine și în zece ani o să-l ajungă și pe Walter.

Până în clipa în care-i vorbi maiorul de Spain nici nu-i veni să creadă. Apoi încăleacă pe catârul cel chior care nu se speria când simțea sânge de fiară sălbatică și se uită la dulăul nemișcat de lângă scara șei maiorului de Spain, părând a fi în lumina cenușie a zorilor mai mare decât un vițel, mai mare decât știa că e de fapt – capul enorm, pieptul aproape cât al lui, pielea vinetie sub care mușchii tresăreau și se-ncordau fără să-l fi atins cineva deoarece inima care pompa sânge în ei nu iubea pe nimeni și nimic, stând așa cum ar sta un cal, totuși altfel decât un cal care înseamnă numai greutate și viteză în timp ce Lion însemna nu numai curaj și tot ce intra în voința și dorința de a urmări și ucide, ci și puterea de a îndura, voința și dorința de a îndura dincolo de limitele imaginabile ale cărnii pentru a putea ajunge din urmă și ucide. Și atunci câinele se uită la el. Își întoarse capul și-l privi în larma prostească a copoilor, îl privi cu ochii lui galbeni tot atât de puțin adânci ca și cei ai lui Boon, tot atât de lipsiți de meschinărie sau generozitate sau blândețe sau răutate ca și cei ai lui Boon. Erau doar reci și adormiți. Apoi clipi și-și dădu seama că nu se uita la el și nici nu se uitase, fără să se fi ostenit măcar să-și întoarcă în altă parte capul.

În dimineța aceea el auzi cel dintâi semnalul. Lion și dispăruse în timp ce Sam și Jim al lui Tennie înșeauau calul și catârul care fuseseră înhămați la căruță și el se uita la copoi care o porniseră și se agitau, adulmecând și scheunând, până dispărură și ei. Apoi el și maiorul de Spain și Sam și Jim al lui Tennie o porniră călare după câini și atunci auzi venind din pădurile umede, de undeva din față, de la vreo două sute de yarzi, primul chelălăit, ascuțit, strident, aproape omenesc și jalnic, așa cum îl știa acum, iar ceilalți copoi începură să latre și ei și pădurile întunecate răsunară de strigăte și larmă. Dădură pintoni cailor. I se părea că și vede dulăul cu părul vânat luând-o înainte, în tăcere și ursul la fel: făptura aceea imensă, ca o locomotivă

pe care o văzuse acum patru ani în ziua aceea străbătând poiana cu arbori doborâți, duduind înaintea câinilor mai repede decât ar fi crezut că poate să se miște, îndepărtându-se de catării care alergau Auzi o împușcătură, o singură împușcătură. Pădurea se rărise, mergeau foarte repede, larma abia auzindu-se și pierind undeva înaintea lor; trecură de omul care trăsesese – un om din mlaștini, brațul arătând înainte, fața slabă, gama îngustă și neagră a strigătului său presărata cu dinți putrezi.

Băgă de seamă că larma copoilor suna altfel și îi văzu înainte, la două sute de yarzi. Ursul făcuse cale întoarsă. Îl văzu pe Lion ca se repede la el, fără să se oprească, și-l văzu pe urs izbindu-l și dându-l la o parte și intrând în copoi care chelălăiau și omorând unul aproape din mers, răsucindu-se iar și luând-o la goană. Și atunci se pomeniră în mijlocul unui puhoi de câini care dădeau înapoi. Auzi pe maiorul de Spain și pe Jim al lui Tennie că strigă și pocnetul ca de pistol al biciului de piele al lui Jim al lui Tennie care încerca să-i întoarcă. Și acuma, călărea alături de Sam Fathers. Unul dintre copoi îl urmase totuși pe Lion. Îi recunoscă lătratul. Era copoiul cel tânăr care se dovedise și acum un an a fi fără minte și care, după ceilalți copoi, n-avea nici acum. *Poate că asta înseamnă să ai curaj*, se gândi el. „La dreapta, zise Sam din spatele lui. La dreapta. Trebuie să-i cădem în coastă, dinspre râu, dac-om putea”. Acum în fața lor se iviră desigurile de stuf. Știa tot atât de bine ca și Sam pe unde să treacă. Ieșiră dintre tufărișuri și nimeriră cam aproape de locul unde începea cărarea. Trecea prin stufăriș și răspundea tocmai pe o culme înaltă de deasupra râului. Auzi pocnetul sec al puștii lui Walter Ewell și apoi încă două împușcături „Nu, zise Sam. Aud copoiul. Să mergem.”

Ieșiră la lumină din tunelul strâmt și fără acoperiș al stufărișului foșnitor și fremătător, în galop și se pomeniră pe coama sub care râul galben și tulbure, fără sclipiri, părea, în lumina cenușie, încremenit. Acum auzea și el copoiul. Nu alerga. Lătra nebunește, chelălăind și Bonn alerga pe marginea malului abrupt, pușca lui veche săltând și scuturându-i-se pe spate de cureaua ei făcută dintr-o chingă

de bumbac. Se întoarse și alergă spre ei, cu fața furioasă, și se aruncă pe spinarea catărului, în spatele băiatului. „Barca aia afurisită! striga el. E pe malul celălalt! A trecut de-a dreptul dincolo! Lion era prea aproape de el! Și copoiul ăla mic! Lion era atât de aproape că n-am putut trage! înainte! strigă el, bătând cu călcâiul în burta catărului. Înainte!”

Coborâră malul, alunecând pe pământul moale și umed printre sălcii și se prăbușiră în apă. Nu simți nicio senzație neplăcută, el de o parte a spinării catărului care înota, agățat cu o mână de ciochina șei și cu cealaltă ținându-și pușca deasupra apei, Boon de cealaltă. Sam era undeva în spatele lor și dintr-odată râul, apa din jurul lor, fu năpădită de câini. Înotau mai repede decât catării; se cățărară pe mal înainte ca să fi atins albia catării. Maiorul de Spain chiuia de pe malul pe care-l lăsaseră în urmă și uitându-se înapoi îl văzu pe Jim al lui Tennie, pe cal, intrând în apă.

Pădurea din fața lor și aerul greu de umezeală răsunau de o imensă larmă. Vuia și țiuia, răsuna și se izbea de malul din spatele lor și se-ntorcea iar vuind și țiuind, încât băiatului i se păru la un moment dat că toți copoi care alergaseră vreodată după vânat prin locurile acelea lătrau la el. Când ieșise din apă își trecuse piciorul peste spinarea catărului. Boon nu mai încercase să încalece. Se ținu de scara șei cât urcară malul și acuma mergea, călcând cu zgomot prin lăstărișul de pe marginea malului abrupt. Zăriră ursul, ridicat pe labele dinapoi, cu spatele la un copac iar copoi, hămăind, se învârteau în jur și Lion se repezi, sărind, la el.

De data aceasta ursul nu-l mai zvârli jos. Îl apucă în brațe, ca un îndrăgostit, și se prăbușiră amândoi la pământ. Coborî de pe catâr. Trase cocoșele puștii dar nu izbutea să vadă decât trupuri tărcate de copoi zvârcolindu-se și deodată ursul se ivi printre ei. Bonn urla ceva, n-ar fi putut spune ce; îl văzu pe Lion agățat de beregata ursului, iar ursul ridicat pe jumătate izbi un copoi cu laba și-l azvârli la vreo cinci sau șase picioare și apoi, ridicându-se, ridicându-se mereu ca și cum nu s-ar mai fi isprăvit, stând din nou în picioare, începu să scurme cu ghearele pânțelele lui Lion. Și atunci Bonn alergă spre ei. Băiatul văzu luciul lamei în mâna lui și se uita

cum sărea printre copoi, trecând peste ei, zvârlindu-i la o parte și cum se aruncă în cârca ursului așa cum se aruncase pe catâr, cu picioarele încolăcite pe greabănul ursului, cu mâna stângă sub beregata fiarei de care se agățase Lion și sclipirea cuțitului care se înalță și coborî.

Coborî doar o singură dată. O clipă arătară ca un grup statuar: câinele agățat de gâtul fiarei, ursul, omul în cârca lui, sucind și răsucind cuțitul înfundat până în plasele. Și apoi se prăbușiră, trași la pământ de greutatea lui Boon, Boon pe dedesubt. Spinarea ursului se ivi iar și în clipa următoare Boon îl încăleca. Nu lăsase cuțitul din mână și băiatul urmări din nou mișcarea aproape infinitezimală a brațului și umărului său când răsuci cuțitul și apoi ursul țâșni în picioare, ridicând odată și câinele și omul, se-ntoarse și ducându-și omul și câinele în cârcă făcu pe labelle dinapoi vreo doi sau trei pași înspre desișul pădurii, ca un om care s-ar plimba și se prăbuși. Nu se îndoi de mijloc și nu căzu în genunchi. Se prăbuși, așa cum cad copacii, și toți trei, omul, câinele și ursul, fură în aceeași clipă la pământ.

El și cu Jim al lui Tennie se repeziră înainte. Boon îngenunchease la căpătâiul ursului. Urechea stângă îi era sfârtecătă, mâneca stângă a hainei îi fusese smulsă din umăr, cizma din piciorul drept era sfâșiată de la genunchi până an talpă; sângele de-un roșu-viu i se scurgea într-un șiroi subțire pe picior și pe braț și pe mână și pe față care acum nu mai arăta încrâncenată ci foarte calmă. Se străduiră, toți trei, să desfacă fâlcile lui Lion din beregata ursului. „Ușurel, ce dracu, zise Boon. Nu vedeți că i-a scos măruntaiele?” Apoi începu să-și dezbrace haina. Îi spuse lui Jim al lui Tennie cu glasul acela liniștit: „Adu barca încoa. E trasă la mal cam la vreo sută de yarzi mai jos de-aici. Am văzut-o eu.” Jim al lui Tennie se ridică și plecă. Și atunci, și nu fu în stare să-și mai aducă aminte dacă Jim al lui Tennie strigase sau spusese ceva sau se uitase el într-acolo din întâmplare, îl văzu pe Jim al lui Tennie că se apleacă și-i zări pe Sam Fathers zăcând nemișcat cu fața în noroi.

Nu-l zvârlise catârul pe jos. Își aduse aminte că Sam descălecase încă înainte ca Boon să fi început a alerga. N-

avea niciun semn că s-ar fi izbit undeva și când, împreună cu Boon îl întoarseră cu fața în sus, ochii îi erau deschiși și spuse ceva în limba aceea în care vorbea pe vremuri cu Joe Baker. Dar nu se putea mișca. Jim al lui Tennie aduse luntrea; îl auziră strigând ceva peste apă maiorului de Spain. Boon îl înveli pe Lion în haina lui de vânatoare și-l duse în barcă și apoi îl luară pe Sam și-l duseră și pe el și se întoarseră ca să agațe ursul cu lațul de piele al lui Jim al lui Tennie de ciochina șei de pe catârul cel chior și-l traseră spre barcă și-l băgară în ea și-l lăsară pe Jim al lui Tennie să treacă apa îndărăt cu calul și cu cei doi catâri. Maiorul de Spain ținu prova bărcii când Boon sări și trecu pe lângă el înainte ca barca să fi atins malul. Se uită la moș Ben și zise cu glasul liniștit: „Bine”. Apoi intră în apă, se aplecă și-l atinse pe Sam și Sam se uită la el și spuse ceva în limba aceea veche pe care o vorbeau el și Joe Baker. „Nu știți ce s-a întâmplat?” întrebă maiorul pe Spain.

— Nu, zise băiatul. Nu catârul. Și nici altceva. Nu era călare când Boon se repezise după urs. Apoi când ne-am uitat l-am văzut pe jos, la pământ. Boon striga la Jim al lui Tennie, care era încă în mijlocul râului.

— Hai, vino, ce dracu! strigă el. Adu odată catârul ăla!

— Ce vrei să faci cu catârul? întrebă maiorul de Spain.

Boon nici nu se uită la el. „Mă duc la Hoke, să aduc doctorul”, zise el cu glasul liniștit, cu fața calmă pe care șiroia, subțire și strălucitor, sângele.

— Tu singur ai nevoie de doctor, zise maiorul de Spain. Jim al lui Tennie...

— Fir-ar al dracului, zise Boon. Se întoarse către maiorul de Spain. Fața îi rămăsese calmă, glasul însă era puțin mai ridicat. Nu vedeți că i-a scos afară măruntaiele astea blestemate?

— Boon! zise maiorul de Spain. Se uitară lung unul la celălalt. Boon era cu un cap mai înalt decât maiorul de Spain; acumă și băiatul era mai înalt decât maiorul de Spain.

— Trebuie s-aduc doctorul, zise Boon. Măruntaiele astea blestemate...

— Bine, zise maiorul de Spain. Jim al lui Tennie ieși din

apă. Calul și catârul cel teafăr îl și simțiseră pe moș Ben și se năpustiră într-o goană până în vârful falezei trăgându-l pe Jim al lui Tennie după ei, înainte de a-i fi putut opri, de a-i lega și de a-i aduce înapoi. Maiorul de Spain își desprinsese de la butonieră cureaua de piele a busolei și o dădu lui Jim al lui Tennie. „Du-te drept la Hoke, zise el. Adu-l pe doctorul Crawford. Spune-i că are de îngrijit doi oameni. Ia calul meu. Știi drumul de-aici?”

— Da, *sir*, zise Jim al lui Tennie.

— Bine, spuse maiorul de Spain. Du-te. Se-ntoarse către băiat. Ia catării și calul și du-te și adu căruța. Noi o să coborâm cu barca în josul râului spre podul de la Coon. Vii acolo. O să mai nimerești drumul?

— Da, *sir*, zise băiatul.

— Bine. Atunci, la drum.

Se întoarse la locul unde era căruța. Și abia atunci își dădu seama cât de departe alergaseră ei după urs. Trecuse de amiază când izbuti să înhame catării între hulube și să lege hățul calului de coada căruței. Ajunse la podul de la Coon pe înserat. Barca era acolo. Înainte de a o vedea și aproape înainte de a zări apa trebui să sară din căruța gata să se răstoarne într-o parte, și cu hățurile în mână, să se repeadă prin spate să apuce zăbala și apoi frâul catarului cel teafăr care o luase la goană și opintindu-se în tocuri să-l țină în loc până urcă Boon malul. Hățurile calului se rupseseră și calul și dispăruse pe drumul care ducea spre tabără. Întoarseră căruța și deshămă catării și duse catârul cel teafăr la vreo sută de yarzi mai departe și-l legă de un copac. Boon îl și adusese pe Lion și-l pusese în căruță și Sam ședea în barcă în capul oaselor și când îl ridicară încercă să urce malul și să se cațare în căruță, dar Boon nu mai așteptă ci-l luă în brațe și-l puse pe capră. Apoi îl legară din nou pe moș Ben de șaua catârului cel chior și-l târâră sus pe mal și cu ajutorul a doi pari așezați oblic la coada căruței îl traseră în căruță și se duse să ia catârul cel teafăr și Boon îl înhamă cu forța între hulube, lovindu-l peste botul care suna a gol până-l făcu să stea tremurând la locul lui. Și apoi se porni ploaia, de parc-ar fi stat toată ziua, așteptându-i.

Se întoarseră în tabără prin ploaie, pe întunericul învăluitoare și de nepătruns, auzind cu mult înainte de a vedea vreo lumină, sunetul cornului și împușcăturile trase din când în când ea să-i călăuzească. Când ajunseră în dreptul colibei sale întunecate, Sam vru să se ridice. Vorbi iar în limba străbunilor săi, apoi spuse limpede: „Dați-mi drumul. Dați-mi drumul.”

— N-are pic de foc în colibă, zise maiorul. Mergi înainte! spuse el cu glasul tăios.

Sam însă se zbătea încercând să se ridice. „Dă-mi drumul, stăpâne, zise el. Lasă-mă să mă duc acasă.”

Așa că opri căruța și Boon coborî și-l dădu jos pe Sam. De data aceasta nu-l mai lăsă să încerce să meargă. Îl luă în brațe și-l duse în colibă și maiorul de Spain scormoni în jarul acoperit din vatră cu o bucată de hârtie răsucită și aprinse lampa și Boon îl așeză pe Sam în pat și-i scoase cizmele și maiorul de Spain îl acoperi și băiatul nu era acolo, el ținea catării în frâu, cel teafăr încercase din nou să o ia la goană când se oprise căruța și mirosul lui moș Ben îl ajunse iar prin întunericul fremătător, dar ochii lui Sam erau probabil din nou deschiși privind cum privea el și văzând departe, dincolo de ei sau de colibă, dincolo de moartea unui urs sau de agonia unui câine. Apoi o porniră mai departe, către tânguirea prelungă a cornului de vânătoare și către împușcăturile care păreau să întârzie în aerul dens și fluid până le ajungeau și celelalte și se topeau laolaltă, către casa luminată, cu ferestrele strălucitoare, unde oamenii îl întâmpinară cu fețele calme pe Boon, care intra însângerat și foarte liniștit, purtând în brațe haina strânsă ghem. Îl puse pe Lion, cu haina mânjită de sânge cu tot, pe patul neîngrijit și fără așternut pe care nici Ash, priceput în treburile casei ca și o femeie, nu ar fi putut să-l facă mai moale.

Doctorul fabricii de cherestea din Hoke era acolo. Boon nu vru să-i dea voie nici măcar să-l atingă până nu-l vede pe Lion. Doctorul nu îndrăzni să-l adoarmă. Îi puse măruntaiele la loc și-l cusu fără cloroform, maiorul de Spain ținându-l pe Lion de cap iar Boon de picioare. Câinele nici nu se clinti. Zăcea cu ochii lui gălbui deschiși, fără să se uite undeva și

oamenii tăcuți în haine noi și vechi de vânătoare, îngrămădiți în odăița fără aer, mirosind a Boon și a rufe nespălate, îl priveau. Doctorul curăță și dezinfecă după aceea fața, brațul și piciorul lui Boon și le bandajă și apoi, călăuziți de băiatul care ținea un felinar în mână, doctorul, McCaslin, maiorul de Spain și generalul Compson urmându-l, se duseră la coliba lui Sam Fathers. Jim al lui Tennie aprinsese focul; stătea chincit în fața căminului moțâind. Sam nu se mișcase din clipa în care Boon îl pusese în pat și maiorul de Spain îl acoperise cu păturile, totuși deschise ochii și se uită de la unul la celălalt și când McCaslin îl atinse pe umăr și-i zise: „Sam. Doctorul vrea să te vadă”, își scoase chiar mâna de sub pătură și începu să bâjbâie încercând să-și descheie nasturii cămășii până ce McCaslin îi spuse: „Stai. Te ajutăm noi.” Îl dezbracă. Stătea acolo – cu trupul brun-arămiu, aproape fără un fir de păr, trupul unui om bătrân, omul bătrân, omul pădurilor care nu ieșise nici de o generație din mijlocul lor, fără copii, fără rude, fără cunoscuți – nemișcat cu ochii deschiși dar nemaiuitându-se la ei, în timp ce doctorul îl examina și trase pătura peste el și-și puse stetoscopul în geantă și închise geanta și numai băiatul știu că și Sam avea să moară.

— Epuizare, spuse doctorul. Cine știe, poate că-i un șoc. Un om la vârstă lui să înoate în râu în decembrie. O să se facă bine. Aveți grijă numai să stea în pat o zi, două. Rămâne cineva cu el, aici?

— Da, va rămâne cineva cu el, zise maiorul de Spain.

Se întoarseră la sălaș, în odăița puturoasă în care Boon stătea pe pat cu mâna sub capul lui Lion și oamenii, cei care vânaseră cu Lion și cei care nu-l văzuseră niciodată până atunci intrau tăcuți să se uite la el și ieșeau. Apoi se luminează de ziuă și ieșiră cu toții în curte să se uite la moș Ben, care zăcea cu ochii deschiși, cu botul rânjit cu dinții tociți, cu laba lui mutilată și cu ghemurile acelea mici și tari de sub piele care erau plumbii trași în el (cincizeci și două de gloanțe și cartușe) și cu singura și aproape invizibila creștătură de sub umărul stâng, acolo unde cuțitul lui Boon îi găsisese în cele din urmă viața. Și atunci Ash începu să bată cu o lingură grea

într-o tingire ca să-i cheme la *breakfast* și pentru prima dată de când își amintea el, li se întâmplă să mănânce fără să audă câinii foindu-se sub podeaua bucătăriei. Ca și cum ursul cel bătrân, chiar mort acolo în curte, ar fi fost o amenințare mai puternică decât ar fi putut s-o înfrunte, fără Lion printre ei.

În timpul nopții ploaia încetă. Pe la mijlocul dimineții apăru un soare palid care împrăștie repede și pâcla și norii, încălzind aerul și pământul; avea să fie una din acele zile de decembrie, fără vânt, obișnuite în Mississippi și care sunt un soi de vară indiană a verii indiene. Îl scoaseră pe Lion pe veranda din față, să stea la soare. Boon avusese această idee. „Ce dracu, spuse el, n-a vrut să stea în casă decât atunci când l-am făcut eu sa stea. Doar știți asta.” Luă o rangă și desfăcu scândurile din podea de sub patul lui ca să-l poată duce pe Lion cu saltea cu tot, fără să-l clinească din loc, și-l scoaseră pe verandă și-l așezară cu fața spre pădure.

Apoi el, cu doctorul și cu McCaslin și cu maiorul de Spain se duseră la coliba lui Sam. De data aceasta Sam nu mai deschise ochii și respirația lui era atât de liniștită, atât de calmă, încât abia îl auzeau că respiră. Doctorul nu-și scoase stetoscopul și nici nu-l atinse.

— E-n regulă, zise doctorul. Nici măcar n-a răcit. Pur și simplu ne-a părăsit.

— Ne-a părăsit? întrebă McCaslin.

— Da. Bătrânii fac așa câteodată. Apoi dorm bine o noapte sau mai trag o dușcă de whisky și-și schimbă părerea.

Se întoarseră la sălaș. Și după aceea începură să sosească oamenii de prin mlaștini, oamenii istoviți care puneau capcane și trăiau din chinină și ratoni și din pescuit, fermierii de pe micile petece de pământ de la marginea pădurii, cultivate cu porumb sau bumbac, ale căror câmpuri și pășunile și cotețe de porci le bântuise ursul cel bătrân, tăpinarii din tabăra apropiată, lucrătorii de la fabrica de cherestea din Hoke și oameni de la oraș, de mai de departe, ai căror câini fuseseră omorîți de către ursul cel bătrân și ale căror curse și capcane le făcuse praf și ai căror plumbi îi avea sub piele. Veniseră călare și pe jos și cu căruța, ca să

între în curte și să se uite la urs și apoi să se ducă la veranda din față unde zăcea Lion, umplând curtea cea mică și îngrămădindu-se până se aflară pe acolo aproape o sută de oameni chinciți sau stând în picioare în soarele cald și toropitor, vorbind liniștit despre vânătoare și despre vânat și despre câini, despre copoi și despre urs și despre căprioare și despre oameni de altădată plecați de pe lumea asta, și dulăul cel mare cu părul vinețiu deschidea ochii din când în când, nu ascultându-i parcă, ci parcă să se uite o clipă spre pădure înainte de a-și închide ochii iar, ca să-și aducă aminte de pădure sau să vadă dacă mai era la locul ei. Muri în amurg.

În seara aceea maiorul de Spain ridică tabăra, îl duseră pe Lion în pădure, adică îl purtă Boon pe brațe, învelit în plapuma de pe pat, așa cum cu o zi înainte nu lăsase pe nimeni să-l atingă până venise doctorul; Boon îl ducea pe Lion în brațe, și băiatul și generalul Compson și Walter și încă vreo cincizeci de oameni îl urmau cu felinare și crengi de pin arzând – oameni din Hoke și de mai departe, care trebuiau să călărească prin întuneric ca să iasă din pădure, și oamenii de prin mlaștină și *trapper*³⁶-i care trebuiau să meargă pe jos. Împrăștiindu-se pe la colibele lor pierdute pe unde trăiau. Și Boon nu lăsă pe nimeni să sape groapa și să-l pună pe Lion în ea și să-l acopere cu pământ și în timp ce flăcările și fumul crengilor de pin tremurau și se pierdeau prin frunzișul de iarnă, generalul Compson stând pe marginea gropii vorbi așa cum ar fi vorbit la căpătâiul unui om. Apoi se întoarseră în tabăra. Maiorul de Spain și McCaslin și Ash răsuciră și legară paturile și așternuturile. Catării fură înhămați la căruță și îndreptați spre ieșirea din pădure și căruța era plină și soba din bucătărie era rece și pe masă fuseseră puse resturi de mâncare rece și pâine și numai cafeaua era caldă și băiatul intră în fugă în bucătărie. Maiorul și McCaslin mâncaseră. „Cum? strigă el. Cum? Eu nu plec”.

— Da, zise McCaslin, la noapte plecăm. Maiorul vrea să se întoarcă acasă.

³⁶ Cel care pune capcane (engl.).

— Nu, zise el. Eu rămân.

— Luni trebuie să fii la școală. Ai lipsit oricum mai mult cu o săptămână decât mă gândeam c-ai să lipsești. Până luni o să trebuie să înveți întruna ca să-i ajungi. Sam o să se facă bine. L-ai auzit pe doctorul Crawford. O să-i las pe Boon și pe Jim al lui Tennie cu el până va fi în stare să se scoale din pat.

Gâfâia. Intraseră și ceilalți în cameră. Se uită repede și aproape cu disperare la fețele lor. Bonn ținea în mână o sticlă neîncepută. O puse jos și săltă dopul lovind fundul sticlei cu latul palmei și trase apoi dopul cu dinții, îl scuipă și bău. „Cred și eu că trebuie să te întorci la școală, zise Boon. De nu, îți trag chiar eu o chelfăneală, dacă nu ți-o trage Cass, fie că ai șaisprezece ani, fie că ai șaizeci. Unde dracu crezi c-ai s-ajungi fără școală? Unde ar fi ajuns Cass? Unde dracu aș fi ajuns eu dacă n-aș fi mers deloc la școală?”

Se uită iar la McCaslin. Simțea că i se taie respirația din ce în ce mai mult, că abia, abia mai poate respira, ca și cum în bucătărie n-ar mai fi fost de ajuns de mult aer pentru atâția oameni. „Acuma e joi. O să vin acasă duminică seara cu unul dintre cai. Atunci vin acasă duminică. Ca să-i ajung, o să învăț toată noaptea de duminică, McCaslin”, zise el fără să fie măcar disperat.

— Nu, îți zic, spuse McCaslin. Șezi aici jos și mănâncă. O să mergem la...

— Ajunge, Cass, zise generalul Compson. Băiatul nu-și dădu seama că generalul Compson s-a sculat de la masă decât când îi puse mâna pe umăr. Ce-i, băiete? întrebă el.

— Trebuie să rămân, zise el. Trebuie.

— Bine, zise generalul Compson. Poți să rămâi. Dacă, lipsind încă o săptămână de la școală, va trebui să asuzi ca să afli ce a scris între scoarțele unei cărți cine știe ce pedagog plătit, atunci mai bine să te lași păgubaș. Și tu, Cass, să-ți ții gura, zise el, deși Cass nu spusese nimic. Tu care ești cu un picior la fermă și cu celălalt la bancă; și n-ai făcut niciodată ceva ca lumea, în timp ce băiatul ăsta era un om întreg încă înainte ca voi, blestemații ăștia de Edmondzi și de Sartori și, să fi inventat ferme și bănci ca să nu trebuie să aflați ce știa

băiatul ăsta încă din naștere, și temându-se, poate, dar fără să-i fie frică, care a fost în stare să meargă zece mile, călăuzindu-se cu busola, fiindcă voia să vadă un urs de care niciunul dintre noi nu s-a apropiat îndeajuns ca să-l poată împușca și l-a văzut și s-a întors cale de zece mile prin întuneric, tot cu busola; și cine știe, pe Dumnezeuul meu, poate că de asta și există ferme și bănci... Mi se pare că încă nu vrei să ne spui ce e?

Încă nu putea. „Trebuie să rămân”, zise el.

— Bine, zise generalul Compson. A mai rămas o mulțime de mâncare. Și vei veni acasă duminică, cum i-ai promis lui McCaslin? Nu duminică seara, duminică.

— Da, *sîr*, zise el.

— Bine, zise generalul Compson. Stați jos, băieți, și mâncați. Hai, să terminăm. O să se facă frig până ajungem acasă.

Mâncară. Căruța era încărcată, gata de plecare; n-aveau altceva de făcut decât să se urce în ea. Boon avea să-i ducă până la șosea, la grajdul fermierului unde lăsaseră trăsura. Stătea lângă căruța profilându-se pe cer, cu un turban pe cap, ca un Paythan, mai înalt decât toți ceilalți, cu sticla dusă la gură. Apoi, luând sticla goală de la gură o zvârli în lături, învârtindu-se și sclipind în lumina slabă a stelelor. „Acei care pleacă, zise el, să se urce odată în căruța asta blestemată. Cei care nu, să se dea dracului la o parte.” Ceilalți urcară. Boon se instalează pe capră lângă generalul Compson și căruța se puse în mișcare, pornind înainte și în întuneric până ce băiatul n-o mai zări, nici măcar ca un punct dens și mișcător în imensa noapte. Dar auzi încă multă vreme lentul și categoricul zăngănit al osiilor când căruța trecea zgâlțâindu-se dintr-un făgaș al drumului într-altul. Și chiar când nu mai auzi deloc uruitul căruței îl mai auzi pe Boon. Cânta, răgușit, lălăind, cât îl ținea gura.

Asta fu joi. Sâmbătă dimineață Jim al lui Tennie plecă pe calul de vânătoare al lui McCaslin, care nu ieșise din pădure de șase ani, și pe la sfârșitul după-amiezii trecea pe poartă și se îndrepta spre administrație unde McCaslin aranja cu arendașii și cu lucrătorii fermei treburile pentru săptămâna

viitoare și de data aceasta McCaslin preîntâmpină necesitatea și riscul de a aștepta să se înhame caii la trăsura maiorului de Spain. Luă trăsura lui și cu Jim al lui Tennie, care și adormise, pe bancheta din spate, trecu prin Jefferson și-l așteptă pe maiorul de Spain să-și pună cizmele și paltonul și pleacă mai departe făcând treizeci de mile în seara aceea, pe întuneric, și când se luminează de zi, duminică dimineată, încălecară iapa și catârul care-i așteptau și la răsăritul soarelui o porniră spre junglă și spre dealul unde-l îngropaseră pe Lion: movila joasă de pământ nebătătorit pe care se mai vedeau încă urmele sapei lui Boon și dincolo de mormânt o platformă de crengi tinere, proaspăt tăiate, înălțată pe patru stâlpi și mormanul acela învelit în pătură de pe platformă și Boon și băiatul chinciți între platformă și mormânt și deodată Boon, cu bandajul scos, smuls de pe rana de la cap, cu lungile zgârieturi făcute de ghearele lui moș Ben părănd în soare niște încrustații de smoală, țâșni și se repezi la ei cu pușca lui veche cu care se știa că nu nimerise niciodată nimic deși McCaslin coborâse de pe catâr, trăgându-și picioarele din scări și sărind jos înainte ca să se fi oprit catârul din mers și se îndreptase spre Boon.

— Înapoi, zise Boon. Pe Dumnezeu meu, n-o să te atingi de el. Înapoi, McCaslin. McCaslin mergea înainte repede, dar fără precipitare.

— Cass, zise maiorul de Spain. Apoi zise? Boon! Ascultă, Boon! și coborî și el și băiatul se ridică și el în picioare, repede, și McCaslin continua să meargă nu repede dar fără ezitare și se îndreptă spre mormânt și întinse hotărât mâna, repede și totuși nu precipitat și apucă pușca de țeava așa că el și cu Boon se înfruntau pe deasupra mormântului lui Lion, ținând amândoi pușca în mâini, sub zgârieturile negre ale ghearelor ursului, fața istovită neînduplecată uimită și disperată a lui Boon mai sus cu un cap decât a lui McCaslin și deodată pieptul lui Boon începu să tresalte ca și cum n-ar mai fi fost de ajuns de mult aer prin toate pădurile acelea, prin toate locurile acelea sălbătice, pentru toți, pentru el și încă pentru altcineva și nici măcar numai pentru el.

— Lasă pușca, zise McCaslin.

— Stârpitură nenorocită, zise Boon. Nu știi că pot să ți-o smulg din mână? Nu știi că pot să ți-o înfășor în jurul gâtului ca pe-o cravată afurisită?

— Știu, zise McCaslin. Lasă pușca, Boon.

— Așa a vrut el. El ne-a spus. Ne-a spus întocmai ce să facem. Și pe Dumnezeuul meu, că n-o să-l mișcați de aici. Am făcut cum a zis el și de atunci stau aici să nu-l atingă nicio pisică sălbatică și nicio spurcăciune și pe Dumnezeuul meu...

Și în clipa aceea pușca fu în mâna lui McCaslin și aplecând-o cu țeava în jos, apăsă pe glisieră și cele cinci gloanțe țâșniră afară atât de repede încât ultimul abia ieșea și primul nici nu atinsese pământul și McCaslin zvârli pușca peste umăr fără să-și ia ochii de la Boon.

— L-ai omorât, Boon? întrebă el. Și atunci Boon se mișcă. Se întoarce, se mișca de parc-ar fi fost încă beat și pentru o clipă chiar și orb, cu mâna întinsă înainte băjbâind și căutându-și drumul spre copacul uriaș și se opri parcă din mers înainte de a fi ajuns la copac așa că se repezi, căzu spre el, agățându-se cu amândouă mâinile de trunchiul copacului întorcându-se apoi cu spatele la copac și rezemându-și de trunchi fața înnebunită istovită zgâriată și înspăimântătoarea ridicare și coborâre a pieptului său, McCaslin urmărindu-l, aflându-se iar față în față, nedezipindu-și privirea din privirea lui. L-ai omorât, Boon?

— Nu, zise Boon, nu!

— Spune adevărul, zise McCaslin. Dacă mi-ar fi cerut, aș fi făcut-o. Și atunci băiatul făcu un pas înainte. Era între ei cu fața spre McCaslin; lacrimile țâșniră, izbucniră parcă, nu numai din ochii lui ci de pe toată fața, ca sudoarea.

— Lasă-l în pace, strigă el. Ei, fir-ar al dracului! Lasă-l în pace!

IV

și apoi avu douăzeci și unu de ani. Putea zice că-i

împlinise, el și vărul lui, trăind nu în preajma locurilor acelor sălbatice ci a pământurilor cultivate care aveau să fi fost moștenirea lui, pământurile pe care bătrânul Carothers McCaslin, bunicul lui, le cumpărase cu banii lui de alb de la sălbaticii ai căror străbuni vânaseră pe ele fără puști și le cultivase și făcuse ordine în cuprinsul lor sau crezuse că le cultivase și făcuse ordine în cuprinsul lor, din pricină că ființele pe care le ținea în sclavie și asupra cărora avea putere de viață și de moarte tăiaseră pădurile și zgâriaseră cu trudă și sudoare pământul până la o adâncime de vreo paisprezece *inch*-i ca să ivească din brazdă ceva ce până atunci nu existase pe acolo, și care putea fi transformat iar în banii pe care el, cel care credea că l-a cumpărat trebuia să-i plătească pentru a-l obține și a-l păstra și chiar cu un câștig rezonabil: și din care pricină bătrânul Carothers McCaslin înțelegând asta, își putuse crește copiii, urmașii și moștenitorii, în credința că pământul era al său pentru a-l stăpâni și a-l lăsa moștenire, deoarece puternicul și neînduplecatul bărbat avea previziunea cinică a propriei sale vanități și mândrii și puteri și dispreț pentru toți urmașii lui: la fel cum, înțelegând, maiorul de Spain avu și el partea sa din acele locuri sălbatice care erau mai întinse și mai străvechi decât o atesta orice document cunoscut: la fel ca, înțelegând, bătrânul Thomas Sutpen de la care maiorul de Spain își căpătase partea lui pentru bani: la fel ca Ikkemotubbe, șeful Chickasaw, de la care Thomas Sutpen căpătase partea lui în schimbul banilor sau a romului sau a cine știe ce o fi fost, care știa la rândul lui că nicio parte din el nu-i aparține ca să o poată ceda sau vinde

nu în preajma acelor locuri sălbatice ci a pământului, nu în goană după plăceri și în desfrâu ci în renunțare, și în biroul administrației, cum ar fi trebuit să fie, nu inima poate dar fără îndoială plexul solar a ceea ce era refuzat și abandonat: clădirea pătrată de lemn cu galerii, ghemuită ca o prevestire pe deasupra câmpiilor ai căror muncitori îi ținea în robie, '65 sau nu, și plină cu afișe recomandând mărci de tutun de prizat și leacuri pentru degerături și pomezi și poțiuni fabricate și vândute de albi pentru a înălbi pigmentul

și a întinde părul negrilor ca să poată semăna cu însăși rasa care îi ținea de două sute de ani în robie și din care, vreme de încă o sută de ani, n-avea să-i elibereze pe deplin niciun război sângeros

el și vărul lui printre mirosurile vechi de brânză și de carne sărată de gaz și de hamuri, printre polițele burdușite cu pachete de tutun și salopete și sticle de medicamente și funii și fiare de plug, printre butoaie și balerci de făină și mălai și melasă și piroane, lanțuri de plug în cuiele bătute în pereți și juguri și curele de ham și funii pentru hulube și biroul și polița de deasupra lui unde odihneau registrele în care McCaslin trecuse scurgerea înceată în afară a alimentelor și a proviziilor și a uneltelor care se întorceau în fiecare toamnă sub formă de bumbac cules și egrenat și vândut (două fire firave ca și adevărul și tot atât de palpabile ca și liniile ecuatorului și totuși puternice ca niște odgoane, legându-i pe viață pe cei care făceau bumbacul de țarina pe care le cădeau stropii de sudoare) și registrele mai vechi, ciudate și arhaice ca mărime și formă, în ale căror pagini îngălbenite era consemnată, cu scrisul șters al tatălui său Theophilus și al unchiului său Amodeus, de-a lungul celor douăzeci de ani dinaintea Războiului Civil, eliberarea, cel puțin cu numele, a sclavilor lui Carothers McCaslin

— Renunță, zise McCaslin. Renunță. Tu, urmașul bărbătesc direct al lui, cel care și-a dat seama și s-a folosit de prilejul ce i se oferea, și a cumpărat, a luat, a căpătat pământul nu interesează cum, l-a păstrat ca să-l lase moștenire, nu interesează cum, din vechea concesiune, înscrisă în primul hrisov, când pe aici erau codri deși, fiare sălbatice și oameni și mai sălbatici și a deștelenit aceste locuri, le-a transformat în ceva care să poată fi lăsat moștenire copiilor lui, care să poată fi moștenit întru înlesnirea, securitatea și mândria urmașilor și întru perpetuarea numelui și a înfăptuirilor lui. Nu numai urmașul bărbătesc ci singurul și ultimul urmaș în linie bărbătească și din a treia generație, în timp ce eu sunt nu numai a patra generație după bătrânul Carothers, dar și coborîtor dintr-o femeie și chiar numele meu de McCaslin și al meu numai

datorită toleranței și bunăvoinței și mândriei bunicei mele față de cele înfăptuite de acest om, a cărei moștenire și operă crezi că o poți renega și el

— Eu nu pot să o reneg. Nu mi-a fost dat niciodată să o reneg. Nu i-a fost dat niciodată Tatii și Unchiului Buddy să-mi lase drept moștenire renegarea ei, pentru că nu i-a fost dat niciodată Bunicului să le lase drept moștenire să-mi lase mie ca moștenire renegarea ei pentru că nu i-a fost dat niciodată bătrânului Ikkemotubbe să ne vândă pământul Bunicului ca să-l lase ca moștenire sau ca să se renunțe la pământ. Pentru că niciodată părinții părinților lui Ikkemotubbe n-aveau să-i lase cu limbă de moarte lui Ikkemotubbe să vândă Bunicului sau oricui deoarece în clipa când Ikkemotubbe a descoperit, și-a dat seama că putea vinde pământul pentru bani, în clipa aceea pământul a încetat să fi fost vreodată al lui, al tatălui tatălui tatălui, și omul care l-a cumpărat n-a cumpărat nimic.

— N-a cumpărat nimic? și el

— N-a cumpărat nimic. Doar El a spus în Scriptură cum a creat pământul, cum l-a făcut și l-a privit și a spus că e bine așa și atunci l-a făcut pe om. Întâi a făcut pământul și l-a populat cu făpturi necuvântătoare și apoi l-a creat pe om ca să fie supraveghetorul Lui pe pământ și să fie suzeran peste pământ și peste animalele aflătoare pe el în numele Lui, nu pentru a-și păstra Lui și urmașilor Lui acest titlu în veci, de neatins, generație după generație, domnind asupra petecelor pătrate sau dreptunghiulare de pământ, ci pentru a păstra pământul în devălmășie și neștirbit în anonimatul comun al frățietății, și singurul preț pe care El i l-a cerut a fost milă și umilință și înțelegere și puterea de a îndura și sudoarea frunții pentru a-și câștiga pâinea. Știu ce vrei să-mi spui, zise el. Totuși Bunicul... și McCaslin

— L-a stăpânit. Și nu a fost primul. Nici singurul și nici primul, din clipa în care, așa cum o declară și Cărțile tale, omul a fost alungat din Rai. Și nici al doilea și nici singurul, de-a lungul anilor, cum o spune cronica jalnică a aleșilor Săi, urmași ai lui Abraham; și a fiilor celor care l-au depozat pe Abraham și a celor cinci sute de ani de-a lungul cărora

jumătate din lumea cunoscută și tot ce exista în ea era în proprietatea unui singur oraș, așa cum, pe vremea bunicului tău, această plantație și întreaga viață de pe întinsul ei erau în proprietatea și în robia fără de capăt a acestui birou al administrației și a acestor registre de aici, și a următorilor o mie de ani în răstimpul cărora oamenii s-au luptat pentru stăpânirea rămășițelor acestei prăbușiri până când în cele din urmă chiar și aceste rămășițe au fost nimicite și oamenii se băteau, arătându-și colții, pentru oasele roase ale apusului netrebnic al vechii lumi până în clipa în care, întâmplător un ou le-a dezvăluit existența unei noi emisfere. Așa că iată îți spun: cu toate aceste lucruri și împotriva lor bătrânul Carothers l-a stăpânit într-adevăr. L-a cumpărat, l-a căpătat, n-are importanță; l-a ținut, l-a păstrat, n-are importanță; l-a lăsat ca moștenire: altfel de ce ai mai sta aici renunțând și renegând? L-a ținut, l-a păstrat timp de cincizeci de ani până ai venit tu ca să-l renegi, în vreme ce El – acest Arbitru, acest Arhitect, acest Judecător – a iertat acest lucru – oare a iertat? a privit în jos și a văzut – oare a văzut? Sau cel puțin n-a făcut nimic: s-a uitat și n-a putut sau n-a văzut; s-a uitat și n-a vrut sau poate că n-a vrut să vadă – capricios, neputincios sau orb, care din ele? și el

— L-a alungat, și McCaslin

— Cum? și el

— L-a alungat. Nu neputincios: El n-a iertat; nu orb, fiindcă El a privegheat. Și iată îți spun. L-a alungat din Rai. L-a alungat din Canaan și pe acei care l-au alungat l-au alungat l-au alungat, și cei când sute de ani de proprietari de pământ absentești din băile romane, și cei o mie de ani de oameni sălbatici din pădurile din nord care i-au depozat și au devorat tot ce le fusese răpit o dată și încă o dată și apoi s-au înfruntat mărâind în ceea ce spuneai că era netrebnicul crepuscul al lumii vechi pentru oasele roase ale lumii vechi, hulind numele Lui până când El folosi un simplu ou ca să le descopere o lume nouă în care fu aflat un neam de oameni trăind în umilință și milă și înțelegere și mândrie. Și Bunicul a stăpânit într-adevăr pământul cu toate aceste lucruri și împotriva lor deoarece El a îngăduit-o, nu neputincios și nici

iertător și nici orb fiindcă El a hotărât așa și a privegheat. El a văzut că pământul e blestemat chiar și atunci când Ikkemotubbe și tatăl lui Ikkemotubbe bătrânul Issetibbeha și părinții bătrânului Issetibbeha îl stăpâneau, corupt încă înainte de a-l fi stăpânit vreun alb prin ceea ce Bunicul și cei din neamul lui, părinții lui, au adus pe acest pământ nou, hărăzit lor din mila și îngăduința lui, cu condiția să trăiască în milă și umilință și înțelegere și îndurare, din acel netrebnic și desfrânat crepuscul al vechii lumi, parcă în palele vântului corupt venit din vechea lume care a mănât corăbiile... și McCaslin

— Aha.

— ...și nicio speranță de a căpăta pământ atâta vreme cât Ikkemotubbe și urmașii lui Ikkemotubbe îl țineau în neîntreruptă stăpânire. El și-a dat seama, poate, că numai curățind pământul pentru un timp de neamul lui Ikkemotubbe și înlocuindu-l cu alt neam va izbuti să-și îndeplinească vrerea. Poate că și știa care avea să fie celălalt neam poate că era mai mult decât un act de dreptate ca numai neamul albilor să fie la îndemână și în stare să alunge blestemul care apăsase asupra albilor, mai mult decât o răzbunare ca... și McCaslin

— Aha.

— ...ca să fi folosit neamul care a adus râul pentru a distruge râul, așa cum doctorii folosesc febra ca să alunge febra, otrava ca să înlăture otrava. Poate că l-a ales pe Bunicul din toți cei pe care i-ar fi putut alege. Știa, poate, că Bunicul, el, n-avea să aducă la îndeplinire vrerea Sa deoarece Bunicul se născuse prea devreme, dar că avea să aibă urmași, urmași așa cum trebuia; poate că și prevăzuse ce urmași avea să aibă Bunicul, poate că și văzuse în Bunic sămânța din care aveau să se nască trei generații, cât își dăduse seama că avea să fie nevoie ca să fie eliberați cel puțin unii dintre umilii lui supuși... și McCaslin

— Fiii lui Ham³⁷. Tu care citezi *Biblia*: fiii lui Ham și el

— În *Biblie* sunt unele lucruri pe care El le-a spus și unele

³⁷ În *Biblie*, cel mai tânăr dintre fiii lui Noe.

lucruri date drept ale Lui pe care El nu le-a spus. Știu ce-ai să-mi zici acum: Dacă adevărul înseamnă un lucru pentru mine și altul pentru tine, cum vom afla oare care e adevărul? N-avem ce alege. Inima o și știe. El n-a avut nevoie ca Scriptura să fie scrisă cu ceea ce ar trebui să alegi și să deosebești, ci cu inima, nu de către înțelepții pământului pentru că ei n-au nevoie, poate, de ea sau poate că înțelepții nu mai au inimă, ci de către pierduții și umilii pământului care nu au cu ce citi decât cu inima. Fiindcă oamenii care au alcătuit pentru El Scriptura scriau despre adevăr și nu există decât un singur adevăr cuprinzând toate lucrurile care țin de inimă, și McCaslin

— Vasăzică acești oameni care au făcut Scriptura cum le-a zis El mințeau câteodată și el

— Da. Fiindcă erau oameni ca toți oamenii. Ei încercau să aștearnă în scris adevărurile inimii desprinse din ametețitoarea complexitate a inimii, pentru toate inimile frământate și complicate care umblau de colo până colo căutându-le. Ce încercau să spună ei, ce voia El ca ei să spună, era foarte simplu. Cei pentru care consemnaseră ei cuvintele Lui ar fi putut să nu le creadă. Trebuiau să fie spuse cu cuvintele de fiecare zi pe care le știau cu toții și le puteau înțelege, nu numai cei care ascultau ci și cei care le spuneau, deoarece dacă acei care erau atât de apropiați de El încât fuseseră aleși dintre toți cei care suflau și grăiau, ca să-l consemneze și să-l transmită cuvintele puteau înțelege adevărul desprinzându-l doar din hățișul de pasiune și dorință și ură și frică în care se zbate inima, ce drum înapoi către adevăr trebuiau să străbată cei cărora adevărul li se arată numai prin vorbe rostite din gură? și McCaslin

— Aș putea să-ți răspund că nu știu, întrucât vrei să-ți dovedești părerile și să le respingi pe ale mele bazându-te pe unul și același text. Dar nu spun asta, pentru că tu singur ți-ai răspuns: Niciunul dacă, așa cum zici, inima cunoaște adevărul, infailibila și neînșelata inimă. Și s-ar putea să ai dreptate, deși ai admis că sunt trei generații între bătrânul Carothers și tine, și nu sunt trei. Nici măcar două pe de-a ntregul. Unchiul Buck și unchiul Buddy. Și ei nefiind nici

primii și nici singurii. O mie de alți Buck și Buddy în mai puțin de două generații și câteodată în mai puțin de o generație pe acest pământ pe care tu pretinzi că Dumnezeu l-a creat și omul l-a blestemat și l-a corupt. Ca să nu mai vorbesc de anul 1865. și el

— Da. Au fost mult mai mulți oameni, nu numai Tata și unchiul Buddy, și nici nu se uitară spre polița de deasupra biroului, nici el nici McCaslin. N-aveau nevoie să se uite. Era ca și cum registrele, cu copertile lor de piele crăpate și scorjite, ar fi fost ridicate unul câte unul în nesfârșita lor succesiune și ar fi fost deschise pe birou sau poate pe vreo Strană sau vreun Altar imaginar sau poate înaintea însuși a Tronului pentru o ultimă lectură și apreciere și împrăștiere a memoriei de către Atoateștiutorul înainte ca paginile îngălbenite și cerneala subțire și cenușie cu care fusese consemnată nedreptatea și în cele din urmă și o parte a îndreptării și înlăturării ei să piară pentru totdeauna în pulberea anonimă comună originară

paginile îngălbenite mângălite cu o cerneală ștersă de către mâna bunicului său la început și apoi a tatălui și a unchiului său, burlaci unul până la și după cincizeci de ani și celălalt după șaiszeci, unul care avea grijă de administrarea plantației și de munca la câmp și celălalt care se ocupa de gospodărie și de gătit și continuă să se ocupe de ele chiar după ce fratele său geamăn se căsătorii și se născu băiatul

cei doi frați care de îndată ce tatăl lor fu îngropat se mutară din clădirea concepută la proporții uriașe, arătând cam ca un hambar și pe care nici nu o terminase, într-o cabană din bârne cu o singură încăpere pe care o clădiră ei înșiși și căreia îi mai adăugară apoi și alte încăperi, cât locuiră acolo, nedând voie nici unui sclav să se atingă de lemnăria de construcție decât când era nevoie să fie pusă la locul ei vreo grindă pe care doi oameni nu o puteau urni din loc și băgară pe toți sclavii în casa cea mare la care unele ferestre erau încă acoperite cu tot felul de scânduri sau cu piei de urs și de căprioară, prinse de tocurile goale: în amurg fratele care avea în grijă munca la câmp trecea în revistă negrii așa cum ar fi făcut un sergent-major cu compania lui

și-i băga, vrând-nevrând, pe bărbați femei copii, fără discuție, protest sau împotrivire, în uriașul neterminat edificiu, abia trecut de faza embrionară, de parcă însuși bătrânul Carothers McCaslin s-ar fi oprit înspăimântat văzând înfățișarea concretă a întruchipării proprii sale vanități nemărginite: făcea apelul pe de rost și-i băga înăuntru și cu un piron făcut cu ciocanul, lung cât un cuțit de măcelărie și agățat cu o curea din piele de căprioară prinsă de ușorul ușii în acest scop, încuia ușa casei aceleia căreia îi lipseau jumătate din ferestre și care în spate nu avea nicio ușă pe balamale așa că și atunci și timp de cincizeci de ani după aceea, când băiatul fu de ajuns de mare ca să o audă și să și-o amintească, circula prin acele locuri un soi de poveste din popor: cât era noaptea de lungă sclavii fugari ai lui McCaslin rătăceau, evitând drumurile luminate de lună și patrulele călare, și se duceau în vizită la sclavii de pe alte plantații, și exista o înțelegere nerostită între cei doi albi și cei douăzeci și patru de negri ca după ce albul îi număra și închidea ușa din față cu pironul, la asfințit, niciunul dintre albi să nu vină să se uite la ușa din dos, cu condiția ca în zori toți negrii să fie la ușa din față când fratele care îi încuiase scotea pironul de la locul lui

gemenii care până și la scris își semănau, numai să nu fi pus alături două probe de scris ca să le compari, și chiar când amândouă scrisurile apăreau pe aceeași pagină (așa cum se întâmpla adesea, de parcă, mult înaintea oricăror relații verbale, ar fi folosit paginile care înaintau zilnic pentru a călăuzi inevitabilul mers al constrângerii care străbătuse întreaga și vasta sălbăcie a Mississippi-ului de Nord în anul 1830 și 40 și-i alesese pe ei să-l conducă) arătau ca și cum ar fi aparținut aceluiași, perfect normal, băiat de zece ani, până și ca ortografie, doar că ortografia nu se îmbunătăți pe măsură ce unul câte unul sclavii pe care Carothers McCaslin îi moștenise și-i cumpărase – Roscius și Phoebe și Thucydides și Eunice și urmașii lor, și Sam Fathers și mama lui pentru care McCaslin dăduse un cal de curse oarecare bătrânului Ikkemotubbe, șeful Chickasaw de la care cumpărase și pământul, și Tennie Beauchamp pe care

Amodeus, fratele geamăn o câştigase la poker de la un vecin şi ciudăţenia care-şi spunea Percival Brownlee pe care Theophilus, fratele geamăn, îl cumpărase, nici el şi nici fratele său nu ştiură vreodată de ce, după cât se pare de la Bedford Forrest pe vremea când era încă negustor de sclavi şi nu general (O singură pagină, nu prea lungă şi acoperind mai puţin de un an, nici şapte luni de fapt, începută cu scrisul pe care băiatul învăţase să-l distingă ca fiind al tatălui său:

Percavil Brownly, 26 ani, funcţionar & contabel. cumpărat de la N. B. Forest la Cold Water. 3 Mart. 1856\$ 265 dolar.

şi dedesubt, cu acelaşi scris:

5 Mart. 1856 în orice caz nu contabel. nu Ştie ceti. Ştie săşi scrie Numele dar Am Mai scris asta Zice că poate munci la Plug dar numi vine să Cred. trimis la Câmp azi Mart 5 1856

şi cu acelaşi scris:

6 Mart 1856 Nici la plug nui Bun Zice că vrea să fie Predicator aşa că poatei în Stare să ducă Vitele la gârlă la Adăpat

şi de data aceasta cu celălalt scris, cel pe care acum îl recunoştea ca fiind al unchiului său când vedea amândouă scrisurile pe aceeaşi pagină:

Mart 23 1856 Nici asta nui în stare Numai câte Una Am terminat cu el

şi apoi iar primul:

24 Mar 1856 Cine dracu osăl cumpere

şi apoi al doilea:

19 Apr 1856 Nimeni Teai băgat Singur la Târg la Cold Water acum două luni Nam zis căi vând îl Liberez

primul:

22 Apr 1856 Osă scot Eu banii de la el

al doilea:

Iun 13 1856 Cum 1\$ pe an 265\$ 265 ani Cineo să semneze actul lui de Eliberare

şi apoi iar primul

1 Oct 1856 Catâr josephine Rupt Picior & repezit grajd

Aiurea negru murea totul aiurea \$100 dolari

și același:

2 Oct 1856 Descărcat Debit McCaslin & McCaslin \$ 265 dolari

și apoi iar al doilea:

Oct 3 Debit Theophilus Mecasim Negru 265\$ Catâr 100\$ 365\$ Na plecat totuși Tata ar trebui să Fie aici

și apoi primul:

3 Oct 1856 Dracu săi ia nu vrea să Plece Cear fi făcut Tata

al doilea:

29 Oct 1856 Iam dat alt nmne

primul:

31 Oct 1856 Dat alt nume cum

al doilea:

Crciun 1856 Spintrius

căpătau ființă și chiar și un fel de simbolică viață cu pasiunile și complicațiile lor pe măsură ce se înșirau paginile și anii; totul era acolo, nu numai nedreptatea generală și iertată și înceata ei amortizare ci o tragedie anume, neiertată și cu neputință de amortizat vreodată, pagină nouă și un nou registru, scrisul pe care-l putea recunoaște acum de la prima vedere ca fiind al tatălui său:

Tata mort Lucius Quintus Carothers McCaslin, Callina 1772 Missippy 1837. Mort șingropat 27 Iunie 1837 Roskus. crescut de Bunicu în Callina Nu știu câț ani Eliberat 27 Iunie 1837 Na vrut să plece. Mort șingropat 12 Ian 1841

Fibby Soție Roskus. cumpărată de bunicu în Callina zice Cincizeci Eliberată 27 Iunie Na vrut să plece. Moartă șingropată 1 Aug 1849 Thucydus Fiu Roskus & Fibby născut în Callina 1779. Refuzat pământ 10 acri Testament tata 28 Iun 1837 Refuzat Bani \$200 dolari de la A & T McCaslin 28 Iun 1837 Vrea să Rămână săl lucreze

și sub asta și acoperind următoarele cinci pagini și aproape tot atâția ani, lenta, zilnica acumulare a simbriei plătite și a alimentelor și a hainelor – melasa și carnea și mălaiul,

cămășile ieftine și trainice și pantalonii și ghetetele și din când în când o haină pentru ploaie și frig – socotite în raport cu lenta și totuși continua creștere a sumei de plată (și i se părea băiatului că-l vede aieva pe negrul, pe sclavul pe care proprietarul lui alb l-a dezrobit pentru totdeauna prin însuși actul de care negrul nu putea fi liber atâta timp cât dăinuia amintirea, intrând în biroul administrației, cerând poate voie de la fiul albului să vadă pagina din registru pe care nici nu o putea citi, necerând măcar albului cuvântul că e așa și trebuind să-l creadă pentru motivul că pentru el nu exista sub soare nicio altă cale ca să verifice cum stau socotelile, cât de departe putea să meargă și să nu se mai întoarcă niciodată, chiar dac-ar fi fost numai până la Jefferson, la șaptesprezece mile depărtare) până la dubla notă încheind ultima însemnare:

3 Noe 1841 De la Cash lui Thucydus McCaslin \$200 dolari Stabilit Ferar în J. Dec 1841 Mort șingropat în J. 17 Feb 1854

Eunice Cumpărată de Tata în New Orleans 1807 \$650 dolari. Căstorită cu Thucydus 1809 Necată în Gârlă în ziua de Crciun 1832

și după asta scrisul celălalt, prima dată când îl văzuse în registru și-l deosebise ca fiind al unchiului său, bucătarul și gospodarul pe care chiar și McCaslin, care-l cunoscuse ca și pe tatăl băiatului timp de șaisprezece ani înainte de a se naște băiatul, și-l amintea șezând cât era ziua de lungă în balansoar, în fața focului din bucătărie la care gătea, pregătind mâncarea:

Iunie 21 1833 Necată ea singură

și primul scris:

23 Iun 1833 Cine dracu a mai auzit caun negru să se nece singur

și al doilea, fără pripeală, pe un ton cu totul definitiv; cele două însemnări identice ar fi putut fi făcute cu o stampilă, în afară de dată:

Aug 13 1833 Necată ea singură

și se gândi *Dar de ce? Dar de ce?* Avea atunci șaisprezece ani. Nu i se întâmpla pentru prima dată să fie singur în biroul

administrației și nici să ia pentru prima dată vechile și cunoscutele registre de pe polița lor de deasupra biroului, după câte își aducea el aminte. Când era copil și chiar și după ce împlinise nouă și zece și unsprezece ani, când învățase să citească, se tot uita la cotoarele și copertile scorjite și crăpate dar fără să fi dorit în mod deosebit să le deschidă și deși avea intenția ca într-o bună zi să le cerceteze fiindcă își dădea seama că în ele era probabil consemnată o relatare cronologică mult mai cuprinzătoare deși fără îndoială plicticoasă decât ar fi putut afla în oricare altă parte, nu numai despre propria sa spiță ci și despre tot neamul său, nu numai albi ci și negri, care ca și strămoșii lui albi erau una dintre ramurile obârșiei sale, și despre pământul pe care toți îl stăpâniseră și-l folosiseră în comun și din care și pe care se hrăniseră și aveau să continue să-l folosească în comun fără să țină seama de culoare sau de proprietatea nominală, aceasta avea să se întâmple însă într-o zi de lăna când avea să fie bătrân și poate chiar și puțin cam plictisit întrucât ceea ce se relata în acele registre vechi avea să fie după toți acești ani imposibil de clintit, sfârșit, de neschimbat, inofensiv. Și apoi avu șaisprezece ani. Știa ce avea să afle înainte de a fi aflat. Luă cheia de la birou din camera lui McCaslin, după miezul nopții, când McCaslin dormea și cu ușa biroului închisă și încuiată și cu felinarul uitat reînviind mirosul greu, stătut și înghețat, se aplecă peste pagina îngălbenită și se gândi nu de ce s-a înecat, ci la ce credea el că s-o fi gândit tatăl lui când a găsit prima înșeninare a fratelui său: Din ce motiv oare se gândise unchiul Buddy că se înecase Eunice? găsind, începând să găsească pe pagina imediat următoare ceea ce știa că avea să găsească, numai că asta nu era încă motivul fiindcă asta știa mai demult:

*Tomasina numită Tomy Fiică a lui Tucydus & a Eunicei
Născută 1810 moartă la Naștere Iunie 1833 șingropată.*

Anu în care căzut stele.

și nici următoarea însemnare:

*Turl Fiu al lui Thucydus & al Eunicei Tomy născut Iunie
1833 anu în care Căzut stele Testament tata*

și nimic altceva, pagina aceasta nemaifiind umplută cu consemnarea plicticoasă, zi de zi, a plății simbriei și a alimentelor și a veșmintelor date în schimbul ei, nicio însemnare privind moartea și înmormântarea lui deoarece trăise mai mult decât cei doi frați vitregi ai săi și registrele pe care le ținea McCaslin nu cuprindeau și necroloage: doar *Testament tata* și el văzuse și asta: scrisul bătrânului Carothers, colțuros și înghesuit, cu mult mai puțin lizibil decât al fiilor săi și nu cu mult mai corect ca ortografie, începând cu literă mare aproape toate substantivele și verbele și nefăcând niciun efort pentru a folosi cum trebuie punctuația sau pentru a construi frazele, tot așa cum nu făcea niciun efort ca să explice sau să ascundă legatul de o mie de dolari lăsat fiului unei fete slave necăsătorită, care să fie plătit la majoratul copilului, suportând consecința unui act pe care nu exista încă nicio dovadă indiscutabilă categorică că-l recunoaște, nu din propriul său avut ci penalizându-i pe fiii săi, aruncând asupra lor o amendă bănească pentru accidentul survenit în însăși paternitatea lor, nefiind aceasta măcar mita plătită pentru a obține respectarea propriului său renume, fiindcă renumele avea să-i fie știrbit abia după ce el nu avea să mai fie de față ca să-l poată apăra, zvârlind aproape cu dispreț așa cum ar fi aruncat o pălărie sau o pereche de pantofi uzați mia de dolari care în aceste condiții nu avea mai multă realitate pentru el decât avea pentru negrul, sclavul care nici nu avea să o vadă până nu avea să fie major, cu douăzeci și unu de ani prea târziu ca să mai înceapă a învăța ce înseamnă banii. Așa că *aș zice că asta era mai ieftin decât să spună Fiul meu unui negru*, se gândi el. *Chiar dacă Fiul meu nu era altceva decât două vorbe. Dar trebuia să fi fost și dragoste*, se gândi el. *Un fel de dragoste. Chiar și ce ar fi numit el dragoste: nu doar o scuipătoare de o după amiază sau o noapte*. Și iată-l pe bătrânul om, bătrân, cu cinci ani înainte de sfârșitul vieții, văduv de multă vreme și fiii lui fiind nu numai burlaci dar și aproape între două vârste, singur în casă și, fără îndoială, plictisit deoarece plantația mergea acum fără zguduirii și aducea de ajuns de mulți bani, prea mulți, probabil, penti*u

un om ale cărui vicii chiar și în chip aparent rămâneau sub mijloacele sale; iat-o și pe fată, fără bărbat și tânără, având doar douăzeci și trei de ani când copilul se născu: probabil că trimisese după ea la început din pricina singurătății, ca să fie în casă mai multă mișcare și să audă un glas tânăr, îi porunci să vină, îi ceru mamei sale să o trimită în fiecare dimineață să măture podelele și să facă paturile și mama acceptase întrucât asta se înțelegea probabil de la sine, se și plănuise: singurul copil al unei perechi care nu lucra la câmp și care se considerau a fi deasupra celorlalți sclavi nu numai din acest motiv ci fiindcă bărbatul și tatăl și mama lui fuseseră moșteniți de către alb de la tatăl său, și albul făcuse trei sute de mile și mai bine până la New Orleans pe vremea când oamenii călătoreau cu calul sau cu vaporul și o cumpărase pe mama fetei ca să-i fie femeie

și asta a fost totul. Filele vechi și subțiri păreau să se-ntoarcă singure în timp ce el se gândea *Propria lui fiică Propria lui fiică. Nu Nu Nici măcar el* iar la vremea aceea în care albul (pe atunci nici măcar văduv) care nu plecase nicăieri ca și fiii lui la vremea lor și care nu avea nevoie de încă un sclav, făcuse tot drumul acela până la New Orleans și cumpărase un sclav. Și Terrel al lui Tomey era încă în viață când băiatul avea zece ani și-și dădu seama din ce observă singur ca și din amintiri că Terrel al lui Tomey avusese ceva sânge alb înainte ca tatăl lui să-i mai dea și restul; și uitându-se la paginile îngălbenite de sub lumina gălbuie a felinarului fumegând și răspândind în miez de noapte o duhoare grea în camera aceea friguroasă îmbâcsită de mirosuri după cincizeci de ani, i se păru că o vede aievea îndreptându-se spre râul înghețat în ziua aceea de Crăciun cu șase luni înainte de a se naște copilul fiicei și al iubitului ei. (*Primul ei iubit* se gândi el. *Primul ei*), solitară, inflexibilă, neîndurerată, solemnă, negație gravă și clară a durerii și disperării, cea care trebuise să respingă de mult încrederea și speranța

și asta fu totul. N-avea nevoie să se mai uite încă o dată prin registre și nici nu se uită; filele îngălbenite în înșiruirea lor pieritoare și implacabilă făceau acum parte din conștiința

sa și aveau să rămână așa pentru totdeauna, ca și propria sa naștere:

Tennie Beauchamp 21 an Câștigată de Amodeus McCaslinde la Hubert Beauchamp Probabil pe trei Treji la veder Ne botezată 1859 Mărtată cu Tomys Turl 1859

și nicio dată de eliberare fiindcă libertatea ei, ca și aceea a primului ei copil în viață, se datora nu lui Buck și lui Buddy McCaslin și nici biroului administrației, ci unui străin din Washington și niciodată a morții sau a înmormântării, nu numai fiindcă McCaslin nu scria în registrele lui necroloage, ci fiindcă în acel an 1883 ea era încă în viață și avea să rămână în viață și avea să-și vadă nepotul, fiul ultimului ei copil în viață:

Amodeus McCaslin Beauchamp Fiul lui tomys Turl & lui Tennie Beauchamp 1859 Mort 1859

și apoi numai scrisul unchiului său, căci tatăl său făcea parte acuma din detașamentul de cavalerie al acelui om al cărui nume ca negustor de sclavi nici nu-l putea scrie corect: și nu o pagină și nici măcar un rând întreg:

Fică Tomes Turl și tenny 1862

și nici măcar un rând și nici măcar sexul și niciun motiv deși băiatul putea să ghicească fiindcă McCaslin avea pe atunci treisprezece ani și își amintea că nu prea era ce să mănânci și în alte locuri, nu numai la Vicksburg:

Copil al lui tomes Turl și Tenny 1863

și același scris iar și copilul acesta trăi, ca și cum perseverența lui Tennie și fantoma apusă și îndepărtată a tăriei bătrânului Carothers ar fi învins până la urmă chiar și foamea: și însemnarea mai limpede, mai amplă, scrisă mai cu grijă decât cele pe care le văzuse băiatul până atunci, de parcă bătrânul bărbat care ar fi trebuit să fie femeie, încercând între gătit și grija de el și de orfanul de paisprezece ani, să administreze, în lipsa fratelui său, ceea ce mai rămăsese din plantație, ar fi considerat ca un semn dătător de noi speranțe faptul că acest nenumit urmaș de sclavi rămăsese de ajuns de mult timp în viață ca să capete un nume:

James Thucydus Beauchamp Fiu al lui Tomes Turl și

Tenny Beauchamp Născut 29 Decembrie 1864 și amândoi Au Vrut săi numească Theophilus dar Au Încercat Amodeus McCaslin și Callina McCaslin și amândoi au murt așa că lam Covins să nu Născut la ora Două A, m, amândoi Bine

dar nimic altceva, nimic; abia după doi ani, băiatul, acum aproape un bărbat în toată firea, avea să se întoarcă din călătoria sa nereușită în Tennessee cu o treime încă neatinsă a legatului bătrânului Carothers lăsat fiului său negru și urmașilor săi, pe care, întrucât cei trei copii în viață își dovediseră unul după altul intenția clară de a trăi, unchiilor lor vitregi albi îl măriseră la o mie de dolari de fiecare când deveniseră majori, împrejurările îngăduindu-le, și să completeze pagina în măsura în care putea să o completeze ținând seama că trecuse de mult de ziua aceea în care un om născut în 1864 (sau 1867, când văzuse și el lumina zilei) mai putea fi crezut în viață sau el însuși mai dorea și spera să fie în viață; cu scrisul lui, semănând într-un mod de ajuns de ciudat nu cu al tatălui său și nici cu al unchiului său și nici măcar cu al lui McCaslin ci cu al bunicului său, în afară de ortografie:

Dispărut probabil în noaptea în care împlinea douăzeci și unu de ani Dec. 29 1885. Semnalat de Isaac McCaslin în Jackson Tenn. și apoi dispărut. Treimea sa din legat 1000 înapoiată spre păstrare lui McCaslin Edmonds astăzi 12 Ian. 1886

dar nu acum: asta avea să se întâmple abia după doi ani, și acum din nou scrisul tatălui său, al cărui vechi comandant terminase și cu negoțul de sclavi și cu meseria de soldat; încă o dată în registru și apoi niciodată și mai ilizibil ca oricând, aproape indescifrabil din cauza reumatismului care acum aproape că-l paraliza și aproape cu totul străin de orice fel de ortografia sau punctuație, ca și cum cei patru ani cât urmăse în lupte sabia singurului om care-i vânduse vreodată un negru, ca să nu mai vorbim că-l și înșelase, îl convinseseră de zădărnicia nu numai a oricărei credințe și speranțe dar și de aceea a ortografiei:

Miss sophonsiba n fcă tt & t 1869

dar nu și de a convingerii și a voinței deoarece era scris acolo, așa cum îi spusese McCaslin, cu mâna stângă, și acolo în registru încă o dată și apoi niciodată, căci băiatul avea un an și când se născu Lucas, mai târziu cu șase ani, tatăl și unchiul lui muriseră în cursul acelorași douăsprezece luni aproape cinci ani; din nou scrisul lui cel care era acolo și văzuse, în 1886, ea avea tocmai șaptesprezece ani, cu doi ani mai mică decât el, și el era în biroul administrației când intrase McCaslin venind de afară, pe înserate, și spusese: „Vrea să se însoare cu Fonsiba” așa: și el se uitase peste umărul lui McCaslin și-l văzuse pe străin, era mai înalt decât McCaslin și avea haine mai bune decât ale lui McCaslin și decât cele pe care le purtau în mod obișnuit mulți dintre albi pe care băiatul îi cunoștea și intrase în odaie ca un alb și stătea acolo ca un alb, de parcă l-ar fi lăsat pe McCaslin să o ia înainte nu din pricină că McCaslin avea pielea albă ci pui⁷ și simplu pentru că McCaslin locuia acolo și știa drumul și vorbea ca un alb, uitându-se la el peste umărul lui McCaslin în treacăt și cercetător doar o dată și nu mai mult, fără să mai arate după aceea vreun interes, ca un alb reținut și chibzuit nu nerăbdător ci grăbit doar pentru că trebuia să ții seama de timp. „Să se-nsoare cu Fonsiba?” strigă el. „Să se-nsoare cu Fonsiba?” și după aceea nemaizicând nimic, privind doar și ascultând cum vorbeau McCaslin și negrul:

- Veți locui în Arkansas, așa mi se pare c-ai spus.
- Da. Am acolo o proprietate. O fermă.
- Proprietate? O fermă. Îți aparține?
- Da.
- Nu spui „*Sir*”, nu?
- Celor mai în vârstă ca mine, da.
- Aha. Ești din Nord.
- Da. De când eram copil.
- Atunci tatăl tău a fost sclav.
- Da. Odată.
- Atunci cum ai o fermă în Arkansas?
- Mi-a fost Acordată. A fost a tatălui meu. Din partea Statelor Unite. Pentru serviciul militar.
- Aha, făcu McCaslin. Armata yankee.

— Armata Statelor Unite, zise străinul și atunci din nou el, strigând în spatele lui McCaslin:

— Cheam-o pe mătușa Tennie! Mă duc s-o aduc! Mă... Dar McCaslin nici nu-l luă măcar în seamă; străinul nici nu-și aruncă privirea în direcția lui, amândoi vorbind iar între ei ca și cum nici n-ar fi fost acolo:

— Din moment ce-ai aranjat, după cât se pare, totul, zise McCaslin, de ce te-ai mai ostenit să mă mai și întrebi dacă asta mi-e voia?

— Nu te-ntreb, zise străinul. Țin seama de voia dumitale numai în măsura în care îți recunoști responsabilitatea față de ea ca membru de sex feminin al familiei al cărei cap ești. Nu-ți cer permisia. Te...

— Destul! zise McCaslin. Dar străinul nu se opri. Nu părea nici să-l fi ignorat și nici să nu-l fi auzit. Parc-ar fi rostit nu vreo scuză și nu chiar o justificare, ci pur și simplu o declarație pe care situația o cerea și o impunea cu necesitate să fie făcută în prezența lui McCaslin fie că McCaslin o asculta sau nu. Ca și cum și-ar fi vorbit sieși, ca să audă cuvintele acelea rostite cu glas tare. Stăteau față în față, nu foarte aproape, totuși la mai puțin de un pas distanță unul de celălalt, în picioare, vorbind fără să ridice glasul, fără să țipe, ci numai concis:

— ...te informez, îți aduc la cunoștință din vreme ca șef al familiei sale. Niciun om de onoare n-ar fi putut proceda altfel. În afară de aceasta, dumneata ai, în felul dumitale, potrivit vederilor și educației dumitale...

— Ajunge, am spus, zise McCaslin. Pe înserat să nu te mai văd pe-aici. Pleacă. Timp de o secundă străinul nu se clinti din loc, măsurându-l pe McCaslin cu privirea aceea detașată și fără căldură, ca și cum ar fi căutat în pupilele lui McCaslin imaginea minusculă a propriei sale figuri.

— Da, zise el. La urma urmei, asta-i casa dumitale. Și în felul dumitale ai... Dar nu-i nimic. Ai dreptate. Ajunge. Se întoarse spre ușă, se opri iar o clipă, și vorbi mergând: Să n-aveți nicio grijă. Mă voi purta bine cu ea. Apoi plecă.

— Dar când a putut să-l cunoască? strigă băiatul. N-am mai auzit vorbindu-se de el până acuma. Și Fonsiba, de când

s-a născut n-a plecat de acasă decât ca să se ducă la biserică...

— Eh, făcu McCaslin. Nici măcar părinții lor nu știu decât când e prea târziu, cum îi cunosc fetele de șaptesprezece ani pe bărbații cu care se căsătoresc, dacă au noroc. Și a doua zi dimineată plecaseră amândoi, și Fonsiba. McCaslin n-o mai văzu și nici el, deoarece femeia pe care o găsi în cele din urmă, cinci luni mai târziu, nu era aceea pe care o cunoscuse. Purta cu el în chimir o treime din legatul de trei mii' de dolari, în monezi de aur, ca și atunci când îl căutase cu un an mai înainte, pe Jim al lui Tennie în Tennessee. Îi lăsaseră – bărbatul – lui Tennie un fel de adresă și după trei luni sosi o scrisoare, scrisă de bărbat deși soția lui McCaslin, Alice, o învățase pe Fonsiba să citească și să scrie puțin. Scrisoarea avea însă o ștampilă care nu corespundea cu adresa lăsată de bărbat lui Tennie, și mersese cu trenul cât putu mai departe și după aceea cu diligența și apoi cu cai închiriați și apoi făcuse iar cu trenul o oarecare distanță: acum fiind un călător încercat și un copoi încercat și de data aceasta având noroc pentru că trebuia să aibă; pe când lentele interminabilele pustiile noroioasele mile din decembrie se târau una după alta și dormea noapte de noapte în hoteluri, în hanurile de la marginea drumului făcute din bârne necioplite și unde nu se găsea mai nimic altceva decât o tejghea și în colibele unor străini și în fânul șurilor singuratică, neîndrăznind nicăieri să se dezbrace din cauza ascunsei lui centuri de aur asemenea unui Mag deghizat călătorind incognito și neavând speranța să-l egaleze ci numai hotărârea și disperarea, își tot spunea: *Trebuie s-o gălesc. Trebuie. Am mai pierdut pe unul dintre ei. De data asta trebuie s-o gălesc.* O găsi. Cocoșat în ploaia domoală și înghețată, călare pe un cal luat cu chirie, istovit, plin de noroi până la piept și mai sus, zări casa – o construcție singuratică din bârne cu un coș de lut care părea să fie pe cale de a fi prefăcută de ploaie într-o grămadă neînsemnată și fără nume de moloz și ruină în acea întindere fără drum și chiar fără cărare de pământ lăsat în pârloagă și neîngrădit și de junglă sălbatică – niciun hambar, niciun

grajd și nici măcar un coteț de păsări: o cabană prelungă, ridicată de o mână nu prea pricepută, o grămadă săracă de lemne de foc tăiate la întâmplare, bună s-ajungă cam pentru o zi și nici măcar un câine costeliv care să vină de sub talpa casei să-l latre când descălecă – o fermă dar în embrion, poate o fermă bună, și cine știe într-o bună zi chiar și o plantație, dar nu acuma, nici mulți ani de aci înainte și atunci cu trudă, cu muncă grea și istovitoare și cu sacrificii; împinse ușa prăvălită într-o rână a bucătăriei și intră într-o beznă înghețată în care nu ardea nici măcar un foc pentru gătit și după o clipă zări, pitită în colțul odăii, sub o masă necioplită, fața de culoarea cafelei pe care o cunoștea de când se știa dar pe care n-o mai recunoscuse, ființa care se născuse la o sută de yarzi de încăperea în care se născuse el și în vinele căreia curgea ceva din propriul lui sânge dar care era acum pe de-a-ntregul moștenitoare a generații după generații și pentru care un alb necunoscut pe cal era un gardian în slujba albilor având câteodată și un pistol și întotdeauna o vină de bou; intră în încăperea alăturată, singura încăpere care mai exista în cabană și-l găsi pe bărbat șezând într-un balansoar, în fața căminului, citind – stând acolo pe singurul scaun din casă, înaintea aceluia foc nenorocit pentru care nu existau de ajuns de multe lemne ca să-l facă să ardă timp de douăzeci și patru de ore, îmbrăcat cu aceleași straie de predicator cu care intrase în biroul administrației acum cinci luni și având pe nas o pereche de ochelari cu ramă de aur pe care, când își înălță privirile și apoi se ridică în picioare, băiatul îi văzu că n-au nici măcar lentile – citind o carte în mijlocul acelei pustietăți, al acelei întinderi de noroi neîngrădită și fără cărare și fără un șopron sub pereții căruia să se adăpostească vitele: și peste tot, pătrunzător, degajându-se din înseși straiele omului și emanat de însăși pielea lui, mirosul acela greu de amăgire neîntemeiată și imbecilă, acea rapacitate și prostie fără de margini a *carpetbagger*³⁸-ilor care urmau armatele victorioase.

³⁸ Călător care-și duce întreg avutul într-o boccea; termen peiorativ referindu-se inițial la bancherii insolvabili care jefuiau populația dintr-o localitate și dispăreau, iar apoi la aventurierii din nordul S.U.A. care, în

— Nu vezi? strigă el. Nu vezi? Tot acest pământ, întregul Sud, e blestemat și toți cei care ne tragem de acolo, pe care Sudul i-a alăptat vreodată, albi și negri, sunt în puterea acestui blestem? Da, poporul meu a abătut blestemul asupra pământului: poate din acest motiv numai urmașii lui pot – nu să reziste, nu să lupte împotriva lui – ci numai să-l îndure și să dăinuiască până când blestemul va fi ridicat. Atunci va veni rândul poporului tău pentru că noi ni l-am pierdut pe-al nostru. Dar nu acum. Nu încă. Nu vezi?

Celălalt era acum în picioare, straietele de predicator încă în bună stare chiar dacă nu atât de arătoase, cartea închisă cu degetul la pagina unde se oprișe, ochelarii fără lentile ținuti ca o baghetă de dirijor în mâna liberă, iar proprietarul lor vorbind cu imbecilitatea măsurată și sonoră a prostiei fără de margini și a speranței neîntemeiate: „Greșești. Blestemul pe care voi albi l-ați abătut asupra acestui pământ a fost ridicat. A fost anulat și înlăturat. Trăim o nouă eră, o eră închinată, așa cum întemeietorii noștri au dorit-o, libertății, dreptății și egalității pentru toți, în care această țară va fi noul Canaan...”

— Canaan? Liberi de ce? De muncă? își aruncă mâna înainte, într-un gest cuprinzător, aproape cu violență: drept care totul păru să fie acolo între ei, intact și complet și vizibil în camera rece, umedă, neîncălzită, sărăcăcioasă, mirosind rânced și greu a negru – câmpiile pustii fără plug și sămânță cu care să le lucrezi, neîngrădite ca să nu fie călcate de vitele care nu existau nici înlăuntrul și nici în afara zidurilor unui șopron care nici el nu se afla pe acolo. „Ce fel de colț de Canaan mai e și ăsta?”

— Ai venit în locurile acestea la o vreme nepotrivită. E iarnă. Pe vremea asta niciun om nu lucrează la câmp.

— Aha! Și, firește, și nevoia ei de hrană și de haine o să aștepte cât timp o să fie lăsat pământul în paragină.

— Am o pensie, zise celălalt. Spuse asta ca și cum ar fi spus: *Mila Domnului s-a pogorât asupra mea sau Sunt*

urma Războiului de Secesiune se stabileau în Sud, pentru a obține câștiguri sub auspiciile unei administrații adesea corupte.

proprietarul unei mine de aur. Am și pensia tatălui meu. Va veni la întâi ale lunii. În ce zi suntem?

— Unsprezece, zise el. Mai sunt încă douăzeci de zile. Și până atunci.

— Am unele bucate în casă date pe credit de către negustorul din Midnight care încasează mandatul pentru mine. I-am dat procură să mânuiască banii ca...

— Înțeleg. Și dacă bucatele astea nu țin douăzeci de zile?

— Mai am un porc.

— Unde-i?

— Pe-afară, zise celălalt. Aici se obișnuiește ca în timpul iernii să lași vitele libere să-și caute hrana. Din când în când vine înapoi. Dar nu contează dacă nu vine; cred c-o să-i pot da de urmă când nevoia de...

— Da! strigă el. Pentru că nu contează: mai ai și pensia. Și omul din Midnight o va încasa și-și va lua banii pentru ce-ai și mâncat până acuma și dacă va mai rămâne vreun ban, va fi al tău. Și la vremea aceea, porcul va fi mâncat sau poate că n-ai să-l prinzi și atunci ce-ai să faci?

— Atunci primăvara va fi pe-aproape, zise celălalt. La primăvară am de gând...

— Întâi va fi ianuarie, zise el. Și după aceea februarie. Și apoi mai mult de jumătate din martie... și când se opri din nou în bucătărie, femeia nu se clintise de la locul ei, parcă nici nu respira și nici nu era vie, doar ochii ei îl pândeau; când făcu un pas spre ea tot nu se mișcă pentru că nici n-ar fi putut să se tragă mai înapoi: numai ochii de cerneală, imenși și nesfârșit de adânci în fața îngustă, slabă, prea slabă, de culoarea cafelei îi priveau fără spaimă, fără să-l recunoască, fără speranță. „Fonsiba, zise el, Fonsiba. Ai nevoie de ceva?”

— Sunt liberă, spuse ea. În Midnight se afla un han, un grajd pentru închiriat caii, o prăvălie mai mare (aici, se gândi el, era depus probabil cecul pentru pensie în vederea înlăturării reciproce a grijilor și frământărilor) și una mică, o cârciumă și o fierărie. Dar mai exista și o bancă. Președintele (în chip practic, proprietarul) ei era un om din Mississippi strămutat aici care luptase chiar sub comanda lui Forrest; și

trupul lui scăpă de povara chimirului cu banii de aur pentru prima dată de când plecase de acasă, acum opt zile, luând hârtie și creion înmulți trei dolari cu douăsprezece luni și apoi împărți cei o mie de dolari la suma obținută; în felul acesta aveau să dureze timp de aproape douăzeci și opt de ani și vreme de cel puțin douăzeci și opt de ani ea n-avea să moară de foame, bancherul făgăduind să trimită el însuși cei trei dolari printr-un om de încredere în fiecare cincisprezece ale lunii și să-i pună chiar în mâna ei, și se întoarse acasă și asta fu totul pentru că în 1874 tatăl și unchiul lui erau amândoi morți și vechile registre nu mai coborâră niciodată de pe polița de deasupra biroului, unde tatăl lui le așezase ultima dată în acea zi din anul 1869. Dar ar fi putut adăuga:

Lucas Quintus Carothers McCaslin Beauchamp. Ultimul fiu în viață și copil al lui Tomey's Terrel și al lui Tennie Beauchamp. 17 Martie 1874

numai că nu era nevoie: nu *Lucius Quintus & c & c & c*, ci *Lucas Quintus*, nu refuzând să fie numit Lucius, ci pur și simplu pentru că înlăturase cuvântul acesta din numele său; nu respingând, refuzând numele ca atare, fiindcă folosea trei sferturi din el; ci luând pur și simplu numele și schimbându-l, transformându-l, făcându-l să nu mai fie al albului ci al său, ales de el însuși, el însuși născându-se și numindu-se, trăgându-se din el însuși, tot așa cum, deși vechile registre spuneau cu totul altceva, era și bătrânul Carothers și asta fu totul: 1874 băiatul; 1888 bărbatul, renunțând, negând și liber; 1895 și soț dar nu tată, nu vădov dar fără soție, și dându-și seama de multă vreme că niciun om nu-i vreodată liber și probabil că n-ar putea suporta să fie; se căsătorii după aceea și se stabili la Jefferson, locuind în micul și noul bungalow clădit pentru speculă, pe care tatăl soției sale îl dăruiea proaspeților căsătoriți; și într-o dimineață se trezi cu Lucas în pragul odăii în care citea ziarul din Memphis și se uită la data ziarului și se gândi: *E ziua lui de naștere. Împlinește azi douăzeci și unu de ani* și Lucas spuse: „Un'e-i restul banilor acelora lăsați de bătrânul Carothers? Îi vreau. Pe toți.”

asta fu totul: și McCaslin

— Mulți oameni, mai mulți decât acei Buck și Budely aveau să tot caute băjbâind acel adevăr atât de încurcat pentru ei încât îl discutară și atât de neclar pentru ei încât îl auziră și totuși a fost un 1865; și el

— Dar n-a fost de ajuns. N-a fost de ajuns nici din partea Tatii și nici din partea unchiului Buddy să caute băjbâind chiar timp de trei generații nici chiar acele trei generații care i-au urmat Bunicului nici dacă n-ar fi existat nicăieri altcineva decât Bunicul asupra căruia El să-și arunce privirea în așa fel încât nici să n-aibă nevoie să deosebească și s-aleagă. Dar El a încercat și știu ce vrei să spui. Creându-i El însuși, El n-ar fi trebuit să sperie mai degrabă decât să fie mândru sau îndurerat dar El n-a sperat. El a așteptat doar fiindcă El i-a creat: nu doar fiindcă El i-a făcut să fie vii și să se miște ci fiindcă se necăjise atât de mult cu ei: se necăjise atât de mult cu ei fiindcă văzuse că luați individual erau capabili de orice, de orice înălțări sau prăbușiri amintite într-o încețoșată neînțelegere în afara cerului unde fusese creat și infernul și așa că El trebuia sau să-i admită sau să admită existența unui egal al Său undeva și în felul acesta să nu mai fie Dumnezeu și prin urmare a trebuit să-și asume răspunderea pentru ce făcuse El însuși ca să poată trăi cu Sine în supremul și singuratecul Său cer. Și El a știut probabil că e în zadar dar îi crease și îi știa în stare de orice, fiindcă El îi făurise din Absolutul original care cuprindea totul și-i observase de atunci în exaltarea și ticăloșia lor individuală și ei neștiind de ce nici cum nici măcar când: până ce, în cele din urmă, El își dădu seama că erau cu toții Bunicul, cu toții, și că și dintre ei aleșii și deosebiții cei mai buni chiar cei mai buni pe care-i putea afla (nu spera, fii atent: nu spera) erau Bucks și Buddies și nici nu erau prea mulți dintre ei și în a treia generație nici nu mai erau Bucks și Buddies ci... și McCaslin

— Aha, și el

— Da. Dacă putea să-l vadă pe Tata și pe unchiul Buddy în Bunicul, trebuie să mă fi văzut și pe mine – un Isaac adus în viață mai târziu decât acel al lui Abraham, și neadmițând sacrificiul; fără tată și prin urmare refuzând nevătămat

altarul deoarece de data aceasta, poate, Mâna exasperată n-a mai putut oferi copilului – și McCaslin

— Scăparea, și el

— Da. Scăparea... Până într-o zi El zise ce i-ai spus și tu soțului Fonsibei în după-amiaza aceea în această cameră: *Ajunge. De ajuns:* nu exasperat și nici furios sau măcar îngrețșat de moarte așa cum erai tu în ziua aceea: numai *De ajuns* și se uită în jur pentru o ultimă dată, pentru încă o dată de când îi crease, la acest pământ, la acest Sud pentru care El făcuse atâtea dăruindu-i păduri cu vânat și râuri cu pești și pământuri bogate, bune de însămânțat și primăveri pline de sevă ca sămânța să-ncolțească și veri prelungi ca recolta să se pârguiască și toamne senine ca să culegi și ierni blânde și scurte pentru binele oamenilor și vitelor și nu zări nicăieri nicio speranță și se uită dincolo de aceste locuri acolo unde ar fi trebuit să existe speranță, într-acolo unde spre nord-est și spre apus se întindea la nesfârșit acel întreg continent dătător de speranțe consfințit ca un refugiu și un sanctuar al libertății și al eliberării de ceea ce numeau tu apusul derizoriu al lumii vechi și văzu pe bogații urmași ai negustorilor de sclavi, femele de ambele sexe, pentru care negrul la care strigau era o altă făptură, o curiozitate ca papagalii brazilieni aduși în cușcă de călători, adoptând rezoluții despre grozăvii și atrocități în săli calde și ferite de curenți de aer și canonada tunătoare a politicienilor în goană după voturi și bălciurile vrăjitoarești ale panglicarilor care umblau cu talgerul, pentru care atrocitatea și nedreptatea erau abstracțiuni de același fel ca și Prețurile sau Argintul sau Nemurirea și care se foloseau de înseși cătușele servituții și de sărăcăcioasele zdrențe ale însemnelor ei așa cum făceau pentru ceilalți bere și flamuri și focuri de artificii și scamatorii și fierăstraie muzicale; și mașinile care mergeau cu iuțeală și fabricau cu câștig nepătatele lucruri care înlocuiau cătușele și veșmintele de postav care se uzau și țeseau bumbacul și făceau mașinile de egrenat care-l egrenau și trenurile și vapoarele care-l transportau, și oamenii care făceau mașinile să meargă pentru a avea câștig și care stabileau și adunau impozitele cu care era impus și

taxele pentru transport și comisionul pentru vânzarea lui: și El ar fi putut să-i renege căci erau creația Lui, acum și în vecii vecilor, până la ultima generație până ce nu numai această lume veche din care îi scăpase dar și aceasta nouă pe care El le-o arătase și-i călăuzise spre ea ca spre un sanctuar și refugiu ar fi devenit aceeași nevrednică și părăsită stâncă răcindu-se în ultimul apus însângerat dacă nu s-ar fi iscat din toată această hărmălaie deșartă și această inutilă mânie, o tăcere, printre toți cei care se căzneau și lărmuiau doar unul de ajuns de naiv ca să creadă că grozăvia și atrocitatea sunt pur și simplu grozăvie și atrocitate și e destul de rău să acționezi bizuindu-te pe asta, neînvățat și fără a avea cuvinte ca să o spună sau poate că era doar ocupat și nu avea vreme să o facă, unul din toți care nu-L sâcâi cu lingușeli și cu implorări când rugându-se când amenințându-L și nici nu se osteni să-L înștiințeze din vreme ce avea de gând astfel încât cineva mai puțin însemnat ca El ar fi putut nici să nu știe când a luat străvechea și prelunga muschetă de pe coarnele de cerb de deasupra ușii, drept care El zise *Și eu mă numesc Brown și celălalt Și eu mă numesc la fel* și El *Atunci și tu și eu nu ne putem numi la fel deoarece eu sunt împotriva* și celălalt *Și eu sunt împotriva* și El victorios *Atunci unde te duci cu pușca aceea?* și celălalt îi spuse o propoziție dintr-un singur cuvânt și El: uimit: Care nu cunoștea nici speranță nici mândrie nici durere *Dar Societatea ta, Comitetul tău, Conducătorii tăi, Unde sunt Minutele tale, Moțiunile tale, Dezbaterile tale Parlamentare?* și celălalt *Nu-s împotriva lor. Sunt bune cred pentru cei care au timp. Sunt împotriva celor slabi pentru că e vorba de negri ținuți în sclavie de către cei puternici numai pentru că sunt albi.* Așa că El se întoarse încă o dată spre țara aceasta pe care voia totuși să o salveze pentru că făcuse atât de multa pentru ea... și McCaslin

— Cum? și el,

...pentru acești oameni față de care era obligat deoarece erau creația Lui... și McCaslin

— S-a întors spre noi? Cu fața spre noi? și el

...ale căror femei și fiice cel puțin le făceau ciorbă și piftie

când erau bolnavi și duceau tăvile prin noroi și zăpada în colibele acelea împruțite și stăteau în colibele acelea împruțite și țineau focurile aprinse de când se ivea boala și până trecea dar asta nu era de ajuns: și când erau tare bolnavi îi duceau chiar în casa cea mare poate chiar și în camera de primire și îi îngrijeau acolo ceea ce albul ar fi făcut și pentru oricare din vitele lui bolnave dar ceea ce n-ar fi făcut omul care închiria vite de la grajdul de închiriat și aceasta încă nu era de ajuns: așa că El spuse și nu în durere El care-i crease așa că nu putea cunoaște durerea cum nu cunoștea nici mândria și nici speranța: *După cât se pare ei nu pot învăța nimic decât prin suferință, nu-și pot aminti nimic decât ce e însemnat cu sânge* – și McCaslin

— Plecând într-o după-amiază călare să viziteze niște verișoare îndepărtate de-ale mamei sale, rămase fete bătrâne, sau poate doar niște cunoștințe de-ale ei, Ashby nimerește din întâmplare într-o încăierare între avanposturi, descalecă și conduce, în mantaua lui cu căptușală purpurie, o mână de oameni pe care nu-i mai văzuse până atunci la atac împotriva unei poziții fortificată ocupată de pușcași-vânători. Ordinul de bătaie al lui Lee folosit probabil pentru a împacheta niște țigări de foi și aruncat, fără îndoială, după ce a fost fumată ultima țigară, găsit de un ofițer yankeu din serviciul de spionaj pe podeaua unui bar din spatele liniilor yankee, după ce Lee își și împărțise forțele în fața orașului Sharpsburg. Jackson³⁹ pe șoseaua Plank, după ce învăluise flancul pe care Hooker⁴⁰ îl crezuse cu neputință de întors și, așteptând doar să treacă noaptea pentru a continua hărțuiala brutală și neconținută care avea să zvârle acea întreagă linie înapoi în cărucia lui Hooker, în timp ce ședea pe o verandă în Chancellorsville bând grog și telegrafiind lui Lincoln că-l bătuse pe Lee, e împușcat el dintr-o grămadă întreagă de ofițeri inferiori și în plină noapte de una dintre propriile lui patrulare, lăsându-l pe omul care-i urma în grad,

³⁹ Thomas Jonathan Jackson, supranumit Stonewall Jackson (1824–1863), general al armatei Sudului în timpul Războiului de Secesiune.

⁴⁰ Joseph Hooker (1814–1879), general al armatei Nordului.

pe Stuart⁴¹, omul acela viteaz născut parcă pe cal și cu sabia în mână și care știa de mult tot ce se putea ști despre război în afară de stupiditatea lui chinuitoare și brutală: și același Stuart pornind să ia cu asalt cotețele din Pennsylvania când Lee ar fi lovit dintre toate Meade, acolo unde Hancock se afla la Cemetery Ridge; și Longstreet făcu la fel la Gettysburg și același Longstreet împușcat în șa de către propriii lui soldați pe întuneric, din greșeală, așa cum fusese împușcat și Jackson. Cu fața spre noi? Cu fața spre noi? și el

— Cum i-ar fi făcut altfel să se lupte? Cine altcineva dacă nu Jacksonii și Stuartii și Ashbyii și Morganii și Forrestii? — fermierii din centru și din vestul de mijloc, stăpânind die un acru de pământ și nu zeci sau chiar sute de acri, lucrându-l ei înșiși și nu pentru a obține o singură recoltă de bumbac sau de tutun sau de trestie de zahăr, neavând sclavi și neavând nevoie și nedorind să-i aibă și uitându-se oricum spre coasta Pacificului, trăind pe acele locuri de nu mai mult de două generații și stabiliți acolo unde se aflau datorită doar nefericitei întâmplări că le murise un bou său li se rupsesse osie la căruță. Și meseriașii din New England care nici n-aveau pământ și măsurau toate lucrurile după greutatea apei și costul menținerii mașinilor în funcție și subțierea pătură de negustori și armatori uitându-se încă înapoi peste Atlantic și legați de continent numai prin contoarele lor. Și acei care ar fi trebuit să fie iscușiți ca să vadă: măsluitorii veroși din mitica sălbăticie a domeniilor de prin orașe; și să aibă agerimea necesară pentru a chibzui: bancherii posesori de ipotecă asupra pământului pe care primii abia așteptau să-l lase în părăsire și asupra drumurilor de fier și a vapoarelor care să-i ducă și mai departe spre apus, și asupra fabricilor și mașinilor și asupra locuințelor cu chirie în care trăiau cei care le făceau să meargă; și răgazul și priceperea de a înțelege și de a se teme la timp și chiar de a anticipa: fetele bătrâne crescute la Boston (chiar dacă nu născute în Boston) coborâtoare dintr-o lungă seminție de mătuși și ele fete bătrâne și crescute la fel și de unchi ale căror mâini nu

⁴¹ *James Ewell Brown Stuart* (1833–1864), general al armatei Sudului.

aveau nicio bățatură în afară doar de aceea făcută de tocul cu care scriau sentințele, pentru care sălbăticia începea la capătul mării și care se uitau, dacă se uitau la ceva în afară de Beacon Hill, numai spre cer – ca să nu mai vorbesc des-? pre turma zgomotoasă a celor care se țineau după taberele de pionieri: pălăvrăgeala politicianilor, cântările mieroase ale unșilor de către ei înșiși oameni ai Domnului... și McCaslin

— Stai, stai. Așteaptă o clipă; și el

— Lasă-mă să vorbesc. Încerc să explic capului familiei mele un lucru pe care trebuie să-l explic și pe care nu-l înțeleg prea bine nici eu, nu pentru a-l justifica ci pentru a-l explica dacă pot face asta. Aș putea spune că nu știu de ce trebuie să o fac dar știu prea bine că trebuie să o fac, căci trebuie să trăiesc cu mine însumi toată viața și tot ce doresc este tihna de a face acest lucru atât timp cât trăiesc. Dar tu ești capul familiei. Mai mult decât atât. Știam de multă vreme că n-aveam să simt niciodată lipsa tatălui meu, chiar dacă tu îți dai seama acum că ai dus lipsa unui fiu... trăgătorii de cambii, cămătarii și profesorii și cei care se ungeau ei înșiși ca învățători și conducători și toată hoarda aceea de semianalfabeți cu o cămașă albă dar fără o alta de schimb, cu un ochi la ce făceau ei și cu un ochi pândindu-se unul pe celălalt. Cine altcineva ar fi putut să-i împingă să lupte, i-ar fi putut lovi atât de înfricoșat, ca să se teamă și să se înspăimânte încât să-i facă să se strângă umăr la umăr și să-l înfrunte într-un fel și chiar să se oprească un timp din pălăvrăgeală și chiar după doi ani de la întâmplare să le fi băgat o asemenea spaimă în suflet încât unul dintre ei să fi propus cu seriozitate să-și strămute chiar capitala într-o altă țară numai să nu fie distrusă și jefuită de un neam a cărui întreaga populație albă ar fi încăput în oricare din orașele lor mai mari: în afară de Jackson în luptele din Valley și trei armate căutând fiecare să-l prindă și niciuna dintre ele neștiind dacă se retrăgeau sau intrau în luptă, și Stuart călărind cu întregul său stat-major de jur împrejurul celei mai mari forțe armate pe care a văzut-o vreodată continentul acesta ca să-și dea seama cam cum arăta de la spate și

Morgan⁴² în fruntea unei șarje de cavalerie năpustindu-se asupra unui vas de război eșuat pe țărm. Cine altcineva ai fi putut declara război împotriva unei puteri având un teritoriu de zece ori mai mare și de o sută de ori mai mulți soldați și de o mie de ori mai multe resurse, decât niște oameni care puteau crede că tot ce ai nevoie ca să duci un război și să-l câștigi nu e nici priceperea nici dibăcia nici știința politicii, nici diplomația nici banii nici măcar cinstea și aritmetica elementară, ci dragostea de țară și curajul...

— Și strămoși nepătați și viteji și priceperea de a călări zise McCaslin. Să nu uiți asta. Se înserase, amurgul liniștit de octombrie era înecat în vălurile de negură care veneau dinspre păduri. Bumbacul fusese cules și egrenat de mult, și cât era ziua de mare căruțele încărcate cu porumbul cules se învârtteau între ogoare și pătule, asemeni unei procesiuni care ar străbate pământurile veșnice. „Da, poate că asta a și vrut. Și cel puțin asta e tot ce-a căpătat El.” De data aceasta nu mai era vorba de procesiunea îngălbenitelor și pieritoarelor și nevătămătoarelor file din registre. Lucrul era trecut într-o cronică înscrisă într-o carte cu mult mai necruțătoare și McCaslin, la paisprezece ani și la cincisprezece și la șaisprezece, îl văzuse cu ochii lui și băiatul îl moștenise așa cum nepoții lui Noe moșteniseră Potopul deși nu fuseseră acolo ca să vadă revărsarea apelor: acea vreme întunecată coruptă și sângheroasă în care trei neamuri deosebite încercaseră să se împace nu numai între ele dar și cu pământul cel nou pe careul făuriseră și-l moșteniseră și pe care trebuiau să trăiască pentru motivul că acei ce-l pierduseră nu puteau să-l părăsească la fel cum nu puteau s-o facă nici cei ce-l câștigaseră: – acei asupra cărora libertatea și egalitatea se abătuseră peste noapte fără avertisment sau deprindere sau vreo pregătire cum să le folosească sau să le suporte doar și care le foloseau greșit, nu așa cum ar fi făcut-o niște copii, nu fiindcă fuseseră ținuți atâta vreme în sclavie și apoi fuseseră eliberați prea brusc, ci le foloseau greșit așa cum întotdeauna oamenii își folosesc

⁴² *John Hunt Morgan* (1825–1864), general al armatei Sudului.

greșit libertatea, astfel încât el se gândi *După cât se pare există o înțelepciune ascunsă chiar și în aceasta învățată prin suferință necesară omului pentru a deosebi între libertate și abuz*; acei care luptaseră timp de patru ani și pierduseră pentru a păstra o orânduire în care această eliberare era o anomalie și un paradox, nu fiindcă se opuneau libertății ca libertate ci pentru vechile temeuri pentru care omul (nu generalii și politicienii ci omul) a luptat întotdeauna și a murit în războaie: pentru a păstra un status quo sau pentru a pune bazele unui viitor mai bun pentru copiii lui; și în cele din urmă, ca și cum n-ar fi existat de ajuns de multe motive pentru amărăciune și ură și teamă, aceea a treia rasă și mai străină de neamul cu care semăna la pigment și în vinele căruia curgea chiar același sânge, decât de neamul cu care nu erau asemeni – acea rasă de trei neamuri într-unul și străine chiar între ele în afară de o unică dorință de pradă și jaf, alcătuită din fii de locotenenți de intenvență între două vârste și de cantinieri și de furnizori de pături militare și de bocanci și de catări de transport, care urmau bătălii în care nu luptaseră și se bucurau de victorii la care nu dăduseră nicio mână de ajutor pentru a fi câștigate, sprijiniți și protejați chiar când nu erau răniți și nu-și lăsau oasele în luptă și care în a doua generație aveau să fie angajați într-o competiție economică aprigă a micilor ferme lăsate în paragină cu negrii pe care s-ar fi zis că-i eliberaseră și cu urmașii albi ai unor părinți care nu fuseseră stăpâni de sclavi și pe care s-ar fi zis că-i dezmoșteniseră, și în a treia generație aveau să fie iar în micile pierdutele reședințe de comitat ca frizeri și mecanici de garaj și ajutoari de șerif și lucrători la morile și atelierele de egrenat și pompieri la uzinele electrice conducând întâi în straie civile și apoi în adevăratele și ceremonioasele costume din cearșafuri cu glugă, cu lozinci și simboluri creștine în flăcări, gloate de oameni porniți să-i linșeze pe cei pe care strămoșii lor veniseră să-i salveze; și din toată acea hoardă fără nume de speculanți ai mizeriei umane, mănuitori de bani, politicieni și neguțători de pământuri care adulmecă nenorocirile și se apără singuri cum se apără lăcustele și n-au nevoie de nicio

binecuvântare și nu asudă pe coarneau plugului sau pe coada securii și care se-mbuibă și dispar și nu lasă în urmă niciun os, de parcă n-ar fi urmașii cuiva, nu s-ar fi născut dintr-un trup muritor, nu dintr-o împlinire a dorinței sau a pasiunii: și Evreul care venea și el fără nicio apărare, întrucât după două mii de ani se dezobișnuise de a fi sau de a avea nevoie să fie apărat, și solitar, fără a cunoaște măcar solidaritatea lăcustelor, și în toate acestea cu un soi de curaj deoarece venise gândindu-se nu pur și simplu la jaf ci la strănepoții lui, căutând totuși un loc unde aceștia să se poată stabili pentru a viețui chiar dacă pentru totdeauna străini: și nebinecuvântat: un paria trăind în această lume apuseană care chiar și după douăzeci de veacuri se mai răzbuna pe el pentru basmul cu care o cucerise. McCaslin văzuse toate acestea cu ochii lui și omul chiar la aproape optzeci de ani n-avea să fie în stare să deosebească niciodată în mod sigur între ceea ce văzuse și ceea ce i se spusese; un pământ întunecat, prădat și pustiu unde femeile se ghemuiau cu copiii îndărătul unor uși închise și bărbați înarmați cu măști și înfășurați în cearșafuri călăreau pe drumurile tăcute și trupurile albilor și negrilor, victime nu atât de mult ale urii cât ale disperării și deznădejdiei, legănându-se de crengile pustii: și oameni împușcați și omorâți în cabinele de votare cu tocul încă ud de cerneală într-o mână și buletinul de vot încă neatins în cealaltă: și un șef de poliție la Jefferson care semna hârtiile oficiale cu o cruce stângace un fost sclav numit Sickymo, nu pentru că fostul lui stăpân era doctor sau farmacist ci pentru că, încă pe vremea când era sclav fura alcoolul de cereale al stăpânului său și-l boteza cu apă și-l vindea în sticle de o jumătate într-o scorbură de sub rădăcinile unui imens sicomor din spatele *drugstore*-ului, care ajunsese în această înaltă slujbă fiindcă sora lui pe jumătate albă era țiuioarea prefectului de poliție federal; și de data aceasta McCaslin nici nu spuse măcar Uite ci pur și simplu ridică mâna, fără să arate undeva anume, nici măcar spre polița cu registre ci către birou, către colțul în care stătea dincolo de bucata de podea roasă vreme de două decade de bocanci grei care se opriseră acolo în timp ce albul

de la birou aduna și înmulțea și scădea. Și din nou nu avu nevoie să se uite deoarece văzuse asta cu ochii lui și după douăzeci și trei de ani de la Capitulare și douăzeci și patru de la Proclamație tot o mai vedea: registrele, acuma noi și umplute repede, înșirându-se unul după celălalt repede și cuprinzând mai multe nume decât ar fi visat vreodată bătrânul Carothers sau chiar tatăl său și unchiul Buddy; nume noi și fețe noi care să meargă cu ele, printre care vechile nume și fețe pe care tatăl și unchiul său le-ar mai fi putut recunoaște pieriseră, dispăruseră – Terrel al lui Tomey mort și chiar tragicul și nelalocul lui Percival Brownlee, care nu știa nici să țină registre și nici să lucreze la câmp, își găsise în cele din urmă un refugiu potrivit, și reapăru în 1862 pe vremea când tatăl băiatului lipsea și după cât se pare locui la plantație cel puțin o lună înainte ca unchiul lui să afle acest lucru, prezidând adunări religioase improvizate ale negrilor, predicând și dirijând corul cu vocea lui puternică și dulce de adevărat sopran și dispăru iar pe jos și în mare grabă, nu după ei înaintea unei cete de agenți federali călări și reapăru pentru a treia și ultima dată însoțind un casier militar în deplasare, trecând amândoi prin Jefferson într-o trăsură exact în clipa în care tatăl băiatului (asta era în 1866) se întâmpla să treacă prin Piață, trăsura cu ocupanții ei traversând în viteză acel loc liniștit și bucolic și dând, chiar în acea clipă pieritoare și altora nu numai tatălui băiatului, impresia unei fugi sau a unei petreceri necinstite cum ar fi excursia unui bărbat cu camerista soției sale în timp ce soția e plecată, și Brownlee înălță capul și-l zări pe fostul lui costăpân și-i aruncă o privire de femeie sfidătoare și apoi lăsă capul în jos, sări din trăsură și dispăru, de data aceasta pentru totdeauna, și numai printr-o întâmplare McCaslin auzi din nou de el, după douăzeci de ani, că bătrân și foarte gras e bogatul proprietar al unui bordel select din New Orleans; și Jim al lui Tennie plecat, nimeni nu știa unde și Fonsiba în Arkansas cu cei trei dolari ai ei pe lună și cu soțul-cărturar cu ochelarii lui fără lentile și cu redingota lui și cu planurile lui pentru primăvară; și numai Lucas rămăsese, pruncul, ultimul vlăstar în afară de

băiat, din sângele fatal și damnat al bătrânului Carothers care în linie bărbătească părea să distrugă tot ce avea legătură cu el și chiar băiatul îl renega și spera să scape de el; Lucas, băiatul de paisprezece ani al cărui nume nu avea să apară încă șase ani de aci înainte în acele grăbite pagini prinse în legături noi și neprăfuite deoarece McCaslin le lua zilnic de la locul lor pentru a scrie continuarea acelei cronici întru încheierea căreia nu fuseseră de ajuns două sute de ani și n-aveau să ajungă încă alți o sută ca să o lichideze; acea cronică care era o întreagă țară în miniatură, care multiplicată și apoi adunată era întregul Sud, douăzeci și trei de ani după capitulare și douăzeci și patru de la emancipare – acea înceată scurgere de melasă și mălai și carne, de ghetete și pălării de paie și salopete, de funii pentru plug și juguri și scoabe și piroane care se întorceau în fiecare an sub formă de bumbac – cele două fire la fel de fragile ca și adevărul și la fel de nevăzute ca și linia ecuatorului totuși puternice ca un odgon și legând pe viață pe cei care făceau bumbacul de pământul pe care cădea sudoarea muncii lor; și el

— Da. Legându-i numai pentru o vreme, numai pentru puțină vreme. Pentru și dincolo de această viață, și poate pentru și dincolo de viața fiilor acestei vieți și poate chiar pentru și dincolo de aceea a fiilor acestor fii. Dar nu pentru totdeauna, pentru că ei vor dăinui. Ei ne vor supraviețui pentru că ei sunt – și nu se opri, abia de ezită, probabil că numai el își dădu seama, ca și cum nu i-ar fi putut vorbi nici lui McCaslin, măcar pentru a-și explica renegarea, ceea ce și pentru el, chiar în momentul eliberării (și probabil că aceasta era realitatea și adevărul nevoii sale de a se elibera) era o erezie: așa că eliberându-se chiar lua cu sine din acest rău și păcătos bătrân care putea să ordone, deoarece fata era proprietatea lui, unei făpturi umane, deoarece ea era de ajuns de bătrână și femeie, să vină în casa lui de văduv și să aibă un copil de la ea și apoi să o alunge fiindcă era dintr-o rasă inferioară, și apoi să-i lase prin testament pruncului o mie de dolari fiindcă atunci avea să fie mort și nu va avea cum să plătească, chiar mai mult decât se temea că o să ia. „Da. El nu voia. Dar trebuia s-o facă. Fiindcă ei vor dăinui.

Sunt mai buni ca noi. Mai puternici ca noi. Viciile lor sunt maimuțarite după cele ale albilor sau sunt ceea ce i-au învățat albii și sclavia: lipsă de prevedere și lipsă de cumpătare și sustragere de la lucru – nu lene: sustragere de la lucru; de la ce i-au pus albii să facă, nu pentru îndestularea sau măcar pentru bunăstarea lor ci pentru a lui” – și McCaslin

— Bun. Zi-i înainte: Promiscuitate. Violență. Instabilitate și lipsă de control. Nepriceperea de a deosebi între ce-i al meu și ce-i al tău... și el

— Cum să deosebești, când al meu nici n-a existat măcar pentru ei vreme de două sute de ani? și McCaslin

— În regulă. Zi-i înainte. Și virtuțile lor... și el

— Da. Ale lor. Puterea de a îndura... și McCaslin

— Pe care o au și catării... și el

— Și mila și îngăduința și îndurarea și fidelitatea și dragostea pentru copii... și McCaslin

— Pe care o au și câinii; și el

— Fie că sunt ai lor fie că nu fie că sunt negri sau nu. Și mai mult: ce au căpătat nu numai de la albi ci chiar în ciuda albilor fiindcă aveau aceste lucruri încă de la bătrânii lor părinți liberi de mai multă vreme liberi decât noi pentru că noi n-am fost niciodată liberi... și zări și în ochii lui McCaslin, trebui doar să se uite în ochii lui McCaslin și era acolo, amurgul acela de vară de acum șapte ani, se întorseseră cam de o săptămână din tabără când descoperi că Sam Fathers îi povestise lui McCaslin: un urs bătrân, sălbatic și nemilos nu doar pentru a rămâne în viață ci nemilos din pricina sălbaticei mândrii a libertății și a nesupunerii sale, ținând atât de mult la și îndeajuns de mândru de libertatea și nesupunerea sa încât văzând-o amenințată să nu se teamă și nici să nu se alarmeze ci să pară că și-o riscă intenționat pentru a o gusta mai bine și pentru a-și menține bătrânul și puternicul lui trup și mădularele mlădioase și gata să o apere și să o păstreze; un bătrân, fiul unui sclav negru și al unui rege indian, urmaș pe de o parte al unei vechi cronici a unui popor care a învățat ce e umilința prin suferință și care a învățat ce e mândria prin

tenacitatea cu care a supraviețuit suferinței și pe de alta parte al cronicii unui popor și de mai multă vreme pe acele locuri decât primul, și care trăia acum în solitara tovărășie a unui om de sânge străin a unui negru bătrân și fără copii și a sălbaticului și neînvinsului duh al unui urs bătrân; un băiat care voia să învețe ce e umilința și mândria pentru a se pricepe și a fi de folos în pădure dar căruia i se întâmplă să devină atât de repede priceput încât se temu că n-avea să fie niciodată folositor, pentru că nu învățase ce e umilința și mândria deși încercase, până ce într-o bună zi un bătrân care n-ar fi putut defini niciuna dintre ele, îl călăuzi ca și cum l-ar fi ținut de mână acolo unde un urs bătrân și o corcitură de câțel îi arătară că, având una dintre ele, le avea pe amândouă; și un câțel, fără nume și corcitură și cu mulți tați, ceva mai mare deși nu mai greu de șase funzi, care nu putea fi primejdios pentru că n-ai fi găsit nicăieri unul mai mic ca el, nu sălbatic pentru că s-ar fi zis că face tăărăboi, nu umil fiindcă era oricum prea aproape de pământ ca să mai îngenunchie, și nu mândru fiindcă nimeni n-ar fi fost niciodată atât de aproape ca să-și dea seama a cui e umbra aceasta, și care nici nu știa că n-avea să se înalțe la ceruri întrucât se hotărâse de mult că nu avea un suflet nemuritor, așa că nu-i rămânea decât să fie curajos, chiar dacă și asta n-ar fi fost în ochii lor decât tăărăboi. „Și n-ai tras, zise McCaslin. Cât de aproape erai?”

— Nu știu, Spuse el. Am zărit un păduche de lemn pe partea dinăuntru a labei drepte dinapoi. L-am zărit. Dar n-aveam pușca atunci.

— Dar când ai avut pușca n-ai tras, zise McCaslin. De ce? McCaslin nu așteptă însă răspunsul și se-ndreptă, călcând pe blana ursului pe care-l omorâse acum doi ani și pe aceea mai mare a ursului pe care-l omorâse înainte ca băiatul să se fi născut, către biblioteca de sub capul primului său cerb și se întoarce cu o carte, se așeză și o deschise. Ascultă, zise el. Citi cele cinci strofe cu glas tare și închise cartea ținând degetul între file și se uită la băiat. Bine, zise el. Ascultă și citi iar, de data aceasta însă numai 6 strofă și închise cartea și o puse pe masă. „Nu va păli, nicicând, deși nu-ți va fi dată fericirea”,

zise McCaslin: „Mereu o vei iubi, iar ea va fi frumoasă”.⁴³

— Vorbește despre o fată, zise el.

— Trebuia să vorbească despre ceva, zise McCaslin. Și apoi zise: Vorbea despre adevăr. Adevărul e unul. Nu se schimbă. El e valabil pentru tot ce privește inima – onoare și mândrie și milă și dreptate și curaj și dragoste. Acum înțelegi? Nu știa. Într-un fel i se păruse mai simplu decât așa, mai simplu decât un om care vorbește într-o carte despre un tânăr și despre o fată de soarta căroră n-avea să se îngrijoreze niciodată, fiindcă niciodată nu avea să se poată apropia mai mult și niciodată nu avea să se îndepărteze mai mult. Auzise vorbindu-se despre un urs bătrân și până la urmă se făcuse de ajuns de mare ca să-l vâneze și-l vână vreme de patru ani și în cele din urmă dădu peste el având pușca în mână și nu trase. Din cauză că un câțel... Dar el ar fi putut trage cu mult înainte ca potaia să fi făcut cei douăzeci de yarzi ce-l despărțeau de locul unde stătea ursul și Sam ar fi putut trage oricând în timpul aceluia interminabil minut cât moș Ben se ridicase pe etichetele dinapoi deasupra lor. Tăcu. McCaslin îl privi, vorbind încă, glasul, cuvintele la fel de calme ca și amurgul: Curajul și onoarea și mândria și mila și dragostea de dreptate și de libertate. Toate țin de inimă și lucrurile la care inima ține se transformă în adevăr, atât cât știm noi ce e adevărul. Acuma înțelegi?

și el îi putea auzi, întocmai în acest amurg ca și în acela de acum șapte ani, nu mai zgomotoși fiindcă nu aveau nevoie să fie fiindcă aveau să dăinuie: și trebui să privească doar în

⁴³ Referire la poemul lui Keats *Ode to a Grecian Urn* (*Odă la o urnă grecească*), în care poetul cântă frumusețea lumii spirituale:

„Bold, Lover, never, cans't thou kiss,
Though winning near the goal – yet do not grieve;
She cannot fade, though thou hast not thy bliss,
Forever wilt thou love, and she be fair!”

„Tinere-ndrăzneț, ce-atât de-aproape ești de țintă,
nu te-ntrista, când sărutarea vrea să te dezmință.
Deși dobânda n-o culegi, iubita nu va-mbătrâni.

In veci tu vei iubi, de-a pururea frumoasă ea va fi.”

Traducere de Lucian Blaga (*Din lirica universală* E.S.P.L.A., 1957, p. 135).

ochii lui McCaslin dincolo de zâmbetul subțire și amar, buza ușor ridicată căreia ar fi trebuit să-i spui zâmbet; neamul lui, aproape tatăl lui, care se născuse prea târziu pentru vremea de altădată și prea devreme pentru cea nouă, unul aproape de celălalt și străini acum unul de celălalt în fața moștenirii lor pustiite, întunecata și pustiita lor pa trie încă doborâtă și gemând din cauza operației făcută fără eter:

— Atunci să-l stăpânească... Așadar acest pământ este, fără putință de îndoială, blestemat de la sine și prin sine, și el

— Blestemat: și iar ridică mâna McCaslin, fără să vorbească și fără să arate măcar spre registre: în așa fel încât, precum o lanternă magică stereoscopică adună într-o cuprindere instantanee miriadele de detalii ale unei imagini, și gestul abia schițat și rapid aduse în încăperea strâmtă și în neorânduială și în penumbra amurgului nu numai registrele ci și întreaga plantație în încurcata și complicata ei totalitate – pământul, ogoarele și ce însemnau ele în bumbac egrenat și vândut, bărbații și femeile pe care îi hrăneau și îi îmbrăcau și le dădeau chiar și ceva bani de Crăciun în schimbul trudei semănatului și cultivatului și culesului și egrenatului, uneltele și catârii și mașinile cu care cultivau bumbacul și costul lor și întreținerea și înlocuirea lor – acest întreg edificiu complicat și complex, bazat pe nedreptate și înălțat cu o rapacitate necruțătoare și uneori chiar de-a dreptul cu sălbăticie vădită nu numai față de oameni ci chiar și față de animalele de care era nevoie, totuși folositoare și eficientă și mai mult decât atât: nu numai întreagă, ci mai mare. mai întinsă; păstrată totuși neștirbită de către McCaslin, pe atunci un copil ceva mai mare, în timpul și după prăbușirea și haosul de acum douăzeci de ani căroră abia un om din zece le-a putut supraviețui, și mai mare și mai întinsă, și având să fie și de aici înainte așa, aducătoare de beneficii și de roade și neștirbită și continuând să se întindă atâta vreme cât McCaslin și urmașii lui McCaslin aveau să trăiască, chiar dacă numele lor de familie n-aveau să mai fie atunci Edmonds; și el

— Să stăpânească de asemenea. Fiindcă asta e: nu

pământul, noi. Nu numai sângele ci și numele, nu numai culoarea lui ci și titlul: Edmonds, alb, dar din ramura femeiască, nu putea avea alt nume decât acela al tatălui său; Beauchamp, din ramura mai veche și bărbătească, dar, negru, putea să aibă orice nume ar fi vrut fără ca nimănui să-i pese, în afară de numele tatălui său care nu avea nume... și McCaslin

— Și pentru că știu și eu ce știi și tu o să spun acum, lasă-mă să spun încă o dată: Și un altul, și în a treia generație și bărbat, și cel mai în vârstă și direct și singur și alb și McCaslin chiar, tatăl fiului fiului... și el

— Sunt liber: și de data aceasta McCaslin nici nu schiță măcar vreun gest, care să sugereze filele îngălbenite, care să presupună vreun întreg stereoscopic, ci firul subțire și de fier, trainic ca adevărul și de nepătruns ca răul și mai durabil decât însăși viața și trednd dincolo și de cronică și de moștenire ca să-l înlănțuie cu dorințele și patimile, speranțele și visurile și durerile unor schelete ale căror nume chiar când erau cu carnea pe ele și în viață nici chiar bunicul bătrânului Carothers nu le auzise vreodată; și el

— Și de aceasta; și McCaslin

— Ales, presupun (o voi admite) din toată generația ta de către El, așa cum spuneai că Buck și Buddy au fost din a lor. Și l-au trebuit un urs și un bătrân și patru ani numai pentru tine. Și ție ți-au trebuit. paisprezece ani ca să ajungi aici și cam tot atât, poate ceva mai mult, lui moș Ben, și mai mult de șaptezeci lui Sam Fathers. Și tu ești numai unul. Atunci cât timp mai trebuie să treacă? Cât timp? și el

— Va mai dura. N-am spus altfel. Dar nu-i nimic pentru că ei vor dăinui... și McCaslin

— Și oricum, tu vei fi liber... Nu, nu acuma și nici pentru totdeauna, noi față de ei și nici ei față de noi. Așa că și eu reneg totul. Aș nega totul chiar dacă aș ști că e adevărat. Aș trebui s-o fac. Chiar și tu vezi că n-aș putea face altfel. Sunt ceea ce sunt; voi fi întotdeauna ce m-am născut și ce-am fost întotdeauna. Și alții afară de mine. Alții, așa cum au fost și alții în afară de Buck și Buddy, în ceea ce numeai tu primul Lui plan care a dat greș; și el

— Și alții în afară de mine; și McCaslin

— Nu. Nici măcar tu. Pentru că ia seama. Spuneai că în clipa aceea în care Ikkemotubbe și-a dat seama că putea vinde Bunicului pământul, el a încetat să fie al lui. Bine; continuă: Atunci a aparținut lui Sam Fathers, fiul bătrânului Ikkemotubbe. Și cine l-a moștenit de la Sam Fathers, dacă nu tu? comoștenitor probabil cu Boon, dacă nu poate al vieții lui, cel puțin a-l părăsirii ei? și el

— Da. Sam Fathers m-a eliberat.

Și Isaac McCaslin, încă nu Unchiul Ike, cu mult înainte de a fi unchiul a jumătate din comitat și totuși tatăl nimănui, locuind într-o cameră mică și strâmtă, fără foc, într-o pensiune din Jefferson unde împărțeau dreptatea curțile cu juri în timpul sesiunilor, și unde trăgeau geambașii de cai și de catări veniți de prin alte orașe, cu lada lui de scule noi nouțe de dulgher și cu pușca cu numele lui gravat în argint pe care i-o dăduse McCaslin și cu busola bătrânului general Compson (și când generalul muri, și cu cornul lui de vânătoare montat în argint) și cu patul de campanie de fier și cu salteaua și cu păturile pe care le lua cu el toamna și pleca la pădure vreme de peste șaizeci de ani și cu cafetiera lucioasă de cositor fusese și o moștenire, lăsată de unchiul lui Hubert Beauchamp, nașul lui, bărbatul acela ursuz, voinic, gălăgios cu suflet de copil de la care unchiul Buddy o câștigase, în 1859 la un poker, pe Tennie soția lui Terrel al lui Tomey – „probabil pe trei Trefle la vedere Ne botezată” – nu o vagă propoziție sau însemnare mângălită într-un doborâtor acces de frică de moarte de o mână slabă și tremurândă ca un ultim și disperat dar zvârlit ca să împlinească o pedeapsă, ci o Moștenire, un Lucru, a cărui greutate o simțai în mână, a cărui formă o vedeai și care putea fi chiar auzit: o cupă de argint plină cu galbeni și învelită într-o pânză groasă de sac și sigilată cu inelul nașului său apăsat pe ceara fierbinte, care (încă neatinsă) chiar înaintea morții unchiului său Hubert și cu mult înainte de a ajunge la majorat, când avea să fie a lui, devenise nu numai o legendă ci unul dintre larii familiei. După căsătoria tatălui său și a surorii unchiului Hubert se mutară din nou

în casa cea mare, imensul bârlog pe care bătrânul Carothers îl începuse și nu-l terminase niciodată, o curățară de negrii care mai stăteau în ea și cu banii din zestrea mamei sale o terminară, cel puțin îi puseră ce uși și ferestre îi mai lipseau și se mutară în ea cu toții, în afară de unchiul Buddy care nu vru să plece din cabana pe care o construise împreună cu fratele lui geamăn, mutarea fiind ideea miresei și mai mult chiar decât o idee, și nimănui nu-i fu dat să știe dacă ea voia cu adevărat să locuiască în casa cea mare sau dacă știa dinainte că unchiul Buddy avea să refuze să se mute: și la două săptămâni după nașterea lui, în 1867, el și maică-sa coborâră pentru prima dată scările într-o noapte și cupa de argint era pusă pe masa goală din sufragerie, sub lampa luminoasă, și în timp ce maică-sa și tatăl său și McCaslin și Tennie (doica lui care-l purta în brațe) – cu toții iar împreună în afară de unchiul Buddy – îl priveau, unchiul lui Hubert zvârli monezile strălucitoare, zăngănind, una câte una în cupă și apoi o înveli în pânza de sac și încălzi ceara și o sigilă și o duse înapoi la el acasă acolo unde locuia acum singur chiar și fără sora sa care să-l țină în frâu așa cum zicea McCaslin sau să încerce să-l trezească, așa cum zicea unchiul Buddy și (vremuri întunecate pe atunci în Mississippi) unchiul Buddy spunea că-i plecaseră cea mai mare parte a negrilor și de cei care nu plecaseră nici Hub Beauchamp n-avea nevoie; dar câinii rămăseseră și unchiul Buddy spunea că Beauchamp se ținea de fleacuri și Nero alerga după vulpi

aveau să meargă și să vadă de asta acolo; în cele din urmă maică-sa avea să-și impună punctul de vedere și aveau să plece cu trăsura, din nou împreună cu toții în afară de unchiul Buddy și McCaslin care-i ținea de urât unchiului Buddy, până într-o iarnă când unchiul Buddy începu să-și piardă puterile și atunci chiar el, începând acum să-și aducă aminte, călători cu maică-sa și cu Tennie și cu Terrel al lui Tomey: douăzeci și două de mile în interiorul comitatului vecin, cei doi stâlpi de poartă pe unul din care stătea își amintea McCaslin un băiat ceva mai mare și sufla din corn la *breakfast*, la prânz și la cină și sărea jos să

deschidă poarta cui se întâmpla să audă chemarea, dar unde acuma nu mai existau porți, intrarea tristă și năpădită de buruieni a domeniului căruia maică-sa stăruia mereu să i se spună Warwick din cauză că fratele ei era îndreptățit, dacă ar fi triumfat adevărul și dreptatea ar fi învins, să poarte titlul de conte de Warwick, casa nezugrăvită care pe dinafară nu se schimbaseră dar care pe dinăuntru părea de fiecare dată mai mare fiindcă – era pe atunci prea mic ca să-și dea seama de asta – lipseau mereu alte piese din mobila fină din lemn de trandafir de mahon și de nuc, care pentru el nu existaseră nicicând și nicăieri decât în tânguielile înlăcrimate ale mamei sale, și piesa întâmplătoare de ajuns de ușoară ca să poată fi legată cu frânghii în spatele sau pe acoperișul trăsurii la întoarcere (Și își amintea asta, văzuse scena: un moment, o clipită, glasul de soprană al mamei sale: „Chiar și rochia mea! Chiar și rochia mea!” răsunând puternic și indignat în holul pustiu și plin de praf; un obraz tânăr și de femeie și mai deschis la culoare decât al lui Terrel al lui Tomey întrevăzut o secundă după o ușă care se-nchidea; un vârtej, o licărire a rochiei de mătase și zornăitul ușor și lucirea unui cercei: o apariție fugară și bătătoare la ochi și nelalocul ei, și totuși chiar pentru copil, atunci aproape un țânc, uimitoare și ațățătoare și evocatoare: ca și cum; ca două râuri limpezi și transparente care se întâlnesc, copilul care era atunci stabilise o legătură și o relație clară și absolută și perfectă între acel întrezărit fără nume nelalocul lui corcit trup femeiesc și băiatul care existase în acest stadiu de neatinsă și nemuritoare adolescență în unchiul lui vreme de aproape șazece de ani; rochia, obrazul, cerceii pierind în aceeași clipă înfricoșată și glasul unchiului său: „E bucătăreasa mea! E noua mea bucătăreasă! Trebuie să am și eu o bucătăreasă, nu?” și apoi unchiul lui, cu o față alarmată și înspăimântată și totuși inocentă și iremediabil de băiat, ei retrăgându-se la rândul lor înapoi spre veranda din față și din nou unchiul lui amărât și încă uimit cu un soi de disperată revenire dacă nu a curajului cel puțin a afirmării de sine: „Acuma sunt liberi; Sunt și ei oameni ca și noi!” și maică-sa: „Vasăzică asta era! Vasăzică asta era! Casa mamei mele! Pângărită! Pângărită!” și

unchiul său: „Dă-o încolo, Sibbey, cel puțin las-o să-și facă bagajul” și apoi totul gata, terminat, tărăboiul și toate celelalte, el și cu Tennie, și își amintea fața impenetrabilă a lui Tennie stând la fereastra fără obloane a camerei pustii care fusese odată salonul și uitându-se cum se grăbește poticnindu-se pe alee, izgonita țiitoare a unchiului său: spatele, obrazul fără nume pe care-l văzuse doar o clipă, poalele rochiei cândva cu crinolină, umflându-se și fluturând sub un pardesiu bărbătesc, geamantanul de stofă legănându-se și izbindu-i-se de genunchi, pusă pe fugă și retrăgându-se chiar și singură, tânără și părăsită pe aleea pustie, cu toate acestea încă ațățătoare și evocatoare și purtând încă flamura de mătase capturată în citadela însăși a respectabilității și de neuitat.)

cupa, pânza de sac sigilată și impenetrabilă, stând pe o poliță în dulapul încuiat, unchiul Hubert descuind ușa și luând-o de pe raft și trecând-o dintr-o mână într-alta: maicăsa, tatăl lui, McCaslin și chiar Tennie, stăruind fiecare s-o ia și s-o cântărească în mână să vadă cât e de grea și să o scuture ca să audă cum sună, unchiul Hubert stând crăcănât în fața căminului rece și necurățat în care până și cărămizile se fărâmițau într-o grămadă de funingine și praf și moloz și murdărie, mereu gălăgios și inocent și încăpățânat: și multă vreme crezu că nimeni în afară de el n-a băgat de seamă că unchiul îi dăduse cupa numai lui, descuiase ușa dulapului, o luase de pe poliță și i-o pusese în mâini și stătuse aplecat asupra lui până o scuturase ascultător și până sunaseră monezile din ea și apoi i-o luă din mâini și o încuie la loc în dulap înainte ca să fi spus cineva că vrea să pună mâna pe ea, și chiar mai târziu, când fu în stare nu numai să-și amintească dar să și judece, n-ar fi putut spune ce era înăuntru sau dacă era ceva fiindcă pachetul era totuși greu și zornăia; nici chiar când, unchiul Hubert fiind mort și tatăl lui, în cele din urmă și după aproape șaptezeci și cinci de ani stând în pat după răsăritul soarelui, îi zise: „Du-te și adu cupa aia blestemată. Adu-l și pa afurisitul acela de Hub Beauchamp dacă trebuie”, fiindcă mai zornăia deși unchiul lui nu i-o dăduse acuma ci o purta el însuși de la unul la

celălalt, maică-sa, McCaslin, Tennie, scuturând-o în fața fiecăruia și zicând: „Auzi? Auzi?” cu obrazul încă inocent, nu chiar nedumerit ci numai uimit și nu foarte uimit și încă neînduplecat:

și, tatăl lui și unchiul Buddy amândoi fiind morți, într-o zi din senin în casa aproape goală în care unchiul lui și străbunicul certăreț și uitat de vreme al lui Tennie (care pretindea că-l văzuse pe Lafayette și McCaslin zicea că după încă zece ani avea să-și aducă aminte că l-a văzut pe Dumnezeu) trăiau, găteau și dormeau într-o singură încăpere, izbucni o vâlvătaie liniștită, o combustie totală tăcută instantanee nu pornită dintr-un loc anume, care cuprinse zidurile podelele acoperișul; la răsăritul soarelui stătea acolo unde tatăl unchiului său o clădise acum șaiszeci de ani, la apusul soarelui cele patru coșuri înnegrite și afumate se ridicau dintr-o movilă de pulbere albicioasă de cenușă și de resturi arse de grinzi care nici nu păreau să fi fost foarte fierbinți: și apărând în acea seară din urmă, în ultima din cele douăzeci și două de mile, pe iapa albă bătrână ultima din acel grajd de care McCaslin își aducea aminte, cei doi bătrâni călărind amândoi pe spinarea iepei ivindu-se la ușa surorii lor, unul cu cornul de vânătoare agățat de cureaua împletită din piele de căprioară și celălalt ducând legătura din pânză de sac învelită într-o cămașă, ghemul acela inform mânjit cu ceara galben-pământie așezat iar pe o poliță aproape la fel și unchiul lui ținând ușa pe jumătate deschisă, cu mâna pe clanță și cu piciorul proptit în ușă și cu cheia așteptând în cealaltă mână, cu fața încăpățânată și nu încurcată ci încă și mereu îndârjită nu foarte uimită și el stând în pragul ușii pe jumătate deschisă uitându-se liniștit în sus la ghemul acela de pânză de sac, de aproape trei ori mai lung decât era și subțiat mai mult decât pe jumătate și întorcându-se și plecând, și de data aceasta își amintea nu de privirea mamei sale și nici de expresia impenetrabilă a lui Tennie ci de fața întunecată și vulturească a lui McCaslin insuportabil de gravă și de uluită:

apoi într-o noapte îl treziră și-l duseră pe jumătate adormit la lumina lămpii, mirosul de medicamente care stăruia

acuma în acea încăpere și mirosul de altceva băiatul nu mirosise până atunci așa ceva și știu îndată și nu avea să uite niciodată ce era, perna, fața răvășită și sleită în care veghea încă băiatul inocent și nemuritor și uimit și încăpățânat, care se uita la el și încerca să-i vorbească până ce McCaslin se apropie și se aplecă peste pat și trase de sub gulerul cămășii de noapte o cheie mare de fier prinsă de un șnur unsuros, ochii care spuneau acum Da Da Da acuma, și tăie șnurul și deschise dulapul și aduse legătura la pat, ochii încercând încă să-i vorbească chiar când luă legătura fără să o apuce, mâinile agățându-se de ea chiar dându-i drumul, ochii mari, stăruitori ca întotdeauna încercând să-i vorbească dar nu-i mai vorbiră niciodată: și avu zece ani și mama lui murise și ea și McCaslin îi spuse: „Tot ești cam la jumătate de drum. Ai putea să-l deschizi” și el: „Nu. A zis la douăzeci și unu de ani” și avu douăzeci și unu de ani și McCaslin trase lampa strălucitoare în mijlocul mesei goale din sufragerie și puse pachetul lângă lampă și briceagul deschis alături și se dădu înapoi și-l privi cu expresia aceea de altădată gravă intolerantă și dezaprobatoare și-l luă în mână, ghemul din pânză de sac care își schimbase cu totul forma într-o noapte acum cincisprezece ani, care scuturat zăngănea ușor nu chiar muzical, ci ciudat și înăbușit, lama sclipitoare a briceagului căutând printre sforile acelea încălcite, printre picăturile bombate de ceară cu sigiliul unchiului său Beauchamp, zornăind pe tăblia lucioasă a mesei și ivindu-se din faldurile pânzei de sac, cafetiera de cositor încă nou-nouță, fără o pată, o mână de bănuți de aramă și acuma își dădu seama ce-i făcea să sune înfundat: un teanc de bucăți de hârtie păturite cu grijă, care ar fi ajuns pentru căptușitul unei găuri de șoarece, rupte din acțiuni făcute dintr-o hârtie bună din cârpe, din hârtia aceea grosolană pe care o folosesc negrii, din file de registru rupte fâșii și din margini de file de ziar și chiar și o etichetă de pe o salopetă nouă, toate datate și semnate, începând cu prima semnată la mai puțin de șase luni după ce-l văzuseră sigilând pachetul cu cupa de argint învelită în pânză de sac pe această aceeași masă în această aceeași cameră la lumina

chiar a acestei aceleiași lămpi acum aproape douăzeci și unu de ani:

Datorez Nepotului mei Isaac Beauchamp McCaslin cinci (5) Galbeni de Aur, această chitanță fiind chitanța Mea de mână cu Dobândă de 5 la sută.

Hubert Fitz-Hubert Beauchamp la Warwick 27 Noemb 1867

și el: „În orice caz îi zicea și el Warwick” dacă nu de mai multe ori măcar o dată. Dar mai erau: *Isaac 24 Dec 1867 îți datorez 2 galbeni Aur H. Fh. B.*

Îți datorez Isaac 1 galben Aur 1 Ian 1868 H. Fli. B.

apoi încă cinci apoi trei apoi unul apoi unul apoi un timp mai îndelungat și ce vis, ce splendidă visată recuperare, realizată nu printr-o înșelătorie sau vreun abuz de încredere, fiindcă fusese vorba doar de un împrumut: ba chiar de o tovărășie:

Datorez lui Beauchamp McCaslin sau moștenitorilor lui douăzeci și cinci (25) galbeni Aur Aceasta & Toate cele mai dinainte fiind chitanțele Mele de mână cu douăzeci (20) la sută dobândă socotită anual.

Astăzi 19 Ianuarie 1873

Beauchamp

nicio altă indicație decât aceea a datei și semnată cu un singur nu nume ci cuvânt la fel cum însuși bătrânul mândru conte ar fi mângălit Nevile: și cu asta erau patruzeci și trei și el nu-și mai putea aduce aminte dar legenda spunea că erau cincizeci, ceea ce se potrivea: unul: apoi unul: apoi unul: apoi unul și apoi ultimii trei și apoi ultima fițuică, datată după ce venise să locuiască acolo împreună cu ei și scrisă cu scrisul tremurat nu al unui bătrân învins fiindcă el nu fusese niciodată învins ca să o și știe ci al unui bătrân obosit poate chiar și așa obosit mimai pe dinafară dar încă îndârjit, simplitatea ultimei chitanțe nefiind simplitatea resemnării ci doar a uimirii, însemnând doar o apreciere sau o observație oarecare, și nu prea mult nici asta:

O cupă de argint. Hubert Beauchamp

și McCaslin: „Așa că, oricum, ai o mulțime de bani de aramă. Dar nu-s de ajuns de vechi ca să constituie niște rarități sau niște relicve de familie. Așa că trebuie să iei banii”: numai că

el nu-l asculta pe McCaslin: stând liniștit lângă masă și uitându-se împăcat la cafetiera și cafetiera stând în noaptea următoare pe polița de deasupra a ceea ce nu era nici măcar un cămin în camera strâmtă și înghețată din Jefferson în timp ce McCaslin zvârlea bancnotele păturite pe pat și stând în picioare (n-aveai unde să te așezi decât pe pat) fără să-și scoată pălăria și paltonul: și el

— Ca împrumut. Din partea ta. De data asta: și McCaslin

— Nu. Eu n-am bani sa te pot împrumuta. Și luna viitoare ai să te duci singur la bancă să-i iei, pentru că n-o să ți-i mai aduc: și nu-l mai auzi iar pe McCaslin, uitându-se liniștit la McCaslin, ruda lui, aproape tatăl lui și totuși acuma nemaifiindu-i rudă, până la urmă nici părinții și fiii nu mai sunt rude: și el

— Ai de făcut șaptesprezece mile, călare, și-i frig. Am putea dormi amândoi aici. și McCaslin

— De ce aș dormi aici în casa mea când tu nu dormi acolo în casa ta? și plecă și el se uita la vasul de cositor lucios nepătat neruginit și se gândea, și nu pentru prima dată, cât de multe lucruri trebuie pentru a împăca un om (Isaac McCaslin de pildă) și la întortocheatul complicatul în alegere și totuși neabătutul drum pe care gândirea unui om (Isaac McCaslin de pildă) îl află printre toate aceste lucruri ca să devină până la urmă ceea ce este nu numai spre mirarea celor care (cei care-i dăduseră naștere lui McCaslin care le dăduseră naștere tatălui său și unchiului Buddy și surorii lor și care-i dăduseră naștere lui Beauchamp care dăduse naștere unchiului său Hubert și surorii unchiului Hubert) credeau că l-au format, ci și a lui Isaac McCaslin

ca împrumut și-i folosi deși n-ar fi avut nevoie: maiorul de Spain îi oferi o cameră în casa lui să stea acolo cât ar fi vrut și fără să-l întrebe sau să se gândească să-l întrebe vreodată ceva, și bătrânul general Compson îi oferi și mai mult, să-l primească în propria lui cameră, să doarmă cu el în însuși patul lui și mai mult decât maiorul de Spain căci îi spuse deschis de ce: „Vei dormi cu mine și înainte de a se termina iarna, o să știi motivul. O să mi-l spui. Pentru ca eu nu cred că ai renunțat așa, fără motiv. S-ar părea că ai renunțat așa,

fără niciun motiv, dar eu te-am observat prea mult timp în pădure ca să cred că ai renunțat la toate, deși al dracului mai pare că-i așa”: folosindu-i ca împrumut, își plăti pensiunea și chiria pe o lună și cumpără uneltele, nu numai pentru că se pricepea să meșterească tot felul de lucruri fiindcă își pusese în gând să-și folosească brațele și ar fi putut s-o facă îngrijind de cai, și nu numai ca o simplă și promițătoare emulație a Nazarineanului, așa cum un tânăr cartofor își cumpără o cămașă pepit fiindcă l-a văzut cu o zi înainte pe un bătrân cartofor îmbrăcat cu o cămașă de același fel câștigând, ci (fără aroganța sau falsa umilință și fără falsa modestie a orgoliului, ca unul care voia să-și câștige pâinea, nu voia cu tot dinadinsul să și-o câștige dar trebuia să și-o câștige și mai mult decât pâinea) căci dacă Nazarineanul găsisese dulgheritul potrivit pentru viața și țelurile pe care și Le propusese și se hotărâse să Le slujească, avea să fie foarte bun și pentru Isaac McCaslin chiar dacă țelurile lui Isaac McCaslin, deși de ajuns de simple în motivarea lor aparentă, erau și aveau să-i rămână pentru totdeauna de neînțeles, și viața lui, de ajuns de imperioasă în nevoile ei, dacă ar fi putut, nefiind Nazarineanul, nu și-ar fi ales-o: și-i înapoie. Uitase de cei treizeci de dolari pe care McCaslin îi depunea lunar la bancă în contul lui, și pe care-i adusese și-i zvârlise pe pat atunci pentru prima dată și atât; acum avea un tovarăș sau mai degrabă era el tovarășul: un bătrân bețiv priceput cârcotaș nelegiuit care construise în '62 și în '63, la Charleston, corăbii pentru forțarea blocadei și care de atunci fusese dulgher de vase și apăruse în Jefferson de vreo dod ani, nimeni nu știa cum și de unde, și-și petrecuse o bună parte din acest timp în închisoare, unde se însănătoșise și scăpase de accesele de delirium tremens; făcuseră un nou acoperiș la grajdul președintelui băncii și (bătrânul fiind din nou în închisoare ca urmare a sărbătoririi acestei isprăvi) se duse la bancă să încaseze banii ce li se cuveneau și președintele îi spuse: „Aș putea împrumuta de la dumneata în loc să te plătesc” și trecuseră de atunci șapte luni și-și amintea pentru prima dată de acest lucru, două sute și zece dolari, și

aceasta era prima comandă de o oarecare importanță și când plecă de la bancă contul lui se urca la două-douăzeci, la două-patruzeci fiind lichidat, lipsindu-i încă douăzeci de dolari, și apoi fu lichidat deși la vremea aceea totalul se urcase la trei sute și treizeci și el spuse: „Acuma am să-l transfer” și președintele îi spuse: „Nu pot să fac asta. McCaslin mi-a zis să nu fac așa ceva. Nu ai alți bani pe care să-i poți folosi pentru a deschide un alt cont?” dar nu se întâmplă nimic, monezile de aramă de argint și bancnotele pe măsură ce se strâneau erau legate într-o batistă și cafetiera învelită într-o cămașă veche ca atunci când străbunicul lui Tennie o adusese de la Warwick acum optsprezece ani, în fundul cufărului ferecat cu cercuri de fier pe care bătrânul Carothers îl cărase tocmai din Carolina și gazda lui îi spusese: „Nici măcar un lacăt! Și nici nu încui ușa, chiar când pleci!” și el uitându-se la ea tot atât de liniștit cum îl privise pe McCaslin în acea primă seară în chiar această cameră, nemaifiindu-i deloc rudă și totuși mai mult ca o rudă așa cum acei care-ți slujesc chiar plătiți fiind sunt rudele tale și acei care-ți fac rău sunt mai mult decât frații sau soția ta

și acuma avea o soție; îl scoase pe bătrân din închisoare și-l aduse în camera închiriată și-l trezi datorită voinței sale mai puternice, nici nu-și scoase ghetele vreme de douăzeci și patru de ore, îl sculă și-i dădu să mănânce și construirea hambarului de la data aceasta din temelii și se căsători: un singur copil la părinți, o fată micuță totuși într-un chip ciudat mai mare decât părea la prima vedere, poate orna voinică, cu ochi negri și cu o față pasionată în formă de inimă, care avea vreme chiar și la ferma aceea să se uite mai tot timpul zilei cum tăia scândurile după măsurile indicate de bătrân: și ea: Tăticu mi-a vorbit de dumneata. Ferma asta e chiar a dumitale, nu-i așa? și el

— Și a lui McCaslin: și ea

— A existat vreun testament prin care i se lasă jumătate din fermă? și el

— Nu era nevoie să existe un testament. Bunica lui a fost sora tatălui meu. Am fost ca frații i și ea

— Nu sunteți decât veri de al doilea și așa o să rămâneți. Dar nu cred că are vreo importanță: și se căsătoriră, se căsătoriră și noul țărâm, moștenire și a lui așa cum era a tuturor, în afara pământului, dincolo de pământ și totuși pe pământ deoarece era și a lui precum spunea îndelungata cronică a pământului, și a lui pentru că fiecare trebuie să o împartă cu altcineva pentru a ajunge aici și în această împărțire amândoi devin unul: pentru acea clipă, unul: pentru acea clipită cel puțin unul: indivizibil, acea clipită cel puțin irevocabilă și nerecuperabilă, locuind încă într-o cameră închiriată dar pentru puțină vreme și camera aceea fără pereți și fără acoperiș și fără pardoseală într-un nimb de glorie pe care trebuia să o părăsească în fiecare dimineață și în care se întorcea seara; tatăl ei și cumpăraseră terenul în oraș și le dăduse materialele și el și tovarășul lui aveau s-o clădească, zestrea ei dăruită de unui: darul ei de nuntă dăruit de trei, ea netrebuind a ști de el până bungalow-ul avea să fie terminat și pregătit ca ei să se mute și el nu știu niciodată cine-i spusese, nu tatăl ei și nu tovarășul lui și nici la băutură deși un timp el crezu asta, venind acasă de la lucru și având timp doar să se spele și să se odihnească o clipă înainte de a coborî la cină, intrând nu într-un iatac închiriat care avea să fie aureolat de acel nimb de glorie chiar și după ce ei vor fi bătrâni și-l vor fi pierdut: și el îi văzu atunci obrazul, cu o clipă înainte de a vorbi: „Șezi”: amândoi stând pe marginea patului, fără să se atingă, obrazul ei încordat și teribil, glasul ei o șoptă pasionată și stinsă în care erau nemărginite făgăduieli: „Te iubesc. Știi că te iubesc. Când ne vom muta?” și el

— Nu... nu știam... Cine ți-a spus... mâna fierbinte pătimașă i se lipi brusc de gură, strivindu-i buzele de dinți, degetele rotunda și înfrigurate apăsându-i obrazul cu podul palmei, se ridică doar atât cât să răspundă:

— Ferma. Ferma noastră. Ferma ta: și el

— Eu... și din nou mâna, degetele și podul palmei, întreaga învăluitoarea ei apăsare deși nu-l atingea decât cu mâna, glasul: „Nu! Nu!” și degetele înseși pârând a urmări prin obraz intenția de a vorbi care-i pieri pe buze, apoi

șoapta, din nou răsufierea dragostei și a incredibilelor făgăduieli, palma ridicându-se iar ca să-i dea voie să răspundă:

— Când? și el

— Eu... și apoi se depărtă, și mâna, și rămase în picioare, cu spatele la el, cu capul plecat, glasul atât de liniștit încât o clipă i se păru că nu-i glasul ei pe care să-l fi auzit vreodată: „Ridică-te și întoarce-te cu spatele și include ochii”: și-i spuse încă o dată înainte de a înțelege și se ridică și el cu ochii închiși și avizi jos sunând clopotul pentru cină și glasul liniștit iar: „Încuie ușa” și încuie și își sprijini fruntea de lemnul rece, cu ochii închiși, auzind cum îi bate inima și sunetul pe care începuse să-l audă înainte de a se mișca și până se opri și clopotul sună jos din nou și știu că de data aceasta era pentru ei, și auzi patul scârțâind și se întoarse și nu o văzuse niciodată goală până atunci, o rugase o dată să o vadă și de ce: voia să o vadă goală pentru că o iubea și voia să o vadă uitându-se la el goală pentru că o iubea, dar după aceea nu-i mai pomenise de asta niciodată, întorcându-și chiar fața când își punea cămașa de noapte. peste rochie seara ca să se dezbrace și când își punea rochia peste cămașa de noapte dimineața ca să-și scoată cămașa și ea nu-i dădea voie să se urce în pat lângă ea până nu stingea lampa și-n arșița verii trăgea cearșaful peste amândoi înainte de a-i da voie să se apropie de ea; și gazda urcă, traversă coridorul și bătu la ușă și apoi îi strigă dar ea nu se clinti, întinsă pe pat nemișcată peste cuvertură, cu obrazul pe pernă întors, ascultând nimic, gândindu-se la nimic, în orice caz nu la el crezu el și gazda plecă și ea spuse: „Dezbracă-te”, cu capul întors încă, uitându-se la nimic, gândindu-se la nimic, așteptând nimic, nici pe el, brațul ei mișcându-se de parcă ar fi fost însuflețit de o voință și de intenții proprii, apucându-l de mână exact în clipa când se opri lângă pat așa că nici nu se opri ci își schimbă direcția mișcării, acum în jos, brațul trăgându-l și ea se mișcă în cele din urmă, își schimbă locul, o mișcare una singură totală înnăscută nu încercată și mai dinainte de a fi existat bărbatul pe lume, privindu-l acuma, trăgându-l și mai jos cu o singură mână mai jos și mai jos și

nu văzu și nu simți când se opri, cu palma lipită acuma de pieptul lui ținându-l la o oarecare distanță cu aceeași aparentă lipsă de efort sau a nevoii de putere, și acum nu se uita la el, nu avea nevoie să se uite, femeia castă, soția, care-i privise de mult pe toți bărbații care se împreunaseră vreodată și acuma întreg trupul ei se schimbase, se transformase, nu-l văzuse decât o dată și acuma nu mai era nici măcar acela pe care-l văzuse ci era făcut din toate trupurile de femeie care din propria lor voință s-au întins vreodată pe spate de când există bărbatul și s-au deschis și venind de undeva, fără nicio mișcare a buzelor, stinsa și invincibila șoaptă: „Promite-mi” și el

— Să promit?

— Ferma. Se mișcă. El se mișcase, mâna dezlipindu-se de pe piept și luându-l din nou de mână, apucându-l de mână, brațul rămânând moale și numai ușoara presiune crescândă a degetelor ca și cum brațul și mâna ar fi fost dintr-un fir electric cu un nod răsucit la capăt, numai mâna strângându-l când el încercă să se desprindă din strânsoarea ei. „Nu”, zise el. „Nu”: și ea nu-l privea dar nu ca și cealaltă, dar îl ținea totuși de mână: „Nu îți spun. Nu vreau. Nu pot. Niciodată”: și mâna totuși și el spuse, pentru ultima dată, încercă să vorbească răspicat și știu că vorbește totuși afectuos și se gândi *Ea știe oricum mai multe decât mine, oricât am stat eu să-i ascult pe oameni vorbind în taberele de vânatoare unde n-aveai niciodată ce să citești și nici măcar ce s-auzi. Se nasc gata plictisite de ceea ce poate înțelege un băiat doar pe la paisprezece sau cincisprezece ani greșind și tremurând înspăimântat: Nu pot. Niciodată. Ține minte: și mereu mâna stăruitoare și invincibilă și el zise: „Da” și se gândi E pierdută. Era pierdută când s-a născut. Ne-am născut cu toții pierduți* apoi încetă să se gândească sau chiar să spună Da, era așa cum nu visase niciodată, necum să fi aflat din pălăvrăgelile obișnuite ale bărbaților până se întoarse după un timp fără de timp și rămase istovit întins pe nesățioasa străvechea plajă și iar cu o mișcare de mai înainte de a fi existat bărbatul pe lume se întoarse și se desprinsă și în noaptea nunții lor ea plânse și la început crezu că

acuma plângea, în perna mototolită care se zgâlțâia, glasul ei venind de undeva dintre pernă și hohotele de râs: „Și asta-i totul Din partea mea asta-i totul. Dacă asta n-o să-ți aducă fiul acela despre care vorbești nu va fi din cauza mea”, stând întinsă pe-o coastă, cu spatele spre camera goală luată cu chirie, râzând și râzând

V

Se mai întoarse în tabără încă o dată înainte ca oamenii fabricii de cherestea să intre în pădure și să înceapă a tăia copacii. Maiorul de Spain nu mai călcă pe acolo niciodată. Dar le dădu voie să folosească sălașul și să vâneze prin locurile acelea oricând ar fi vrut, și în iarna următoare, după ultima vânătoare în care muriseră Sam Fathers și Lion, generalul Compson și Walter Ewell lansară ideea ca vechiul grup să se constituie într-un club și să închirieze tabăra și drepturile de a vâna în pădure – o idee aparținând, fără îndoială bătrânului și într-un fel copilărosului general Compson dar de fapt demnă de însuși Boon Hogganbeck. Până și băiatul când o auzi, își dădu seama că era un subterfugiu: să-ncerci să schimbi petele de pe blana leopardului când n-ai cum să-i schimbi năravul, o speranță fără temei și iluzorie pe care chiar și McCaslin păru un timp că o nutrește, că odată ce-l vor convinge pe maiorul de Spain să se întoarcă în tabără s-ar putea să-și schimbe părerea, ceea ce chiar și băiatul știu că nu avea să se întâmple. Și nu se întâmplă. Băiatul nu știu niciodată ce se petrecu anume când maiorul de Spain refuză propunerea. Nu fu de față când chestiunea se discută și McCaslin nu-i spuse niciodată ce se întâmplase. Dar în luna iunie când veni vremea sărbătoririi celor două zile de naștere nici nu se vorbi de asta și în noiembrie nimeni nu pomeni de folosirea cabanei maiorului de Spain și nu știu niciodată dacă maiorul de Spain aflase

sau nu că se duceau să vâneze prin locurile acelea deși Ash îi spusese, fără îndoială: el și McCaslin și generalul Compson (și aceasta avea să fie ultima vânătoare și a generalului) și Walter și Boon și Jim al lui Tennie și bătrânul Ash încărcară două căruțe și o porniră, mergând cale de două zile până la vreo patruzeci de mile dincolo de locurile pe care le știa băiatul și timp de două săptămâni locuiră în corturi. Și în primăvara următoare auziră (nu de la maiorul de Spain) că-și vânduse pădurea unei societăți din Memphis care se ocupa cu fabricarea de cherestea și în iunie băiatul veni la oraș într-o sâmbătă, cu McCaslin și se duseră la biroul maiorului de Spain – camera aceea de la etajul doi, mare, luminoasă, cu pereții căptușiți cu cărți, la un capăt ferestrele care dădeau spre ulițele mizere și dosnice din spatele magazinelor și la celălalt o ușă dând spre un balcon de fier de deasupra Pieței, cu nișa, ferită vederii de o perdea, în care se afla o găleată de apă din lemn de cedru și o chisea cu zahăr și o lingură și-pahare și o damigeană de whisky într-o împletitură de paie, și, atârnat în plafon, evantaiul imens din bambus și hârtie, care se mișca încoace și-ncolo pe deasupra biroului, fiind tras cu un șnur de către bătrânul Ash, care ședea pe un scaun capitonat lângă ușa de la intrare.

— Firește, zise maiorul de Spain. Lui Ash o să-i facă plăcere să plece la pădure pentru câțva timp; acolo n-o să mai trebuie să mănânce ce-i gătește Daisy. Oricum se tot plânge de asta. Luați și pe altcineva cu voi?

— Nu, *sir*, zise el. Mă gândeam că, poate Boon... De șase luni Boon era polițai la Hoke; maiorul de Spain căzuse la învoială cu societatea pentru fabricarea cherestelei – sau poate că era pe cale, fiindcă societatea hotărâse ca Boon să fie mai curând polițai decât șeful unei echipe de tăietori de copaci.

— Bine, zise maiorul de Spain. Îi voi telegrafia astăzi. Vă va aștepta la Hoke. Îl voi trimite pe Ash cu trenul și amândoi vor putea lua ceva provizii și nu veți avea de făcut altceva decât să încălecați pe cai și să plecați mai departe.

— Bine, *sir*, zise el. Vă mulțumesc. Și-și auzi glasul din nou. Nu știa că avea să vorbească și totuși știa prea bine,

știuse de la început ce avea să spună: „Poate că dacă ați...” Vocea i se stinse. Se opri, nu știu cum fiindcă maiorul de Spain nu spusese nimic și abia când tăcuse maiorul de Spain se mișcase, întorcându-se la birou și la hârtiile împrăștiate pe birou și chiar și atunci fără să se miște deoarece ședea la birou cu o hârtie în mână când băiatul intrase, băiatul stând acolo și uitându-se la bărbatul scund și cam rotofei, cu părul cărunt, îmbrăcat într-o haină de stofă fină și cu o cămașă imaculată și scrobită, pe care de obicei îl văzuse încălțat cu cizme și îmbrăcat în haine de catifea mânjite de noroi, nebărbierit, călare pe iapa aceea voinică cu părul zburlit, cu chișița prelungă, cu carabina aceea veche Winchester, prinsă de ciochina șei și dulăul acela uriaș și vinețiu stând nemișcat, de parc-ar fi fost de bronz, lângă scări, amândoi în acel din urmă an și ajungând într-un fel să semene în ochii băiatului așa cum se întâmplă uneori cu două ființe pricepute în dragoste sau în afaceri care s-au iubit sau care au făcut afaceri împreună o vreme îndelungată. Maiorul de Spain nu-și ridică privirea.

— Nu. Voi fi foarte ocupat. Dar îți doresc să ai noroc. Dacă o să-ți cadă în mână, ai putea să-mi aduci un pui de veveriță.

— Da, *sir*, zise el. Vă voi aduce.

Călărea pe iapa lui, tretinul pe care-l hrănise și-l crescuse și-l dresase singur. Plecă de acasă ceva mai târziu de miezul nopții și după șase ore, fără ca iapa să fi nădușit, intra în Hoke, mărunțul nod de cale ferată pentru transportul buștenilor pe care îl considerase întotdeauna a fi proprietatea maiorului de Spain, deși maiorul de Spain vânduse societății (și asta înainte cu mulți ani) numai terenul pe care se aflau linia secundară, rampa de încărcare și economatul, și se uita în jurul lui uimit și amărât și surprins deși fusese avertizat și se credea pregătit: o fabrică nouă de făcut scânduri pe jumătate gata care avea să se întindă pe o suprafață de doi sau trei acri și pe mile întregi înșiruindu-se stive de șine de oțel pătate de rugina aceea roșietică și strălucitoare a metalului nou și grămezi de traverse care miroseau înțepător a creozot, și țarcuri din sârmă ghimpată și jgheaburi pentru hrănitul a cel puțin două sute de catări și corturi pentru

oamenii care îi mânau; așa că aranjă cât putu mai repede cele necesare ca iapa să-i fie adăpostită și îngrijită și fără să se mai uite ce se întâmplă în jurul lui se urcă în trenul care transporta bușteni, cu pușca pe umăr, și se duse în cabina vagonului rezervat conductorului și nu se mai uită decât spre zidul codrilor dinaintea lui în mijlocul cărora avea să se poată ascunde în orice caz încă o dată de toate.

Și atunci locomotiva şuieră și începu să se pună în mișcare; o țâșnitură rapidă de aburi, o letargică lentă ciocnire de cuple transmițându-se înapoi de-a lungul vagoanelor, țâșnirea aburilor fă când loc unor încete grave zgomotoase zgâlțâituri și vagonul începu să se miște și din cabină se uită la capătul din față al trenului care descriind prima și singura curbă de pe întreaga linie dispăru în pădure, târând garnitura după el asemenea unui șarpe cenușiu mărunț și inofensiv care dispăre printre ierburi, ducându-l și pe el așa că în curând alerga din nou ca pe vremuri cu viteză maximă și zăngănind printre doi pereți asemeni de copaci nedoborâți. Cândva trenul fusese inofensiv. Nici nu trecuseră cinci ani de când Walter Ewell împușcase un cerb cu o coroană cu șase ramuri chiar din vagonul acesta în mișcare și mai era și povestea ursului acela tânăr: prima călătorie a trenului pe drumul tăiat prin pădure cale de treizeci de mile, ursul stând între șine, cu fundul în sus ca un cățel care s-ar juca scormonind ca să vadă ce soi de furnici sau gândaci or fi pe-acolo sau doar ca să cerceteze ciudatele trunchiuri simetrice pătrate fără coajă care apăruseră peste noapte după cât se pare de nicăieri, așezate într-un șir nesfârșit matematic, scormonind întruna până ce mecanicul, cu locomotiva oprită la mai puțin de cincizeci de yarzi, trase de sirenă, și atunci ursul țâșni nebunește și sări în primul copac care-i ieși în cale: un frasin tânăr nu mai gros decât coapsa unui om și se cățără cât putu mai sus și rămase agățat acolo, cu capul băgat între umeri ca un bărbat (sau poate ca o femeie) și frânarul aruncă în el cu bulgări de balast și când locomotiva se întoarse, trei ore mai târziu cu primul transport de bușteni ursul coborâse cam pe la jumătatea trunchiului de frasin și se cățără iar cât

mai sus și rămase agățat acolo din nou când trecu trenul și era tot acolo când locomotiva se-ntoarse în acea după-amiază și tot acolo era când reveni în amurg; și Boon plecase în după-amiaza aceea la Hoke, cu căruța, ca să ia un butoi cu făină și oamenii din echipa de pe locomotivă îi povestiseră ce s-a întâmplat și Boon și cu Ash, pe atunci amândoi mai tineri cu douăzeci de ani, rămaseră acolo la rădăcina copacului toată noaptea ca să nu vină cineva să-l împuște și dimineața maiorul de Spain puse să se oprească trenul la Hoke și a doua zi înainte de apusul soarelui, privit nu numai de Boon și de Ash ci și de maiorul de Spain și generalul Compson și Walter și McCaslin, având pe atunci doisprezece ani, ursul cobori din copac fără să fi băut măcar o picătură de apă timp de aproape treizeci și șase de ore și McCaslin îi spusese cum crezuseră o clipă că avea să se oprească chiar la groapa lângă care stăteau și avea să bea, cum se uitase spre apă și se oprise și se uitase la ei și din nou la apă, dar nu bău și plecă, alergând, așa cum aleargă urșii, cele două perechi da picioare, din față și din spate, lăsând două dăre separate deși paralele.

Pe vremea aceea fusese inofensiv. Câteodată auzeau din tabără cum trece trenul; câteodată pentru că nimeni nu se ostenea să-i aștepte sau nu trecerea. Îl auzeau venind, alergând ușor și repede, zăngănitul slab al vagoanelor, țâșnirea aburilor din locomotiva miniaturală și şuieratul ei ascuțit ca de cuptor pentru prăjit alune se înălțau pentru o clipită în aer și erau absorbite de codrul neatent și gânditor fără să fi stârnit măcar vreun ecou. Îl auzeau întorcându-se, încărcat, mergând nu chiar atât de repede având totuși aparența aceea de jucărie dezlănțuită cu o viteză de melc, nemașuierind ca să-și păstreze aburii, zvârlind în obrazul codrului străvechi găfâielile lui miniaturale căznite întretăiate, cu o agitată și inutilă trufie, zadarnic și zgomotos și pueril, ducând către nicio destinație și fără niciun scop surcele care nu lăsau nicăieri nici cicatrice nici cioturi, așa cum o jucărie de copil încarcă și transportă și descarcă nisipul și se grăbește să se-ntoarcă să mai ia necurmat neobosită și grăbită nefiind totuși niciodată chiar atât de

rapidă ca și mâna care jucându-se cu ea mișcă povara jucăriei la loc ca să o încarce iar. Dar acum era altceva. Era același tren, locomotivă vagoane cabină a conductorului, chiar și aceiași mecanic frânar și conductor căruia Boon, beat apoi treaz apoi iar beat apoi iar de ajuns de treaz, toate astea în decurs de paisprezece ore, îi trâncănise în ziua aceea de acum doi ani ce aveau de gând să-i facă lui moș Ben a doua zi, alergând cu aceeași iluzie de agitată repeziciune printre aceiași pereți asemeni de pădure de nepătruns și de nestrăbătut, trecând pe lângă vechile borne, vechile poteci de vânatoare pe care urmărise cerbi răniți și nerăniți și-i văzuse nu o dată, în fel și chip numai răniți nu, țâșnind dintre tufișuri și fugind peste taluzul pe care erau trântite atunci șinele și traversele și năpustindu-se iar în pădure așa cum se presupune că se mișcă făpturile pământene, dar trecând cum zbor săgețile, fără să atingă pământul, alunghiți, mai lungi de trei ori decât lungimea lor reală și chiar mai șterși, deosebiți la culoare, ca și cum ar exista un punct între imobilitate și mișcarea absolută la care până și masa s-ar schimba în mod chimic, schimbându-se fără durere și chin nu numai în volum în formă ci chiar și în culoare, apropiindu-se de culoarea vântului, și totuși de această dată era ca și cum trenul (și nu numai trenul ci și el însuși, nu numai viziunea lui care și-l reprezentase și memoria lui care și-l amintise ci și hainele, așa cum veșmintele duc cu ele în mișcarea necurmată a aerului curat duhoarea lăncedă a camerelor unde zac bolnavii sau a morții) ar fi adus cu el în codrii sortiți pieirii, chiar înainte de a fi atinși de secure, umbra și prevestirea noii fabrici încă neterminată și traversele și șinele care nici nu fuseseră încă așezate pe pământ; și știu în clipa aceea ce știuse de îndată ce pășise în Hoke de dimineață dar nu-și formulase gândul în cuvinte: de ce nu mai revenise maiorul de Spain, și de ce după această dată nici el care trebuise să mai vină în acele locuri încă o dată, nu avea să se mai întoarcă niciodată.

Acum se apropiau. Știu asta înainte ca mecanicul să fi tras sirena ca să-l avertizeze. Apoi îl văzu pe Ash și căruța, cu hațurile înfășurate iar, fără îndoială, în jurul frânei, cum

vreme de opt ani își aminti băiatul maiorul de Spain îl oprise să o facă, trenul își încetini mersul, cuplele slăbindu-și strânsoarea și zgâlțâindu-se, izbindu-se iar din vagon în vagon, vagonul conductorului trecând încet pe lângă căruță în timp ce el sărea jos cu pușca la el, conductorul aplecându-se deasupra lui ca să facă semn locomotivei, vagonul conductorului încetinindu-și mersul și mai mult, târându-se, deși aburii locomotivei și începuseră să țâșnească într-un tempo crescând în codrii aceia fără de ecou, izbiturile tampoanelor fugind iar înspre capătul din urmă al trenului, vagonul conductorului luând în cele din urmă viteză. Și după aceea dispăru. Nu existase. Nu-l mai auzea. Pădurea se întindea în jur, gânditoare, neatentă, infinită, veșnică, verde; mai bătrână decât orice hală de fabrică, mai întinsă decât orice ramificație de cale ferată. „Mr. Boon a venit?” zise el.

— El m-a mânat aici, zise Ash. A pregătit căruța gata încărcată și m-a așteptat ieri la Hoke când am ajuns acolo și azi-noapte când am venit a și pus piciorul pe treptele din fața ale casei. A și plecat în pădure încă înainte de a se face ziuă. Zicea că se duce la Eucalipt și să mergeți acolo să-l întâlniți. Știa unde era asta: un eucalipt uriaș și singuratic la marginea pădurii, într-un vechi luminiș; dacă te târai până acolo fără să faci niciun zgomot și apoi năvăleai deodată în luminiș, puteai prinde până la o duzină de veverițe, ca într-o capcană, fiindcă nu era niciun copac pe aproape pe care să se poată cățăra. Așa că nu se urcă în căruță.

— Mă duc, zise el.

— Îmi închipuiam că o să vă duceți, zise Ash, v-am adus o cutie de cartușe. Îi dădu cartușele și se apucă să desfășoare hăturile de pe frâna căruței.

— Cam de câte ori crezi că ți-a spus maiorul să nu faci asta? zise băiatul.

— Ce să fac? zise Ash. Apoi spuse: Și ziceți-i lui Boon Hogganbeck că masa o să fie gata peste un ceas și dacă vreți să veniți și să mâncați.

— Peste-un ceas? zise el. Păi, nu-i nici nouă, își scoase ceasul și-i arătă lui Ash cadranul. Uită-te. Ash nici nu se uită la ceas.

— Asta e ora la oraș. Aici nu sunteți în oraș. Sunteți în pădure.

— Uită-te atunci la soare.

— Nu-mi pasă mie de soare, zise Ash. Dacă vreți să mâncați, dumneavoastră și Boon Hogganbeck, să faceți bine să veniți la masă când v-am spus. Trebuie să termin cu gătitul, fiin'că trebuie să tai lemne. Și aveți grijă la picioare. Mișună.

— O să am, zise el.

Și apoi se trezi în pădure, nu singur ci solitar; singurătatea îl înconjură, verde de vară. Nu se schimba și, în afara timpului, n-avea să se schimbe, tot așa cum n-avea să se schimbe nici verdele verii nici focul, nici ploaia de toamnă și nici gerul și uneori nici zăpada.

În ziua, dimineața în care omorâse cerbul și Sam îl dăduse pe față cu sângele acela fierbinte, se întorseseră în tabără și-și aminti clipitul și mormăitul și chiar neîncrederea jignită a lui Ash până ce, în cele din urmă, McCaslin trebuise să confirme faptul că el îl omorâse cu adevărat; și în noaptea aceea Ash șezuse îndărătul sobei mârâind și nimeni nu se putuse apropia de el, așa că Jim al lui Tennie trebuise să servească masa de seară și a doua zi dimineață îi trezi cu breakfast-ui pus pe masă și era abia unu și jumătate și din înjurăturile furioase ale maiorului de Spain și din mârâielile și răspunsurile posace ale lui Ash, reieși în cele din urmă că Ash nu dorea numai să meargă în pădure și să împuște o căprioară dar chiar avea intenția să o și facă și maiorul de Spain zise „Dumnezeule dacă n-o să-l lăsăm o să trebuiască de acum înainte să gătim singuri” și Walter Ewell spuse „Sau să ne trezim la miezul nopții ca să mâncăm ce ne gătește Ash” și deoarece la acea vânătoare el omorâse un cerb și nu mai avea să tragă în niciun animal decât dacă ar fi fost nevoie de carne pentru mâncat îi oferii lui Ash pușca sa dar maiorul de Spain interveni și-i dădu pușca lui Boon ca s-o folosească în acea zi dându-i lui Ash imprevizibila pușcă cu aer comprimat a lui Boon și două gloanțe dar Ash spuse: „Am gloanțe” și le arătă: patru la număr: unul pentru cerbi, unul pentru iepuri, și două pentru păsări și le povesti istoria și proveniența lor una

câte una și-și amintea nu numai fața lui Ash ci și cea a maiorului de Spain și a lui Walter și a generalului Compson și glasul lui Ash: „Dacă-s bune? Mai e vorbă, sunt bunel Generalul Compson mi l-a dat pe ăsta – glonțul pentru cerbi – l-a scos chiar din pușca cu care a omorât cerbul ăla mare acum opt ani. Și ăsta – cel pentru iepuri: victorios – e mai bătrân ca băiatul ăsta de aici!” Și în dimineața aceea încărcă el pușca punând cartușele în ordine inversă: întâi cel pentru păsări, apoi cel pentru iepuri și la urmă cel pentru cerbi ca acel pentru cerbi să vină primul la tras și el fără pușcă el și cu Ash mergând pe lângă caii maiorului de Spain și al lui Jim al lui Tennie și pe lângă câini (căzuse zăpada) până dădură de urma și ei începură să hămăie lătrăturile lor puternice și plăcute răsunând îndepărtate în aerul moale și vătuit și pierind aproape în aceeași clipă ca și cum fulgii tăcuți și deși ar fi și îngropat chiar ecourile neauzite sub căderea lor uniformă și fără greutate, maiorul de Spain și Jim al lui Tennie dispărură și ei chiuind în adâncul pădurii; și atunci fu liniștit, știind tot atât de sigur de parcă i-ar fi spus Ash că Ash a doborât cerbul și că și anii lui tineri fuseseră iertați pentru că omorâse unul și se întoarseră acasă prin ninsoarea care cădea – adică Ash spuse: „Și acum?” și el spuse: „Pe aici” – el mergând înainte căci deși erau la mai puțin de o milă de tabără știa că Ash, care-și petrecuse în ultimii douăzeci de ani câte două săptămâni din viață în tabără, în fiecare an, habar n-avea unde se aflau până ce de ajuns de repede felul în care Ash ținea pușca lui Boon îl făcu să devină mai mult decât nervos și-l puse pe Ash să meargă în frunte, făcând pași mari, rostind un monolog zgomotos de om bătrân care începea cu locul în care se afla atunci și apoi continua cu pădurea și cu taberele în pădure și cu mâncatul în tabere și apoi cu mâncarea și apoi cu gătitul ei și apoi cu felul în care gătea nevastă-sa și apoi pe scurt cu bătrâna lui nevastă și apoi aproape imediat și pe larg cu o nouă femeie cu pielea mai deschisă angajată la vecinii maiorului de Spain și dacă nu-i păsa cui îi face ochi dulci avea el să-i arate cât de bătrân era sau nu un om bătrân numai să nu-l țină nevastă-sa mereu din scurt, amândoi pe o potecă de vânătoare printre tufișuri dese

de trestie și de mărăcini care avea să-i scoată cam la vreun sfert de milă de tabără apropiindu-se de trunchiul căzut al unui copac uriaș trântit de-a curmezișul potecii și tocmai când Ash vorbind încă dădea să treacă peste el ursul, cel tânăr, se ridică de dincolo de trunchi în picioare cu labele din față duse la piept, atârându-i, ca și cum ar fi fost surprins pe când își acoperea fața ca să se roage: și după un timp pușca lui Ash săltă într-o parte și el zise: „Încă n-ai niciun glonte în butoi. Pompează aer” dar pușca și tăcăni și el spuse: „Pompează aer. Încă n-ai glonțul în butoi” și Ash apăsă pe arc și după câteva clipe pușca se-ndreptă iar și tăcăni și el zise: „Pompează aer” și văzu glonțul țâșnind, rotindu-se greoi prin aer și nimerind printre trestii. Asta era pentru iepuri se gândi el și pușca tăcăni și se gândi: „Următorul e pentru păsări” și nu mai trebui să spună Pompează aer; strigă: „Nu trage! Nu trage!” dar era prea târziu tăcănitul ușor uscat și nesuferit! înainte de a putea vorbi și ursul se întoarce și se zvârli la pământ pe cele patru labe și pieri și rămase numai trunchiul copacului, trestiișul, zăpada catifelată și statornică și Ash zise: „Și acuma?” și el zise: „Pe aici. Hai”, și o porni în jos pe potecă și Ash zise: „Trebuie să-mi găsesc gloanțele” și el zise: „Lasă-le dracului, lasă-le dracului, vino odată”; dar Ash rezemă pușca de trunchi și se întoarce și se aplecă și începu să băjbăie pe jos printre trestii până se întoarce și el și se aplecă și găsi gloanțele și se ridicară și în clipa aceea pușca, fără s-o atingă nimeni, rezemată de trunchi la șase picioare de ei și în momentul acela uitată de amândoi bubui muți și scoase flăcări pe țeavă și se opri: și acum o luă el scoase și ultimul glonț mumificat și i-l dădu și pe acesta lui Ash și cu piedica încă trasă duse pușca pe umăr și o așeză într-un colț după patul lui Boon în tabără

— vară și toamnă și zăpadă și umezeală și primăvara plină de sevă în succesiunea lor ordonată și veșnică, nemuritoarele și străvechile vârste ale mamei care-l formase dacă-l formase cineva ca să devină omul care aproape că era, și mamă și tată deopotrivă pentru bătrânul om născut dintr-o sclavă neagră și un șef Chickasaw, care fusese tatăl lui spiritual dacă fusese cineva, pe care-l venerase și-l ascultase și-l

iubise și-l jelise: și cândva avea să se însoare și aveau să se împărtășească pentru un scurt răstimp din acea scurtă fără de substanță glorie care prin ea însăși nu poate dura așadar de ce glorie: și aveau, puteau să păstreze și amintirea ei până în vremea când carnea nu mai vorbește cărnii deoarece cel puțin memoria dăinuie: dar totuși pădurea avea să fie iubita și soția lui.

Nu se-ndrepta spre Eucalipt. De fapt se ducea mai departe de locul unde era copacul. Fusesse un timp și nu prea îndepărtat când nu i s-ar fi îngăduit să treacă pe aici neînsoțit, și ceva mai târziu, când începuse să afle cât de multe nu știe, n-ar fi cutezat să treacă pe aici neînsoțit, și ceva și mai târziu, începând să întrevadă, chiar dacă mai tulbure, hotarele a ceea ce nu știa, putea încerca să treacă pe aici cu o busolă, nu pentru că i s-ar fi arătat o încredere mai mare ci pentru că McCaslin și maiorul de Spain și Walter și generalul Compson îl învățaseră până la urmă să-și creadă busola indiferent de ce părea să susțină ea. Acum nu se mai lua după busolă ci doar după soare și asta în chip subconștient, și totuși ar fi putut arăta oricând pe o hartă redusă la scară, cu aproximație de o sută de picioare, unde se afla; și desigur, chiar cam în clipa în care se aștepta, pământul începu să urce ușor, trecu pe lângă una dintre cele patru borne de beton puse de guardul societății pentru fabricarea chereștelei ca să marcheze cele patru laturi ale terenului pe care și-l rezervase maiorul de Spain, apoi se urcă pe creasta movilei și stând în picioare privi cele patru borne vizibile acum, albite și mai mult de vremuiala iernii, lipsite de viață și izbitor de străine în aceste locuri unde chiar descompunerea era o agitată involburare de ejaculare, tumescență, concepție, și naștere, iar moartea nici nu exista măcar. După ce le acoperiseră frunzele a două ierni și puhoaiile a două primăveri, nici urmă nu mai rămăsese din cele două morminte. Dar cei care veneau de atât de departe ca să le găsească n-aveau nevoie de pietre de căpătâi, găsindu-le așa cum Sam Fathers însuși îl învățase să găsească orice: după semnele de pe copaci: și le află, găsind aproape din prima lovitură a cuțitului de vânătoare (dar

numai pentru a vedea dacă mai era acolo) cutia rotundă de tinichea pentru unsoare de osii în care se afla acum laba mutilată și uscată a lui moș Ben, odihnind deasupra osemintelor lui Lion.

Nu o mișcă de la locul ei. Nici nu mai caută celălalt mormânt în care el și McCaslin și maiorul de Spain și Boon îngropaseră trupul lui Sam, dimpreună cu cornul lui de vânătoare, cu cuțitul și cu pipa lui, în dimineața aceea de duminică de acum doi ani; nu avea nevoie să-l caute. Pășise peste el, poate pe el. Dar nu avea importanță. *Știa probabil că eram în pădure cu mult înainte de a ajunge aici*, se gândi el, îndreptându-se spre copacul pe care fusese sprijinit un capăt al platformei pe care îl culcaseră pe Sam când îi găsiseră acolo McCaslin și maiorul de Spain – copacul, cealaltă cutie de unsoare de osii prinsă cu un cui de trunchi, dar ruginită, decolorată de vreme și străină totuși integrată în generalitatea concordantă a pădurii, nescotând nicio notă discordantă și goală, golită de multă vreme de mâncarea și tutunul pe care le pusese în ea în ziua aceea, așa cum avea să fie în curând golită și de ceea ce scoase el acum din buzunar: punga de tutun, basmaua cea nouă, punga de hârtie cu bomboane de mentă care-i plăceau lui Sam; dispărute și acestea, aproape înainte de a se fi întors cu spatele, nu dispărute ci topite în viața aceea infinită care așternea prin întunecatele lăcașuri ale acestor locuri tainice și fără soare urme fragile de zâne, care, respirând și chemând și nemișcate, îl priveau de după fiecare creangă și frunză până se clinti din loc, se mișcă iar, mergând înainte; nu se oprișe, zăbovisc doar, coborând de pe movilă care nu era lăcașul celor morți pentru că nu exista moarte, nici Lion și nici Sam: nu încătușați în pământ ci liberi în pământ și nu în pământ ci ai pământului, într-o infinitate de întrupări și totuși nerisipiți în fiecare din ele, frunză și cracă și particulă, aer și soare și ploaie și rouă și nopți, ghindă și frunză și iar ghindă, întuneric și zori și întuneric și iar zori în necurmata lor succesiune și fiind o infinitate, unul: și moș Ben de asemenea, și moș Ben de asemenea; îi vor da chiar și laba înapoi; apoi îndelunga provocare și îndelungata urmărire,

nicio inimă care să fie gonită și lovită, niciun trup care să fie chinuit și sângerat... Chiar în clipa în care încremeni i se păru că-l aude pe Ash, avertizându-l, la despărțire. Auzi aievea glasul lui când înțepeni, nemișcat, cu un picior pe care-și sprijinea greutatea trupului, cu vârful celui alt abia ridicat în spatele lui, fără să respire, simțind iar și ca întotdeauna ascuțita supărătoare năvală dintr-o vreme pe care McCaslin o lăsase încă de mult în urmă, așa că fu cuprins de teamă în toată regula, dar nu se înspăimântă uitându-se la el. Nu se încolăcise încă și nici nu-i auzise șuiatul, se zgârcise doar, rapid, un nod zvârlit într-o parte, ca un simplu punct de sprijin de unde capul înălțat ar putea să o pornească ușor înapoi, fără spaimă și încă neamenințător, mai lung de șase picioare, capul ceva mai sus de genunchi și la o distanță mai mică decât lungimea piciorului său până la genunchi și bătrân, semnele altădată strălucitoare ale tinereții lui acum întunecate și decolorate concordante cu locurile prin care se târa și stătea la pândă: bătrânul, străvechiul și cel blestemat pe pământ, fatal și solitar și acum îi simțea și mirosul: mirosul subțire dezgustător de castraveți putrezi și de încă ceva care nu avea nume, amintind de cunoașterea tuturor lucrurilor și de o străveche oboseală și de urgisire și de moarte. În cele din urmă se mișcă. Nu capul. Capul înălțat nu se clinti când prinse a aluneca îndepărtându-se, mișcându-se drept și perpendicular ca și cum capul și acea treime a trupului său ar fi fost întreagă: o entitate mergând pe două picioare și în afara tuturor legilor privind masa și echilibrul, și trebuia să fi fost așa deoarece nici acum nu putea crede pe de-a-ntregul că toată această mișcare și alunecare a umbrei în urma acelui cap mișcător putea fi un singur șarpe: mergând și apoi dispărând; își lăsă în cele din urmă și celălalt picior jos și nu-și dădu seama, stând în picioare cu o mână ridicată așa cum stătuse și Sam în după-amiaza aceea de acum șase ani când Sam îl călăuzise prin pădure și i-o arătase și încetase de a mai fi copil, vorbind în vechea limbă în care vorbise Sam în acea zi tot fără vreo intenție anume: „Conducătorule”, zise el; „Bunicule”.

N-ar fi putut spune când începuse să audă acel sunet, deoarece când băgă de seamă i se păru că-l auzea de mai multe secunde – un sunet de parcă ar fi izbit cineva o țeavă de pușcă de o șină de cale ferată, un sunet puternic și greoi și nu grăbit deși oarecum violent, ca și cum cel care lovea era un om nu numai voinic dar și puțin cam apucat. Totuși nu se putea să vină de pe linia buștenilor deoarece, cu toate că drumul de cale ferată era în direcția aceea, până acolo erau cel puțin vreo două mile și sunetul venea de la o depărtare de mai puțin de trei sute de yarzi. Dar chiar când se gândea la asta își dădu seama de unde trebuia să vină sunetul: oricine ar fi fost omul și orice ar fi făcut, el se afla undeva în apropiere de luminișul în care se înălța Eucaliptul și unde trebuia să-l întâlnească pe Boon. Așa că, înaintă urmărind sunetul, mișcându-se încet și fără zgomot și uitându-se cu atenție și pe jos și printre copaci. Mergea, cu pușca neîncărcată, cu țeava când ridicată când coborâtă ca să poată trece mai ușor printre tufișurile de mărăcini și prin lăstăriș, apropiindu-se pe măsură ce se auzeau mereu mai tare loviturile acelea continui oarecum sălbatic ciudate și năuce ale metalului izbit de metal, ieșind din pădure și intrând în luminiș, eucaliptul solitar ivindu-i-se drept în față. La prima vedere copacul părea să tresalte de zbenguiala nebunească a veverițelor. Erau probabil vreo patruzeci sau cincizeci de veverițe sărind și repezindu-se din creangă în creangă transformând întregul copac într-un vârtej verde de frunze înnebunite, și din când în când singure sau câte două sau trei veverițele se repezeau în jos pe trunchiul copacului apoi se răsuceau fără să se oprească în loc și se repezeau iar în sus ca și cum ar fi fost atrase cu violență înapoi de vidul provocat de vârtejul suratelor lor înnebunite. Și apoi îl văzu pe Boon, șezând jos, cu spatele sprijinit de trunchiul copacului, cu capul plecat, ciocănind cu furie ceva ce era în poala lui. Cu țeava puștii lui demontate izbea în culasa armei. Celelalte piese ale armei zăceau împrăștiate în jurul lui: erau vreo șase bucăți, în timp ce el își apleca peste piesa din poală fața lui de nucă, stacojie și asudată, izbind culasa cu țeava într-o pornire dementă de nebun. Nici nu-și ridică

privirile să vadă cine era. Ciocănind întruna strigă doar către băiat cu o voce aspră și sugrumată:

— Pleacă de aici! Nu te-atinge de ele! Nu te-atinge de niciuna! Sunt ale mele!

MIREASMĂ DE VERBINĂ

Era după cină. Pe masă, sub lumina lămpii, *Coke*⁴⁴-ul deschis abia atunci; auzii pașii profesorului Wilkins și apoi clipa de liniște când puse mâna pe clanța ușii și aș fi trebuit să înțeleg. Oamenii vorbesc mereu despre sentimente, eu n-am avut așa ceva. Auzisem pașii apropiindu-se, întâi pe scări apoi în hol și nu mi se păruse nimic deosebit în zgomotul acestor pași, căci deși stăteam în gazdă la el de trei ani și deși el și Mrs. Wilkins îmi spuneau acasă pe nume, Bayard, n-ar fi intrat totuși în camera mea fără să bată, așa cum nici eu n-aș fi intrat în camera lui – sau a ei. Apoi, cu unul dintre acele gesturi prin care sau datorită căruia strășnicia aproape dureroasă, a unui educator al tineretului sfârșește prin a da greș, deschise larg ușa, izbind-o de perete, și se opri în prag zicând:

— Bayard. Bayard, fiul meu, dragul meu fiu.

Aș fi trebuit să știu; aș fi trebuit să fi fost pregătit. Sau poate că și eram pregătit căci îmi aduc aminte că am închis cartea cu grijă și înainte de a mă ridica de pe scaun, am subliniat pasajul la care mă oprisem. El (profesorul Wilkins) făcea ceva, se tot foia acolo; îmi întinse pălăria și pelerina și le luai deși n-aveam să am nevoie de pelerină, dacă nu mă gândeam chiar și atunci (deși eram în octombrie, mai aveam până la echinocțiu) că ploile și vremea rea aveau să sosească înainte de a mă întoarce iar în această încăpere, așa că aș fi

⁴⁴ Manual de drept – după numele juristului englez Edward Coke (1552–1643).

avut nevoie oricum de pelerină ca să mă întorc dacă aveam să mă întorc, și mă gândeam: „Dumnezeule, de-ar fi făcut lucrul acesta aseară, de-ar fi deschis larg ușa fără să bată, trântind-o de perete cu zgomot, aseară ca să fi ajuns acolo înainte de a se fi întâmplat, să fi fost acolo când s-a întâmplat, alături de el oriunde va fi fost, oriunde va fi trebuit să cadă, culcat în țărână și noroi”.

— Servitorul te așteaptă jos în bucătărie, zise el. Abia după câțiva ani îmi povesti (cineva îmi povesti; trebuie să fi fost judecătorul Wilkins) că Ringo dăduse deoparte, după cât se pare, bucătăreasa, și intrase în casă și în bibliotecă unde ședea el și cu Mrs. Wilkins și le spusese fără nicio introducere și întorcându-se să plece: „L-au împușcat pe colonelul Sartoris azi dimineață. Spuneți-i că-l aștept în bucătărie.” Și plecă înainte ca unul dintre ei să poată face vreo mișcare. Călărise cale de patruzeci de mile și nu voise totuși să mănânce ceva. Ne îndreptam spre ușă – ușa îndărătul căreia locuisem timp de trei ani știind ceea ce știam, ceea ce îmi dădeam seama acum că trebuie să fi crezut și să fi așteptat, de după care auzisem totuși pașii apropiindu-se fără să fi deslușit ceva în zgomotul acestor pași.

— Aș putea să-ți fiu de folos cu ceva?

— Da, *sir*. Un cal odihnit pentru servitorul meu. O să vrea să se-ntoarcă odată cu mine.

— Mai e vorbă, ia-l pe al meu – al lui Mrs. Wilkins, strigă el. Vorbise pe același ton ca și până atunci și totuși aceste cuvinte le strigase și în aceeași clipă cred că ne-am dat seama amândoi că lucrul era comic – o iapă, cu picioarele scurte, cu burta umflată ca un butoi și care arăta ca o fată bătrână profesoară de muzică; Mrs. Wilkins o înhăma la faeton – ceea ce îmi făcu bine, așa cum mi-ar fi făcut bine să mi se toarne în cap o găleată de apă rece.

— Vă mulțumesc, *sir*, am zis. Nu vom avea nevoie de cal. Când mă voi duce să-mi iau iapa, voi găsi la poștă un cal proaspăt odihnit.

Îmi făcu bine, deoarece chiar înainte de a sfârși vorba, fui convins că nu va mai fi nevoie nici de asta, că Ringo se oprise la poștă înainte de a veni la colegiu și aranjase treaba asta și

că atât calul lui proaspăt odihnit cât și iapa mea trebuiau să fie înșeuate și să ne aștepte, afară, la gardul din spate al colegiului, și că nu mai trebuia să străbatem tot Oxfordul. Dacă ar fi venit Loosh după mine nu s-ar fi gândit la asta; ar fi mers direct la colegiu, la profesorul Wilkins, ar fi spus ce avea de spus și apoi s-ar fi așezat pe un scaun și m-ar fi lăsat să mă descurc singur de aici înainte. Dar nu Ringo.

Când ieșii din cameră, mă urmă. Din clipa aceea și până când aveam să călărim, Ringo și eu, prin bezna fierbinte, densă și plină de praf, nerăbdătoare și încordată în așteptarea echinoctiului întârziat asemeni unei femei în caznele unei faceri târzii, avea să fie undeva în preajma mea, lângă mine sau în spatele meu, fără să știu sau să vreau să știu unde e. Se străduia să găsească cuvintele potrivite ca să-mi ofere și pistolul lui. Aproape că-l auzeam zicând: „Vai, nenorocită țară, nici de zece ani întremată după frigurile morții, în care oamenii mai trebuie să se ucidă încă unul pe celălalt și noi să mai răscumpărăm încă greșeala lui Cain cu propriii lui arginți”. Dar de fapt el nu spuse nimic. Mă urma doar, fiind undeva lângă mine sau în spatele meu când am coborât pe scară îndreptându-ne spre Mrs. Wilkins care aștepta în hol sub candelabru – o femeie firavă și căruntă care-mi aducea aminte de Granny⁴⁵, nu pentru că semăna cu Granny ci probabil pentru că o cunoscuse pe Granny – cu capul sus, abătută și tăcută, gândindu-se *Cine trage sabia de sabie va pieri*, exact cum ar fi gândit și Granny, către care mergeam, trebuia să merg nu pentru că eram nepotul lui Granny și stăteam în gazdă în casa ei de trei ani și aveam aproape vârstă fiului ei ucis acum nouă ani aproape în ultima bătălie, ci pentru că acum eram întruchiparea tuturor Sartoris-ilor. (Întruchiparea tuturor Sartoris-ilor: aceasta fusese una dintre străfulgerările concomitente care-mi trecuseră prin minte odată cu *în cele din urmă s-a întâmplat* când profesorul Wilkins deschisese ușa camerei mele.) Nu-mi oferi un cal și un pistol nu pentru că mă iubea mai puțin decât profesorul Wilkins ci pentru că era femeie și

⁴⁵ Diminutiv de la *grandmother* (engl.), bunică.

prin urmare mult mai înțeleaptă decât oricare bărbat, căci altfel bărbații n-ar fi continuat Războiul doi ani după ce-și dăduseră seama că erau bătuți. Își puse mâinile (o femeie mărunțică, nu mai înaltă decât fusese Granny) pe umerii mei și spuse:

— Transmite-i Drusillei și mătușii tale, Jenny, toată dragostea mea. Și întoarce-te când vei putea.

— Numai că nu știu când va fi asta, am zis eu. Cine știe de câte lucruri va trebui să mă ocup. Da, o mințeam chiar pe ea; nu trecuse decât un minut de când deschisese larg ușa izbind-o de perete și iată că și începeam să-mi dau seama, să fiu conștient de ceea ce nu aveam încă măsură să mă sor în afară doar de ceea ce, în ciuda mea însumi, în ciuda educației și a mediului (sau poate din cauza lor) știam de câțva timp că devin și de a cărui încercare mă temusem; îmi amintesc că, în timp ce mâinile ei se odihneau încă pe umerii mei, mă gândeam: *Cel puțin așa voi avea prilejul să aflu dacă sunt ceea ce cred că sunt sau numai sper că sunt; dacă voi face ceea ce eu însumi învățasem să cred că e drept să fac sau dacă voi dori numai să o fac.*

Ne îndreptarăm spre bucătărie, profesorul Wilkins fiind mereu undeva lângă mine sau în spatele meu și oferindu-mi mereu în fel și chip pistolul și calul. Ringo mă aștepta; îmi aduc aminte că mi-a trecut atunci prin minte gândul că orice s-ar întâmpla cu oricare din noi, pentru el n-aveam să fiu niciodată întruchiparea tuturor Sartoris-ilor. Și el avea douăzeci și doi de ani, într-un fel însă el se schimbase mai puțin ca mine din ziua aceea în care ținuisem; trupul lui Grumby de ușa vechii mori de făcut baloturi. Poate fiindcă se întâmplase să crească mai repede decât mine, se schimbase atât de mult în vara aceea în care el și Granny vindeau yankeilor catări, încât ca să țin pasul cu el aș fi trebuit să mă fi schimbat foarte mult. Ședea, tăcut pe un scaun lângă soba rece, frânt de oboseală, el care călărise cale de patruzeci de mile (la un moment dat, fie în Jefferson, fie când rămăsese în sfârșit singur undeva pe drum, plânsese; colbul se adunase și se uscaseră pe dărele de lacrimi de pe fața lui) și avea să călărească iar cale de patruzeci de mile totuși nu voia să

mănânce și se uita la mine cu ochii cam înroșiți de oboseală (poate că mai mult de altceva decât de oboseală, așa că în privința asta n-aveam să pot ține pasul cu el niciodată) și apoi se ridică fără să spună un cuvânt și o porni spre ușă și eu în urma lui și profesorul Wilkins îmi oferea mereu calul și pistolul fără să rostească niciun cuvânt și se gândea mereu (simțeam și acest lucru) *De sabie va pieri. De sabie va pieri.*

Ringo legase cei doi cai înșeuăți la poarta din spate, așa cum știusem că avea să o facă – cel proaspăt odihnit pentru el și iapa pe care Tata mi-o dăruise acum trei ani și care făcea oricând o milă în mai puțin de două minute și dacă ai fi călărit toată ziua o milă în opt minute. Încălecase, când îmi dădai seama că profesorul Wilkins vrea să-mi strângă mâna. I-am strâns mâna; știam că e convins că atinge un trup care mâine seară s-ar putea să nu mai fie în viață și mă gândii o clipă dacă să-i spun ce am de gând să fac, deoarece discutaserăm împreună că, de există cumva în *Biblie* un cuvânt de speranță și de împăcare pentru oarba și năuca speță pe care El și-o alesese între toate pentru a-i dăruia nemurirea, acela trebuie să fie *Să nu ucizi*, și acuma își închipuia probabil că mă învățase chiar el acest lucru; numai că nu el, și nimeni altcineva, nici chiar eu însumi, nu mă învățase acest lucru, deoarece era mai profund decât s-ar fi putut învăța. Dar nu i-am spus nimic. Era prea bătrân pentru a fi bruscat în felul acesta, pentru a putea ierta fie și în principiu o asemenea hotărâre; era prea bătrân pentru a fi obligat să țină seama de principii când era vorba de rasă, educație și mediu, pentru a fi atacat fără niciun fel de avertisment și a fi silit să se predea ca la somația unui hoț de drumul mare ivit din beznă: un tânăr însă putea face așa ceva – un om încă de ajuns de tânăr pentru ca tinerețea lui să-i furnizeze gratuit o explicație (dar nu și o scuză) a lașității sale.

Așa că nu i-am spus nimic. I-am strâns doar mâna și am încălecat, și împreună cu Ringo am pornit-o la drum. De data aceasta nu trebuia să mai străbatem Oxfordul și curând (pe cer se ridicase o lună subțire ca o seceruică, asemănătoare cu urma unui toc de cizmă în nisipul ud) șoseaua spre

Jefferson se ivi în fața ochilor noștri, șoseaua pe care o străbătusem pentru prima dată alături de Tata, acum trei ani, și de atunci de două ori la Crăciun și în iunie și septembrie și iar de două ori de Crăciun și apoi iar în iunie și septembrie, la sfârșitul și începutul fiecărui an de colegiu, călărind singur pe iapa mea, fără să simt măcar că e pace; și de data aceasta și poate pentru ultima oară, eu cel care nu avea să moară (eram sigur de asta) dar care, fără îndoială, nu avea să poată merge niciodată cu capul sus de aci înainte. Caii o țineau într-un trap ușor pe care aveau să-l păstreze în tot lungul celor patruzeci de mile. Iapa mea știa că o așteaptă un drum lung iar Ringo avea și el un animal bun, izbutise să obțină de la Hilliard, la poștă, un cal ca lumea. Datorită poate lacrimilor, dârelor de noroi uscat de deasupra cărora ochii lui înroșiți de oboseală mă priviseră, dar mai degrabă cred că datorită aceleiași însușiri care-i înlesnise pe vremuri obținerea, pentru el și pentru Granny, a tuturor acelor scrisori cu *en-tête*-ul armatei Statelor Unite – o neobrăzată siguranță câștigată de pe urma unor prea îndelungate și prea strânse legături cu doi albi: unul căruia el îi spunea Granny, celălalt cu care dormise împreună de când ne născusem și până când Tata reclădise casa. Vorbirăm doar o singură dată, și asta fu totul.

— L-am putea hăitui prin pădure, zise el. Cum am făcut și atunci, cu Grumby. Dar am impresia că nu prea merge cu pielea asta albă în care te tot plimbi de colo până colo.

— Nu, am zis.

Ne-am continuat drumul; era în octombrie; verbina avea să mai țină încă multă vreme deși trebuia să ajung acasă ca să-mi dau seama cât de necesar era acest lucru; avea să țină încă multă vreme verbina din grădina în care mătușa Jenny, asistată de moș Joby, se învătea, cu o pereche de mănuși vechi de cavalerie de-ale Tatei în mâini, printre straturile îngrijite și ordonate, printre vechile nume pitorești și înmiresmate; căci deși eram în octombrie nu începuseră încă ploile și prin urmare nu dăduse nici înghețul care să aducă (sau să lase după el) primele nopți pe jumătate calde, pe

jumătate reci ale verii indiene⁴⁶ – văzduhul somnolent, înghețat și pustiu prin care trec rațele, toropit încă de vechile, amețitoare, prăfuitele miresme ale muscatului și saxifragei – nopțile în care înainte de a deveni bărbat și a mă duce la colegiu să învăț dreptul, Ringo și cu mine, cu felinarul, securea și un sac de pânză groasă și șase câini (unul ca să adulmece urmele animalelor iar ceilalți când așa, ca să latre, să facă hărmălaie) ne duceam să vânăm oposumi pe islaz unde, stând ascunși, la pândă, am văzut în după-amiaza aceea primul nostru yancheu călare pe un cal minunat, unde de anul trecut se putea auzi șuieratul trenurilor care nu mai erau de multă vreme proprietatea lui Mr. Redmond și pe care într-un anume moment, într-o anume clipă a dimineții aceleia, le abandonase și Tata odată cu pipa pe care, zicea Ringo, o fuma și care-i alunecase din mână atunci când căzuse, doborât. Călăream spre casă, unde în clipa asta zăcea întins în salon, îmbrăcat în uniformă (și cu sabia) și unde Drusilla mă aștepta în strălucirea solemnă a candelabrelor, cu rochia ei aurie de bal, cu firul de verbină în păr, ținând în mâini cele două pistoale încărcate (vedeam și scena aceasta, eu care n-avusesem niciun fel de presentiment; o și vedeam în încăperea aceea solemnă și iluminată aranjată după datini pentru ceremonia înmormântării, înaltă, zveltă nu cum sunt femeile ci cum sunt tinerii, băieții, nemișcată în rochia ei aurie, cu fața calmă, aproape gânditoare, pieptănată simplu și sever, cu firul de verbină prins în păr deasupra fiecărei urechi, cu brațele îndoite din cot, cu mâinile ridicate la înălțimea umerilor, cele două pistoale identice de duel ținute nu în mână, ci odihnindu-se în palmă, fiecare într-o mână: o coeforă a violenței sumare și convenționale).

⁴⁶ *Indian Summer*, o perioadă de vreme mai caldă care urmează primelor înghețuri ale toamnei târzii în America de Nord (n. t.).

Drusilla zicea că el avea un vis. Pe atunci eram de douăzeci de ani și ne plimbam și ea și eu prin grădina așteptându-l pe Tata să vină de pe șantierul căii ferate. Abia împlinisem douăzeci de ani: în vara aceea la sfârșitul căreia am plecat la universitate pentru a-mi lua licența în drept, pe care Tata hotărâse că trebuie să o iau și patru ani după aceea în ziua, în a cărei seară Tata și Drusilla îl împiedicaseră pe Cash Benbow să fie ales judecător și veniseră acasă tot necăsătoriți și Mrs. Habersham îi băgase în trăsură și o pornise înapoi la oraș și-l scosese pe bărbatul ei din bârlogul lui întunecos de la banca cea nouă și-l pusese să semneze cautiunea Tatei pentru omorul celor doi *carpet baggers* și luându-i de mână pe Tata și pe Drusilla îi dusesse în fața pastorului pentru a fi căsătoriți. Și Tata reclădi casa, pe același loc pârjolit de foc, deasupra aceleiași pivnițe, acolo unde cealaltă fusese mistuită de flăcări, dar mai mare, mult mai mare: Drusilla spunea că această casă era materializarea visului Tatei tot așa cum trusoul și voalul de mireasă erau materializarea visului ei. Apoi mătușa Jenny veni să locuiască împreună cu noi și așa se ivi și grădina (Drusilla n-ar fi avut grijă de flori, ca și Tata de altfel, ea care și acum, la patru ani după ce se sfârșise războiul, părea să trăiască, să respire în atmosfera acelui ultim an când călărea, îmbrăcată în haine bărbătești, cu părul tăiat scurt ca orice alt soldat din regimentul Tatei, străbătând Georgia și amândouă Carolinele prin fața armatelor lui Sherman), din care-și culegea firele de verbină pe care și le punea în păr, zicând că mireasma de verbină e singurul miros care poate fi pus mai presus de cel al cailor și al curajului așa că e singura care merita să o folosești. Calea ferată era abia la începuturile ei și Tata nu era numai asociat cu Mr. Redmond ci și prieten, ceea ce după cum spunea George Wyatt, era fără îndoială un record pentru Tata și în zori el pleca de acasă, călare pe Jupiter, parcurgând tot traseul liniei

neterminate cu cei doi saci plini cu galbeni de aur împrumutați vineri pentru a plăti oamenii sâmbăta, nefiind înaintea șerifului decât cu două traverse, cum zicea mătușa Jenny. Așadar ne plimbam încetișor în amurg, printre straturile cu flori ale mătușii Jenny, și Drusilla (acum în rochie, ea care ar fi purtat mereu pantaloni dacă Tata i-ar fi dat voie) se sprijinea ușor pe brațul meu și eu simțeam mireasma de verbină din părul că, așa cum simțisem mireasma ploii în părul ei și în barba Tatii acum patru ani în noaptea aceea în care el și Drusilla și unchiul Buck McCaslin îl găsiseră pe Grumby și veniseră apoi acasă și ne găsiseră pe Ringo și pe mine mai mult decât adormiți: pierduți în acea uitare pe care Dumnezeu sau Natura sau cine știe cine ne-o fi dat-o atunci, nouă care trebuiseră să săvârșim mai mult decât s-ar fi cerut din partea unor copii, căci ar trebui să existe o limită de vârstă, cel puțin tinerețea, sub care n-ar trebui să omori. Asta se întâmpla puțin după ce, în seara aceea de sâmbătă, când se întorsese, îl văzusem curățindu-și pistolul și încărcându-l și aflasem că mortul fusese un fel de vecin de-al nostru, un om din regiunea de dealuri, care făcuse parte din primul regiment de infanterie în perioada când se votase scoaterea Tatii de la comanda lui: și n-aveam să știu niciodată dacă omul voise chiar să-l jefuiască pe Tata sau nu, fiindcă Tata trăsese prea repede, ci doar că avea într-o cabană cu pământ pe jos în regiunea de dealuri, o soție și câțiva copii căroră a doua zi Tata le trimise ceva bani și ea (soția) veni la noi, după două zile, când ședeam la masă, și-i aruncă banii lui Tata în obraz.

— Dar nimeni n-ar fi putut avea un vis mai măreț decât colonelul Sutpen, spusei. Fusese ajutor de comandant în regimentul Tatii și fusese ales colonel când regimentul îi retrăsese Tatii comanda, după a doua bătălie de la Manassas⁴⁷, și Tata nu-i iertase acest lucru lui Sutpen, nu

⁴⁷ Manassas sau Bull Run, oraș din Nord-Estul statului Virginia; aici au avut loc în timpul Războiului de Secesiune din S.U.A. bătăliile din 21 iulie 1861 și 29 și 30 august 1862, bătălii în care armata Sudului, sub comanda lui J. E. Jhonston și Beauregard (1861) și Jackson (1862), au înfrânt armata Nordului sub conducerea lui Mc. Dowell și Pope.

oamenilor din regiment. Era un mitocan, un om crud și rece care se stabilise în aceste locuri cu treizeci de ani înaintea Războiului, venind nimeni nu știa de unde, numai Tata zicea că era de ajuns să te uiți în ochii lui ca să știi că n-avea să îndrăznească s-o spună. Pusese mâna pe ceva pământ și nici asta nu știa nimeni cum se întâmplase și pe ceva bani de cine știe unde – Tata zicea că oamenii bănuiau că fusese trișor pe niște vapoare sau că fusese pur și simplu, hoț de drumul mare – și construisese o casă imensă, se însurase și ducea o viață de gentleman. Apoi, ca toți ceilalți, pierduse totul în timpul Războiului, până și speranța de a avea urmași (fiul său îl omorâse pe logodnicul fiicei sale în ajunul nunții și după aceea dispăruse) și totuși se întoarse acasă și se apucă singur-singurel să-și refacă plantația. N-avea prieteni de la care să se împrumute și n-avea pe nimeni care să-i lase moștenire și era trecut de șaiszeci de ani, totuși se apucă să refacă totul așa cum fusese; se zicea că era prea ocupat ca să se bage în politică sau în altceva; când împreună cu ceilalți oameni Tata organiză grupele de cavaleri ai nopții pentru a-i împiedica pe *carpet baggers* să-i ridice pe negri, el refuză să se amestece. Tata lăsă deoparte pentru câțva timp ura lui față de Sutpen și se duse să-i vorbească, și el (Sutpen) se ivi în ușă cu o lampă în mână și nici nu-i invită măcar să intre în casă ca să discute; Tata îl întrebă: „Ești cu noi sau ești împotriva noastră?” și el îi răspunse: „Sunt pentru pământul meu. Dacă fiecare din voi și-ar îngriji pământul ca să-l facă așa cum a fost, țara ar putea să se ridice singură” și Tata îi spuse să vină cu lampa afară și s-o pună pe o buturugă ca să poată vedea amândoi să tragă și Sutpen refuză.

— Nimeni n-ar fi putut avea un vis mai mareț ca acesta.

— Da. Dar visul lui nu-l privea decât pe *el*. Al lui John nu. El se gândește la întreaga țară pe care încearcă s-o ridice trăgându-i pe toți de urechi, pentru ca toți cei ce trăiesc în ea, nu numai cei de-o seamă cu el, sau cei din fostul lui regiment, ci toți oamenii, negrii și albi, femeile și copiii din regiunea aceea de dealuri, desculții... Nu înțelegi?

— Dar cum le-ar putea fi de folos, ce vrea să facă pentru ei, dacă le-a... după ce a...

— Omorât câțiva din ei? Te referi bineînțeles și la cei doi *carpet baggers* pe care a trebuit să-i omoare pentru a împiedica ținerea acelei prime alegeri, nu-i așa?

— Erau oameni. Ființe umane.

— Erau din Nord, niște venetici, care n-aveau ce căuta aici. Niște tâlhari.

Ne continuaram plimbarea, abia simțindu-i apăsarea pe brațul meu, capul ei ajungându-mi nu mai sus de umăr. Fusesem întotdeauna ceva mai înalt ca ea, chiar și în noaptea aceea la Hawkhurst când ascultam cum trec negrii pe șosea, și de atunci se schimbaseră foarte puțin: același trup viguros de băiat, același cap neîmblânzit cu părul ciopârțit cu sălbăticie la care mă uitasem lung din căruță pe deasupra valului de negri care cântau înnebuniți, în momentul în care coboram spre râu, trupul zvelt nu ca al femeilor, ci ca al băieților.

— Nu-i chiar atât de puțin primejdios să trăiești în preajma unui vis, Bayard. Eu știu asta, am avut și eu odată un vis. E ca un pistol încărcat gata să ia foc; dacă ține de ajuns de multă vreme până la urmă cineva e rănit. Dacă e însă un vis frumos, atunci face. Nu sunt prea multe visuri pe lumea asta, în schimb sunt foarte multe vieți omenești. Și o viață de om sau două duzini...

— N-au nicio importanță?

— Da. Niciuna... Ascultă. Îl aud pe Iupiter. Să știi că până acasă te întrec.

O și pornise la fugă, poalele fustei pe care nu-i plăcea să o poarte i se ridicaseră până la genunchi și i se vedeau picioarele alergând așa cum aleargă băieții, tot așa călărea cum călăresc bărbații.

Pe atunci aveam douăzeci de ani. A doua oară însă împlinisem douăzeci și patru; făcusem trei ani de facultate și peste două săptămâni trebuia să mă întorc la Oxford pentru a urma cursurile ultimului an și a-mi lua licența. Era exact în vara trecută, în august, când Tata îl bătuse pe Redmond în alegerile pentru adunarea legislativă a statului. Lucrările la calea ferată se terminaseră și tovărășia dintre Tata și Redmond fusese desfăcută de atât de multă vreme încât dacă

n-ar fi fost dușmănia dintre ei, multă lume ar fi și uitat că au fost vreodată asociați. Existase și un al treilea asociat dar nimeni nu-și mai amintea măcar cum îl chemase; el și numele lui dispăruseră în înverșunarea conflictului care se ivise între Tata și Redmond chiar înainte de a se începe punerea șinelor de fier, între pornirea dictatorială a Tatii, violentă și nemiloasă, dorința sa de dominație (ideea fusese a lui; el se gândise întâi la construirea căii ferate și apoi îl luase pe Redmond ca asociat) și între acea însușire a lui Redmond (cum spunea George Wyatt, nu era un laș, altfel Tata nu s-ar fi înhămat la aceeași treabă cu el) care-i îngăduise să țină piept Tatii atât cât i-a ținut, să reziste și să reziste și să reziste până când s-a rupt ceva (nici voința, nici curajul) în el. În timpul Războiului Redmond nu fusese soldat; se ocupase cu ceva treburi de colectare a bumbacului pentru guvern; ar fi putut câștiga mulți bani cu povestea asta dar nu o făcuse și toată lumea o știa, o știa și Tata, totuși îl batjocorea adesea fiindcă nu miroșise praful de pușcă. N-avea dreptate; își dădu seama că n-are când fu prea târziu și nu se mai putea opri, la fel ca și bețivul care ajunge la un stadiu când e prea târziu ca să se mai oprească, când își promite lui însuși că se va opri și crede, poate, că se va opri sau că va putea să se oprească dar e prea târziu. Într-un târziu ajunseră într-o asemenea situație (băgaseră amândoi în calea ferată tot ce-ar fi putut ipoteca sau împrumuta pentru ca Tata să străbată călare șantierul plătind lucrătorii și facturile pentru șine în ultima clipă posibilă), încât până și Tata își dădu seama că unul dintre ei trebuie să se retragă. Așa că la vremea aceea nu-și mai vorbeau; judecătorul Benbow le aranjă întrevvedere, se întâlniră și căzură de acord să cumpere sau să vândă, fixând ca preț o sumă care, în comparație cu ce investiseră până atunci, era ridicol de mică dar pe care fiecare din ei credea că nu va putea s-o strângă celălalt – cel puțin așa susținea Tata că Redmond nu credea că va putea strânge banii. Așa că Redmond fu de acord cu prețul și descoperi cu surprindere că Tata avea banii. Și, după spusele Tatii, de aici se porni totul, deși unchiul Buck McCaslin zicea că Tata n-ar fi putut fi

proprietarul măcar a unei jumătăți de parc, ca să nu mai vorbim al unei căi ferate, fără să nu rupă învoiala și să facă din fostul lui asociat fie un dușman de moarte fie un prieten pe viață. Așa că se despărțiră și Tata isprăvi calea ferată. Între timp, văzând că e aproape gata cu calea ferată, niște oameni din Nord îi vândură pe credit o locomotivă pe care o botează „Mătușa Jenny” și-i puse în marchiză un bidon de ulei, din argint, pe care îi gravă numele; și vara trecută primul tren intră cu toată viteza în gara Jefferson, cu locomotiva împodobită cu flori și Tata în marchiză trăgând de sirenă întruna când trecu prin fața casei lui Redmond; și la gară se ținură discursuri, și iarăși flori și un steag al Confederației și fete îmbrăcate în rochii albe cu cordoane roșii și o orchestră și Tata vorbind de pe tampoanele locomotivei și făcând o aluzie complet inutilă la Mr. Redmond. Așa stăteau lucrurile. Nu voia să-l lase deloc. George Wyatt veni să-mi vorbească imediat după aceea. „O fi așa sau nu, zise. el, noi, camarazii lui și cei mai mulți dintre oamenii de pe aici știm că John are dreptate. Trebuia totuși să-l lase în pace pe Redmond. Știu eu care-i pricina: a trebuit să omoare prea mulți oameni și asta-i rău pentru un bărbat. Știm cu toții că John e viteaz ca un leu, dar nici Redmond nu-i un laș și n-are rost să-l umilești mereu pe un om care a greșit odată. N-ai putea să-i spui asta?”

— Nu știu, i-am zis. Am să-ncerc. Dar n-am avut prilejul. Adică, i-aș fi putut vorbi și el m-ar fi ascultat, dar nu ne-ar fi putut auzi, deoarece se aruncase de-a dreptul de pe tampoanele locomotivei în lupta pentru alegerile legislative. Poate că-și dădea seama că Redmond avea să-i fie contracandidat. pentru a-și salva onoarea, deși el (Redmond) trebuia să fi știut că după sosirea acelui tren la Jefferson nu mai avea nicio șansă în lupta împotriva Tatii, sau poate că Redmond își anunțase candidatura și Tata intrase în luptă tocmai din cauza asta, nu-mi mai aduc aminte. În orice caz, candidau amândoi, durând o luptă acerbă în care Tata continuă să-l atace pe Redmond fără rost, inutil, fiindcă amândoi știau că Tata va repurta o victorie strălucită. Ceea ce se și întâmplă, și crezurăm că va fi mulțumit. Poate că și

el își închipui că e, așa cum crede și bețivul că a terminat-o cu băutura; și în după-amiaza aceea mă plimbam cu Drusilla prin grădină, în amurg, și-i ziceam ceva în legătură cu ce-mi spusese George Wyatt și lăsându-mi brațul mă întoarse cu fața spre ea și zise:

— Tu spui asta? Tu? L-ai uitat pe Grumby?

— Nu, i-am zis. Nu-l voi uita niciodată.

— Niciodată. Nu te voi lăsa să-l uiți. Sunt lucruri și mai rele, Bayard, decât să omori oameni. Câteodată mă gândesc că lucrul cel mai frumos care i se poate întâmpla unui bărbat e să iubească ceva, de preferat o femeie, mult, tare tare tare de tot și apoi să moară tânăr, fiindcă a crezut ce nu putea să nu creadă și a fost ce nu putea (nu putea? nu voia) să nu fie.

În clipa aceea mă privi așa cum nu mă mai privise niciodată. Nu-mi dădui seama atunci ce însemna asta și n-aveam să-mi dau seama decât în seara aceea deoarece niciunul dintre noi nu știa atunci că peste două luni Tata avea să moară. Vedeam doar că mă privește așa cum nu mă mai privise niciodată și mireasma verbinei din părul ei părea să fi sporit de o sută de ori, părea să fi devenit de o sută de ori mai puternică, să se fi împrăștiat peste tot în amurgul acela în care avea să se întâmple un lucru la care nu visasem niciodată. Și în clipa aceea îmi spuse:

— Sărută-mă, Bayard.

— Nu. Ești nevasta Tatălui meu.

— Și mai mare ca tine cu opt ani. Și vara ta de gradul patru. Și părul mi-e negru. Sărută-mă, Bayard.

— Nu.

— Sărută-mă, Bayard.

Îmi plecai, deci, capul spre ea. Dar nu făcu nicio mișcare, stând așa, cu trupul tras ușor înapoi, privindu-mă; acum ea spunea: „Nu”. O îmbrățișai. Și atunci se lipi de mine, abandonându-se, așa cum vor și pot să o facă femeile, cu brațele, cu a căror putere din încheietură și cot strunea caii, în jurul umerilor mei, apropiindu-mi cu palmele obrazul de al ei până ce nu mai fu nevoie să mi-l apropie; mă gândii atunci la femeia de treizeci de ani, simbol al străvechiului și veșnicului Șarpe și la bărbatul care au scris despre ea, și-mi

dădui seama în clipa aceea ce prăpastie de netrecut se cască între viață și scris – că acei care pot acționează, iar acei care nu pot și suferă îndeajuns că nu pot scriu despre asta. Apoi mă desprinsei, și o văzui privindu-mă cu ochii aceia întunecați, de nepătruns, ținând capul pe jumătate plecat; mă uitam cum își ridică brațele făcând aproape exact același gest cu care mă luase de gât ca și cum ar fi repetat, în gol și formal, gestul totalei dăruiri ca să nu-l uit niciodată, cu coatele îndoite în afară, când își duse mâna la firul de verbină din păr, eu stând drept și țeapăn în fața capului ei ușor înclinat, a părului ei tăiat scurt, unghiul rigid și ciudat de solemn al brațelor ei goale lucind slab în ultima licărire de lumină în clipa în care își scoase firul de verbină din păr și mi-l puse la butonieră și mă gândii cum încercase Războiul să făurească din toate femeile din generația și din clasa ei, în Sud, același tip și cum dăduse greș – suferințele încercate (ale ei și ale mătușii Jenny fuseseră aproape aceleași doar că mătușa Jenny petrecuse câteva nopți cu bărbatul ei înainte de a-i fi fost adus acasă într-o căruță cu muniții în timp ce Gavin Breckbridge nu fusese decât logodnicul Drusillei) stăruiau acolo în adâncul ochilor, dincolo de ele rămăsese însă femeia incorigibil de individuală: deloc asemănătoare cu atâți bărbați care se întorc din războaie și trăiesc în rezervațiile guvernului ca niște juncani jugăniți și lipsiți de orice în afară de o aceeași experiență pe care nu pot și nu îndrăznesc să o uite, căci chiar în clipa aceea ar înceta din viață, ușor de schimbat între ei de n-ar fi vechea obișnuință de a răspunde la un nume dat.

— Acuma, am zis, va trebui să vorbesc cu Tata.

— Da, zise ea. Trebuie să-i vorbești. Sărută-mă.

Și atunci se întâmplă iar ce se întâmplase înainte.

Nu. De două ori, de o mie de ori și niciodată la fel

— Eterna și simbolică femeie de treizeci de ani față în față cu un tânăr, un băiețandru, de fiecare dată întregă în prezent și totodată în trecut, neîndurător de neaceeași, amintirea înlăturând ele fiecare dată experiența, experiența anticipând de fiecare dată amintirea; dibăcia fără oboseală, priceperea nevinovată la culme, mușchii ascunși și iscușiți în

a călăuzi și a supune așa cum în încheietura mâinii și în coate doarme puterea de a struni caii: se desprinsese, și întoarsă cu spatele, vorbindu-mi fără să mă privească, nu mă privise niciodată, se-ndepărtă cu pași repezi în întuneric:

— Spune-i lui John. Vorbește-i în seara asta.

Am vrut s-o fac. M-am îndreptat spre casă și m-am dus imediat în birou; pașii, nu știu de ce, spre mijlocul covorului din fața căminului fără foc, și rămăsei acolo țepăn ca un soldat în poziție de drepti, uitându-mă drept înaintea în cealaltă parte a camerei și peste capul lui și-i spusei: „Tată” și apoi mă oprii. Deoarece nici nu mă auzea.

Îmi zise: „Da, Bayard?” dar nu mă auzea, deși ședea în spatele biroului și nu făcea nimic, nemișcat, la fel de liniștit pe cât eram eu de țepăn, cu mâna în care ținea țigara stinsă pe birou, cu o sticlă de coniac și un pahar plin dar neînceput la îndemână, învăluit în gândurile caline ale cine știe cărui triumf pe care-l încerca de când îi parveniseră către sfârșitul după-amiezii ultimele și zdrobitoarele rezultate ale alegerilor. Așa că am așteptat până după cină. Ne-am dus în sufragerie și am stat în picioare unul lângă altul până a intrat întâi mătușa Jenny și apoi, în rochia aurie de bal, Drusilla, care pași drept spre mine și-mi aruncă o privire intensă de nepătruns și se îndreptă apoi spre locul ei și așteptă să-i trag scaunul să șadă în timp ce Tata îi trăgea scaunul mătușii Jenny. În momentul acela era de ajuns de treaz, nu ca să vorbească, ci ca să stea în capul mesei și să-i răspundă Drusillei care-i vorbea cu o volubilitate înfrigurată și scânteietoare – să-i răspundă din când în când cu acea emfază curtenitoare și intolerantă care devenise în ultima vreme puțin cam avocățască, ca și cum simplul fapt de a fi fost amestecat într-o campanie politică plină de discursuri violente și goale ar fi făcut din el, retroactiv, un avocat, el care era orice și tot ce vrei numai avocat nu. Apoi Drusilla și mătușa Jenny se ridicară și ne lăsară singuri și el îmi zise: „Așteaptă”, deși nu făcusem nicio mișcare să le urmez și-i porunci lui Joby să ne dea o sticlă de vin din acelea pe care le adusese de la New Orleans când fusese acolo ultima dată ca să împrumute bani pentru a lichida primele lui acțiuni de

la calea ferată. Atunci am înțepenit iar în poziția de drepti, uitându-mă înaintea mea pe deasupra capului său, în timp ce el ședea întors pe jumătate spre masă, cu un început de burtă dar nu prea accentuat, puțin cam încărunit, părul, căci barba îi era la fel de neagră ca și înainte, cu aerul acela fals avocătesc și cu ochii aceia necruțători care în ultimii doi ani se acoperiseră cu pojghița aceea transparentă pe care o au ochii animalelor carnivore și dincolo de care ele văd o lume pe care niciun rumeșător nu o vede vreodată sau poate nu îndrăznește să o vadă, și pe care o mai văzusem în ochii bărbaților care au omorât prea mult, care au omorât atât de mult încât nu vor mai fi singuri niciodată cât vor trăi. Îi spusei iar: „Tată” și apoi îi povestii totul.

— Așa? zise el. Șezi.

M-am așezat, l-am privit în ochi, m-am uitat cum umple amândouă pali ar ele și de data aceasta mi-am dat seama că se întâmplă cu el ceva mai rău decât dacă n-ar fi auzit: nici nu-l interesa măcar.

— Te descurci bine cu dreptul, după cât îmi spune judecătorul Wilkins. Sunt bucuros că e așa. Până acuma, în afacerile mele, n-am avut nevoie de tine, dar de aci înainte o să am. Mi-am realizat partea activă a scopurilor mele și în treaba asta nu m-ai fi putut ajuta; am acționat așa cum mi-au cerut-o țara și vremurile și tu erai prea tânăr pentru așa ceva, voiam să te știu la adăpost. Acuma însă, țara și vremurile s-au schimbat, ce va urma de aci înainte va fi o problemă de consolidare, de târguieli avocătești și fără îndoială de șicane în care nu mă pricep deloc dar în care tu, care-ai făcut dreptul, vei putea să-ți aperi averea, averea noastră. Da. Mi-am atins țelul, și acuma o să fac și puțină curățenie morală. Sunt sătul de atâta omorât, indiferent din ce motiv sau în ce scop. Mine, când mă voi duce la oraș să mă întâlnesc cu Ben Redmond, voi fi neînarmat.

III

Am ajuns acasă puțin înainte de miezul nopții; n-a mai trebuit să trecem nici prin Jefferson. Înainte de a ajunge la poartă, am zărit luminile, candelabrele – din hol, din salon și din odaia pe care mătușa Jenny (fără nici un efort și probabil fără nicio intenție anume) îl învățase pe Ringo s-o numească sala de primire, lumina revărsându-se dincolo de galerie, dincolo de coloanele ei. După aceea am zărit caii, luciul șters al pieii și sclipirea cataramelor purtate de siluetele negre și apoi oamenii – Wyatt și ceilalți vechi camarazi ai Tatii – uitasem că aveau să fie acolo. Uitasem că aveau să fie acolo; îmi amintesc cum m-am gândit, fiind istovit și frânt de oboseală *Acuma totul va începe în seara asta. Nu voi avea răgaz nici până mâine să pot apuca să rezist.* Puseseră o sentinelă pe afară, pe cineva de pază, căci după cât se pare aflară imediat că eram pe aproape. Wyatt îmi ieși în cale. Opii iapa. Mă uitam de sus la el și la ceilalți, rămași cu câțiva metri mai în urmă, având aerul acela ciudat și solemn de pasăre de pradă pe care cei din Sud îl au în asemenea împrejurări.

— Ei, băiete, zise George.

— A fost... am zis... Era...

— Da, n-a fost nimic necinstit. În față. Redmond nu-i un laș. John avea în mânecă pistolul, ca de obicei, dar nici nu l-a atins, n-a făcut nicio mișcare ca să-l folosească.

Îl văzusem cum proceda, odată mi-arătase cum: pistolul (nu mai lung de patru *inch*-i) era prins de încheietura mâinii stângi cu o copcă pe care și-o făcuse singur dintr-o sârmă și un arc vechi de ceas; ridica amândouă mâinile în același timp, le încrucișa și trăgea pe sub mâna stângă ca și cum și-ar fi ascuns propriilor lui ochi ce face; odată când omorî un om își găuri mâneca de la haină,

— Dar tu vrei să te duci întâi acasă, zise Wyatt, se dădu deoparte și apoi continuă: O să avem noi grijă de treaba asta în locul tău, oricare din noi. Eu. Nici nu-mi îndemnai iapa să

o pornească și nici nu mă grăbii să-i răspund, dar el continuă repede, de parc-ar fi repetat toate acestea, rolul lui și al meu, și ar fi știut ce aveam să spun și el însuși n-ar fi vorbit decât ca și cum și-ar fi scos pălăria intrând în casa cuiva sau ar fi spus „*sir*”, adresându-se unui necunoscut: Tu ești prea tânăr, un băiețandru, n-ai nicio experiență în treburi de-astea. În afară de asta, tu mai ai și cele două doamne la care trebuie să te gândești. El o să înțeleagă asta, sunt sigur.

— Cred că o să mă ocup eu de treaba asta, am zis.

— Bine, zise el; fără nicio urmă de mirare în glas, doar repetase scena: „Cred că eram cu toții siguri că asta aveai să spui”. Se dădu în lături și parcă el și nu eu aș fi îmboldit calul să o pornească. Mă urmară toți cu aceeași solemnitate onctuoasă și feroce. Apoi o văzui pe Drusilla stând în capul scărilor din față, în lumina care se revărsa prin ușa deschisă și prin ferestre ca pe scena unui teatru, cu rochia ei aurie de bal și chiar de unde eram mi se păru că simt mireasma verbinei din părul ei, ea stând acolo nemișcată și totuși împrăștiind în jurul ei ceva care era mai zgomotos decât fuseseră cele două împușcături – ceva pasionat și lacom deopotrivă. Și atunci, deși descălecasem și cineva îmi luase iapa, mi se păru că sunt încă în șea și mă privesc cum intru în scenă, ea având un alt rol, și, asemeni corului, Wyatt și ceilalți stând, în umbră, cu acea solemnitate onctuoasă pe care o au oamenii din Sud în fața morții – acea tristă biruință zămislită dintr-un protestantism neguros transplatat pe pământul acestei țări cu soare arzător, bântuită de contraste violente mergi mi de la zăpezi la arșiță și care a dat naștere unei rase nepăsătoare față de una ca și de cealaltă. Am urcat treptele către acea imagine dreaptă, aurie, imobilă ca o lumânare, care se mișcă doar ca să-mi întindă mâna; am stat acolo amândoi și ne-am uitat spre grupul adunat jos, caii îngărâmiți și ei unul într-altul, în spatele lui, la marginea cercului de lumină oare venea dinspre ușa și ferestrele luminate feeric. Unul dintre ei dădu din picior și sforăi și-i zăngăni zăbala.

— Vă mulțumesc, *gentleman*, am zis. Mătușa mea și...

Drusilla vă mulțumesc. Nu-i nevoie să mai rămâneți. Noapte bună. Îmi răspunseră. În șoaptă și dădură să plece. George Wyatt se opri și se-ntoarse spre mine, privindu-mă.

— Pe mâine? întrebă el.

— Pe mâine.

Și atunci plecară, cu pălăria în mână, pășind chiar pe pământ, pe pământul tăcut și elastic, în vârful picioarelor, de parcă ar fi fost cineva în casa aceea care trezit ar fi încercat să adoarmă din nou, cineva care dormea și ar fi putut să-l trezească. Apoi dispărură, iar Drusilla și cu mine ne-am întors, am străbătut galeria, mâna ei atingându-mi ușor încheietura mâinii dar transmițându-mi ca printr-o descărcare electrică pornirea aceea întunecată și pasionată, obrazul ei îmi venea la umăr – părul ciopârțit, scurt, cu câte un fir de verbină pe deasupra urechilor, ochii privindu-mă intens cu acea exaltare pătimașă. Am intrat în hol, l-am străbătut, mâna ei călăuzindu-mă fără insistență și am intrat în salon. Atunci mi-am dat seama pentru prima dată censemna asta – schimbarea care este moartea – nu că era acum doar țărână, ci pentru că stătea întins. Dar nu m-am uitat la el fiindcă am știut că de o voi face voi începe să mă înăbuș; m-am îndreptat spre mătușa Jenny care se ridicase tocmai de pe un scaun în spatele căruia stătea Louvinia. Era sora Tatii, mai înaltă decât Drusilla, dar nu mai mare în ani; bărbatul ei fusese ucis la Fort Moultrie chiar în primele zile ale Războiului de explozia unui obuz tras de pe o fregată federală și venise, acum șase ani, din Carolina să stea la noi. Ringo și cu mine ne duseserăm cu căruța la Tennessee Junction să o întâmpinăm. Era prin ianuarie, vremea frumoasă și rece, în fâgașurile drumurilor lucea gheața; ne-am întors înainte de căderea serii, mătușa Jenny stătea pe capră lângă mine ținând în mână o umbrelă cu volane de dantelă iar Ringo în căruță trebuia să aibă grijă de un coș de nuiele în care se aflau două sticle de sherry vechi, doi butași de iasomie, astăzi în floare în grădină, și niște geamuri colorate pe care le salvase luându-le din casa din Carolina, în care ea, Tata și unchiul Bayard se născuseră și pe care Tata le aranjase în formă de evantai pe deasupra uneia din

ferestrele din salonul de primire pentru ea – cea care urca acum pe aleea dinspre casă și Tata (întors de la șantier) coborî treptele și o ajută să coboare din căruță și-i spuse: „Ei, Jenny?” și ea-i spuse: „Ei, Johnny” și începu să plângă. Stătea și ea în picioare privindu-mă cum mă apropii – același păr, ace lași nas semeț, aceiași ochi ca și ai Tatii doar că te priveau hotărâți și plini de înțelepciune în loc să fie trufași. Nu spuse niciun cuvânt, mă sărută doar, ținându-mă ușor cu mâinile de umeri. Și atunci Drusilla, ca și cum ar fi așteptat cu un fel de răbdare atroce ca această zadarnică formalitate să ia sfârșit, vorbi cu o voce care răsună ca un clopot: limpede, impasibilă, egală, argintie și triumfătoare.

— Vino, Bayard.

— N-ar fi mai bine să te duci să te culci? întrebă mătușa Jenny.

— Da, zise Drusilla cu vocea aceea a ei, argintie și exaltată. O, da. O să avem timp de dormit berechet. Am urmat-o, mâna ei călăuzindu-mă din nou fără stăruință; de data aceasta mă uitai la el. Era exact cum îmi imaginasem – sabia, panașul, totul – dar cu această schimbare, această deosebire irevocabilă la care știam că trebuie să mă aștept dar de care nu-mi dădeam seama încă, la fel cum introduci mâncare în stomac și stomacul refuză un timp să o asimileze, imensa durere și părere de rău când îmi coboram privirile spre obrazul pe care-l cunoșteam – nasul, părul, pleoapele închise peste ochii trufași – obrazul pe care îmi dădeam seama acuma că-l văd pentru prima dată în viața mea odihnindu-se: mâinile goale, nemișcate acum, acoperite cu pete invizibile de ceea ce fusese (câteodată, desigur) sânge vărsat fără rost, mâinile acum stângace în însăși imobilitatea lor, prea stângace ca să fi săvârșit acele fapte ireparabile, cu amintirea cărora trebuie să se fi trezit și să fi dormit mereu după aceea și poate că fusese mulțumit să termine odată și cu asta – acele ciudate adăugiri, la început închipuite fără noimă, și cu care omul s-a învățat totuși să facă atâtea, cu mult mai mult decât erau prevăzute să facă sau ar putea fi iertate că fac, și care abandonaseră acum acea viață la care inima lui neîndurătoare ținuse atât de pățimaș și atunci îmi

dădui seama că în clipa următoare aveam să-ncep să mă înăbuș. Așa că Drusilla trebuie să-mi fi repetat numele de două ori înainte de a o auzi și când mă întorsei o văzui pe mătușa Jenny și pe Louvinia că ne privesc; acum o auzeam pe Drusilla, sunetul acela nepăsător de clopot pierise, glasul ei se auzea șoptind în încăperea aceea tăcută plină de prezența morții, ca un murmur stins și pasionat: „Bayard”. Stătea în fața mea, aproape, foarte aproape; mireasma de verbină din părul ei mi se păru din nou că sporește însutit în timp ce îmi întindea, câte unul în fiecare mână, cele două pistoale de duel. „Ia-le, Bayard”, zise ea, cu același ton cu care-mi spusese vara trecută: „Sărută-mă”, și mi le împinse în mână, privindu-mă cu aerul acela de exaltare, pasionat și lacom, vorbind cu un glas înecat de patimă și de așteptare: „Ia-le. Le-am păstrat pentru tine. Ți le dau ție. O, ai să-mi mulțumești, ai să-ți aduci aminte că ți-am pus în mâini ceea ce se spune că e un atribut al lui Dumnezeu, că am luat ceea ce aparține cerurilor și ți-am dat ție. Pipăie-le, țevile lungi și precise asemeni dreptății, trăgacele (ai tras cu ele) repezi ca și răsplata, fiecare din ele zvelt și invincibil și fatal ca și forma carnală a dragostei.” Mă uitam iar la unghiul brațelor ei îndoite în afară și în sus când își scoase, cu două mișcări mai iuți decât le-ar fi putut urmări privirea, cele două fire de verbină din păr și-mi puse unul la butonieră, iar pe cel de al doilea îl strivi în mână cealaltă și-mi spuse cu aceeași voce pătimașă și grăbită, nu mai tare decât o șoptă: „Așa. Un fir ți-l dau ca să-l porți mâine (n-o să se ofilească), pe celălalt îl zvârl, uite așa”, și aruncă jos floarea strivită. „Mă lepăd de ea. Mă lepăd de floarea de verbină pentru totdeauna; am considerat-o mai presus decât mirosul curajului; asta a fost tot ce-am vrut. Acuma lasă-mă să te privesc” Se dădu înapoi, mă privi ținând cu expresia aceea exaltată pe obrazul ei fără lacrimi, cu ochii febrili, strălucitori și lacomi: „Cât de frumos ești: o știi? Cât de frumos: tânăr ca să-ți fie îngăduit să ucizi, să-ți fie îngăduită răzbunarea, să poți lua cu mâinile goale focul din cerul care l-a zvârlit pe Lucifer din înălțimi. Nu; eu. Eu ți l-am dat; ți l-am pus în mână; o, ai să-mi mulțumești, ai să-ți aduci aminte de mine când voi fi moartă și tu vei fi

bătrân și-ți vei spune: «Am gustat din toate». Mâna ta dreaptă va trage, nu-i așa?” Făcu o mișcare și înainte de a ști ce vrea să facă, îmi luă mâna dreaptă în care țineam unul dintre pistoale și înainte de a fi înțeleș de ce mi-a luat-o, se aplecă și mi-o sărută. Apoi se opri, nemișcată, aplecată în acea atitudine de umilință exaltată și ferventă; buzele ei fierbinți și mâinile ei fierbinți lipite de mâna mea, ușoare asemeni unor frunze moarte și totuși transmițându-i acel fluid electric, întunecat, pătimaș, care-ți alungă pentru totdeauna liniștea. Fiindcă sunt pricepute femeile, sunt – o atingere, a buzelor sau a degetelor, și gândul, ba chiar viziunea limpede se comunică de-a dreptul inimii fără să mai țină seama de creierul încet și leneș. Acum se înălțase și mă privea țintă cu o dureroasă și uluită neîncredere care îi copleși obrajii într-o clipită și ochii i se goliră de orice gând; mi se păru că stau acolo de un minut, în timp ce mătușa Jenny și Louvinia se uitau spre noi, așteptând ca ochii să i se însuflețească iar. Sângele îi pierise din obraji, buzele îi erau întredeschise și palide asemeni inelelor de cauciuc cu care femeile prind capacele borcanelor cu fructe. Și apoi în ochi i se ivi o expresie de amară și pătimașă dezamăgire. „Dar, el nu...” zise ea. „El nu... Și eu i-am sărutat mâna” șopti ea îngrozită; „*I-am sărutat mâna!*” și-ncepu să râdă, din ce în ce mai tare, țipând aproape și totuși râzând, țipăt și răs totodată, încercând să-și innăbușe hohotele cu mâna la gură, râsul prelingându-i-se printre degete ca și cum ar fi vomitat, ochii neîncrezători și dezamăgiți privindu-mă mereu de după mâna apăsată pe gură.

— Louvinia, zise mătușa Jenny. Se duseră amândouă la ea. Louvinia o luă de braț și o sprijini. Drusilla își întoarse fața spre Louvinia.

— I-am sărutat mâna, Louvinia, strigă ea. Ai văzut? *I-am sărutat mâna!* și râsul o podidi iar, transformându-se din nou într-un țipăt și totuși rămânând răs, ea încercând să-l înăbușe cu mâna ca un copil care și-a umplut peste măsură gura cu mâncare.

— Du-o sus, zise mătușa Jenny. Se și-ndreptau spre ușă, Louvinia aproape ducând-o pe Drusilla, râsul stingându-se

pe măsură ce se apropiau de uşă ca şi cum ar fi aşteptat să ajungă în spaţiul mai larg al holului pustiu şi inundat de lumină ca să izbucnească iar. Apoi nu se mai auzi nimic; stăteam acolo, mătuşa Jenny şi cu mine şi-mi dădui seama curând că aveam să încep să mă înăbuş. Simţeam cum începe, aşa cum simţi că ţi se face greaţă, ca şi cum nu mi-ar fi ajuns aerul din cameră, din casă, nu era de ajuns de mult aer nicăieri sub cerul apăsător fierbinte jos în care echinocţiul nu se împlinea, nu aveai aer ca să respiri, cu ce să-ţi umpli plămâni. Acum, mătuşa Jenny spuse: „Bayard” de două ori înainte de a o auzi: „Nu vrei să-l omori. Foarte bine.”

— Foarte bine?

— Da. Foarte bine. Să nu o faci Drusilla, o biată femeie tânără şi isterică. Şi nici el, Bayard, fiindcă e mort. Şi nici George Wyatt sau ceilalţi care te vor aştepta mâine dimineaţă. Ştiu că nu-ţi este teamă.

— La ce bun însă toate acestea? am zis. La ce bun? Şi în clipa aceea aproape că-ncepu iar; mă stăpânii tocmai la timp. Trebuie să trăiesc cu mine, înţelegi?

— Atunci nu-i vorba numai de Drusilla? Sau numai de el? Sau numai de George Wyatt şi de Jefferson?

— Nu, am zis.

— Îmi promiţi că nu pleci mâine în oraş înainte de a te vedea? Mă uitai la ea; ne uitarăm unul la celălalt. Apoi cu o singură mişcare mă luă de umeri, mă sărută şi-mi dădu drumul. „Noapte bună, fiule”, zise ea. Apoi plecă şi ea şi acuma putea începe. Ştiam că în clipa următoare aveam să-l privesc şi avea să înceapă şi-l privii, cu respiraţia oprită îndelung, ca o pauză, înainte de a începe, gândindu-mă că poate aş trebui să spun: „Adio, tată”, dar n-am zis nimic. În loc de asta m-am dus spre pian şi am pus cu grijă pistoalele pe pian, silindu-mă să nu gâfâi prea tare şi prea curând. Apoi mă trezii pe verandă şi (nu ştiu cât timp trecuse) mă uitai pe fereastră şi-l văzui pe Simon stând ghemuit pe un scăunel lângă el. Simon fusese ordonanţa lui în timpul Războiului şi când se întorseseră acasă Simon era şi el în uniformă – o manta de soldat confederat cu o stea de

brigadier yankeu în piept – și acuma o îmbrăcase, așa cum îl îmbrăcaseră și pe Tata și stătea ghemuit pe scaun lângă el, fără să plângă, fără să verse lacrimi cu ușurința aceea obișnuită a albilor pe care negrii nu o cunosc, stătea acolo, nemișcat, cu buza de jos atârându-i puțin; ridică brațul și atinse sicriul, mâna aceea neagră, țeapănă și fragilă ca un mănunchi de surcele uscate, apoi lăsă brațul jos; la un moment dat își întoarse capul și-i văzui ochii, rotindu-i-se în orbite, roșii și ficși, ca la o vulpe încolțită. Și atunci începu; stăteam acolo și mă înăbușeam și asta era totul – regretul, durerea, disperarea pe care le învinge tragicul insensibilul trup fără glas care poate îndura orice, orice.

IV

De la o vreme rândunica de noapte tăcu și auzii prima pasăre de zi, un mierloi. Cântase și el toată noaptea, dar acum își înălța cântul de zi, nu şuieratul acela lunatic visător. Apoi se porniră toate – vrăbiile din grajd, sturzul din grădina mătușii Jenny, și auzii și-un pitpalac dinspre pășune și în cameră se luminează de ziuă. Dar nu mă mișcai. Stăteam întins pe pat (nu mă dezbrăcasem) cu mâinile sub cap, mireasma verbinei dată de Drusilla plutea ușoară prin aer dinspre locul în care îmi pusesem haina pe un scaun și mă uitam cum creștea lumina zilei, devenind roșiatică din cauza soarelui. După un timp o auzii pe Louvinia venind dinspre curtea din dos și intrând în bucătărie; auzii ușa, apoi zgomotul prelungit al brațului de lemn pe care-l trântea în ladă. În curând aveau să-nceapă a sosi trăsurile și șaretele pe alee – deocamdată însă nu fiindcă și ei așteptau mai întâi să vadă ce aveam de gând să fac. Așa că atunci când am coborât în sufragerie nu se auzea în casă alt zgomot decât sforăitul lui Simon, ghemuit probabil și acuma pe scăunelul lui din salon, dar nu m-am dus să-l văd. Am rămas în

picioare, la fereastra sufrageriei, și am băut cafeaua pe care mi-o adusese Louvinia și după aceea m-am dus la grajd; l-am zărit pe Joby oare mă privea din ușa bucătăriei când am străbătut curtea și în grajd Loosh, cu țesala în mână, îmi aruncă o privire peste capul lui Betsy, dar Ringo nici nu se uită la mine. Apoi îl țesălarăm pe Iupiter. Nu știam dacă treaba avea să meargă atât de ușor, fiindcă de obicei întâi venea Tata și-l mângâia și-i zicea să stea liniștit și el stătea ca un cal de marmură (sau mai degrabă de bronz) și Loosh îl țesăla. Dar ascultă și de mine, puțin cam neliniștit dar ascultă, și isprăvirăm, cu țesălatul și se făcu aproape nouă și în curând aveau să-nceapă a sosi și-i spusei, lui Ringo să o ducă pe Betsy în fața casei.

M-am întors în casă și am intrat în hol. Câtva timp nu mă mai înăbușisem dar acuma mă apucă din nou, mă aștepta acolo, făcea parte din acea schimbare, ca și cum fiind mort și nemaiaivând nevoie de aer îl luase totul, tot ceea ce închisese și reclamase și ceruse între acești pereți pe care-i ridicase, luase totul cu el. Mătușa Jenny mă aștepta desigur; în aceeași clipă ieși din sufragerie, fără să facă vreun zgomot, îmbrăcată, părul care semăna cu al Tatii, pieptănat lins pe deasupra ochilor care se deosebeau de ochii Tatii fiindcă nu erau semeți ci doar cercetători și gravi (era și înțeleaptă) și fără milă.

— Pleci acum? zise ea.

— Da. O privii. Da, slavă Domnului, fără milă. Știi, n-aș vrea să fiu vorbit de rău.

— Eu m-o să te vorbesc de rău, zise ea. Chiar dacă ți-ai petrece ziua ascuns în fânarul din grajd, și tot n-o să te vorbesc de rău.

— Poate, dacă ar fi știut că aveam să mă duc. Să mă duc în oraș în orice caz.

— Nu, zise ea. Nu, Bayard. Ne uitarăm unul la celălalt. Apoi zise cu voce joasă: Fie. S-a sculat. Așa că am urcat scările. Urcam, treaptă după treaptă, fără să mă grăbesc, căci dacă aș fi mers repede aș fi început iar să mă înăbuș și aș fi trebuit să mă opresc o clipă la cotitură sau în capul scării și m-aș mai fi mers mai departe. Așa că am mers încet,

fără grabă, de-a lungul coridorului, până la ușa camerei ei, am bătut și am deschis ușa. Ședea la fereastră, într-un veșmânt de dimineață ușor și suplu, în dormitorul ei, numai că nu avea aerul că se află dimineața într-un dormitor fiindcă nu-i cădea părul pe umeri. Își ridică privirile spre mine, ședea acolo și se uita la mine cu ochii ei febrili și strălucitori și-mi amintii că firul de verbină rămăsese la butoniera mea și deodată izbucni iar în răs. Sunetul nu părea să-i iasă din gură, ci să țâșnească acoperindu-i toată fața ca sudoarea și cu o înspăimântătoare și dureroasă convulsie ca atunci când ai vomitat de nu mai poți și totuși îți vine să mai vomți – îi acoperea toată fața în afară de ochi, strălucitori, ochii ei neîncrezători care mă priveau străini de râsul acela ca și cum ar fi fost ai altcuiva, ca și cum ar fi fost doi bulgări inerti de smoală sau de cărbune pe fundul unui recipient plin de apă tulbure: „I-am sărutat mâna! *I-am sărutat mâna!*” Louvinia intră în cameră, mătușa Jenny trebuie s-o fi trimis imediat după mine; și iar o pornii încet, fără grabă ca să nu înceapă din nou, coborâi scările și o găsii pe mătușa Jenny care mă aștepta sub candelabrul din hol așa cum mă așteptase ieri la Universitate Mrs. Wilkins. Avea în mână pălăria mea.

— Chiar dacă te-ai ascunde toată ziua în grajd, Bay ard», spuse ea.

Mi-am luat pălăria, și atunci îmi spuse pe un ton calm, amuzat, ca și cum ar fi vorbit cu un străin, cu un oaspete:

— Pe vremuri, am cunoscut în Charleston o mulțime de oameni care încercau să străbată blocada... Într-un sens erau niște eroi, înțelegi, nu chiar niște eroi pentru că în felul acesta prelungeau viața Confederației, ci în sensul în care Davy Crockett⁴⁸ sau John Sevier⁴⁹ ar fi apărut în ochii unor băiețași sau ai unor femeiuști oarecare. Printre ei era și un englez. N-avea ce să caute acolo; dar o făcea pentru bani ca toți ceilalți. Dar pentru noi el era Davy Crockett, fiindcă la vremea aceea uitasem cu toții ce-s aia banii și ce poți face cu ei. Cândva o fi fost și el un *gentleman* sau o fi avut de-a face

⁴⁸ *David Crockett* (1786—1836), pionier și politician american.

⁴⁹ *John Sevier* (1745—1815), pionier american, soldat și politician.

cu *gentleman*-i, înainte de a-și fi schimbat numele. Avea un vocabular compus din șase cuvinte, deși trebuie să recunosc că se descurca de minune cu aceste șase cuvinte. Primele trei erau: „Un rom, mulțumesc” și după ce i se dădea romul folosea și celelalte trei – adresându-se pe deasupra paharului de șampanie oricărui piept cu jabou de dantele sau cu rochie decoltată: „Fără lună însângerată”. Fără lună însângerată, Bayard.

Ringo aștepta cu Betsy în fața scărilor de la intrare. Nici acum nu se uită la mine, chiar când îmi dădu hățurile, cu fața mohorâtă, abătută. Nu-mi spuse însă nimic, iar eu nu mă uitai înapoi. Și desigur că plecam la timp; la intrare mă încrucișai cu trăsura Compson-ilor; ieșind mă salutai cu generalul Compson. Până la oraș erau patru mile, dar nu făcusem nici două când auzii venind după mine un cal și nu m-am întors fiindcă știam că-i Ringo. Nu m-am întors; se apropia călărind un cal de la o trăsură, și ajungând lângă mine mă privi în față cu un aer posomorât, hotărât, rostogolindu-și ochii sfidători și furioși. Ne continuarm drumul. Acum eram în oraș, pe strada lungă și întunecată ducând spre piață, cu noua clădire a tribunalului la capătul ei; era ora unsprezece; cu mult după *breakfast* dar nu încă miezul zilei așa că pe stradă nu treceau decât femei, care n-aveau poate să mă recunoască sau care, cel puțin, n-aveau să se oprească deodată, stând nemișcate cu un picior în aer ca și cum piciorul ar fi căpătat deodată ochi, ar fi stat cu respirația tăiată, care n-aveau să înceapă a merge iar până nu am fi ajuns în piață, și eu mă gândeam: *De-aș putea fi invizibil până ajung în capul scărilor dinspre biroul lui și încep să urc.* Dar nu se putea, nu eram, ne îndreptarăm spre Holston House și zării șirul de picioare de lângă balustrada galeriei coborând brusc și în tăcere și nu mă uitai la ei, oprii calul și așteptai până descălecă Ringo, apoi descălecai și eu și-i dădui hățurile.

— Așteaptă-mă aici, i-am zis.

— Merg cu tine, zise el nu prea tare; stăteam acolo sub privirile acelea liniștite bănuitoare și vorbeam în șoaptă ca doi conspiratori. Și deodată am văzut pistolul, conturul lui

care se desena prin cămașă, probabil acela pe care îl luasem de la Grumby în ziua în care îl omorâsem.

— Nu, n-ai să vii, i-am zis.

— Ba da.

— Nu, n-ai să vii. Așa că o pornii de-a lungul străzii în soarele acela fierbinte. Era aproape de miezul zilei și nu simțeam altceva decât mirosul verbinei de la butoniera mea, de parcă ar fi strâns tot soarele, toată căldura aceea intensă plutind în atmosfera în care echinocțiul părea să nu se fi putut împlini, și le-ar fi distilat, încât mergeam învăluit într-un nor de verbină așa cum aș fi putut merge învăluit într-un nor de fum de țigară. Apoi mă trezii că George Wyatt e lângă mine (nu știu de unde venea) și alți cinci sau șase foști camarazi de-ai Tatii mă urmează cu câțiva yarzi mai în urmă, (mâna lui George pe brațul meu, trăgându-mă în pragul unei porți la adăpost de privirile lacome ca niște respirații oprite.

— Ai luat *derringer*⁵⁰-ul lui? întrebă George.

— Nu, i-am zis.

— Bun, zise George. Sculele astea sunt prea complicate ca să-ți pierzi vremea cu ele. Numai colonelul știa să umble cum trebuie cu el; eu n-am putut niciodată. Așa că ia-l pe ăsta. L-am încercat azi dimineață și sunt sigur că e în regulă. Ține. Era gata să-mi bage pistolul în buzunar, când i se întâmplă probabil același lucru care i se întâmplase și Drusillei aseară când îmi sărutase mâna

— Ceva se comunică direct prin atingere codului naiv potrivit căruia trăia, fără să mai treacă deloc prin creier: așa că și el se dădu brusc înapoi, cu pistolul în mână, uitându-se țintă la mine cu ochii lui spălăciți și indignați, vorbindu-mi în șoaptă cu glasul sugrumat de furie: „Tu cine ești? Te numești Sartoris? Pe Dumnezeuul meu, dacă nu-l omori tu, o să-l omor eu.” În clipa aceea mă înăbuși, nu gâfâitul, ci o teribilă poftă să râd, să râd ca și Drusilla, și să-i spun: „Asta a zis și Drusilla”. Dar n-am făcut-o. I-am zis:

— De treaba asta am eu grijă. Nu te amesteca în povestea

⁵⁰ Pistol de calibru mare denumit astfel după Henry Deringer, inventator american.

asta. N-am nevoie de niciun ajutor. Furia din privirile lui se stinse treptat, exact ca atunci când întorci fitilul unei lămpi.

— Bine, zise el și-și băgă pistolul înapoi în buzunar. Te rog să mă ierți, fiule. Aș fi trebuit să-mi dau seama că n-ai să faci nimic care să-i tulbure liniștea lui John. Te vom urma și te vom aștepta în josul scării. Și nu uita: e un om viteaz dar stă singur în birou de ieri dimineată și te așteaptă și nervii lui sunt în culmea încordării.

— N-o să uit, am zis. N-am nevoie de niciun ajutor. O pornii din nou când deodată am zis fără să-mi fi dat seama ce aveam să zic: „Fără lună însângărată”.

— Ce? zise el. Nu i-am răspuns. Eram acum în piață și o traversam, în soarele acela fierbinte mă urmau dar la o oarecare distanță așa că nu-i văzui decât după aceea, înconjurat de ochii îndepărtați și calmi care nu mă urmau nici ei, ci se opriseră acolo unde fuseseră în fața magazinelor și lângă poarta tribunalului, așteptând. Mergeam cu pași măsurați învăluit în mireasma, violentă acuma, a firului de vecină. Apoi intrai într-o zonă de umbră; nu mă oprii, mă uitai doar în treacăt la plăcuța decolorată, bătută în cuie în peretele de cărămidă: *B. J. Redmond, Avocat*. Și începui să urc scările, treptele de lemn tocite de cizmele nehotărâte și grele ale țăranilor care veneau cu procese și pătate de scuipatul de tutun mestecat, și apoi o luai pe coridorul întunecat către ușa pe care scria: *B. J. Redmond* și bătui o dată și o deschisei. Ședea după birou, nu mai înalt ca Tata dar mai îndesat, așa cum sunt oamenii ca re-și petrec cea mai mare parte a timpului stând și ascultându-i pe alții, proaspăt bărbierit și cu o cămașă curată; un avocat care n-avea obrazul unui avocat – cu o față mai slabă decât ai fi crezut după cât era de voinic, încordată (și, da, tragică; acuma înțeleg asta) și istovită sub pielea rasă cu stăruință, pistolul pus pe birou în fața lui, ținut moale în mână, fără să fie îndreptat spre ceva. În camera îngrijită, curată și întunecată nu se simțea miros de alcool nici de tutun, deși știam că fumează. Nu m-am oprit. M-am îndreptat spre el. Nu erau nici douăzeci de pași de la ușă la birou și totuși mi se părea că merg ca într-un vis în care timpul și spațiul

pieriseră, iar simplul fapt de a merge nu însemna străbaterea unui spațiu mai mult decât statul lui pe scaun. Tăceam amândoi. S-ar fi zis că știam amândoi ce-ar fi însemnat rostirea unor cuvinte și cât de inutile ar fi fost; că el ar fi putut spune: „Ieși, Bayard. Pleacă, băiete” și după aceea: „Trage atunci. Îți dau voie să tragi” și ar fi fost la fel ca și cum n-ar fi spus nimic. Așa că nu scoteam niciun cuvânt; mă îndreptam hotărât spre el și pistolul se ridica de pe biroul lui. Mă uitam la pistol și vedeam înclinarea prea scurtă a țevii și-mi dădai seama că nu mă va nimeri deși mâna nu-i tremura. Mergeam spre el, spre pistolul din mână aceea ca de piatră, nu auzii glonțul. Poate că nu auzii nici bubuitura deși îmi aduc aminte de floarea portocalie și de fumul ivite pe neașteptate pe pieptul alb al cămășii, așa cum apăruseră și pe mantaua unsuroasă de confederat a lui Grumby; mă uitam mereu la unghiul prea jos al înclinării țevii care, știam, să nu mă țintește și văzui un al doilea fulger portocaliu și fumul și nu auzii nici de data aceasta şuieratul glontelui. Apoi mă oprii: și atunci totul se sfârși. Mă uitam cum coboară în scurte tresăriri pistolul spre birou; îl văzui pe Redmond că-l lasă din mână și se așază din nou, cu amândouă mâinile pe birou, mă uitai la fața lui și-mi dădai seama ce înseamnă să ai nevoie de aer când în jurul tău nu e niciun pic. Se ridică, împinse scaunul înapoi cu un gest convulsiv și se ridică, dând din cap în chip ciudat; cu capul plecat pe-o parte și cu mâna întinsă înainte ca și cum n-ar fi putut să vadă și cu cealaltă mână pe birou, ca și cum nu s-ar fi putut ține pe picioare, se întoarse, se îndreptă spre perete, își luă pălăria din cuier și cu capul plecat pe-o parte, cu mâna întinsă înainte, merse pe dibuite de-a lungul peretelui, trecu pe lângă mine, ajunse la ușă și ieși. Era un om viteaz, nu o nega nimeni. Coborî scările și ieși în stradă acolo unde așteptau George Wyatt și ceilalți șase foști camarazi de-ai Tatii și unde alergau acum ceilalți oameni; trecu printre ei cu pălăria pe cap și cu spatele drept (cineva îi strigase îmi povestiră ei: „L-ai omorât și pe băiatul acela?”), fără să spună un cuvânt, uitându-se drept înainte și întorcându-le spatele se îndreptă spre gară unde sosise

tocmai trenul dinspre Sud și se urcă în el, fără niciun fel de bagaje, fără nimic, și plecă din Jefferson, din Mississippi și nu se mai întoarse niciodată.

Le auzii pașii pe scări, apoi în coridor, apoi în cameră, dar încă o clipă (nu țină mai mult, bineînțeles) mai rămăsei pe scaun, după birou, cum șezuse și el, prăseaua pistolului caldă încă sub mâna mea, mâna mea amortind încet între pistol și frunte. Atunci înălțai capul; cămăruța era plină de oameni.

— Dumnezeu! strigă George Wyatt. I-ai luat pistolul și nu l-ai nimerit, nu l-ai nimerit *de două ori*? Apoi își răspunse el însuși – cu aceeași violență ca a Drusillei și care în cazul lui George era o adevărată apreciere morală:

— Nu; stai. Ai venit aici fără să ai în buzunar măcar un briceag și l-ai lăsat să nu te nimerească de două ori. Dumnezeu din ceruri. Se întoarse, strigând: Ieșiți, dracului, de aici! White, pleacă la Sartoris și spune-i familiei lui că totul s-a terminat și că e bine sănătos. Fugi!

Ieșiră, plecară; rămase numai George care mă privea cu privirea aceea a lui ternă și tristă, meditativă dar nu critică.

— O, Doamne, zise el. Nu vrei să bei ceva?

— Nu, am zis. Mi-e foame. N-am mâncat nimic de dimineață.

— Cred și eu că nu, dacă te-ai sculat de dimineață cu intenția de a face ce-ai făcut. Hai. Să mergem la „Holston House”.

— Nu, i-am zis. Nu. Nu acolo.

— D ce nu? N-ai făcut nimic de care să-ți fie rușine. Eu unul n-aș fi procedat așa. Aș fi tras în el măcar o dată. Dar tu așa ai vrut, altfel n-ai fi făcut-o.

— Da, am zis. Și aș face-o din nou.

— Să mă ia dracu, dacă aș face așa ceva. Nu vrei să mergi acasă la mine? Am avea timp să mâncăm și apoi să ne ducem acolo, la...

Dar nici asta nu puteam face.

— Nu, i-am zis. De fapt nici nu mi-e foame. Am să mă duc acasă.

— Nu vrei să m-aștepți, să mergem împreună?

— Nu. Am să plec.

— Nu cumva vrei să rămâi aici? Se uită în jur prin camera în care mai stăruia încă mirosul prafului de pușcă, deși nevăzut acum totuși persistent încă undeva în aerul înăbușitor și fără viață, clipind ușor din ochii lui furioși, spălăciți și naivi.

— O, Doamne, zise iar. Poate că ai dreptate, poate că au fost de ajuns de multe omoruri în familia ta și fără... Hai.

Ieșirăm din birou. Așteptai în capul scărilor și Ringo veni imediat cu caii. Străbăturăm piața din nou. În față, la Holston House nu se mai zărea niciun picior (era ora prânzului), dar un grup de bărbați, care stăteau în fața porții își ridicară pălăriile, le răspunsei și împreună cu Ringo ne continuarm drumul.

Nu ne grăbeam. Curând se făcu ora unu, poate și mai mult; trăsurile și cabrioletele aveau să plece curând din piață așa că la capătul izlazului ne abăturăm din drum și fără să descalec, încercai să dau la o parte bariera, dar Ringo trebui să coboare să o dea el la o parte. Străbăturăm izlazul pe soarele acela puternic și fierbinte; acuma aș fi putut vedea casa dar nu încercai s-o văd. Apoi o luarăm prin umbra deasă înăbușitoare a albiei râului; parii vechi se mai zăreau printre bălării pe locul unde făcuserăm țarcul odinioară, ca să ascundem catării yancheilor. Puțin după aceea se auzi murmurul apei și apoi o zării sclipind în soare. Descălecarăm. Mă lungii pe spate, gândindu-mă: *Acuma poate să înceapă, dacă vrea* „Dar nu încep. Adormii. Adormii aproape înainte de a-mi sfârși gândul. Dormii vreo cinci ore, fără să visez, dar mă trezii plângând, plângând atât de tare încât nu mă puteam opri. Ringo ședea lângă mine și soarele asfințise deși nu știu ce pasăre mai cânta pe undeva și se auzi şuieratul trenului de seară care mergea spre nord și pufăiturile lui scurte și precipitate când plecă din halta noastră, unde desigur se oprise. După cât va timp mă potolii și Ringo îmi aduse pălăria lui pe care o umpluse cu apă de la râu, dar coborâi la râu și mă spălai pe față.

Izlazul era scăldat încă în lumină, deși rândunica de seară începuse a ciripi și când am ajuns acasă un mierloi cânta în

tufele de magnolia cântecul acela de noapte, visător și lunatic, și luna părea din nou pe cer ca urma unui toc în nisipul umed. Numai holul era luminat acum așa că totul se terminase deși mirosul florilor mai stăruia, mai puternic decât mireasma verbinei de la butoniera mea. Nu mă uitasem la el a doua oară. Pornisem s-o fac înainte de a pleca de acasă dar n-o făcusem, nu-l mai văzusem încă o dată și toate fotografiile lui erau proaste căci nicio fotografie n-ar fi putut să-i păstreze imaginea acum că era mort, așa cum nici casa nu i-ar fi putut păstra trupul. Dar n-aveam nevoie să-l mai văd încă o dată fiindcă avea să rămână aici, avea să rămână aici pentru totdeauna; probabil că Drusilla asta voia să spună că visul lui nu era ceva material ci un lucru pe care ni-l lăsase și pe care n-aveam să-l uităm niciodată, care avea să împrumute chiar forma lui corporală ori de câte ori vreunul dintre noi, alb sau negru, aveam să închidem ochii. Intrați în casă. Salonul nu era luminat decât de ultimele luciri ale asfințitului care scliffeau în fereastra dinspre apus unde erau geamurile colorate ale mătușii Jenny. Am dat să urc, când am văzut-o șezând lângă fereastră. Nu mă chemă și eu nu-i pomenii de Drusilla, mă dusei doar spre ușă și rămăsei acolo.

— A plecat, zise Jenny. A plecat cu trenul de seară. A plecat la Montgomery, la Dennison. Denny se însurase acum un an; locuia la Montgomery unde studia dreptul.

— Înțeleg, am zis. Atunci n-a... Dar și asta era inutil: Jed White ajunsese probabil aici înainte de unu și le povestise. Și de altfel mătușa Jenny nici nu-mi răspunse. Ar fi putut să mă mintă dar n-o făcu și-mi zise:

— Vino aici. Mă apropiai de scaunul ei. Îngenunchează. Nu te pot vedea.

— Nu vrei s-aprind lampa?

— Nu. Îngenunchează. Am îngenuncheat lângă scaun. Așadar ai petrecut o sâmbătă după-amiază admirabilă, nu-i așa? Hai, povestește-mi. Apoi mă luă de umeri. Îi priveam brațele cum se ridică, ca și cum ar fi încercat să le oprească; le simții pe umeri ca și cum ar fi avut o viață proprie și ar fi vrut să facă un lucru pe care, de dragul meu, ea încerca să-l

oprească, să-l prevină. Apoi renunță sau nu avu putere să se opună fiindcă brațele se înălțară și-mi prinseră capul între ele, cu putere, și deodată lacrimile țâșniră șiroind pe obrazul ei așa cum șiroise râsul pe fața Drusillei.

— Oh! blestemați fiți voi, Sartorișii! zise ea. Fiți blestemați! Fiți blestemați!

În clipa în care am trecut în hol lumina se aprinse în sufragerie și o auzii pe Louvinia că pune masa de cină. Așa că scările erau luminate din plin. Coridorul de sus rămânea însă în întuneric. Ușa camerei ei era deschisă (în felul acela neîndoielnic în care o ușă stă deschisă când nu mai locuiește nimeni în camera aceea) și-mi dădui seama că nu crezusem că a plecat chiar. Nu mă mai uitai prin cameră. Mă dusei la mine și atunci, vreme de câteva clipe crezui că simt mireasma verbinei de la butoniera mea. Am crezut asta până în clipa în care m-am apropiat de pat și m-am uitat la perna pe care era pus un fir, un singur fir (fără să se uite smulgea de obicei câte șase fire toate de aceeași lungime, toate de aproape aceeași formă, ca și cum ar fi fost tăiate cu mașina) care umplea camera, amurgul, seara cu acea mireasmă pe care, singură, zicea ea, puteai s-o pui mai presus de mirosul cailor.

SOARE ÎN AMURG⁵¹

I

În Jefferson luna nu se mai deosebește azi de celelalte zile ale săptămânii. Străzile sunt pavate, iar, societățile de telefoane și de electricitate doboară în fiecare zi alți copaci umbroși – stejari și arțari, salcâmi și ulmi – ca să facă loc stâlpilor de fontă împovărați de ciorchini cu boabe grele, fără de viață și fără de sevă, și avem o spălătorie comunală care în fiecare luni dimineată strânge maldărele de rufe cu camioane speciale, vopsite în culori vii: rufe murdare ale unei săptămâni întregi dispar ca o fantomă la chemarea unor claxoane electrice, zgomotoase și mânioase, în fâșăitul prelung al cauciucurilor și al asfaltului care se stinge asemeni unei sfâșieri de mătase; și până și negresele care mai spală rufe albilor după vechiul obicei le iau și le aduc înapoi cu automobilul.

Acum cincisprezece ani însă, luni dimineată străzile liniștite, prăfuite și umbroase erau invadate de negrese cu boccele de rufe, legate bine cu cearșafuri, mari cât niște baloturi de bumbac, purtate pe capul ținut drept și înfășurat

⁵¹ Titlul original este luat după un vers dintr-un „Saint Louis Blues”: „I hate to see that evening sun go down” (Nu vreau să văd soare în amurg coborând). (n. t.).

în turban; și le duceau așa, fără să pună mâna pe ele, de la ușa bucătăriei casei albe până la cazanul înnegrit și afumat din spatele colibei din Groapa Negrilor.

Nancy își puna bocceaua pe creștetul capului și peste boccea canotiera neagră de pai, pe care o purta și iarna și vara. Era o femeie înaltă, cu o față prelungă și tristă, puțin cam suptă acolo unde-i lipseau câțiva dinți. O însoțeam câteodată o bună bucată de drum, pe potecă și de-a lungul islazului, ca să ne uităm cum se leagănă legătura de rufe și cum pălăria nu se clintește din loc și nu se rostogolește, nici chiar atunci când cobora în șanț și urca de cealaltă parte și se pleca să treacă prin gard. Ingenunchea și se strecura, în patru labe, prin spărtura gardului, cu capul sus și drept, cu bocceaua nemișcată de parc-ar fi fost o stâncă sau un balon, apoi se ridica și-și continua drumul.

Bărbații spălătoreselor luau câteodată și aduceau rufele dar Jesus nu făcu treaba asta pentru Nancy niciodată, chiar mai înainte ca tata să-i fi spus să nu-l mai vadă prin preajma casei noastre și chiar atunci când Dilsey fu bolnavă și Nancy veni să ne gătească.

Și atunci trebuia mereu să ne tot ducem pe poteca dinspre coliba lui Nancy și s-o chemăm să vină să ne pregătească *breakfast*-ul. Ne opream în fața șanțului, fiindcă tata ne spusese că n-avem nimic de-a face cu Jesus – un bărbat scund și negru, cu fața crestată de o tăietură de brici – și zvârleam cu pietre în coliba lui Nancy până se iveau, despuiată, la ușă și-și scotea capul afară.

— Ce-i asta, de ce zvârliți cu pietre în casa mea? zicea Nancy. Ce vreți, diavolilor?

— Tata zice să vii să ne pregătești *breakfast*-ul spunea Caddy. Zice că ai și întârziat cu jumătate de ceas și să vii imediat.

— De *breakfast* îmi arde mie acuma, zicea Nancy. Mă duc să dorm că pic de somn.

— Pun rămașag că te-ai îmbătat, spunea Jason. Tata zice că te-ai îmbătat. Ești beată, Nancy?

— Cine zice că-s? spunea Nancy. Pic de somn și mă duc să dorm. Nu-mi arde mie acuma de *breakfast*.

Așa că după o vreme nu mai zvârleam cu pietre și ne duceam acasă. Când în sfârșit venea, era prea târziu ca să mă mai duc la școală. Credeam că întârzie din pricina băuturii până în ziua în care au arestat-o din nou și au dus-o la închisoare și pe drum au trecut pe lângă Mr. Stovall. Era casier la bancă și diacon la biserica baptistă și Nancy se-apucă să-i zică:

— Ei, albule, când ai de gând să-mi plătești? Când ai de gând să-mi plătești, albule? E a treia oară că nu-mi dai niciun *cent*... Mr. Stovall o trânti la pământ, dar ea continuă să zică: „Când ai de gând să-mi plătești, albule? E a treia oară până când Mr. Stovall o lovi cu călcâiul în gură și sergentul îl trase înapoi pe Mr. Stovall și Nancy rămase întinsă pe jos râzând. Întoarse capul și scuipă sânge și dinți și zise: „E a treia oară că nu-mi dă niciun cent”.

Așa își pierdu ea dinții și toată ziua se vorbi decât de Nancy și de Mr. Stovall, și-n noaptea aceea oamenii care trecură prin fața închisorii o auziră pe Nancy cântând și strigând. Îi vedeau mâinile agățate de gratiile ferestrei și mulți se opreau în fața grilajului și o ascultau, pe ea și pe temnicerul care încerca s-o facă să tacă. Nu tăcu decât înspre ziuă, când temnicerul auzi deodată o izbitură și apoi niște tropăituri și ducându-se sus o găsi pe Nancy spânzurată de una dintre gratiile de la fereastră. El zicea că asta-i din pricina cocainei și nu a whisky-ului, fiindcă niciun negru n-ar încerca să se sinucidă dacă n-ar fi amețit de cocaină, negrul amețit de cocaină nemaifiind negru.

Temnicerul tăie funia și o aduse la viață; apoi o bătu, o biciui. Se spânzurase cu rochia. Și-o răsucise ea bine și o prinsese de gratii, dar când o arestaseră, n-avea pe ea decât rochia, așa că nu avu cu ce să-și lege mâinile și nu putuse să și le desprindă de pervazul ferestrei. Așa că temnicerul auzise zgomotul și fugise sus și-o găsise pe Nancy, spânzurată de gratii, goală pușcă, cu pânțelele cam umflate, ca un balon pentru copii.

Când Dilsey zăcu bolnavă în coliba ei și Nancy veni să ne gătească, văzurăm că șorțul cu care era încinsă se rotunjea pe dinainte; asta se întâmplă mai înainte ca tata să-i spună

lui Jesus să nu-l mai vadă prin preajma casei. Jesus ședea în bucătărie, după sobă, cu creștătura aceea de brici pe fața lui neagră, de parc-ar fi fost un capăt de șiret murdar și zicea că Nancy are sub rochie un pepene.

— În orice caz, n-a crescut pe vrejul tău, zise Nancy.

— Pe care vrei? spuse Caddy.

— Ce-aș mai tăia eu odată vrejul ăla pe care a crescut, zise Jesus.

— Ce te-a apucat să vorbești așa în fața copiilor? spuse Nancy. De ce nu te duci la lucru? De mâncat ai mâncat. Vrei să te prindă Mr. Jason pe-aici, prin bucătăria lui, vorbind așa în fața copiilor?

— Cum așa? zise Caddy. Care vrei?

— Eu n-am voie să stau în bucătăria albilor, zise Jesus, dar albii au voie să stea în bucătăria mea. Albii au voie să vină la mine în casă, dar eu n-am voie să-i dau afară. Când albii vor să vină la mine acasă, eu nu mai am casă. Eu nu-i pot opri, dar nici ei nu mă pot da afară. Asta nu se poate.

În coliba ei, Dilsey era tot bolnavă. Tata îi spuse lui Jesus să nu mai vină pe la noi. Dilsey era tot bolnavă. De multă vreme. Stăteam în bibliotecă, după cină.

— N-a terminat Nancy treaba la bucătărie? întrebă mama. Cred că a avut tot timpul să termine cu spălatul vaselor.

— Să se ducă Quentin să vadă, zise tata. Quentin, du-te și vezi dacă Nancy a terminat. Spune-i că poate să se ducă acasă.

M-am dus la bucătărie. Nancy terminase. Vasele erau puse la locul lor și focul era stins. Nancy ședea pe un scaun lângă soba rece. Se uită la mine.

— Mama vrea să știe dacă ai terminat treaba, i-am zis.

— Da, zise Nancy. Se uită la mine. Am terminat. Se uită la mine.

— Ce e? am zis. Ce s-a întâmplat?

— Nu-s decât o biată negresă, zise Nancy. Nu-i vina mea.

Se uita la mine, șezând pe scaunul de lângă soba rece, cu canotiera pe cap. M-am întors în bibliotecă. Soba rece și toate astea, când te gândești că într-o bucătărie e întotdeauna cald și vesel și-i treabă. Și soba aceea rece și

vasele puse la loc și nimeni care să vrea să mănânce la ora aceea.

— A terminat? întrebă mama.

— Da, mamă, am zis.

— Ce face? zise mama.

— Nu face nimic. A terminat treaba.

— Mă duc să văd, zise tata.

Îl așteaptă poate pe Jesus să vină s-o ia acasă, zise Caddy.

— Jesus a plecat, am zis. Nancy ne povestise că într-o dimineată s-a sculat și a văzut că Jesus plecase de-acasă.

— M-a părăsit, spusese Nancy. S-o fi dus, cred, la Memphis. Vrea să-i ducă o vreme pe ăia de la poliție, așa zic eu.

— Bine-a făcut, spusese tata. Sper să rămână pe-acolo.

— Lui Nancy i-e frică pe-ntuneric, zise Jason.

— Ca și ție, zise Caddy.

— Mie nu mi-e, zise Jason.

— Fricosule, zise Caddy.

— Mie nu mi-e, zise Jason.

— Candace! zise mama. Tata se-ntoarșe.

— O s-o duc pe Nancy până după potecă, zise el. Spune că Jesus s-a întors.

— L-a văzut? spuse mama.

— Nu. Un negru i-a trimis vorbă că s-a întors în oraș. Nu stau mult.

— Mă lași singură ca s-o duci pe Nancy până acasă? spuse mama. Ții mai mult la siguranța ei decât la a mea?

— N-o să întârzii mult.

— Îi lași pe copii singuri, cu negrul acesta care dă târcoale pe-aici?

— Merg și eu, zise Caddy. Tată, dă-mi voie și mie să merg.

— Ce le-ar face, dacă din nenorocire s-ar întâmpla să pună mâna pe ei? întrebă tata.

— Vreau și eu să merg, zise Jason.

— Jason, spuse mama. Se adresa tatii. Îți dădeai seama de asta după cum îi rostea numele. De parcă ar fi crezut că toată ziua tata se gândise ce să facă să-i fie ei cât mai neplăcut și știuse tot timpul că până la urmă avea să

găsească el ce. Eu tăceam chitic, fiindcă și eu și tata știam că mama o să-i ceară să mă lase cu ea dacă o să se gândească la asta din vreme. Așa că tata nu se uita la mine. Eu eram cel mai mare. Aveam nouă ani, Caddy șapte și Jason cinci.

— Prostii, zise tata. N-o să întârziem.

Nancy era cu pălăria pe cap. Ajunserăm la potecă.

— Jesus s-a purtat întotdeauna bine cu mine, zise Nancy. Când avea doi dolari, îmi dădea unul mie. Mergeam pe potecă. Dacă ajungem la capătul potecii, zise Nancy, atunci totul e-n regulă.

Pe potecă era întotdeauna întuneric beznă.

— Aici s-a speriat Jason în seara de Hallowe'en⁵², zise Caddy.

— Nu-i adevărat, zise Jason.

— Mătușa Rachel nu-i poate face nimic? întrebă tata. Mătușa Rachel era bătrână. Locuia singură într-o colibă din spatele colibeii lui Nancy. Avea părul alb și stătea toată ziua în pragul ușii fumând din pipă. Nu mai lucra. Oamenii ziceau că-i mama lui Jesus. Odată spunea că e, și altădată zicea că nu-i nici măcar rudă cu Jesus.

— Ba-i adevărat, zise Caddy. Te-ai speriat mai rău decât Frony. Te-ai speriat mai rău chiar decât T. P. Mai rău ca negrii.

— Nimeni nu poate să-i facă nimic, spuse Nancy. Zice c-am trezit diavolul în el și numai un singur lucru poate să-l potolească.

— Bine, dar acuma a plecat, zise tata. N-are de ce să-ți mai fie frică. Și ai face bine să-i mai lași pe albi în pace.

— Să-i lase în pace? zise Caddy! Cum să-i lase pe albi în pace?

— N-a plecat, zise Nancy. Îl simt eu că-i aici. Îl simt eu că-i aici, acuma, pe potecă. Ne aude cum vorbim, fiecare cuvânt, e pe-aici pe undeva, stă la pândă. Nu l-am văzut și n-o să-l mai văd decât odată, cu briciul ăla între dinți. Briciul ăla legat cu sfoară de gât, sub cămașă. Și atunci nipi n-o să mă

⁵² Seara de 31 octombrie, ajunul sărbătorii *All Saints Day* (engl.), ziua tuturor sfinților.

mai mir.

— Nu mi-a fost frică, zise Jason.

— Dacă ți-ai fi văzut de treabă, n-ai fi intrat în povestea asta, zise tata. Acuma însă n-ai de ce să te temi. La ora asta o fi probabil în St. Louis. Probabil că e cu o altă femeie și nu se mai gândește la tine.

— Dacă e cu alta, mai bine nici să nu știu, zise Nancy. Aș sta lângă ei și când ar luat-o în brațe, i-aș tăia mâinile. I-aș tăia capul și i-aș spinteca pânțelele femeii și i-aș băga...

— Gura, zise tata.

— Cui i-ai spinteca pânțelele, Nancy? întrebă Caddy.

— Nu mi-a fost frică, zise Jason. Pot merge și singur pe poteca asta.

— Daa, zise Caddy. Nici n-ai îndrăzni să faci un pas dacă n-am fi și noi cu tine.

II

Dilsey era tot bolnavă, așa că în fiecare seară o duceam pe Nancy acasă până mama ne spuse într-o zi:

— Cât o să mai țină povestea asta? Să mă lăsați singură în casa asta mare ca să duceți acasă o negresă fricoasă?

Îi aranjăram lui Nancy un culcuș în bucătărie. Într-o noapte ne trezirăm auzind un zgomot. Nu era nici cântec nici tânguială, și urca spre noi în întuneric din josul scării. În camera mamei era lumină și l-am auzit pe tata ducându-se în hol și coborând pe scara de serviciu, și atunci Caddy și cu mine am ieșit în hol. Podeaua era rece. Stăteam și ascultam și ne zgârceam degetele de la picioare ca să nu simțim răceala. Parcă ar fi cântat cineva și parcă n-ar fi cântat, așa cum cântă negrii.

Apoi zgomotul se opri și-l auzirăm pe tata coborând pe scara de serviciu și ne-ndreptăram spre capul scărilor. Atunci zgomotul se porni iar, urcând spre noi, nu prea tare,

și zărirăm ochii lui Nancy, la mijlocul scărilor, aproape de perete. Parc-ar fi fost niște ochi de pisică, o pisică mare lipită de perete care s-ar fi uitat spre noi. Când am ajuns la locul unde stătea, încetă să mai facă zgomotul acela, și rămaserăm acolo până se-ntoarse tata din bucătărie, cu pistolul în mână. Coborî din nou cu Nancy și se-ntoarseră cu salteaua lui Nancy.

Am întins salteaua pe jos în camera noastră. După ce s-a stins lumina în camera mamei, am zărit iar ochii lui Nancy.

— Nancy, îi șopti Caddy, tu dormi, Nancy?

Nancy mormăi ceva. O, sau nu, nu știu ce. Ca și cum n-ar fi spus nimic, ca și cum sunetul ar fi venit de nicăieri și s-ar fi risipit nicăieri, de parcă Nancy nici n-ar fi fost acolo; iar eu mă uitasem pe scară atât de lung la ochii ei încât mi se întipăriseră pe pupilă, așa cum ți se-ntipărește soarele când ai închis ochii și nu mai vezi soarele.

— Jesus, spuse în șoptă Nancy, Jesus.

— Jesus era? zise Caddy. A-ncercat sa între în bucătărie?

— Jesus, spuse Nancy. Dar așa: Jeeeeeeeeeeeeesus, până ce sunetul se stinse ca un chibrit sau ca o lumânare.

— Vorbește de celălalt Jesus⁵³, am zis.

— Ne vezi, Nancy? o întrebă Caddy în șoptă. Ne vezi și ochii?

— Nu-s decât o biată negresă, zise Nancy. Dumnezeu știe. Dumnezeu știe.

— Ce-ai văzut acolo, în bucătărie? întrebă în șoptă Caddy. Cine-a încercat să intre înăuntru?

— Dumnezeu știe, zise Nancy. Îi vedeam ochii. Dumnezeu știe.

Dilsey se făcu bine. Ne pregăti masa de prânz.

— Ar fi bine să mai stai în pat încă o zi, două, zise tata.

— La ce bun? Dacă aș mai fi întârziat o zi, bucătăria asta ar fi fost o ruină. Hai, acuma ieșiți de-aici și lăsați-mă să fac ordine iar în bucătăria mea.

Dilsey ne pregăti și cina. Și în seara aceea, înainte de-a se însera, Nancy intră în bucătărie.

⁵³ În engleză Jesus înseamnă Iisus.

— De unde știi că s-a întors? zise Dilsey. Nu l-ai văzut.

— Jesus e negru, spuse Jason.

— Îl simt, zise Nancy. Îl simt că stă ascuns, acolo, în șanț.

— Acuma, în seara asta, e acolo? întrebă Dilsey.

— Și Dilsey e neagră, zise Jason.

— Încearcă să mănânci ceva, zise Dilsey.

— Nu vreau nimic, spuse Nancy.

— Eu nu sunt negru, zise Jason.

— Bea o cafea, zise Dilsey. Îi turnă lui Nancy o ceașcă de cafea. Ești sigură că e acolo în seara asta? De unde știi că-i acolo, în seara asta?

— Știu, spuse Nancy. E acolo, stă la pândă. Știu.

Am trăit cu el prea multă vreme. Eu știu ce are de gând să facă înainte chiar de-a ști el însuși ce vrea.

— Bea-ți cafeaua, zise Dilsey. Nancy duse ceașca la gură și suflă în cafea. Buzele i se-ncrețiră de parc-ar fi fost de cauciuc, de parcă suflând în cafea și-ar fi suflat și toată culoarea de pe buze.

— Eu nu sunt negru, zise Jason. Tu ești neagră, Nancy?

— Eu, copile, sunt talpa iadului, zise Nancy. Și în curând n-am să mai fiu nimic. Curând o să mă-ntorc de unde am venit.

III

Se apucă să-și bea cafeaua. Și cum o bea, ținând ceașca cu amândouă mâinile, începu din nou să facă zgomotul acela. Făcea zgomotul acela în ceașcă și cafeaua i se vărsa pe mâini și pe rochie. Se uita la noi și ședea acolo, cu coatele pe genunchi, ținând ceașca în mâini, uitându-se la noi pe deasupra ceștii mânjite de cafea și făcea zgomotul acela.

— Uitați-vă la Nancy, zise Jason. Nancy nu mai poate să ne gătească. Dilsey s-a făcut bine.

— Ia tăceți acolo, zise Dilsey. Nancy ținea ceașca cu

amândouă mâinile, se uita la noi și făcea zgomotul acela, de parcă ar fi fost două ființe: una care se uita la noi și cealaltă care făcea zgomot.

— De ce nu vrei ca Mr. Jason să telefoneze la poliție? o întreabă Dilsey. Nancy se opri, ținând ceașca în mâinile ei prelungi și cafenii. Încercă din nou să bea dar își vărsă cafeaua pe mâini și pe rochie și puse jos ceașca. Jason se uita cu atenție la ea.

— Nu pot înghiți, zise Nancy. Înghit dar nu se duce-n jos.

— Du-te la mine, zise Dilsey. Frony o să-ți dea o saltea ca să dormi și o să vin și eu imediat.

— Niciun negru n-o să-l oprească, zise Nancy.

— Eu nu sunt negru, spuse Jason. Nu-i așa, Dilsey?

— Cred că nu, zise Dilsey. Se uită la Nancy. Nu cred. Atunci, ce-ai de gând să faci?

Nancy se uita la noi. Ochii i se mișcau repede, ca și cum i-ar fi fost teamă că n-are vreme să se uite, și totuși abia păreau că se mișcă. Se uita la noi, la toți trei în același timp.

— Vă aduceți aminte de noaptea aceea când am dormit în camera voastră? zise ea. Și ne spuse că a doua zi dimineată ne-am trezit mai devreme și ne-am jucat. A trebuit să ne jucăm în liniște, pe salteaua ei, până s-a sculat tata și s-a făcut vremea să mâncăm. Duceți-vă și rugați-o pe mămica voastră să mă lase să dorm aici în noaptea asta, zise Nancy. N-am nevoie de nicio saltea. Și o să ne jucăm iar.

Caddy o rugă pe mama. Și Jason se duse s-o roage.

— Nu vreau ca negrii să doarmă la noi în dormitor, zise mama. Jason izbucni în plâns. Și plânse întruna până ce mama îi spuse că dacă nu tace n-o să capete desert la masă trei zile la rând. Și atunci Jason spuse că nu mai plânge dacă Dilsey o să-i facă un tort cu ciocolată. Tata era de față.

— De ce nu faci nimic în chestia asta? întreabă mama. De ce avem poliție?

— De ce i-e frică lui Nancy de Jesus? întreabă Caddy. Mamă, ție ți-e frică de tata?

— Ce să facă sergenții? întreabă tata. Dacă Nancy nu l-a văzut, poliția de unde să-l ia?

— Atunci de ce îi este frică? zise mama.

— Spune că-i pe-aici. Spune că știe că-i pe-aici în seara asta.

— Și mai plătim și impozite, zise mama. Și eu trebuie să rămân singură în casa asta mare ca tu să duci o negresă acasă.

— Știi bine că nu stau să pândesc pe-afară cu briciul la mine, zise tata.

— Dacă Dilsey îmi face un tort cu ciocolată nu mai plâng, zise Jason. Mama ne spuse să ieșim din cameră și tata spuse că nu știe dacă Jason o să capete sau nu un tort cu ciocolată, dar știe ce-o să capete acuma, pe loc. Ne întoarserăm în bucătărie și-i spuserăm lui Nancy.

— Tata a zis să te duci acasă și să încui ușa și n-o să-ți facă nimeni nimic, zise Caddy. De ce să-ți facă cineva ceva, Nancy? Jesus e supărat pe tine? Nancy ținea iar ceașca în mâini, cu coatele pe genunchi, și cu mâinile ținea ceașca între genunchi. Se uita în ceașcă.

— Ce-ai făcut că l-ai supărat pe Jesus? o întrebă Caddy.

Nancy scăpă ceașca din mână. Nu se sparse, dar cafeaua se vărsă și Nancy rămase acolo, de parc-ar fi ținut ceașca în mâini. Și iar începu să facă zgomotul acela, nu prea tare. Nici nu cânta, nici nu făcea altceva. O priveam cu atenție.

— Ei, zise Dilsey. Încetează odată! Vino-ți în fire. Așteaptă aici. Mă duc să-l caut pe Versh ca să te ducă acasă. Dilsey plecă.

Ne uitam la Nancy. Umerii îi tremurau, dar nu mai făcea niciun zgomot. Ne uitam curioși la ea.

— Ce vrea să-ți facă Jesus? zise Caddy. A plecat.

Nancy se uită la noi.

— Ce ne-am mai jucat în noaptea aceea când am dormit în camera voastră, nu-i așa?

— Eu, zise Jason, nu m-am jucat.

— Tu dormeai în camera mamei, zise Caddy. Nu erai acolo.

— Haideți, să mergem la mine, să ne jucăm din nou, zise Nancy.

— Mama nu ne lasă, am zis. E prea târziu.

— N-o mai deranjați, zise Nancy. O să-i spunem mâine dimineață. N-o să se supere.

— N-o să ne lase, am zis.

— N-o mai întrebați, zise Nancy. N-o mai deranjați acum.

— Mama n-a spus că n-avem voie să mergem, zise Caddy.

— N-am întrebat-o, am zis.

— Dacă vă duceți, vă spun, zise Jason.

— O să ne jucăm, zise Nancy. N-o să se supere, numai până la mine. Lucrez la voi de multă vreme. N-o să se supere.

— Mie nu mi-e frică să merg, zise Caddy. Lui Jason i-e frică. O să ne spună.

— N-o să vă spun.

— Ba da, o să ne spui, zise Caddy. O să ne spui.

— N-o să vă spun, zise Jason. Nu mi-e frică.

— Lui Jason nu-i e frică să meargă cu mine, zise Nancy. Nu-i așa, Jason?

— Jason o să ne spună, zise Caddy. Pe potecă era întuneric beznă. Trecurăm de îngrăditura islazului. Pun rămășag că dacă sare ceva de după îngrăditură, Jason începe să țipe.

— Nu-i adevărat, zise Jason. Coboram pe potecă. Nancy vorbea tare.

— De ce vorbești atât de tare, Nancy? o întrebă Caddy.

— Cine, eu? zise Nancy. Ia uitați-vă cum spune Quentin și Caddy și Jason că vorbesc tare.

— Vorbești de parc-am fi cinci, zise Caddy. Vorbești de parc-ar fi și tata cu noi.

— Cine, eu vorbesc tare, Mr. Jason? zise Nancy.

— Nancy i-a spus lui Jason „Mister”, zise Caddy.

— Ia uitați-vă cum vorbesc Caddy, Quentin și Jason, zise Nancy.

— Noi nu vorbim tare, zise Caddy. Tu vorbești ca și cum tata...

— Ssst, zise Nancy, sst, Mr. Jason.

— Nancy i-a spus din nou lui Jason „Mister”.

— Sst, zise Nancy. Când am trecut prin șanț și ne-am aplecat și-am trecut prin gard acolo unde se apleca și trecea ea cu rufele pe cap, vorbea tot tare. Și după aceea am ajuns la ea acasă. Mergeam repede. A deschis ușa. Mirosul din casă era ca o lampă și mirosul lui Nancy ca un fitil, de parcă

se așteptau unul pe celălalt ca să înceapă a mirosi. Aprinse lampa, închise ușa și trase zăvorul. După asta nu mai vorbi tare și se uită la noi.

— Ei, acum ce facem? zise Caddy.

— Ce vreți să faceți? zise Nancy.

— Ai zis că o să ne jucăm, spuse Caddy.

În casa lui Nancy stăruia ceva neplăcut; ceva ce se simțea în afara mirosului casei și al lui Nancy. Până și Jason își dădu seama.

— Nu vreau să mai stau aici, zise el. Vreau acasă.

— Du-te atunci acasă, zise Caddy.

— Singur nu vreau să plec, zise Jason.

— Acum o să ne jucăm, zise Nancy.

— Cum? întrebă Caddy.

Nancy stătea lângă ușă. Se uita la noi, dar parc-ar fi avut ochii goi, parcă nu s-ar mai fi folosit de ei.

— Ce vreți să facem? zise ea.

— Spune-ne o poveste, zise Caddy. Știi o poveste?

— Da, zise Nancy.

— Spune-o, zise Caddy. Ne uitam la Nancy. Nu știi nicio poveste.

— Ba da, spuse Nancy. Ba da, știu.

Se așeză pe un scaun în fața căminului. Pe vatră abia pâlpâia focul. Nancy îl ațâță deși în casă era cald. Acum focul ardea bine. Nancy ne spuse o poveste. Vorbea cum ne privea, de parcă ochii cu care se uita la noi și glasul cu care ne vorbea n-ar fi fost ale ei. Ca și cum ar fi trăit altundeva, așteptând altceva. Ea era afară. Glasul ei era înăuntru și forma trupului ei, Nancy aceea care se apleca și trecea pe sub sârma ghimpată cu bocceaua de rufe pe capul ei, ușoară, în echilibru, ca un balon, era acolo. Dar atâta tot. „Și atunci crăiasa ajunsese la șanțul în care se ascundea omul cel rău. Se apropie de șanț și zise: Dacă aș putea numai să trec de șanțul acesta, asta zise ea...”

— Ce fel de șanț? întrebă Caddy. Un șanț cum e acela de-afară? Și de ce voia crăiasa să treacă prin șanț?

— Ca să ajungă acasă, zise Nancy. Se uita la noi. Trebuia să treacă șanțul ca să intre repede în casă și să tragă

zăvorul.

— De ce voia să se ducă acasă și să tragă zăvorul? zise Caddy.

IV

Nancy se uita la noi. Nu mai vorbea. Se uita la noi. Picioarele lui Jason, care stătea pe genunchii lui Nancy, îi ieșeau afară din pantaloni.

— Povestea asta nu-i frumoasă, zise el. Vreau acasă.

— Poate c-ar fi mai bine să plecăm, zise Caddy. Se ridică de pe podea Sunt sigură că ne caută. Se duse spre ușă.

— Nu zise Nancy. Nu deschide ușa Se ridică repede și trecu înaintea lui Caddy. Nu se-atinse de ușă și nici de zăvorul de lemn.

— De ce nu? întrebă Caddy.

— Întoarce-te, vino lângă lampă, zise Nancy. O să ne jucăm. N-are rost să plecați.

— Trebuie să plecăm, zise Caddy. Dacă nu, atunci să ne jucăm pe cinste. Ea și cu Nancy se întoarseră la foc, lângă lampă.

— Vreau acasă, zise Jason. Q să vă spun.

— Știu o altă poveste, zise Nancy. Se așeză aproape de lampă Se uită la Caddy, ca și cum ar fi privit un băț ținut în echilibru pe nas. Trebuia să privească în jos. ca s-o vadă pe Caddy, dar ea privea ca și cum ar fi ținut pe nas un băț în echilibru.

— Nu vreau s-o ascult. O să bat cu picioarele în podea.

— E o poveste frumoasă, zise Nancy. E mai frumoasă decât cealaltă.

— Despre ce e vorba? întrebă Caddy. Nancy stătea în picioare lângă lampă. Stătea cu mâna, prelungă și cafenie, lipită de lampă, în contra luminii.

— Ții mâna pe globul acela fierbinte, zise Caddy, nu te

frige?

Nancy se uită la mâna ei lipită de sticla de lampă. Își dezlipi mâna de pe sticlă anevoie. Stătea acolo, uitându-se la Caddy și-și răsucea mâna prelungă de parcă ar fi fost prinsă de încheietură cu sfoară.

— Hai să facem ceva, zise Caddy.

— Vreau acasă, zise Jason.

— Am *popcorn*, zise Nancy. Se uită la Caddy, apoi la Jason, apoi la mine și din nou la Caddy. Am *popcorn*.

— Nu-mi place *popcorn*, zise Jason. Vreau bomboane.

Nancy se uită la Jason.

— Tu o să ții *popper*⁵⁴-ul. Își răsucea întruna mâna, mâna ei prelungă, moale și cafenie.

— Bine, zise Jason. Mai rămân dacă fac eu treaba asta. Caddy nu poate să-l țină. Dacă ține ea *popper*-ul, atunci o să vreau din nou să plec acasă.

Nancy ațâță focul.

— Uite la Nancy, cum își bagă mâinile în foc, zise Caddy. Ce-i cu tine, Nancy?

— Să vă dau *popcorn*, zise Nancy. Am. Luă *popper*-ul de sub pat. Era spart. Jason începu să plângă.

Acum nu mai putem face *popcorn*, zise el.

— Oricum ar trebui să plecăm acasă, zise Caddy. Hai, Quentin.

— Așteptați, zise Nancy, așteptați. Îl dreg eu. Nu vreți să mă ajutați să-l dreg?

— N-aș prea vrea, zise Caddy. E tare târziu.

— Ajută-mă, tu, Jason, zise Nancy. Nu vrei să m-ajuti?

— Nu, zise Jason. Vreau acasă.

— Sst, făcu Nancy, sst. Uite. Uită-te la mine. Uite cum îl dreg ca Jason să-l poată ține să facă *popcorn*.

Luă o bucată de sârmă și drese *popper*-ul.

— N-o să țină, zise Caddy.

— Ba da, o să țină, spuse Nancy. Ai să vezi. Haideți și ajutați-mă să desfac știuleții. Și știuleții erau sub pat.

⁵⁴ *Popper* (engl.), sită specială în care se încălzesc boabele de porumb pentru *popcorn* (floricele) (n. t).

Puserăm boabele în *popper* și Nancy îl ajută pe Jason să țină *popper*-ul deasupra focului.

— Boabele nu plesnesc, zise Jason. Vreau acasă.

— Așteaptă, spuse Nancy. Acum o să-nceapă. Atunci o să ne distrăm. Ședea lângă foc. Fitulul lămpii era tras atât de tare încât începuse să fileze.

— De ce nu-l tragi mai jos? o întrebai.

— Nu-i nimic, zise Nancy. Curăț eu sticla de lampă. Așteaptă puțin. Într-un minut boabele o să-nceapă să sară.

— Nu cred c-o să-nceapă să sară, spuse Caddy. Oricum ar trebui să o pornim spre casă. O să se necăjească.

— Nu, zise Nancy. Acum încep să sară. Dilsey o să le spună că sunteți cu mine. Lucrez de multă vreme la voi. N-o să se supere dacă stați la mine. Așteptați o clipă, dintr-un moment într-altul o să-nceapă să sară.

Lui Jason îi intră fum în ochi și-ncepu să plângă. Și *popper*-ul căzu în foc. Nancy luă o cârpă udă și-l șterse pe Jason pe obraz, dar el plângea întruna.

— Sst, îi spunea ea. Sst. Dar el nu tăcea. Caddy scoase *popper*-ul din foc.

— S-au ars, zise ea. Nancy, trebuie să punem alte boabe de porumb.

— Ai pus toate boabele în *popper*? o întrebă Nancy.

— Da, zise Caddy. Nancy se uită la Caddy. Apoi luă *popper*-ul, îl deschise, scutură cenușa în șorț și se apucă să culeagă boabele cu mâinile ei prelungi și cafenii și noi o priveam.

— Nu mai ai alți știuleți? o întrebă Caddy.

— Ba da, zise Nancy, am. Uitați-vă. Astea nu sunt arse. N-avem decât să...

— Vreau acasă, zise Jason. O să vă spun.

— Sst, spuse Caddy. Ascultam cu toții.

Nancy, cu ochii inundați de lumina roșie a lămpii, își întorsese capul spre ușa zăvorâtă.

— Vine cineva, zise Caddy.

Și atunci Nancy începu să facă din nou zgomotul acela, nu prea tare, șezând acolo aplecată deasupra focului, cu mâinile ei prelungi atârându-i fără vlagă între genunchi; obrazul îi

fu acoperit deodată de o sudoare care i se prelingea pe față în picături mari, și cu fiecare picătură i se rostogolea pe obraz o boabă mică de foc, ca o văpaie, care pierea apoi căzând de pe bărbie.

— Nu plânge, am zis eu.

— Nu plâng, spuse Nancy. Ținea ochii închiși. Nu plâng. Cine-i?

— Nu știu, zise Caddy. Se duse la ușă și se uită afară. Trebuie să plecăm. Uite a venit tata.

— O să vă spun, zise Jason. Tu m-ai silit să vin.

Sudoarea se prelingea mereu pe fața lui Nancy.

Stând pe scaun se întoarse spre noi.

— Auziți. Să-i spuneți. Să-i spuneți că o să ne jucăm. Spuneți-i că o să am grijă de voi până mâine dimineată. Spuneți-i să-mi dea voie să vin cu voi și să dorm pe podea. Spuneți-i că n-am nevoie de saltea. O să ne jucăm. Vă aduceți aminte cum ne-am jucat ultima dată?

— Eu nu, zise Jason. M-ai chinuit. Mi-ai dat fum în ochi. O să te spun.

V

Tata intră în casă. Se uită la noi. Nancy nu se ridică.

— Spuneți-i.

— Caddy ne-a adus aici; zise Jason. Eu n-am vrut să vin.

Tata se apropie de foc. Nancy își ridică privirea spre el.

— Nu puteai să te duci la mătușa Rachel să dormi acolo? o întreabă el. Nancy, cu mâinile între genunchi, ridică privirile spre tata. Nu-i aici, zise tata. L-aș fi văzut. Nu-i nici țipenie de om pe-afară.

— E în șanț, zise Nancy. Stă la pândă, acolo, în șanț.

— Prostii, zise tata. Se uită la Nancy. Știi tu că-i acolo?

— Am un semn.

— Ce semn?

— Semnul. Era pe masă când am intrat în casă. Un os de porc cu carnea sângerândă pe el, pus lângă lampă. E acolo, afară. Când o să ieșiți pe ușa asta, s-a terminat cu mine.

— Ce s-a terminat, Nancy? întrebă Caddy.

— Nu sunt pârător, zise Jason.

— Prostii, spuse tata.

— El e afară, zise Nancy. Chiar în clipa asta se uită pe fereastră, așteptând să plecați. Și atunci s-a terminat cu mine.

— Prostii, zise tata. Închide aici și o să te ducem la mătușa Rachel.

— N-are rost, zise Nancy. Nu se mai uita la tata, el se uita în jos la ea, la mâinile ei prelungi, fără vlagă, care tremurau. N-are niciun rost s-o mai lungesc.

— Atunci ce vrei să faci? o întrebă tata.

— Nu știu, zise Nancy. N-am ce să fac. S-o lungesc doar. Și asta n-are rost. Cred c-așa mi-e scris. Și ce-o să mi se întâmple, cred că mi se cuvine.

— Ce-o să se întâmple? o întrebă Caddy. Ce ți se cuvine?

— Nimic, zise tata. Haideți la culcare.

— Caddy m-a adus aici, zise Jason.

— Du-te la mătușa Rachel, spuse tata.

— N-are rost, zise Nancy. Ședea în fața focului, cu coatele pe genunchi, cu mâinile ei prelungi între genunchi. Nici bucătăria voastră n-ar folosi la nimic. Chiar dac-aș dormi pe podea în cameră cu copiii, mâine dimineață aș fi aici, și sângele...

— Gura, zise tata. Închide ușa, stinge lampa și culcă-te.

— Mi-e teamă de întuneric, zise Nancy. Mi-e teamă să nu se întâmple pe întuneric.

— Atunci ai să stai aici cu lampa aprinsă? o întrebă tata. Nancy începu să facă din nou Sunetul acela, șezând în fața focului, cu mâinile ei prelungi între genunchi.

— Fir-ar să fie, zise tata. Haideți, copii. De mult trebuia să vă culcați.

— Când o să plecați, s-a terminat cu mine, zise Nancy. Acum era mai calmă, și fața și mâinile i se liniștiseră. Și-apoi banii de coșciug i-am strâns la Mr. Lovelady.

Mr. Lovelady era un bărbat mărunț și murdar care aduna ratele de asigurare de la negri, și sâmbătă dimineață trecea pe la colibe negrilor sau pe la bucătăriile albilor și strângea de la fiecare câte cincisprezece cenți. Locuia cu soția lui la hotel. Într-o dimineață nevasta lui s-a sinucis. Aveau un copil, o fetiță. Luă copilul și plecă din oraș. După o săptămână-două se-ntoarse singur. Sâmbăta dimineață îl vedeam bătând potecile și străzile din spatele caselor.

— Prostii, zise tata. Primul om pe care o să-l văd mâine dimineață în bucătărie o să fii tu.

— O să vedeți ce-o să vedeți, zise Nancy. Dar numai Dumnezeu știe ce-o să fie.

VI

O lăsarăm stând în fața focului.

— Vino și pune zăvorul, zise tata. Ea nu se mișcă. Nu se mai uita la noi. Ședea acolo, cuminte, între lampă și foc. De pe potecă, de la o oarecare distanță, întorcându-ne puteam s-o vedem prin ușa dată la perete.

— Ce e, tată? întrebă Caddy. Ce-o să se-ntâmple?

— Nimic, zise tata. Îl luase pe Jason în cârcă, așa că acuma el era cel mai înalt din toți. Am coborât în șanț și mă uitai în jur, liniștit. Acolo unde umbra și lumina lunii se amestecau nu se prea vedea mare lucru.

— Dacă Jesus s-a ascuns pe-aici, ne poate vedea, nu-i așa? întrebă Caddy.

— Nu-i aici, zise tata. A plecat de mult.

— Tu m-ai adus aici, zise Jason de sus; dacă mă uitam la cer tata avea parcă două capete, unul mic și unul mare. Eu n-am vrut.

Ieșirăm din șanț. Casa lui Nancy cu ușa dată de perete se mai vedea, dar pe Nancy n-o mai zăream șezând în fața focului, cu ușa deschisă, fiindcă era obosită.

— Am obosit și pace, zicea ea. Nu-s decât o biată negresă. Nu-i vina mea.

De auzit însă o auzeam, pentru că în clipa în care ieșirăm din șanț începu să facă zgomotul acela care nu era nici cântec, dar nici altceva nu era.

— Și-acuma, tată, cine o să ne spele rufele? am zis.

— Eu nu sunt negru, zicea Jason de sus, lipit de capul tatii.

— Ești mai rău decât un negru, spuse Caddy, ești un pârător. Dacă ți-ar sări ceva în față acum, te-ai speria mai rău ca un negru.

— Nu-i adevărat, zise Jason.

— Ai începe să plângi, zise Caddy.

— Caddy, spuse tata.

— Nu-i adevărat! zise Jason.

— Fricosule, zise Caddy.

— Candace, spuse tata.

O GREȘEALĂ DE CHIMIE

Însuși Joel Flint îi telefonă șerifului că-și omorâse nevasta. Și când, însoțit de ajutorul lui, șeriful sosi la fața locului – străbătuseră cu mașina vreo douăzeci de mile ca să ajungă în colțul pierdut de țară unde locuia bătrânul Wesley Pritchel – Joel Flint în persoană îi întâmpină în prag și-i pofti în casă. Nu era de prin partea locului, era un venetic, un yankeu pripășit în regiunea noastră de vreo doi ani, când poposise pe aici un bilei ambulant; vedea și el de o baracă – o magherniță luminată cu o roată a norocului care se-nvârtea deasupra unei tejghele plină de pistoale nichelate, brice, ceasuri și muzicuțe – și nu plecase odată cu ceilalți și două luni mai târziu se însură cu singura fiică a lui Pritchel rămasă în viață, o fată bătrână de vreo patruzeci de ani, cu mintea întunecată, și care până atunci trăise ca o pustnică la ferma, modestă dar prosperă a artăgosului și violentului ei tată.

Dar chiar și după căsătorie, bătrânul Pritchel păru să-și țină la distanță ginerele. Le clădi, la vreo două mile de casa lui, o căsuță unde fiică-sa începu curând să crească păsări pentru a le vinde la piață. Se zicea că bătrânul Pritchel, care nu ieșea din casă mai niciodată, nu călcase în casa cea nouă, așa că-și vedea singurul copil numai odată pe săptămână. Asta se-ntâmpla duminica, zi în care femeia și bărbatul ei veneau cu camioneta cumpărată de ocazie pentru a duce păsările la piață, ca să ia masa cu bătrânul în casa Veche, unde Pritchel își pregătea singur de-ale mâncării și-și vedea de gospodărie. De fapt, spuneau vecinii, chiar și atunci singurul motiv pentru care îl lăsa pe ginere să-i intre în casă

era ca flică-sa să-i poată găti odată pe săptămână o masă bună și caldă.

Și astfel vreme de doi ani, câteodată în Jefferson, capitala comitatului, dar mai ales în micul cătun aflat la răspântia drumului din apropierea casei sale, oamenii avură prilejul să-l vadă și să-l audă pe ginerele lui Pritchel. Era un bărbat de peste patruzeci de ani, nici prea scund, nici prea înalt, nici prea gras și nici prea slab (de fapt umbra lui ar fi putut să se confunde cu aceea a socrului ceea ce se și întâmplă mai târziu, pentru scurtă vreme), cu o față rece, inteligentă și disprețuitoare, cu vorba târăgănată, gata să spună tot felul de istorii despre târâmurile îndepărtate și pline de mișcare pe care ascultătorii lui nu le văzuseră niciodată – un orășean, deși, după cum singur spunea nu rămăsese prea multă vreme în niciun oraș, care încă din primele trei luni ale șederii lui printre ei îi uimise pe oamenii ale căror obiceiuri le luase, printr-un anume nărav care-l făcu în scurtă vreme cunoscut în întreaga regiune, chiar și acelor care nu-l văzuseră niciodată. Se apucase să-și bată joc, cu violență și dispreț, uneori chiar fără să-l fi provocat nimeni, așa, din senin și fără rost, de obiceiul pe care-l aveau oamenii aici în Sud de a bea whisky-ul amestecat cu apă și cu zahăr. Zicea că ăsta e un obicei muieresc, că bem sirop pentru copii, el înghițind chiar whisky-ul nostru făcut din porumb, nefermentat, aspru, tare și de contrabandă, fără un pic de apă.

Așadar, duminica trecută, dimineață, telefonă șerifului că-și omorâse nevasta și-i întâmpină pe oamenii legii în pragul casei socrului său, declarându-le: „Am dus-o în casă. Așa că n-are rost să vă mai osteniți spunându-mi că n-aș fi trebuit să o ating înainte de venirea voastră.”

— Cred c-ai făcut bine că ai ridicat-o de jos, din praf, zise șeriful. A fost un accident, așa mi se pare că mi-ai zis, nu?

— Nu v-am zis așa, spuse Flint. Am zis că am omorât-o.

Și asta fu tot.

Șeriful îl aduse la Jefferson și-l băgă într-o celulă a închisorii. În aceeași seară, după cină, șeriful intră pe ușa laterală în biroul în care, sub supravegherea unchiului

Gavin, întocmeam un memorandum pentru un proces. Unchiul Gavin nu era decât procuror al comitatului și nu procuror federal. Dar el și șeriful, care nu fusese șerif mai mulți ani decât fusese unchiul Gavin procuror al comitatului, erau prieteni. Prieteni în sensul în care doi bărbați care joacă șah sunt prieteni, deși uneori scopurile lor pot fi diametral opuse. Odată i-am și auzit vorbind despre aceste lucruri.

— Pe mine, zicea șeriful, mă interesează adevărul.

— Și pe mine, spunea unchiul Gavin. E atât de rar. Dar dreptatea și oamenii mă interesează mult mai mult.

— Adevărul și dreptatea nu sunt oare același lucru?

— De când? întrebă unchiul Gavin. Mi s-a întâmplat să cunosc în viață adevăruri care erau tot ce vrei numai juste nu, și am văzut dreptatea folosind mijloace și unelte pe care n-aș fi vrut să la ating nici cu un par lung de zece picioare.

Șeriful ne povesti întâmplarea stând în picioare, profilându-se pe deasupra lămpii de birou – un bărbat voinic cu ochi mici și duri, adresându-se capului ciufuit și încărunțit înainte de vreme al unchiului Gavin și feței sale mobile și fine, unchiul Gavin stând răsturnat pe scaunul lui, cu ceafa rezemată de spătar și cu picioarele cocoțate pe birou, mestecând muștiucul pipei din cocean de porumb și răsucind pe deget și apoi desfăcându-l, lanțul de la ceas de capătul căruia era prinsă insigna Phi Beta Kappa⁵⁵ căpătată la Harvard.

— De ce a făcut-o? întrebă unchiul Gavin.

— Asta l-am întrebat și eu, zise șeriful. Mi-a răspuns: De ce-și omoară un bărbat nevasta? Să zicem, ca să încaseze polița de asigurare.

— Nu-i adevărat, spuse unchiul Gavin. Femeile își asasinează soții pentru a obține un câștig imediat – polița de asigurare sau cedând, cred ele, instigării sau promisiunii

⁵⁵ Inițialele a trei cuvinte grecești: *philosophia biou kybernêtês* (filosofia, călăuză vieții); denumirea celei mai vechi asociații a eleniștilor din colegiile americane, întemeiată în 1776 la colegiul *William and Mary* din Virginia, asociație ai cărei membri aparțin unor familii cu o înaltă poziție socială și care, inițial, avea un caracter secret; insigna asociației reprezintă o cheie de ceas din aur.

unui alt bărbat. Cât despre bărbați, ei își omoară nevestele fie din ură, fie de furie, fie din disperare, fie ca să le facă să tacă, deoarece n-ai cum opri o femeie să pălăvrăgească, chiar dacă i-ai da bani și chiar dacă ai părăsi-o pur și simplu.

— Asta așa e, recunosc șeriful, clipind din ochii lui mici către unchiul Gavin. Ai zice că *ținea* cu tot dinadinsul să fie băgat la pușcărie. Ca și cum s-a lăsat arestat nu pentru că și-a ucis nevasta ci și-a ucis nevasta numai ca să fie arestat și băgat la pușcărie. La loc sigur.

— De ce? întrebă unchiul Gavin.

— Pentru că așa e normal, zise șeriful. Când un om se închide singur și pune lacăt la ușa, înseamnă că-i e teamă de ceva. Iar un om care vrea să fie închis sub acuzația că a omorât pe cineva... Se uită țintă la unchiul Gavin cu ochii lui necruțători, clipind de vreo zece ori, în timp ce unchiul, fără să clipească îl privea la fel... Înseamnă că nu i-a fost teamă. Nici atunci și nici înainte. Întâlnești așa, câteodată, câte un om căruia nu i-a fost niciodată teamă, nici măcar de el însuși. Asta-i omul.

— Dacă el a vrut să faci asta, îl întrebă unchiul Gavin, de ce-ai făcut-o?

— Crezi că aș fi trebuit să mai aștept puțin?

O clipă se priviră fără să spună nimic. Unchiul Gavin nu-și mai răsucea lanțul de la ceas.

— Bine, zise el. Și bătrânul Pritchel...

— Aici voiam să ajung, îl întrerupse șeriful. Nu-i nimic de făcut.

— Nimic de făcut? zise unchiul Gavin. Nici măcar nu l-ați văzut!

Și șeriful îi povesti și asta – cum, fiind împreună cu ajutorul lui și cu Flint pe veranda casei, îl zăriseră la un moment dat pe bătrân privindu-i pe fereastră cu o față răvășită, cu ochii plini de ură, și în clipa următoare chipul bătrânului dispăru, lăsându-le o impresie de furie exultantă, de triumf sălbatic și de încă ceva...

— Teamă? întrebă șeriful. Nu. Ți-am zis că nu-i era teamă. A, zise el, vorbeai de Pritchel? De data aceasta se uită lung la unchiul Gavin, atât de lung încât unchiul Gavin îi spuse în

cele din urmă:

— Bine. Continuă.

Și șeriful își reluă povestirea: cum intraseră în casă prin vestibul, cum se opriseră în fața ușii camerei la a cărei fereastră văzuseră chipul bătrânului; era încuiată cu cheia; bătuse și chiar îl strigase pe bătrânul Pritchel, dar nu căpătase niciun răspuns. Apoi cum mergând mai departe, o găsiseră pe doamna Flint trântită pe pat în odaia din spatele casei, cu o rană la ceafă și camioneta aceea prăpădită a lui Flint trasă în fața treptelor din spatele casei, ca și cum ar fi coborât abia cu câteva clipe mai înainte.

— În camionetă zăceau trei veverițe moarte, adăugă șeriful. Păreau să fi fost omorâte în ziua aceea în zori... și sângele de pe trepte și de pe pământ, pe locul dintre trepte și camionetă, ca și cum femeia ar fi fost împușcată dinăuntru camionetei și pușca cu pricina, cu cartușul ars încă pe țeavă, rezemată de perete, de cealaltă parte a ușii care da pe terasă, la locul unde ar fi fost pusă de obicei când se intra în casă. Și cum intrase din nou în vestibul și bătuse din nou la ușa, tot încuiată...

— Încuiată, cum? întrebă unchiul Gavin.

— Pe dinăuntru, zise șeriful și strigase în fața ușii încuiate că o să spargă ușa dacă Mr. Pritchel n-o să-i răspundă și n-o să-l lase să intre și cum, de data aceasta auzise glasul acela bătrânesc spart și furios, urlând: „Cărați-vă de aici, luați-l pe asasinul ăla și cărați-vă din casa mea”.

— Vom avea nevoie de mărturia dumitale, îi spusese șeriful.

— O să depun mărturie când o să fie nevoie! urlase bătrânul. Și acuma cărați-vă cu toții de aici!

Și cum își trimise el (șeriful) ajutorul cu mașina să aducă pe cel mai apropiat vecin și rămăsese cu Flint, până ce ajutorul sa-ntoarse cu un bărbat și cu nevastă-sa. După care îl adusesese pe Flint în oraș și-l băgase la închisoare; apoi telefonase la casa bătrânului Pritchel și vecinul îi răspunsese că bătrânul continua să stea închis în cameră, nu voia să iasă deloc și nici măcar nu-i răspundea, strigându-le doar tuturor (știrea dramei se răspândise și între timp mai

veniseră și alți vecini) să se care de-acolo. Câțiva dintre ei hotărâseră însă să rămână în casă, în ciuda blestemelor și amenințărilor bătrânului care, după cât se părea, înnebunise și înmormântarea urma să aibă loc a doua zi.

— Asta-i totul? întrebă unchiul Gavin.

— Da, totul. Pentru că acum e prea târziu.

— Adică? zise unchiul Gavin.

— Cu victima e o greșeală la mijloc.

— Se mai întâmplă, spuse unchiul Gavin. Dar nu înțeleg.

— Povestea cu cariera de argilă.

— Care poveste? Căci toți oamenii știau că bătrânul Pritchel era stăpânul unei cariere de argilă. O groapă de argilă care se nimerise să fie pe pământurile lui, și din care oamenii din împrejurimi făceau un fel de oale grosolane dar folositoare – atunci când reușeau să ia de ajuns de mult lut fără ca Mr. Pritchel să-i observe și să-i alunge. Generații întregi de ștregari scosese din carieră tot felul de vestigii indiene, ba chiar și aborigene – vârfuri de sulite din silex, securi, vase, cranii, femure, pipe – și acum vreo câțiva ani un grup de arheologi de la Universitatea de stat începuseră să facă săpături la carieră și într-o bună zi se pomeniseră cu bătrânul Pritchel, de data asta înarmat cu o pușcă. Dar asta era o poveste pe care o știa toată lumea; șeriful făcea însă aluzie la altceva și unchiul Gavin se așeză ca lumea pe scaun, cu picioarele pe podea.

— Povestea asta n-o știam, zise unchiul Gavin.

— Toți oamenii de prin partea locului vorbesc despre treaba asta, reluă șeriful. A ajuns un fel de sport local. Totul a început acum vreo șase luni. E vorba de trei bărbați veniți din Nord. Încearcă să-l convingă pe bătrânul Pritchel să le vândă tot pământul ca să pună mâna pe carieră, după câte am înțeles. Vor să fabrice un fel de material rutier pe bază de argilă. Oamenii de prin partea locului nu se amestecă și-i lasă să-ncerce să cumpere ferma. Trebuie să vii din Nord ca să nu-ți dai seama că bătrânul Pritchel n-are nici cea mai mică intenție să le vândă nici argila și cu atât mai puțin ferma.

— Și probabil că i-au făcut vreo propunere, nu?

— Da, și fără îndoială că una foarte avantajoasă. Oamenii vorbesc de niște sume care variază între două sute cincizeci de dolari și două sute cincizeci de mii, după cum vorbești cu unul sau cu altul. Oamenii ăștia din Nord habar n-au cum să-l ia. Dacă ar încerca numai să-l convingă că toată lumea speră să nu le vândă ferma, târgul ar fi încheiat și astăzi încă, până la cină. Se uită țintă la unchiul Gavin și clipi iar. Așa. că vezi, cu victima e o greșeală la mijloc. Dacă urmărirea să pună mâna pe cariera de argilă, astăzi nu-i mai aproape ca ieri. Ba chiar e mai departe. Ieri nu exista niciun obstacol între el și banii socrului său, în afară de sentimentele, dorințele sau speranțele pe care această fiică înapoiată ar fi putut să le aibă. Acuma, e zidul închisorii și probabil funia spânzurătorii. Nu înțeleg ce s-a întâmplat. Dacă-i era teamă de vreun eventual martor, și-a înlăturat martorul nu numai înainte de a se fi întâmplat ceva, ci chiar înainte de a fi existat vreun martor de suprimat. De parcă ar fi purtat o pancartă pe care scria: „Priviți cu atenție ce am de gând să fac”, ca s-o citească nu numai oamenii din comitatul sau statul nostru, ci toți cei care pe lumea asta cred în cuvintele *Bibliei*, acolo unde se spune: *Să nu ucizi* – ca după aceea să caute el însuși să fie închis într-un loc creat anume pentru pedeapsă și pentru a-l împiedica să comită o nouă crimă. E ceva care nu-i în regulă în toată istoria asta?

— Sper și eu, zise unchiul Gavin.

— Speri?

— Da, sper că mai degrabă e ceva în neregulă și că așa și este, decât că tot ce s-a întâmplat nu s-a terminat încă.

— Cum nu s-a terminat încă? zise șeriful. Cum poate să termine Flint ce-ar vrea să mai termine? Nu e după gratii, și singurul om din tot comitatul care ar putea depune cauciune pentru eliberarea lui nu e tatăl femeii pe care în chip practic a mărturisit că a ucis-o?

— Așa s-ar părea; zise unchiul Gavin. Există vreo poliță, de asigurare?

— Nu știu, răspunse șeriful. Măine o să lămuresc și asta. Dar eu aș vrea să știu altceva. Aș vrea să știu de ce *ținea* să fie închis. Pentru că, îți spun eu, nu i-a fost teamă nici

atunci și nici altădată. De altfel, ți-ai și dat seama cui îi era frică acolo?

Deocamdată întrebarea aceasta avea să rămână fără răspuns. Și, într-adevăr, exista o poliță de asigurare. Dar când aflarăm lucrul acesta, se produse un alt fapt care împinse pentru moment tot restul în umbră. Când, a doua zi în zori, temnicerul se duse în celula lui Flint să vadă ce se mai întâmplă cu el, o găsi goală. Flint nu evadase. Pur și simplu dispăruse din celulă, din închisoare, din oraș – și probabil din regiune – fără urmă, fără alt semn, fără ca vreun om să-l fi văzut sau să fi văzut pe cineva care să-i semene. Nici nu răsărise soarele când îi deschisei șerifului ușa laterală a biroului; unchiul Gavin ne și aștepta în pat, așezat în capul oaselor.

— Bătrânul Pritchel! spuse unchiul Gavin. Numai că acuma e prea târziu.

— Ce tot vorbești acolo? zise șeriful. Ți-am spus de aseară că era prea târziu când a apăsat cum nu trebuia pe trăgaci. De altfel, numai ca să te liniștesc, am și dat un telefon la fermă. Doisprezece oameni și-au petrecut toată noaptea stând la căpătâiul... doamnei Flint și bătrânul Pritchel e tot acolo încuiat în camera lui. N-are nimic. L-au auzit înjurând și tropăind chiar înainte de revărsatul zorilor și atunci unul dintre vecini a bătut în ușă și a continuat să bată și să-l strige până când bătrânul a deschis ușa doar ca să-i trimită pe toți la dracu și să le poruncească să se care de-acolo și să nu mai pună piciorul în casa lui. După care a încuiat ușa din nou. Mi se pare că s-a cam scrântit bătrânul. Trebuie să fi fost de față când s-a întâmplat toată povestea; și la vârstă lui și după ce s-a izolat, cum a făcut-o el, de toți ceilalți oameni, în afară de fiica asta mărginită care nici ea nu l-a mai putut suporta și s-a hotărât să-l lase singur, fie ce-o fi... Da, nu-i de mirare că până la urmă a luat de bărbat pe un om ca Flint. Îți aduci aminte ce spune *Biblia*: „Cine scoate sabia, de sabie va pieri”. Ei, în cazul bătrânului Pritchel, sabia a fost ce a preferat el oamenilor când era încă de ajuns de tânăr, de ajuns de zdravăn și voinic ca să se descurce fără ajutorul nimănui. Dar ca să n-ai nicio grijă, l-am trimis pe Bryan

Ewell la fermă acum o jumătate de ceas și i-am spus ca, până la noi ordine, să nu scape din ochi ușa încuiată și pe bătrânul Pritchel în cazul în care ar ieși din odaie și l-am mai trimis și pe Ben Berry, cu încă vreo câțiva oameni, la casa lui Flint și i-am spus lui Ben să-mi telefoneze ce-i pe-acolo. Dacă am vreo știre, te chem eu. Dar n-o să fie nimic, pentru că tipul a plecat. Ieri a căzut în mâinile noastre din greșeală, și un om care poate să iasă din închisoare cum a făcut-o el, n-o să mai săvârșească o a doua greșeală la mai puțin de cinci sute de mile de Jefferson și chiar de Mississippi.

— O greșeală? întrebă unchiul Gavin. Păi, în dimineața asta ne-a făcut să știm de ce ținea atât de mult să fie băgat în închisoare.

— Și care era motivul?

— Ca să evadeze.

— Și de ce să evadeze, când oricum era liber și putea să fie liber și mai departe, luând-o pur și simplu din loc, în loc să-mi telefoneze că a săvârșit o crimă?

— Știu și eu, răspunse unchiul Gavin. Ești sigur că bătrânul Pritchel...

— Dacă-ți spun că oamenii l-au văzut și au vorbit cu el azi dimineață prin ușa întredeschisă. Și în clipa asta în care-ți vorbesc, Bryan Ewell stă probabil ghemuit pe un scaun rezemat de ușă... în orice caz ar face bine să stea acolo. Te chem eu dacă e ceva nou. Dar cum ți-am mai spus... n-o să se întâmple nimic.

Telefonă după o oră. Vorbise chiar înainte cu ajutorul lui, care percheziționase casa lui Flint și care-i raportase că Flint trecuse pe acolo în noaptea trecută – ușa din spatele casei era deschisă, pe podea erau sfărâmurăturile unei lămpi cu gaz pe care Flint o trântise probabil băjbâind prin întuneric, căci ajutorul găsisese lângă un cufăr mare, deschis, cu lucrurile din el răscolite în grabă, o feștilă de hârtie răsucită pe care, era limpede, Flint o folosisese pentru a face lumină ca să poată găsi ce căuta – o bucată de hârtie ruptă dintr-un buletin.

— Din ce? zise unchiul Gavin.

— Asta l-am întrebat și eu, spuse șeriful. Și Ben mi-a zis: În regulă, trimiteți atunci pe altcineva, dacă vi se pare că nu

știu să citesc de-ajuns de bine. E vorba de o bucată de hârtie care, ce mai încolo-încoace, a fost ruptă dintr-un buletin, fiindcă scrie ceva pe ea în engleză, așa că pot citi și eu... Dar eu îi zic: Spune-mi exact ce ții în mână. Și mi-a spus. E o pagină dintr-o revistă sau dintr-o fițuică care se numește: *Buletin* sau *Buletinul*. Mai sunt câteva rânduri tipărite pe hârtia aceea, dar Ben nu le poate desluși, pentru că și-a pierdut ochelarii în pădure, căutând să încercuiască locuința lui Flint ca să pună mâna pe el în timp ce omul, după părerea lui, își pregătea probabil micul dejun. Tu știi ce-o mai fi și cu povestea asta?

— Da, zise unchiul Gavin.

— Ai idee ce-o fi însemnând asta, ce rost avea hârtia asta acolo?

— Da, zise unchiul Gavin. Dar de ce?

— Ei bine, eu nu. Și el n-o să ne-o spună niciodată. Fiindcă a șters-o, Gavin. A, într-o bună zi, o să cadă el în mâinile noastre, sau fie în mâinile cuiva, undeva. Nu aici, și nu pentru ce-a făcut aici. Ai zice că nebuna aceea nenorocită, acea sărmană nevinovată, nu făcea să fie răzbunată, chiar de către acea justiție pe case tu vrei să o pui deasupra adevărului.

Și lucrurile păreau să fi rămas aici. Mrs. Flint fu înmormântată în după-amiaza aceea. Bătrânul rămase închis în odaia lui în timpul serviciului religios și nu ieși nici după ce plecară cu sicriul să-l ducă la cimitir; în casă rămase numai ajutorul șerifului care stătea tot acolo pe scaunul din fața ușii încuiate, și două vecine care-i pregătiră o mâncare caldă bătrânului Pritchel. Până la urmă bătrânul se îmblânzi și deschise ușa, atât cât să ia tava pe care i-o întindeau. Mormăi morocănos câteva cuvinte de mulțumire, și le mulțumi și pentru tot ce făcuseră în ultimele douăzeci și patru de ore. Când una dintre femei, înduioșată, se oferă să vină și a doua zi să-i facă de mâncare, furia și toanele îl cuprinseseră din nou și n-apucă biata femeie să-i pară rău că i-a vorbit, că bătrânul îi și strigă cu glasul lui spart, închizând ușa: „N-am nevoie de niciun ajutor. Și-așa și-așa nu mai aveam nici fată de doi ani”, și le trânti ușa în nas,

trăgând zăvorul din nou.

Cele două femei plecară și în casă nu mai rămase decât ajutorul răsturnat pe scaunul lui de lângă ușă. A doua zi dimineată se-ntoarse în oraș și povesti că în timp ce moțăia, se pomenise deodată că bătrânul deschide ușa și dând cu piciorul în scaunul de sub el îl trântise cât colo, și-i poruncise, înjurând, lui (ajutorului), căra sârise de pe scaun, să o șteargă de acolo chiar în clipa aceea și că, după câteva minute când, ascuns pe după colțul șurii, se uita înspre casă, răsunase o împușcătură la fereastra bucătăriei și o salvă de alice pentru vererite izbi zidul grajdului la mai puțin de-un metru deasupra capului său.

Șeriful îi telefonă iar unchiului ca să-i împărtășească știrea.

— Așa că a rămas din nou singur, la fermă. Și deoarece s-ar părea că asta a vrut, n-am ce să-i mai fac. Desigur că mi-e milă de el. Așa cum mi-ar fi milă de oricine ar trebui să o scoată la capăt având un caracter ca al lui. La vârstă asta fără nimeni pe-aproape și după toate câte i s-au întâmplat... E ca și cum ar fi fost prins într-un uragan, zvârlit în aer, ca să se trezească apoi trântit la locul de unde a plecat fără să fi avut măcar plăcerea sau norocul de a fi făcut o călătorie. Îți aduci aminte ce-ți ziceam ieri în legătură cu cei care scot sabia?

— Nu, nu-mi amintesc, zise unchiul Gavin. Ieri mi-ai spus o mulțime de lucruri.

— Și am avut dreptate în privința multora. Ți-am zis că totul s-a terminat ieri. Așa a și fost. Omul ăsta o să-și dea el în petec până la urmă, dar nu pe la noi.

Dar lucrurile nu se opriă aici. S-ar fi zis că Flint nici nu călcase vreodată prin aceste locuri

— Nici cea mai neînsemnată urmă, nici cel mai firav semn nu arăta că a fost într-adevăr închis într-una dintre celulele închisorii. Cei câțiva oameni miloși, dar care nu simțeau nicio pierdere despărțindu-se, îndepărtându-se de mormântul proaspăt al femeii care însemnase atât de puțin în viața noastră, pe care unii dintre noi o cunoscuseră, fără s-o fi văzut vreodată, pe care alții o văzuseră fără s-o

cunoască vreodată... Moșneagul fără copii pe care cei mai mulți dintre noi nici nu-l zăriseră vreodată, din nou, singur, în casa în care, și-așa și-așa, nu mai avea pe nimeni de doi ani...

— Ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic, zise unchiul Gavin. Ca și cum Flint, nu numai că n-ar fi fost niciodată în pușcărie, dar nici măcar n-ar fi existat. Și acest triumvirat al ucigașului, al victimei și al celui îndoliat – n-ar fi alcătuit din trei ființe vii, în carne și oase, ci din niște închipuiri, niște umbre chinezești pe un perete – nici bărbați, nici femei, nici tineri, nici bătrâni, nimic altceva decât trei etichete proiectând două umbre pentru simplul și unicul motiv că trebuie să existe cel puțin doi pentru a se formula adevărurile nedreptății și ale durerii. Da, da, asta e. N-au aruncat niciodată decât două umbre, în ciuda faptului că au fost trei etichete, trei nume. Ai zice că numai prin moartea ei, biata femeie a izbutit să capete de ajuns de multă realitate încât să poată avea o umbră.

— Totuși cineva a ucis-o, spusei.

— Da, zise unchiul Gavin. Cineva a ucis-o.

Era pe la prânz. În după-amiaza aceea, către ora cinci, telefonul sună. Era șeriful.

— Unchiul tău e-acasă? mă întrebă el. Spune-i să măștepte. Vin imediat. Era însoțit de un străin – un bărbat venit de la oraș, într-un costum îngrijit.

— Mr. Workman, zise șeriful. Din partea societății de asigurare. Avea o poliță de asigurare. De cinci sute da dolari, încheiată acum șaptesprezece luni. Pentru o asemenea sumă nu face să omori pe nimeni.

— Dacă e într-adevăr vorba de un omor, zise agentul de asigurare. Vorbea liniștit, fără să se grăbească, dar dincolo de calmul aparent al glasului său simțeai că e un om pasionat. Polița va fi plătită pe loc, fără nicio dificultate și fără nicio anchetă. Dar aș vrea să vă spun un lucru pe care am impresia că nu-l știți încă. Bătrânul e nebun. Așa că nu pe Flint ar fi trebuit să-l aduceți la oraș ca să-l puneți sub pază.

Dar tot șeriful ne spuse întreaga poveste: biroul din

Memphis al societății de asigurare primise, ieri, o telegramă semnată de bătrânul Pritchel, care le anunța moartea clienților lor și agentul ajunsese după-amiază, către ora două, la bătrânul Pritchel și într-o jumătate de ceas izbutise să scoată de la bătrân adevărul asupra morții fiicei sale: faptele pe care dovezile materiale – camioneta și cale trei veverițe moarte, urmele de sânge de pe pământ și de pe trepte – le confirmau. Totul se petrecuse așa: în timp ce fiica sa era ocupată cu pregătirea prânzului, Pritchel și Flint plecaseră cu camioneta în pădure ca să omoare veverițe pentru cină.

— Asta e-adevărat, zise șeriful. M-am informat. Duminică dimineața se duceau întotdeauna să vâneze. Pritchel nu dădea voie nimănui să-i omoare veverițele, numai lui Flint și chiar și în acest caz trebuia să-l însoțească. După ce omorâseră cele trei veverițe, se întorseseră acasă cu camioneta și Flint trăsese mașina în fața treptelor din spatele casei și femeia ieșise să ia veverițele și Flint deschisese portiera ca să coboare, luând și pușca, și se împiedicase, tocul ghetei prinzându-i-se în scara mașinii și, întinzând mâna în care ținea pușca pentru a-și atenua căderea, țeava puștii fu îndreptată spre capul nevastei sale și glonțul o pornise. Cât despre bătrânul Pritchel, nu numai că spunea că nu trimisese nicio telegramă, dar susținea cu vehemență, înjurând întruna, că nici habar n-avusese de existența poliței de asigurare. El o ținea morțiș că nu fusese vorba de un accident. Încercase să revină asupra declarațiilor sale cu privire la cele ce se petrecuseră când fiica sa ieșise să ia veverițele și pușca se descărcase, și-și retractase spusele îndată ce-și dăduse seama că în felul acesta își dezvinovăța ginerele și smulsese din mâinile agentului de asigurare o hârtie care i se păru, desigur, că e polița de asigurare, încercând s-o rupă și s-o facă bucăți-bucățele înainte ca agentul să fi putut să-l împiedice.

— De ce? zise unchiul Gavin.

— De ce nu? răspunse șeriful. Flint ne-a scăpat printre degete; Mr. Pritchel știe că omul se plimbă liber, pe undeva nu se știe pe unde. Nu-ți închipui cumva că după ce i-a omorât fiica avea să-l lase să încaseze și banii?

— Poate că-i așa, zise unchiul Gavin. Eu însă nu cred. Nu cred că asta îl necăjea. Mie îmi vine să cred că Mr. Pritchel știe că Joel Flint n-o să mai încaseze asigurarea asta și nicio altă sumă de bani. Poate că-și dădea seama că o pușcărie prăpădită ca a noastră n-o să-l țină multă vreme sub gratii pe un fost circar umblat prin lume și se aștepta probabil ca Flint să se-ntoarcă și de data aceasta era gata să-l primească. Și mă gândesc că de îndată ce oamenii o să-l mai lase în pace, o să trimită după tine ca să te pună el însuși la curent.

— Daa? îl întrerupse agentul. Atunci să știți că a și început să se simtă în largul lui. Ascultați numai o clipă: când am sosit azi după-amiază la fermă stătea de vorbă în camera de oaspeți cu trei bărbați. Oamenii aveau la ei un cec la purtător. O sumă mare. Voiau să-i cumpere ferma, din pivniță până în pod, cu toate dependențele și, la drept vorbind, habar n-aveam că pe aici pământurile au un preț atât de mare. Actul era gata, semnat și parafat, dar când le-am spus cine sunt, au fost de părere ca, din, moment ce tot aveam să trec din nou prin oraș, să mai aștepte pân-oi înștiința pe cineva – pe șerif, bănuiesc – ce se întâmpla pe-acolo.

Și am plecat, cu bătrânul acela țicnit stând în ușă, strigându-mi și fluturând hârtia spre mine: Du-te dracului și spune-i șerifului! Adu și-un avocat! Adu-l pe avocatul ăla, pe Stevens! Aud că se crede grozav de șiret!

— Noi vă mulțumim, spuse șeriful. Vorbea și se mișca de obicei cu acea politețe calculată, puțin cam ceremonioasă și demodată care nu convine decât oamenilor înalți și impunători, numai că nu renunța la ea niciodată; iar acuma pentru prima dată îl vedeam întrerupând atât de brusc o conversație, chiar dacă ea avea să fie reluată a doua zi. Nici măcar nu se mai uită la agent.

— Mașina mea e afară, îi spuse el unchiului.

Și așa, ajunserăm cu mașina cam pe la apusul soarelui în fața gardului de țăruși care înconjură curtea pustie și îngrijită și casa curată și îngrijită a bătrânului Pritchel în fața căreia am zărit o mașină mare și prăfuită cu număr de oraș

și camioneta prăpădită a lui Flint la volanul căreia stătea un tânăr negru, nu de prin partea locului – lucru ciudat – pentru că bătrânul Pritchel nu avusese niciodată vreun servitor în afară de fiică-sa.

— Pleacă și el, zise unchiul Gavin.

— E dreptul lui, spuse șeriful.

Urcară treptele. Dar n-apucară să ajungem la ușă că bătrânul Pritchel ne și strigă să intrăm – glasul acela răgușit, spart și strident al bătrânului venind de dincolo de intrare, de cealaltă parte a ușii care dădea în sufragerie, unde pe un scaun, așezat așa ca să-l vezi îndată, era pus un geamantan de pe vremuri, enorm, legat cu sfoară, îndesat de plesnea și unde trei bărbați veniți din Nord, îmbrăcați în mantale prăfuite, stăteau în picioare cu ochii spre ușă și în fața mesei, nemișcat, ședea bătrânul Pritchel.

Și atunci îi văzui pentru prima dată (unchiul Gavin îmi spuse că-l zărise în treacăt numai de două ori) chica albă și ciufulită, sprâncenele stufoase și zvârlite pe deasupra ochelarilor cu ramă de oțel, mustața groasă și neîngrijită și barba încâlcită și pătată de tabac, gălbejită cum e bumbacul învechit.

— Intrați, zise el. Avocatul Stevens, nu?

— El, Mr. Pritchel, spuse șeriful.

— Ihm, mârâi bătrânul. Ei, Hub, reluă bătrânul, am dreptul să-mi vând pământul sau nu?

— Bineînțeles, Mr. Pritchel, răspunse șeriful. Nu se prea știa că ai intenția să-l vinzi.

— Așa! zise bătrânul. Probabil că povestea asta m-a făcut să-mi schimb părerea. Cecul și actul de vânzare stăteau păturite în fața lui, pe masă. Împinse cecul spre șerif. Nici nu-și întoarse capul spre unchiul Gavin, mulțumindu-se să zică: Și dumneata. Unchiul Gavin și șeriful se apropiară de masă ca să vadă cecul. Nu-l atinse niciunul. Mă uitam la ei. Pe obrazul lor nu se vedea nimic.

— Ei, ce ziceți? întrebă Mr. Pritchel.

— Bun preț, zise șeriful.

Bătrânul scoase o exclamație scurtă și răgușită: Aha. Despături actul de vânzare și-l împinse nu spre șerif, ci spre

unchiul Gavin.

— Ei? întrebă el. Dumneata care ești avocat, ce zici?

— E în perfectă regulă, Mr. Pritchel, răspunse unchiul.

Bătrânul se răsturnă pe speteaza scaunului și cu mâinile pe masă își trase capul înapoi, uitându-se țință la șerif.

— Vasăzică, zise el, am încheiat târgul?

— Pământul e-al dumitale. Nimeni nu te poate opri să faci cu el ce vrei.

— Aha, făcu Mr. Pritchel. Stătea acolo, pe scaun, de parc-ar fi fost țințuit locului. Atunci domnilor, ne-am înțeles. Nu schiță niciun gest; unul dintre străini făcu un pas și luă actul de vânzare de pe masă.

— În jumătate de ceas am plecat din casă. O să vă puteți instala aici imediat, dacă nu, veți găsi cheia sub ștergător mâine dimineață. Când plecară avui impresia că nici nu se uită la ei, dar nu puteai fi sigur din cauza reflexelor ochelarilor. Apoi îmi dădui seama că-l privea pe șerif, că-l tot privea de cel puțin un minut și observai că tremură, cu tremurul acela agitat al bătrânilor, deși mâinile lui, pe care le ținea pe masă, nu se mișcau de parcă ar fi fost de lut.

— Vasăzică, l-ați lăsat s-o șteargă, zise el.

— Asta așa e, răspunse șeriful. Dar n-aveți grijă, Mr. Pritchel, o să punem mâna pe el.

— Când? întrebă bătrânul. Peste doi ani? Peste cinci ani? Peste zece ani? Am șaptezeci și patru de ani, mi-am îngropat nevasta și patru copii. Unde am să mai fiu eu de aici în zece ani?

— Sper că tot aici, zise șeriful.

— Aici? reluă bătrânul. Nu m-ai auzit înainte spunându-i individului acela că se poate instala în casa asta în jumătate de ceas? Și acuma am camionetă, am bani de cheltuit și am pe ce să-i cheltuiesc.

— Pe ce să-i cheltuiești? întrebă șeriful. Cecul? Păi chiar și puștiul ăsta care a venit cu noi ar trebui să se scoale în zori și să se culce noaptea târziu ca să facă praf banii ăștia în zece ani.

— O să-i cheltuiesc ca să-l prind pe cel care mi-a omorât-o pe Ellie!

Se ridică brusc în picioare, împingând scaunul cât colo. Se clătină, dar când șeriful se repezi spre el, bătrânul ridică deodată brațul de parc-ar fi vrut să dea în șerif să-l facă să dea înapoi.

— N-am nimic, spuse el gâfâit. Și deodată se porni să urle cu glasul aspru, răgușit, și tremurând de furie: Cărați-vă de-aici! Cărați-vă cu toții din casa mea! Șeriful însă nu făcu nicio mișcare, și nici noi; după o clipă bătrânul încetă să tremure. Dar se ținea de capătul mesei. Glasul lui era din nou liniștit: Dați-mi whisky-ul. E pe etajeră. Și trei pahare.

Șeriful se duse să le ia – o carafă veche de sticlă șlefuită și trei pahare de sticlă groasă – și le puse în fața bătrânului. Și când vorbi din nou, glasul i-era aproape amabil, și-nțelesei cum se făcuse că femeia de ieri seară ajunsese să-i propună să vină a doua zi să-i pregătească de mâncare.

— Vă rog să mă iertați. Sunt obosit. În ultima vreme mi s-au întâmplat o mulțime de nenorociri care m-au istovit. Poate că așa trebui să plec de aici.

— Dar nu în seara asta, Mr. Pritchel, zise șeriful.

Apoi, din nou, ca și atunci când femeia aceea îi propusese să revină ca să-i facă de mâncare, se zborși:

— S-ar putea să nu plec în seara asta. Dar s-ar putea să și plec. Voi însă vreți să vă întoarceți în oraș, așa că o să bem un păhăruț înainte de a ne despărți, pentru vremuri mai bune... Scoase dopul carafei, turnă whisky-ul în pahare și căută ceva pe masă:

— Hei, băiete, zise el, du-te și adu găleata cu apă. O găsești pe polița de pe veranda din spatele casei. Când să mă-ntorc spre ușă ca să ies din cameră, îl văzui că întinde brațul, ia zaharnița, bagă lingurița în zahăr și atunci mă oprii locului. Și-mi aduc aminte cum se uitau la el unchiul Gavin și șeriful, și nici mie nu-mi venea să-mi cred ochilor când își turnă o lingură de zahăr în paharul cu whisky și se apucă să mestece. Pentru că știam bine cum procedau unchiul

Gavin și șeriful când venea să joace șah cu unchiul Gavin, și nu numai ei, ci și tatăl unchiului Gavin, bunicul meu, și tatăl meu, când trăia, și toți ceilalți oameni care veneau la

bunicul și care beau groguri reci, cum li se spune pe la noi, și chiar și eu știam că pentru a face un grog rece nu trebuie să pui zahărul în whisky, din cauză că zahărul, în loc să se dizolva în whisky, formează pe fundul paharului un fel de zaț ca nisipul; mai întâi trebuie să torni apă în pahar și apoi să topești zahărul în apă, asta-i ca un fel de ritual; și abia după aceea se toarnă whisky-ul și toată lumea știa asta, bineînțeles că și bătrânul Pritchel, care trebuia să fi văzut preparându-se groguri reci de aproape șaptezeci de ani și care-și făcuse și băuse și el groguri reci cel puțin de vreo cincizeci și trei de ani. Și-mi aduc aminte și acuma cum omul pe care-l luaserăm drept bătrânul Pritchel, dându-și seama, dar prea târziu, ce face, își ridică privirea în clipa în care unchiul Gavin sări la el, întoarse brațul și zvârli paharul pe care-l ținea în mână în capul unchiului Gavin, îmi aduc aminte de zgomotul paharului izbindu-se de zid, de pata întunecată și de trosnetul mesei răsturnate, și de mirosul acru al whisky-ului curgând din carafă și de unchiul Gavin strigându-i șerifului: Prinde-l, Hub, prinde-l!

Săriserăm toți trei pe el. Îmi aduc aminte și acum de agilitatea și de forța sălbatică a trupului acela, care nu era al unui bătrân; îl văzui prăbușindu-se sub lovitura șerifului și peruca îi căzu cât colo; mi se păru că-i văd obrazul schimonosindu-se de furie sub sulimanul cu care-și făcuse zbârciturile și sub sprâncenele false. Când șeriful îi smulse barba și mustățile, parcă-i luă și pielea odată cu ele, obrații ivindu-i-se mai întâi îmbujorați apoi stacojii, de parcă în acest ultim rol disperat ar fi trebuit să-și ascundă sub barbă, să-și deghizeze, nu fața ci sângele pe care-l vărsase.

În mai puțin de jumătate de ceas găsirăm și trupul bătrânului Pritchel. Era îngropat, la vreo câțiva centimetri adâncime, în grajd, lângă iesle, și pământul abia de-l acoperea în groapa aceea săpată în grabă. Părul îi fusese cănit, și tăiat scurt, sprâncenele fuseseră și ele cănite și tunse scurt, barba și mustața îi fuseseră rase. Era îmbrăcat cu hainele pe care le purtase Flint la pușcărie; obrazul îi era stâlcit de cei puțin o lovitură puternică, dată după cât se

pare cu dosul securii care-i despicase creștetul, așa că abia-i mai deosebeai trăsăturile; după ce-ar fi zăcut vreo două-trei săptămâni în pământ, trupul ar fi fost de nerecunoscut. Sub capul bătrânului era așezat cu grijă un registru mare, gros de aproape șase *inch*-i și greu de aproape vreo douăzeci de livre, plin de tăieturi de ziare lipite cu grijă, tăieturi care acopereau o perioadă de mai bine de douăzeci de ani. Alcătuiau cronica, povestea talentului și a darurilor pe care până la urmă. le pervertise și le trădase și care, din această pricină se întorseseră împotriva lui pentru a-l pierde. Totul se afla în acest registru: începuturile, momentele mai însemnate ale carierei, apogeul și după aceea declinul: prospecte, programe, tăieturi de ziare și chiar și un afiș de zece picioare:

SIGNOR CANOVA
MAESTRU ILUZIONIST

Dispare Sub Ochii Dumneavoastră Direcția oferă
Zece mii de Dolari, Bani Gheață, Oricărui Bărbat,
Femeie, Copil Care...

Ultima tăietură de jurnal era extrasă din jurnalul nostru local din Memphis și datată din Jefferson, și făcea parte din rubrica faptelor diverse și nu din aceea a anunțurilor publicitare. Era vorba de povestea ultimei sale lovitură, pe care-și jucase viața și talentul pentru bani și avere și pierduse – tăietura de jurnal decupată cu grijă povestind sfârșitul nu numai al unei vieți, ci a trei, deși umbrele a două dintre ele se contopiseră și acolo; nu numai al bieteii femeii nevinovate, ci și al lui Joel Flint și al lui Signor Canova, pentru că în grămada aceea, risipite printre anunțurile care dădeau a înțelege că Signor Canova murise și el, se aflau și anunțurile redactate cu băgare de seamă pe care le înserase sub noul său nume în *Variety* și *Buletinul*, fără a fi găsit probabil niciodată vreun angajament, deoarece, după moartea sa, marele Signor Canova trebuise să treacă prin purgatoriu: șase luni într-un circ, opt luni într-altul, fiind rând pe rând om în fanfară, îngrijitor în arenă și sălbatic din Borneo, până în clipa în care ajungând în ultimul hal,

trebuise s-o pornească dintr-un târg în altul, mereu pe drumuri, cu roata aceea a norocului și cu ceasurile-imitație și pistoalele stricate până în ziua în care, probabil, instinctul îl făcuse să-și dea seama că are o ultimă șansă de a-și folosi talentele.

— Și a pierdut, de data aceasta pentru totdeauna, zise șeriful. Ne aflam din nou în birou. Ușa dinspre curte era deschisă, în noaptea de vară clipeau luminile licuricilor, greierii țârâiau și brotacii orăcăiau.

— Totul s-a pornit de la polița de asigurare. Dacă agentul n-ar fi trecut prin oraș să ne spună să trecem pe la fermă, nu l-am fi prins încercând să dizolve zahărul în whisky, iar el s-ar fi urcat liniștit în camionetă și ar fi dispărut fără urmă. În loc să facă asta, el îl aduce pe agent la fermă și în chip practic ne provoacă să mergem acolo ca să-l recunoaștem sub peruca și sub machiajul lui...

— Ieri mi-ai spus, nu-i așa, că și-a suprimat martorul puțin cam prea devreme, reluă unchiul Gavin. Martorul acela nu era ea. Martorul pe care l-a suprimat era cel pe care trebuia să-l găsim în grajd.

— Care martor? întrebă șeriful. Cel care trebuia să ne arate că Joel Flint nu mai trăiește?

— Într-un fel da. Dar mai ales martorul primei crime, al celei vechi: al aceleia care a dus la pieirea lui Signor Canova. Pe acesta voia să-l regăsim. Din pricina asta nici nu l-a îngropat mai adânc și nici nu l-a ascuns mai bine. De îndată ce l-am fi găsit, ar fi fost bogat și mai ales liber, scăpat nu numai de Signor Canova care-l trădase murind acum opt ani, ci și de Joel Flint. Chiar dacă trupul ar fi fost găsit înainte de a fi avut timpul să plece, ce crezi c-ar fi spus?

— Ar fi trebuit să-i stâlcească obrazul mai bine, fu de părere șeriful.

— Nu cred, răspunse unchiul Gavin. Ce crezi c-ar fi spus?

— Ei, ce-ar fi spus după tine? zise șeriful.

— Ei da, l-am omorât. Mi-a ucis fiica. Și tu ce i-ai fi zis, tu, reprezentantul legii?

— Nimic, spuse șeriful după o clipă.

— Nimic, repetă unchiul Gavin.

Un câine lătra undeva, dar nu era un dulău, apoi, din dudul din spatele casei se auzi țipătul înfiorat și speriat al huhurezului, și toate viețuitoarele mărunte începură să se miște: șoarecii de câmp, oposumul, iepurii, vulpile și târătoarele, alergând, târându-se, alunecând pe pământul întunecat, care sub cerul înstelat al verii secetoase era numai întunecat nu și pustiu.

— Asta-i unul dintre motivele pentru care a făcut-o, zise unchiul Gavin.

— Unul dintre motive? întrebă șeriful. Care sunt celelalte?

— Mai e și un altul, cel adevărat. Care n-are nicio legătură cu banii; și chiar dacă ar fi vrut, și tot n-ar fi putut să nu țină seama de el. Mă gândesc la talentul lui. Ceea ce trebuie să regrete el acum mai mult decât orice, nu e atât faptul că a fost arestat, cât faptul că a fost arestat prea devreme, înainte de a fi avut posibilitatea de a găsi trupul și de a-i fi dat prilejul să-l identifice ca fiind al său; înainte ca Signor Canova să fi avut vreme să facă să-i dispară jobenul lucitor pe deasupra umărului și să se incline în ropotul sacadat, uluit, asurzitor al aplauzelor admirative și să dispară la rândul lui printr-un salt sau două din conul mișcător de lumină al proiecteurului – ale hop! – odată pentru totdeauna. Când te gândești ce-a făcut: întâi s-a declarat vinovat de omor, deși, după toate probabilitățile, ar fi putut foarte ușor să fugă; apoi s-a achitat singur, după ce și-a recăpătat libertatea. După aceea a avut îndrăzneala să ne facă să venim la fermă, ca, prin prezența noastră, să sancționăm literalmente săvârșirea faptului însuși pe care încercam să-l împiedicăm. Ce alt sentiment putea naște în sufletul lui acest talent, sentiment ridicat mereu la o treaptă și mai înaltă de priceperea cu care știa să-și folosească talentul, decât un dispreț suprem față de oameni? Tu însuți mi-ai spus că niciodată în viață nu i-a fost frică de nimic.

— Da, zise șeriful. Scriptura spune și ea undeva: „*Cunoaște-te pe tine însuți*”. Nu există cumva o altă carte care să spună: „*Omule, fie-ți teamă de tine însuți, de semeția, de deșertăciunea și de trufia ta*”? Tu ar trebui să știi, pentru că ai pretenția că te pricepi la cărți. Nu mi-ai spus tu, odată, că

asta înseamnă amuleta aia agățată la lanțul de la ceasul tău? Atunci în ce carte se găsesc cuvintele acestea?

— În toate cărțile, zise unchiul Gavin. Bineînțeles, în acelea bune. Lucrul acesta e spus în diferite feluri, dar în orice caz îl găsești în aceste cărți.

FUM

Anselm Holland se stabilise în Jefferson cu mulți ani în urmă. De unde venea nu știa nimeni. Pe vremea aceea însă era tânăr și șiret sau cel puțin chipeș, fiindcă în trei ani se însură cu singura fiică a unui om din comitat care avea două mii de acri de pământ din cel mai bun și se mută în casa socrului său, unde, doi ani mai târziu nevastă-sa îi născu doi fii gemeni și unde după vreo alți câțiva ani îi muri socrul, lăsându-i întreaga proprietate, acum pe numele nevestei. Noi, cei din Jefferson, îl auziserăm însă și înainte de asta vorbind ceva mai mult decât s-ar fi convenit despre „pământul meu, recolta mea”; și acei dintre noi ai căror părinți și bunici se născuseră și crescuseră prin aceste locuri ne uitam la el cu oarecare răceală și dispreț, considerându-l ca pe un om crud și (după cum povesteau arendașii lui și albi și negri ca și cei care avuseseră de-a face cu el), brutal. Din considerație pentru soția sa și din respect pentru socrul său, îl tratam însă cu politețe dacă nu cu deferență. Așa că atunci când soția muri și ea, lăsându-l cu cei doi prunci, îl socotirăm vinovat, spunând că-i mâncase viața cu grosolănia și violențele lui de venetic prost crescut. Iar când fiii lui ajunseră la maturitate și mai întâi unul și apoi și celălalt plecară de acasă, nu furăm surprinși. Și când, într-o bună zi, acum șase luni, fu găsit mort, cu piciorul prins în scara șeii calului pe care-l încălecase, cu trupul zdrobit groaznic, calul, după cât se pare, târându-l, trecuse cu el prin ostrețele unui gard (pe spatele și pe crupa calului se mai vedeau încă urmele loviturilor pe care i le dăduse într-un acces de furie),

nimănui din noi nu-i păru rău, deoarece numai cu puțin înainte săvârșise un lucru pe care oamenii din orașul nostru, din vremea noastră și cu felul nostru de a gândi îl socoteau a fi o nelegiuire de neiertat. În ziua în care muri, oamenii aflară că se apucase să răscolească cimitirul familiei; deschizând mormintele rudelor din partea nevastei și printre ele și cel în care nevasta sa odihnea de treizeci de ani. Și așa se făcu că bătrânul smintit și orbit de ură fu îngropat printre mormintele pe care încercase să le profaneze și la vremea cuvenită testamentul său fu prezentat spre validare. Și fără a fi surprinși luarăm cunoștință de cuprinsul lui. Nu furăm deloc uimiți când aflarăm că până și de dincolo de mormânt lovise în singurii oameni cărora le mai putea face acum vreun rău; urmașilor lui de carne și sânge.

În anul morții tatălui lor, cei doi fii gemeni împliniseră patruzeci de ani. Mezinul, Anselm Junior, așa se spunea, fusese preferatul maică-sii – poate pentru că semăna cel mai mult cu taică-său. În orice caz, de pe vremea când murise, și când băieții erau încă mici, auziserăm de certurile dintre bătrânul Anse și tânărul Anse, în care Virginus, celălalt frate, intervenea ca să-i împace și era afurisit pentru strădaniile lui și de tată și de frate; ăsta era Virginus, ce să-i faci. Și tânărul Anse era la fel; înainte de a împlini douăzeci de ani fugi de acasă și nu se mai întoarse decât după zece ani. Când reveni, atât el cât și fratele lui erau majori și Anselm ceru tatălui său ca pământul, pe care bătrânul Anse, după cum aflarăm. Îl avea numai în folosință, să fie împărțit și el – tânărul Anse – să-și primească partea lui. Bătrânul Anse respinse cu violență această cerere. Fără îndoială că ea fusese formulată cu aceeași violență, dat fiind că amândoi, bătrânul Anse și tânărul Anse își semănau foarte. Și mai aflarăm că Virginus, ceea ce pare cu totul ciudat, fusese de partea tatălui său. Am auzit asta cu urechile noastre, da, da. Și pământul rămase ca la început, și aflarăm că, în toiul unei scene de o nemaipomenită violență chiar și pentru ei – o scenă de o asemenea violență că toți slujitorii negri fugiră din casă și se împrăștiară în noapte – tânărul Anse plecă luând cu el perechea de catări care-i aparțineau; și din acea zi și

până la moartea tatălui său, chiar și după ce Virginius fusese și el silit să plece de-acasă, Anselm nu mai vorbi niciodată nici cu tatăl și nici cu fratele său. De această dată nu mai plecă totuși din comitat. Se retrase numai în regiunea deluroasă (de unde putea să observe ce fac bătrânul și Virginius, așa ziceau unii dintre noi și așa gândeam cu toții); și trăi acolo timp de cincisprezece ani, singur ca un pustnic, într-o cabană de două camere cu pământ pe jos, făcându-și singur de mâncare, nevenind în oraș cu catârii lui, nici de patru ori pe an. Într-o vreme fusese arestat și dat în judecată pentru fabricare ilegală de whisky. Nu se apăra și nu respinse acuzația, dar nici nu-și recunoscuse vina; fu condamnat să plătească o amendă atât pentru delictul ce i se imputa cât și pentru disprețul arătat instanței, și se-nfurie cumplit, întocmai ca și tatăl său, când fratele lui, Virginius, vru să plătească amenda. Se repezi la Virginius chiar în sala judecătoreiei și, la cererea sa, fu trimis la închisoare, de unde se reîntoarse la cabana lui opt luni mai târziu, grațiat datorită bunei sale purtări – un bărbat întunecat și tăcut, cu un profil vulturesc, pe care atât vecinii cât și ceilalți oameni nu-l frecventau de fel.

Virginius, celălalt geamăn, rămase locului, lucrând pământul pe care taică-său îl lăsase în paragină și când trăia. (Lumea spunea despre bătrânul Anse: „Cine știe de unde o fi venit și cum o fi fost crescut, dar numai fermier nu erau. Și asta ziceam și noi între noi, fiind convinși că spunem adevărul: „De asta se și certa tânărul Anse cu bătrânul; fiindcă-l vedea pe tatăl său că-și bate joc de pământul pe care maică-sa voise să i-l lase, lui și lui Virginius”) Dar Virginius rămase locului. Nu i-o fi venit prea la îndemână și mai târziu furăm de părere că Virginius ar fi trebuit să știe că o asemenea treabă nu putea ține prea mult. Și apoi, după asta, ziserăm: „Poate că știa”. Pentru că ăsta era Virginius. Nu știai ce crede, și nici atunci și nici altădată. Bătrânul Anse și tânărul Anse erau ca apa; întunecată, desigur; dar îți puteai da seama ce-au *de* gând. Dar nimeni nu știa vreodată cedare de gând și ce vrea să facă Virginius, decât după ce lucrurile se consumau. Noi nu știam nici cum se făcuse că

Virginus* care rezistase singur timp de zece ani cât tânărul Anse lipsise, fusese până la urmă și el alungat; el nu spusese nimic, nimănui, și probabil că nici măcar lui Granby Dodge. Dar noi îl cunoșteam pe bătrânul Anse și-l cunoșteam și pe Virginus și ne puteam închipui cam cum se petrecuseră lucrurile, probabil cam așa:

De vreun an, de când tânărul Anse își luase catării și plecase în regiunea de dealuri, îl tot vedeam pe bătrânul Anse furios, dar stăpânindu-se să nu izbucnească. Și într-o zi se dezlănțui, poate cam așa:

— Acum că frate-tău a șters-o, ți se pare că n-ai decât să te-nvârți de colo până colo ca să pui mâna pe totul, nu?

— Nu-ți cer totul, zise Virginus. Nu vreau decât partea mea.

— Așa, făcu bătrânul Anse. Vasăzică acuma vrei și tu să facem harcea-parcea din pământ, nu? Crezi și tu c-ar fi trebuit să-mpărțim pământul când ați devenit majori?

— Eu unul n-aș vrea decât o palmă de pământ pe care s-o cultiv ca lumea și nu să văd tot pământul în halul în care e, zise Virginus, mereu la locul lui, mereu liniștit – nimeni din comitat nu l-a văzut vreodată pe Virginus ieșindu-și din fire sau mânios, nici măcar atunci când Anselm sărise la el să-l bată în sala judecătoriei din cauza amenzii aceleia.

— Așa vasăzică, asta ai vrea? zise bătrânul Anse. Și eu, eu m-am spetit muncindu-l și am plătit impozitele, ca tu și frate-tău să puneți bani deoparte, an de an, fără să vă coste nimic?

— Știi bine, spusese Virginus, că Anse n-a pus deoparte niciodată un ban. Poți spune tot ce vrei despre el, dar că e un cârpănos, asta nu.

— Ba, vezi bine că e! Uite că a avut îndrăzneala să vină la mine și să-mi ceară ce credea el că-i al lui și s-o șteargă când a văzut că n-a căpătat nimic. Și tu, tu te-nvârți de colo până colo, cu mutra asta blestemată și spăsită, și-aștepti să o iau din loc. Dă-mi înapoi jumătate din banii pe care i-am plătit pe impozite de când a murit maică-ta și ia-ți partea ta.

— Nu, îi zise Virginus. N-am de gând să fac așa ceva.

— Nu, spusese bătrânul Anse. Nu. Te cred și eu că nu. De ce

să-ți risipești banii ca să capeți o jumătate din pământ, când poți să stai aici și să-l stăpânești în întregime fără să cheltuiești un ban. Și ni-l închipuiam atunci pe bătrânul Anse (îi vedeam pe amândoi șezând până în clipa aceea și vorbind ca doi oameni civilizați) ridicându-se în picioare cu chica lui zburlită și cu sprâncenele groase, și strigând: „Să ieși din casa mea!” Virginius însă nu se mișca, nu se ridica în picioare, și se uita la tatăl său. Bătrânul Anse se-ndrepta spre el cu mâna ridicată: „Afară. Afară din casa mea. Pe Dumnezeuul meu că...”

Și atunci Virginius plecă. Nu se grăbi și nici nu o luă la goană. Își împachetă lucrurile (avea desigur mai multe decât Anse; de ajuns de multe) și se duse să stea la un văr – la vreo patru sau cinci mile de-acolo – fiul unei rude îndepărtate de-a mamei sale. Vărul trăia singur, într-o fermă cu pământuri bune, deși la vremea aceea mâncate de ipoteci, pentru că vărul – un bărbat scund, roșcat și șters, a cărui figură nu ți-o mai aduceai aminte la un minut după ce o vedeai – nu era nici el fermier, fiind pe jumătate negustor de vite, pe jumătate predicator laic și probabil tot atât de puțin priceput în aceste două îndeletniciri ca și în aceea de fermier. Așadar Virginius plecă fără să se grăbească și fără să arate aceeași violență și nesăbuită hotărâre ca și fratele său; pentru care, oricât ar părea de ciudat, nu-l prețuiam mai puțin pe tânărul Anse. De fapt, întotdeauna îl priviserăm pe Virginius cam bănuitori; era puțin cam prea stăpân pe sine. Pentru că așa e în firea omului, să aibă mai degrabă încredere în acei care nu sunt atât de siguri de ei. Despre Virginius ziceam că are o fire ascunsă, așa că nu furăm deloc surprinși când aflarăm cum își folosisese economiile ca să plătească ipotecile care apăsau asupra fermei vărului său. Și nu furăm surprinși nici când, un an mai târziu, aflarăm că bătrânul Anse refuzase să plătească impozitele ce le datora pentru ferma sa și că, înainte cu două zile de termenul scadenței, șeriful primise prin poștă, de la un necunoscut, suma, până la o centimă, datorată de Holland. „Aici e mâna lui Virginius”, ziserăm noi, crezând a ști că mandatul nu mai avea nevoie să fie semnat. Șeriful îi trimisese bătrânului Anse o somație.

— Scoateți-l la mezat și dracul să vă ia, spusese bătrânul Anse. Dacă își închipuie cumva că n-au altceva mai bun de făcut decât să stea și s-aștepte, banda aia de neisprăviți...

Șeriful îl înștiință pe tânărul Anse.

— Pământul nu-i al meu, îi răspunse tânărul Anse.

Șeriful îi trimise o somație lui Virginius. Virginius veni în oraș și consultă registrul de impozite. „Pentru moment, zise el, ce-am putut face am făcut. Desigur, dacă el nu-l mai vrea, sper să-l pot lua eu. Dar nu știu. O fermă bună cum e asta nu va sta multă vreme fără cumpărător și nici nu se va vinde la un preț prea scăzut” Și asta fu totul. Fără mânie, fără mirare și fără părere de rău. Era însă o fire ascunsă; așa că nu am fost surprinși aflând că șeriful primise mandatul acela odată cu un bilet nesemnat: *Banii pentru plata impozitelor datorate de ferma Holland. Să se trimită chitanța lui Anselm Holland, Senior.* „Aici e mâna lui Virginius”, ziceam noi. Ne gândirăm mult, în anul care urmă, la Virginius care locuia acolo la o fermă străină, lucrând un pământ străin, văzând cum cad în ruină ferma și casa în care se născuse și care de drept îi aparțineau. Căci bătrânul lăsa acum totul în părăsire; an de an câmpiile întinse, cu pământ bun, cădeau în paragină și erau năpădite de buruieni, deși în fiecare început de an, în ianuarie, șeriful primea prin poștă banii aceia anonimi și trimitea chitanța bătrânului Anse, deoarece bătrânul încetase să mai vină la oraș, și chiar și casa în care locuia începuse să se dărâme peste el și nimeni, în afară de Virginius, nu mai trecea pe acolo. De cinci sau de șase ori pe an își oprea calul în fața casei și bătrânul ieșea în prag și-ncepea să urle la el și să-i zvârle în obraz tot felul de ocări sălbatice și violente; Virginius îl asculta în tăcere, și după ce se convingea cu ochii lui că tatăl său e sănătos, vorbea cu cei câțiva negri care mai rămăseseră la fermă și după aceea pleca. Afară de el însă nu mai trecea nimeni pe acolo, deși câteodată, de la distanță, vecinii îl mai zăreau pe bătrân călare pe calul acela alb și bătrân care avea să-l omoare, străbătând câmpiile pustii și năpădite de buruieni.

Și apoi, vara trecută, aflară că se apucase să dezgroape morții din crângul de cedri unde strămoșii nevestei sale se

odihneau de cinci generații. Vestea o aduse un negru și inspectorul sanitar al comitatului se duse într-acolo și dădu peste calul cel alb legat de un copac și bătrânul se ivi printre copaci cu pușca de vânătoare în mână. Inspectorul se întoarse în oraș și peste două zile trimise într-acolo un funcționar care-l găsi pe bătrân zăcând la pământ lângă cal, cu piciorul prins în scara șeii, și pe crupa calului urmele brutale ale ciomagului – nu ale joardei, ale ciomagului – cu care-l lovise iar și iar și iar.

Și astfel fu îngropat printre mormintele pe care le profanase. Virginus și vărul său veniră la înmormântare. De fapt nici nu mai veni și altcineva la înmormântare. Anse Junior nu veni. Și nu se ivi pe-acolo nici mai târziu, cu toate că Virginus mai rămase încă o vreme ca să plătească și să le dea drumul negrilor și să închidă casa. După aceea plecă și el și se duse la vărul său, și în termenul legal testamentul bătrânului Anse fu înaintat judecătorului Dukinfield pentru a fi validat. Cuprinsul testamentului nu rămase secret, îl aflară cu toții. Testamentul era alcătuit în bună regulă, și nu ne surprinse nici faptul că era în regulă, nici cuprinsul lui și nici termenii în care era formulat: *...cu excepția acestor două legate, las... întreaga mea avere întâiului meu fiu, Virginus, cu condiția ca să se dovedească în fața... președintelui tribunalului că numitul Virginus a fost cel ce a plătit impozitele datorate de ferma mea... președintele tribunalului fiind singurul și necontestatul judecător al adevărului acestei dovezi.*

Celelalte două legate sunau precum urmează:

Fiului meu mai mic, Anselm, zi las două harnașamente complete pentru catâri, cu condiția ca aceste harnașamente să fie folosite de către Anselm pentru a veni la mormântul meu. În caz contrar... harnașamentele vor redeveni și vor rămâne... parte a averii mele descrisă mai sus.

Vărului meu prin alianță Granby Dodge îi las... un dolar în numerar, ca să-l folosească pentru cumpărarea uneia sau mai multor cărți de innuri, ca semn al recunoștinței mele pentru că l-a găzduit și l-a hrănit pe fiul meu Virginus... din ziua în care Virginus a plecat din casa mea.

Acesta era testamentul. Și eram numai ochi și urechi ca să vedem sau să auzim ce va spune sau ce va face tânărul Anse. N-auzirăm însă și nu văzurăm nimic. Și stam la pândă să vedem ce va face Virginus. Și nu făcu nimic. Sau nu știurăm noi ce făcea sau ce gândea. Dar asta era Virginus. În orice caz, pentru moment, totul se terminase. Tot ce avea el de făcut era să aștepte până când judecătorul Dukinfield avea să valideze testamentul; atunci Virginus ar fi putut să-i dea lui Anse jumătatea sa de avere – dacă avea intenția să facă așa ceva. În chestiunea aceasta părerile erau împărțite. Unii ziceau: „Virginus nu s-a certat niciodată cu Anse”, alții ziceau: „Virginus nu s-a certat niciodată cu nimeni. Dacă te-ai lua după asta ar trebui să-și împartă averea cu toți oamenii din comitat.” „Virginus a încercat totuși să plătească amenda lui Anse”, ziceau primii. „Și tot Virginus i-a luat partea tatălui său când tânărul Anse a vrut să împartă pământul”, ziceau ceilalți.

Așa că așteptam și urmăream atenți tot ce se întâmplă. Pentru moment urmăream ce face judecătorul Dukinfield; dintr-odată totul părea să se fi adunat în mâinile lui; ca și cum ar fi planat, asemeni unui zeu, deasupra râsului vindicativ și batjocoritor al bătrânului acela care nici în pământ fiind nu voia să moară și deasupra celor doi frați care timp de cincisprezece ani fuseseră ca și morți unul pentru celălalt. Eram totuși de părere că în această ultimă lovitură bătrânul Anse se întrecuse cu firea și în furia lui, alegându-l pe judecătorul Dukinfield, se făcuse singur mat; deoarece socoteam că în persoana judecătorului Dukinfield bătrânul Anse îl alesese pe singurul om dintre noi care să aibă cinste, onoare și bun-simț atât cât trebuia. – acea cinste și onoare care n-avusese vreme să devină șovăitoare și neclară din pricina unei prea îndelungate studieri a legilor. Însuși faptul că validarea a ceea ce părea să fie un document de ajuns de simplu îi lua, după câte se pare, un timp îndelungat, fu pentru noi încă o dovadă că judecătorul Dukinfield era singurul dintre noi care socotea că dreptatea însemna pe jumătate cunoaștere a legilor și pe jumătate zăbavă și încredere în tine însuși și în Dumnezeu.

Cum termenul legal se apropia de sfârșit, îl urmăream cu atenție pe judecătorul Dukinfield în drumurile sale zilnice dintre casă și biroul din palatul de justiție. Mergea cu pasul ferm și fără grabă. Avea șaizeci și ceva de ani, era văduv, un om cu părul alb, cu o ținută mândră și impunătoare. Fusese numit președinte al tribunalului cu șaptesprezece ani în urmă; avea o slabă cunoaștere a legilor dar mult bun-simț; și de treisprezece ani nimeni nu se opunea la realegerea lui, și chiar acei pe care îi scotea din sărite aerul său binevoitor și condescendent afabil îl votau când era cazul, cu o hotărâre și încredere aproape copilărească. Așa că îl urmăream, fără să fim nerăbdători, știind că avea să procedeze până la urmă așa cum trebuie, nu pentru motivul că era el în cauză, ci pentru că nu și-ar fi îngăduit nici lui nici altora să facă vreun lucru care să nu fie făcut cum trebuie. Așadar, în fiecare dimineață îl vedeam trecând prin piață exact la ora opt și zece, îndreptându-se spre palatul de justiție, unde îl aștepta ușierul negru care-i deschidea biroul și care trecuse exact cu zece minute mai înainte, ca precizia de ceasornic a semnalului care anunță sosirea trenului în gară. Judecătorul intra în birou și negrul se așeza pe un scaun stricat și dres cu sârmă, pe culoarul cu pardoseala de piatră care despărțea biroul de tribunalul propriu-zis, unde – așa cum se întâmpla de șaptesprezece ani – avea să stea și să moțăie toată ziua. Apoi, la ora cinci după-amiază, avea să se trezească, să intre în birou și probabil să-l scoale și pe judecător, care trăise de ajuns de mult ca să știe că grijile oricărei slujbe nu există de obicei decât în mințile înfierbântate ale acelor teoreticieni care n-au nicio treabă; și după aceea îi vedeam trecând din nou prin piață, unul după altul, îndreptându-se în sus spre casă, privind amândoi drept înainte, mergând la vreo cincisprezece pași depărtare unul de celălalt, cu spatele atât de drept încât amândouă redingotele, făcute la același croitor pe măsura judecătorului, cădeau de pe cele două perechi de umeri asemeni unor scânduri, fără să se poată bănuie unde vine talia sau unde vin șoldurile.

Și deodată, într-o după-amiază, puțin timp după ora cinci, câțiva oameni trecură prin piață alergând înspre palatul de

justiție. Alții, văzându-i, se apucară s-alerge și ei; pașii lor răsunau greoi pe caldarâm, printre căruțe și mașini, iar glasurile lor întrebau încordate și neliniștite: „Ce e? Ce s-a întâmplat?” „Judecătorul Dukinfield”, li se răspundea și alergară mai departe, intrând pe coridorul cu pardoseala de piatră care despărțea tribunalul de birou, unde bătrânul negru, în picioare, în redingota lui căpătată de la judecător, dădea din mâini copleșit. Trecură pe lângă el și se repeziră în birou. Judecătorul, răsturnat puțin pe spate, ședea la birou instalat foarte comod în jilțul lui. Ochii îi erau larg deschiși; fusese împușcat în frunte, la rădăcina nasului, așa că părea să aibă trei ochi. Împușcat, și totuși niciun om din piață și nici bătrânul negru care șezuse toată ziua pe scaunul lui din coridor nu auziseră nimic.

În ziua aceea, Gavin Stevens ne luă cam multă vreme – ei și cutia aceea de bronz. Fiindcă, la început, juriul nu știa ce urmărește – dacă era cumva vreun om din sala aceea, în ziua aceea, jurații, cei dai frați, vărul, bătrânul negru, care să știe. Așa că în cele din urmă primul jurat îl întrebă de-a dreptul:

— Susții, Gavin, că ar exista o legătură între testamentul lui Mr. Holland și asasinarea judecătorului Dukinfield?

— Da, spuse procurorul comitatului. Și voi susține chiar mai mult decât atât.

Jurații și cei doi frați nu-l pierdeau din ochi. Numai bătrânul negru și vărul au se uitau la el. În ultima săptămână negrul. părea că-mbătrânise cu cincizeci de ani. Intrase în slujbă odată cu judecătorul; asta ce întâmplase pentru simplul motiv că era în serviciul familiei judecătorului de mai multă vreme decât își amintea oricine. Era mai bătrân decât judecătorul, deși până în după-amiaza aceea de acum o săptămână părea să fie mai tânăr decât el cu patruzeci de ani – un om sfrijit, pierdut în redingota lui largă, care ajungea la palatul de justiție cu zece minute înaintea judecătorului, deschidea biroul, mătura, ștergea praful de pe birou, fără să clinească vreun lucru de pe făcând toate acestea cu o neglijență îndemânatică, rod al unei practici de șaptesprezece ani, și după aceea se îndrepta spre scaunul dres cu sârmă de pe coridor și se-așeza să doarmă. De fapt

părea să doarmă. (Singura cale de acces la biroul judecătorului, în afară de cea obișnuită, era o scară îngustă, secretă, care cobora din sala tribunalului, fiind folosită numai în timpul ședințelor, de către președintele tribunalului, care și în acest caz trebuia să treacă prin coridor, cam la vreo opt picioare distanță de scaunul negrului, sau dacă nu, să ajungă pe coridor și acolo unde coridorul cotea în unghi drept sub singura fereastră din birou să se cațăre și să intre pe această fereastră.) Fiindcă niciun bărbat și nicio femeie nu trecuse vreodată pe lângă scaun fără să vadă pleapele zbârcite ale celui care-l ocupa ridicându-se instantaneu deasupra ochilor cafenii decolorați, de om tare bătrân. Câteodată ne opream să vorbim cu el și-l ascultam cum repeta, stâlcind-o, frazeologia legală, bombastică și fără de sens, care se prinsese de el fără să-și dea seama, ca microbii unei boli, și pe care o reproducea cu o solemnitate profesorală, ceea ce făcea ca mulți dintre noi să-l ascultăm și pe judecător cu un afectuos amuzament. Totuși era un om bătrân; câteodată uita cum ne cheamă și ne lua pe unii drept alții, și încurcându-ne între noi și generațiile din care făceam parte i se ntâmpla să se trezească din moțăială și să se adreseze unor oameni care nu erau acolo, care muriseră de mult. Totuși nimeni nu trecuse vreodată pe lângă el fără ca negrul să nu-l observe.

Ceilalți inși din sală se uitau cu atenție la Stevens – jurații din jurul mesei, cei doi frați care ședeau la cele două capete ale băncii, cu fețele lor vulturești, identice și întunecate, cu brațele încrucișate în același fel.

— Susții că asasinul judecătorului Dukinfield se află în această sală? întrebă primul jurat.

Procurorul comitatului se uită spre fețele celor care-l priveau.

— Voi afirma mai mult decât atât, zise el.

— Afirma? zise Anselm, cel mai tânăr dintre gemeni. Ședea singur la capătul băncii – între el și fratele lui cu care nu vorbise de cincisprezece ani era toată lungimea băncii – și se uita țintă la Stevens cu o privire mânioasă și rea.

— Da, spuse Stevens. Stătea în picioare la celălalt capăt al

mesei. Începu să vorbească, fără să se uite la cineva anume, vorbind pe un ton degajat, ca și cum ne-ar fi povestit niște anecdote, spunându-ne ceea ce știam mai demult și adresându-se din când în când lui Virginius pentru a-și întări spusele. Vorbea despre tânărul Anse și tatăl lui. Tonul pe care vorbea era amabil, plăcut. Avea aerul că pledează în favoarea celui în viață, spunând cum tânărul Anse plecase de acasă mânios, plin de o mânie firească dat fiind felul în care se purta tatăl lui cu acel pământ care fusese al mamei sale și din care jumătate trebuia să-i revină de drept la majorat. Vorbea pe un ton normal, deschis, aparent pe dreptate; cel mult arătând o oarecare simpatie pentru Anselm Junior. Asta era. Din cauza acestei aparente parțialități, acestei aparente lingușiri, începu să se contureze o imagine a tânărului Anse care-l condamna pentru ceva ce nu ne apărea prea clar atunci, îl condamna tocmai din cauza acestei dorințe de dreptate și a dragostei sale pentru mama lui moartă, exasperată de violența pe care o moștenise tocmai de la omul care-l nedreptățise. Și cei doi frați șezând acolo, despărțiți prin lungimea acelei tăblii de lemn, netedă de atâta frecat, cel mai mic aruncându-i lui Stevens niște priviri pline de o mânie stăpânită, cel mai mare uitându-se atent dar cu o expresie de nepătruns. Stevens povestea cum tânărul Anse plecase, furios, și cum, un an mai târziu, Virginius, cel liniștit, cel calm, cel care încercase de multe ori să păstreze pacea între ei, fu izgonit la rândul lui. Și din nou schiță un tablou limpede și net al celor doi frați despărțiți, nu de tatăl lor, în viață, ci de ceea ce moștenise fiecare de la el; acești frați născuți împreună, crescuți împreună pe aceste pământuri care nu erau numai, de drept ale lor, dar și în care odihneau oasele mamei lor.

Iată-i deci, privind din depărtare acest pământ fertil căzut în paragină, casa în care s-au născut și în care se născuse mama lor, dărăpănându-se din cauza unui bătrân smintit care, după ce-i alungase și nu le mai putea face nimic, încercă în cele din urmă să-l facă să-l piardă cu totul, lăsându-l să fie scos în vânzare pentru neplata impozitelor. Dar cineva îi dejucă intențiile, cineva de ajuns de prevăzător

și de ajuns de stăpân pe sine ca să-și păstreze doar pentru el ceea ce nu-l privea decât pe el atâta vreme cât impozitele erau plătite. Așa că nu: le rămânea decât să aștepte ca bătrânul să moară. Oricum era bătrân și chiar dacă ar fi fost tânăr, așteptarea n-ar fi fost prea grea pentru un om stăpân pe sine, chiar dacă n-ar fi cunoscut cuprinsul testamentului lui Holland. Totuși această așteptare n-ar fi fost tot atât de ușoară pentru un om iute; și violent, mai ales dacă acest om violent s-ar fi întâmplat să cunoască sau să bănuie care e cuprinsul testamentului și ar fi fost convins, ba mai mult ar fi știut sigur că a fost nedreptățit în chip irevocabil; că a fost jefuit de drepturile sale civile și de bunul său renume prin acțiunile unui om care-i luase totul și-l lipsise de cei mai frumoși ani din viață, făcându-l să fugă dintre oameni și să trăiască asemeni unui pustnic într-o cabană. Un asemenea om n-ar fi avut nici răgazul și nici dorința, să se mai frământa dacă să aștepte sau nu.

Cei doi frați nu-l pierdeau din ochi. Ai fi zis – în afara ochilor lui Anselm – că-s două statui tăiate în piatră. Stevens vorbea liniștit și nu se uita la nimeni anume. Fusese procuror aproape cam tot atâta timp cât fusese judecătorul Dukinfield președinte de tribunal. Își luase diploma la Harvard⁵⁶; era un bărbat deșelat, cu o chică ciufulită de păr cenușiu ca fierul, capabil să poarte discuții despre Einstein cu profesori universitari și care-și petrecea după-amieze întregi printre oamenii cinchiți pe vine în fața prăvăliilor, vorbindu-le în limba lor. Astea erau „recreațiile” lui, așa le numea el.

Și apoi, veni vremea ca tatăl să moară, ceea ce putea ști orice om cu cap și cu oarecare prevedere. Și testamentul fu înaintat spre validare; și chiar oamenii din regiunea de dealuri aflară ce cuprindea, auziră că în cele din urmă acest pământ lăsat în paragină avea să aparțină proprietarului lui de drept. Sau proprietarilor, deoarece Anse Holland știe tot atât de bine ca și noi că Virge nu va primi acum mai mult

⁵⁶ Cel mai vechi colegiu particular din cadrul învățământului universitar din S.U.A.; fondat în anul 1636 de John Harvard (1607–1638).

decât cuvenita lui jumătate, indiferent ce spune testamentul, mai mult decât ar fi avut când tatăl lui i-ar fi dat posibilitatea să aibă. Anse știe acest lucru deoarece știe că și el ar face la fel – i-ar da lui Virge jumătatea sa – dacă ar fi Virge. Fiindcă amândoi sunt fiii lui Anselm Holland, dar și ai Corneliei Mardis. Dar chiar dacă Anse nu știa, nu credea asta, știa totuși că pământul care fusese al mamei sale și în care odihneau oasele ei avea să fie acum bine îngrijit. Și poate că în noaptea aceea când a auzit că tatăl său a murit, poate pentru prima dată de pe vremea când era copil, poate chiar și mai înainte ca mama lui să fi murit, când venea seara sus și se uita în camera unde dormea și apoi pleca, poate pentru prima dată, de atunci, Anse dormi. Pentru că, vă dați seama, în clipa aceea totul fusese răzbunat: umilințele, nedreptatea, onoarea pierdută, pata închisorii – totul se risipise ca un vis. Acum trebuiau uitate toate, pentru că totul era cum trebuie. Totuși, vă dați seama, se obișnuise să ducă o viață de pustnic, să fie singur; după atâta vreme nu se mai putea schimba. Se simțea mai bine acolo, în singurătatea lui. Și acum știa că totul trecuse ca un vis rău, și că pământul, pământul mamei sale, moștenirea și lăcașul ei de veci, era în mâinile unui om în care putea să aibă și avea încredere, chiar dacă nu vorbea cu el. Înțelegeți?

Ne uitam la el, așezați în jurul biroului care nu se clintise de la locul lui din ziua morții judecătorului Dukinfield. Pe birou se mai aflau încă lucrurile pe care, dimpreună cu țeava pistolului, judecătorul le văzuse pentru ultima oară pe acest pământ, și pe care le știam de ani de zile – hârtiile, călimara pătată de cerneală, tocul bont la care ținea judecătorul atât de mult, și cutia mică de bronz, *presse-papiers*-ul lui inutil. La cele două capete ale băncii de lemn, cei doi gemeni se uitau atenți și nemișcați la Stevens.

— Nu, zise primul jurat, nu înțelegem nimic. Unde vrei să ajungi? Care-i legătura dintre toate aceste lucruri și asasinarea judecătorului Dukinfield?

— Iată care-i, zise Stevens. Judecătorul Dukinfield se ocupa cu validarea testamentului când a fost ucis. Testamentul era de ajuns de ciudat, din partea lui Mr.

Holland nu te puteai aștepta la altceva. Totuși era făcut așa cum trebuie, moștenitorii sunt mulțumiți; știm cu toții că în clipa în care Anse ar vrea, jumătate din pământ ar fi al lui. Așa că testamentul e făcut cum trebuie. Validarea lui ar fi trebuit să fie o simplă formalitate. Totuși, în momentul în care judecătorul Dukinfield murea se împlineau mai mult de paisprezece zile de când tot amâna această validare. Așa că omul care credea că tot ce are de făcut e să aștepte...

— Care om? zise primul jurat.

— O clipă, spuse Stevens. Tot ce avea de făcut omul acela era să aștepte. Dar nu așteptarea îl chinuia, el care așteptase oricum cincisprezece ani. Nu despre asta era vorba. Era vorba de altceva, de un lucru pe care-l află (sau și-l aminti) când era prea târziu, un lucru pe care n-ar fi trebuit să-l uite; fiindcă e un om abil, un om stăpân pe sine și prevăzător; de ajuns de stăpân pe sine ca să-și aștepte norocul cincisprezece ani, și de ajuns de prevăzător ca să prevadă orice piedică, în afară de una singură: propria lui memorie. Și când fu prea târziu, își aduse aminte că mai există un om care știe ceea ce uitase el. Și acel om care știa ce uitase el era judecătorul Dukinfield. Și acel lucru pe care-l știa era că acel cal nu-l putea ucide pe Mr. Holland.

Când tăcu, în birou se făcu o tăcere deplină. Jurații ședeau tăcuți în jurul mesei și se uitau la Stevens. Anselm se întoarse cu privirile pline de o furie stăpânită către fratele său și apoi, aplecându-se puțin înainte, se uită din nou la Stevens. Virginius nu se clinti; expresia feței lui, atentă și gravă, rămase neschimbată. Între el și perete ședea vărul său. Măinile i se odihneau pe genunchi și stătea cu capul ușor înclinat de parcă ar fi fost în biserică. Știam despre el că e un fel de predicator ambulant, și că din când în când aduna câte un tabun de mârtoage, cai și catări, și le ducea cine știe unde ca să le vândă sau să le schimbe pe cine știe ce. Căci era un om puțin comunicativ care în relațiile lui cu ceilalți vădea o sfială și o lipsă de încredere atât de chinuitoare încât ți se făcea milă, mila aceea amestecată cu silă pe care o încerci față de un vierme strivit, și-ți era teamă să nu-l chinui cumva, făcându-l să-ți răspundă „da” sau „nu”

la vreo întrebare pe care i-o puneai. Se spunea însă că duminica, în amvonul bisericilor de țară devenea un alt om, se schimba: iar glasul lui răsuna clar, patetic și sigur, contrastând cu firea și înfățișarea lui.

— Și acuma, spuse Stevens, închipuiți-vă această așteptare, omul acela știind ce avea să se întâmple înainte de a se întâmplă ceva, știind în cele din urmă de ce nu se întâmplă nimic, de ce nimeni și nici el nu mai știa nimic de soarta testamentului acela predat judecătorului Dukinfield, asta pentru că uitase un lucru pe care n-ar fi trebuit să-l uite. Că judecătorul Dukinfield știa că nu Mr. Holland era omul care bătuse calul acela. Știa că judecătorul Dukinfield știe că omul care a dat în calul acela cu ciomagul și i-a lăsat urme pe crupă era omul care l-a ucis mai întâi pe Mr. Holland și după aceea i-a băgat piciorul în scară și a lovit calul ca s-o ia la goană. Dar calul n-a luat-o la goană. Omul știa mai demult că n-avea s-o ia la goană, știa lucrul acesta de mulți ani, dar îl uitase. Fiindcă, odată, pe vremea când nu era decât un mânz crud, animalul fusese bătut atât de crunt încât, de atunci, numai la vederea unei nuielușe în mâna călărețului se trântea la pământ, ceea ce Mr. Holland știa și ceea ce știau toți cei din preajma familiei lui Mr. Holland. Așadar, calul se trânti peste trupul lui Mr. Holland. Dar și asta era bine, la început; asta cădea foarte bine. Și așa și gândi omul în prima săptămână sau în zilele următoare crimei, noaptea, în pat, așteptând, el care așteptase până atunci cincisprezece ani. Deoarece, chiar și atunci, când era prea târziu și-și dăduse seama că a făcut o greșală, nici atunci nu-și aminti ce n-ar fi trebuit să uite niciodată. Și după aceea își aminti și asta, dar era prea târziu; cadavrul fusese găsit și urmele loviturilor fuseseră observate pe crupa calului și era prea târziu ca să le mai facă să dispară. De pe crupa calului ar fi dispărut ele, oricum, cu timpul. Dar ca să le înlătore din amintirea oamenilor nu se putea folosi decât de un singur mijloc. Închipuiți-vă cum arăta atunci, groaza, umilința, sentimentul lui că a fost înșelat de un lucru pe care nu se putea răzbuna; dorința lui turbată de a întoarce timpul înapoi doar pentru un minut, ca să desfacă sau să facă ce nu

făcuse când era prea târziu. Fiindcă ultimul lucru pe care și-l aminti când era prea târziu, fu că Mr. Holland cumpărase calul de la judecătorul Dukinfield, omul care ședea aici, la masa asta, având a se pronunța asupra validității unui testament care lăsa moștenitorilor două mii de acri din cel mai bun pământ din comitat. Și așteptă, neavând decât un singur mijloc ca să înlăture urmele lăsate de bătă și nu se întâmplă nimic. Și nu se întâmplă nimic și el știa de ce. Și așteptă cât avu curajul s-aștepte, până se convinse că era în joc un lucru mult mai important decât cele câteva pogoane sau brazde de pământ. Așa că, spuneți-mi, ce-i mai rămânea de făcut dacă nu ce-a făcut?

Abia termină ce-avuse de spus, că Anse și interveni. Glasul lui era aspru, colțuros.

— Te-nșeli, zise el.

Ca un singur om ne întoarserăm spre el; ședea la marginea băncii, cu bocancii plini de noroi și cu salopeta aceea uzată pe el, fulgerându-l cu privirea pe Stevens; chiar și Virginus se întoarse și se uită o clipă la el. Numai vărul și negrul rămaseră imobili. Aveau aerul că nu-i interesează ce se întâmplă.

— Cum mă-nșeli? întrebă Stevens.

Anselm nu-i răspunse. Îl fulgera cu privirea pe Stevens.

— Virginus va căpăta pământul chiar dacă a... a...

— Chiar dacă ce?

— Dacă el... a...

— Vrei să spui dacă tatăl tău?... Dacă a murit de moarte naturală sau dacă a fost ucis?

— Da, spuse Anselm.

— Da. Pământul vă revine vouă, ție și lui Virge, indiferent dacă testamentul e valabil sau nu, firește, cu condiția ca Virge să-l împartă cu tine în cazul în care testamentul e valabil. Omul care l-a omorât pe tatăl tău nu era însă sigur de acest lucru și nu îndrăznea să întrebe dacă e așa căci el nu voia să fie așa. El voia ca Virge să capete totul. De aceea voia el ca testamentul să fie valabil.

— Te-nșeli, zise Anselm cu glasul aspru și colțuros. Eu l-am omorât. Dar nu din cauza fermei aceleia blestemată. Și

acuma, trimiteți după șerif.

Și atunci, Stevens se uită lung la obrazul furios al lui Anselm și zise calm: „Și eu îți spun, Anse, că te-nșeli”.

După aceste cuvinte, cei care eram acolo martori și spectatori la tot ce se-ntâmpla, am rămas o vreme ca năucii, de parcă totul ar fi fost ca într-un vis în care știi dinainte ce are să urmeze, dar în același timp ești conștient că totul n-are nicio importanță deoarece oricum te vei trezi curând. Eram parcă proiectați în afara timpului și observam tot ce se-ntâmplă de undeva din afară; din afară și totuși de dincolo de timp din chiar acea primă clipă când ne-am uitat din nou la Anselm de parcă nu l-am mai fi văzut până atunci. Se auzi un zgomot, un suspin slab, înăbușit, probabil de ușurare – cam așa părea. Ne gândeam, poate, cu toții, cum ia sfârșit odată coșmarul lui Anse; și parcă ne-am fi pomenit zvârliți și noi deodată cu ani în urmă în vremea în care, prunc fiind, stătea culcat în patul lui și mama, despre care se spunea că-l prefera, a cărei moștenire o pierduse și chiar al cărei loc de veșnică odihnă a sărmanelor ei rămășițe pământești fusese profanat, venea să-l privească o clipă înainte de a pleca iar. Era tare departe vremea aceea, deși gândul te ducea de-a dreptul într-acolo. Și oricât de drept era drumul într-acolo, copilul care stătea culcat, neștiutor, în patul acela pierise pe acest drum, așa cum se întâmplă, trebuie și se va întâmplă întotdeauna cu noi toți; copilul acela era mort, la fel ca oricare din neamurile lui îngropate în dumbrava aceea de cedri pângărită, și pe bărbatul la care ne uitam îl priveam pe deasupra prăpastiei de netrecut, cu milă poate, dar fără a-l ierta. Sensul cuvintelor lui Stevens ni se dezvălui de aceea aproape tot atât de târziu ca și lui Anse; Stevens trebui să repete:

— Iar eu îți spun, Anse, că te-nșeli.

— Ce? zise Anse. Apoi se mișcă. Nu se ridică și totuși avurăm impresia că a făcut o mișcare bruscă și furioasă înainte. Ești un mincinos, ești...

— Te-nșeli, Anse. Tu nu ți-ai omorât tatăl. Omul care l-a ucis pe tatăl tău e omul care a fost în stare să premediteze și

să săvârșească uciderea bătrânului care ședea aici, la acest birou, în fiecare zi, zi de zi, până când venea un negru bătrân și-l trezea și-i spunea ca e vremea să se ducă acasă – un om care n-a făcut nimănui, bărbat, femeie sau copil decât bine, convins fiind că Dumnezeu îl vede. Nu tu l-ai omorât pe tatăl tău. Tu i-ai cerut ce ai crezut că ți se, cuvine, și când n-a vrut să-ți dea nimic, l-ai lăsat și-ai plecat și nu i-ai mai vorbit niciodată. Ai auzit că lasă pământul în paragină dar n-ai făcut nimic, fiindcă pământul era pentru tine „ferma aceea blestemată”. N-ai făcut nimic până în ziua în care ai auzit că un bătrân smintit se apucase să dezgroape morții de-un sânge cu maică-ta și cu tine. Atunci, și numai atunci, ai venit la el să protestezi. Dar tu nu erai omul care să protesteze și nici el omul care să te asculte. Ai dat peste el, așadar, în dumbrava aceea. Avea pușca de vânătoare în mână dar n-aș crede că ai dat o prea mare atenție puștii. Îmi închipui că pur și simplu i-ai smuls-o din mână și l-ai bătut cu palmele goale și l-ai lăsat acolo, pe jos, la picioarele calului; credeai poate că e mort. Și, după ce-ai plecat, a trecut cineva din întâmplare pe-acolo și a dat de el; poate că acest cineva stătea acolo de la început și pândea. Cineva care voia și el ca bătrânul să moară; dar nu din pricina furiei sau a jignirii, ci din calcul. Gândindu-se poate să câștige ceva. Așadar trecu pe acolo și găsi lucrurile cum le lăsaseși tu și le termină: agăță piciorul tatălui tău în scara șei și lovi calul încercând să-l facă să o ia la goană ca totul să pară firesc, uitând în grabă ce n-ar fi trebuit să uite. Dar n-ai fost tu acela. Pentru că tu te-ai întors acasă și când ai auzit ce s-a descoperit în crângul acela n-ai zis un cuvânt. Pentru că la vremea aceea te gândeai la un lucru pe care nu ți-l spuneai nici ție însuși. Și când ai aflat care era cuprinsul testamentului, ai crezut că știi. Și te-ai bucurat. Pentru că trăiseși singur până la vremea în care și tinerețea și poftele te părăsiseră; acumai voiai doar să trăiești în liniște și rămășițele pământești ale mamei tale să nu fie tulburate. Și ce ar mai fi însemnat pentru tine, un om lipsit de drepturi și cu un nume pătat, pământul și considerația oamenilor?

Ascultam, fără să clintim, glasul lui Stevens care răsuna

înăbușit în camera aceea mică, unde aerul nu se mișca deloc, unde nu trecea niciun curent, încăperea fiind situată sub zidul protector al palatului de justiție.

— Nu, Anse, tu nu l-ai ucis nici pe tatăl tău și nici pe judecătorul Dukinfield. Căci dacă omul care l-a ucis pe tatăl tău și-ar fi adus aminte la vreme că judecătorul Dukinfield a fost cândva stăpânul calului acela, judecătorul Dukinfield ar mai fi fost și astăzi în viață.

Răsuflarăm ușurați, stând în jurul mesei la care judecătorul Dukinfield șezuse în clipa în care ridicând privirea văzuse țeava pistolului îndreptată spre el. Nimic din ce se aflase atunci pe masă nu fusese clintit de la locul lui. Toate rămăseseră la locul lor: hârtiile, condeiele, călimara, mica și ciudat cizelata cutie de bronz pe care fiica sa i-o adusese din Europa acum doisprezece ani – în ce scop, nici ea nici judecătorul n-ar fi știut s-o spună, întrucât cutia putea fi folosită doar la păstrarea sărurilor pentru baie sau a tutunului, iar judecătorul nici nu fuma și nici nu întrebuința săruri – și pe care el o ținuse ca un *presse-papiers*, și acesta inutil într-o cameră unde nu trecea niciun curent de aer. El însă o ținea acolo, pe birou și toți îl văzuserăm jucându-se cu ea în timp ce vorbea, deschizând capacul cu resort și uitându-se cum se închide pe neașteptate la cea mai mică atingere.

Acuma, când mă gândesc la toate acestea, îmi dau seama că restul dezbaterilor n-ar fi trebuit să dureze chiar atât de mult. Acuma mi se pare că ar fi trebuit să știm de la început despre ce e vorba; încă și acum mi se pare că încerc acel sentiment de dezgust neînduplecat care, mai la urma urmei, ține loc de milă, ca atunci când vezi o omidă prinsă într-un ac cu gămălie, când ți se face greață – și totuși, în lipsă de altceva, te servești de mâna goală, gândindu-te: „Hai. Strivește-o. Zdrobește-o. Termină odată cu ea.” Dar nu acesta era și planul lui Stevens. Pentru că avea un plan, și mai târziu ne-am dat seama că, deoarece nu putea dovedi vinovăția acuzatului, voia ca omul să se dea singur de gol. Acest mod de a acționa nu era corect; mai târziu i-am și spus-o. („A, zise el. Dar dreptatea nu e întotdeauna

incorectă? Nu e alcătuită, într-o măsură mai mică sau mai mare, din nedreptate, noroc și din prostie?”)

În orice caz, atunci nu ne dădeam încă seama ce urmărește, când începu să vorbească din nou pe tonul acela degajat, ca și când ne-ar fi povestit niște anecdote, cu mâna, acum, pe capacul cutiei de bronz. Oamenii se lasă adesea influențați de idei preconcepute. Nu faptele sau realitățile ne uimesc, ci dezvăluirea neașteptată a ceea ce ar fi trebuit să știm dacă n-am fi fost atât de preocupați să credem ceea ce descoperim mai târziu că am luat drept adevăr, din niciun alt motiv decât acela că s-a întâmplat să credem așa în clipa aceea. Vorbea din nou despre fumat, spunând că nimănui nu-i place să fumeze decât atunci când începe a crede că asta îi face rău și că nefumătorii se lipsesc de una dintre cele mai mari plăceri din viața oricărui om cu minte: conștiința că te lași pradă unui viciu care nu-ți poate dauna decât ție însuși.

— Fumezi, Anse? zise el.

— Nu, răspunse Anse.

— Nici tu nu fumezi, nu-i așa, Virge?

— Nu, zise Virginius. Niciunul dintre noi n-a fumat niciodată, nici tata, nici Anse, nici eu. Cred că am moștenit trăsătura asta.

— O trăsătură de familie, zise Stevens. Dar cum e cu cei din familia mamei tale? Și cu cei din partea voastră, Granby?

Vărul se uită la Stevens, cât ar fi clipit din ochi. Fără să se fi mișcat, păru că se frământă în costumul lui ieftin, dar curat, din doc.

— Nu, sir. N-am acest obicei.

— Desigur, pentru că ești predicator, zise Stevens. Vărul tăcu și se uită din nou la Stevens, cu fața lui blindă, dar deznădăjduit de umilă. Eu, continuă Stevens, am fumat dintotdeauna. Dintotdeauna din clipa în care, pe la paisprezece ani, tutunul a încetat – să-mi facă greață. E mult de atunci, de ajuns de mult ca să fi devenit mofturos în privința tutunului. Și în ciuda psihologilor și a tutunului de fabrică, cei mai mulți dintre fumători așa sunt. Sau, cine știe, poate că numai țigările sunt fabricate la mașină. Sau

poate că par așa celor care nu se pricep, nefumătorilor. Și ntr-adevăr, am observat că nefumătorii o fac pe experții când vine vorba de tutun, așa cum și noi, ceilalți, o facem pe atotștiutorii când e vorba de un lucru pe care nu-l folosim și cu care nu suntem obișnuiți, oamenii fiind, precum se știe, călăuziți de ideile lor pre (sau prost) concepute. Să luăm, de pildă, un om care vinde țigări deși nu fumează și care, de după teigheaua lui, se uită cum, client după client, desface fiecare pachetul și-și aprinde o țigară. Întrebați-l dacă toate sorturile de tutun au același miros, dacă poate deosebi un sort de celălalt după miros. Sau, poate că intervin forma și culoarea pachetului. Căci nici psihologii n-au precizat încă unde se oprește văzul și unde începe mirosul, sau unde se oprește auzul și unde începe văzul. Lucru pe care ni-l poate spune orice avocat.

Primul jurat îl întrerupse iar. Îl ascultaserăm pe Stevens fără să dăm vreun semn de nerăbdare, dar cred că eram cu toții de părere că una era să-l zăpăcești pe criminal, și alta era să faci acest lucru cu juriul.

— Toate aceste cercetări trebuiau să fi fost făcute înainte de a ne fi adunat aici, zise primul jurat. Chiar dacă ar fi vorba de o depozitie, la ce bun ai mai face-o dacă persoana ucigașului nu e în mâinile noastre? Ipoteza dumitale mi se pare destul de bună...

— Bine, zise Stevens. Să-mi dați voie să mai fac câteva presupuneri și dacă o să vi se pară că nu progrez, să mă ntrerupeți și mă voi opri și voi proceda așa cum veți dori. Am impresia că o să-mi spuneți mai întâi că-mi iau cam prea multe libertăți chiar și în materie de presupuneri. Dar l-am găsit pe judecătorul Dukinfield mort, împușcat între ochi, aici, pe scaunul acesta din spatele mesei. Asta nu e o presupunere. Și moș Job ședea cât era ziua de lungă pe acest scaun în coridor și oricine intra în această cameră (în afară de cazul în care ar fi folosit scara secretă și ar fi intrat pe fereastră) trebuia să treacă pe lângă el la o distanță de opt picioare. Și după cum se știe, nimeni nu a putut trece pe lângă moș Job, în acești șaptesprezece ani. fără să fi fost văzut de către bătrân. Asta nu e o presupunere.

— Atunci, ce presupui?

Stevens începu să vorbească însă iar despre tutun și despre fumat.

— Săptămâna trecută am trecut pe la *drugstore*-ul lui West să-mi cumpăr niște țigări și omul mi-a povestit de un individ care era și el mofturos în privința țigărilor. Căutându-mi marca de țigări în raft, dădu peste un pachet și mi-l întinse. Pachetul era prăfuit, mototolit, ca și cum l-ar fi avut de multă vreme și-mi spuse că un voiajor îi lăsase două pachete, acum vreo câțiva ani. „Ai fumat țigări din astea vreodată?”, îmi zise el. „Nu, i-am zis. Astea trebuie să fie țigări de la oraș.” Și atunci îmi spuse că vânduse celălalt pachet chiar în ziua aceea. Ședea după tejghea și-și luase ziarul să se uite prin el, mai citind, mai uitându-se prin prăvălie, căci vânzătorul plecase să prânzească. Și-mi spunea că nu l-a văzut și nu l-a auzit pe omul acela decât în clipa în care și-a ridicat privirea de pe ziar și omul era în fața lui, atât de aproape, încât a și tresărit. Un om scund, îmbrăcat orășenește, zicea West, care-i ceru un fel de țigări de care West nu auzise niciodată. „N-am marca asta, spuse West. Nu țin așa ceva.” „De ce?” întrebă omul. „Fiindcă nu se vând”, zise West. Și mi-l descrie pe omul acela îmbrăcat orășenește, cu obrazul lui ras, asemănător cu acela al unei păpuși de ceară, cu ochii lui care-l priveau calmi și cu glasul lui liniștit. Și atunci, spuse West, se uită mai atent la ochii omului și-și coborî privirea spre nările lui și-și dădu seama ce nu mergea. Omul era, în momentul acela, drogat până peste poate. „Nimeni nu-mi cere asemenea țigări”, zise West. „Dar eu ce fac acum? zise omul. Încerc să-ți plasez hârtie de omorât muște?” Apoi omul cumpără celălalt pachet și plecă. West îmi spuse că era furios și-l treceau nădușelile de parcă i-ar fi venit să vomite. Și-mi mai spuse: „Dacă aș vrea să săvârșesc vreo ticăloșie și mi-ar fi frică, știi ce-aș face? I-aș da individului acela vreo zece dolari și i-aș spune ce trebuie să facă și l-aș ruga să nu-mi mai vorbească niciodată. Când a plecat, asta a fost ce-am simțit. Parcă-mi venea să vomit.”

Stevens ne învălui într-o privire pătrunzătoare și se opri o clipă. Nu-l pierdeam din ochi.

— Omul acela de la oraș venise la noi cu mașina, un *roadster*⁵⁷ mare. Omul acela de la oraș, care nu mai avea țigările pe care le fuma de obicei. Se opri iar, și-și întoarse încet capul, privindu-l pe Virginius Holland. Vreme de aproape un minut, așa ni se păru nouă, se uitară lung unul la celălalt. Și un negru mi-a spus că mașina aceea mare a fost garată în noaptea dinaintea zilei în care a fost ucis judecătorul Dukinfield în grajdul lui Virginius Holland. Și iar îi văzurăm pe cei doi uitându-se lung unul la celălalt, ca și mai înainte. Stevens vorbea acum liniștit, meditativ, aproape visător. Cineva încercase să-l oprească să vină la noi cu mașina aceea, cu mașina aceea mare pe care oricine-ar fi văzut-o odată n-ar fi uitat-o și ar fi recunoscut-o. Poate că acest cineva voise să-i interzică să vină cu ea, îl amenințase. Numai că omul căruia doctorul West îi vânduse țigările acelea nu se prea temea de orice amenințare.

— Cineva, adică eu, asta vrei să zici, spuse Virginius. Nu-și întoarse capul și continuă să-l privească ținând pe Stevens. Anselm însă se mișcă, își întoarse capul și aruncă o privire rapidă spre fratele său. Se lăsase o tăcere deplină, totuși, când vărul începu să vorbească nu izbutirăm să-l auzim sau să înțelegem dintr-odată ce spune; de când intraserăm în încăperea aceea și Stevens încuiase ușa cu cheia nu vorbise decât odată. Glasul îi era stins; din nou și fără să se fi mișcat, ni se păru că se frământă stânjenit în hainele acelea ale lui. Vorbea cu acea sfială umilă, cu acea dorință chinuitoare de a trece neobservat pa care i-o cunoșteam cu toții.

— Individul despre care vorbiți a venit la mine, zise Dodge. A venit să stea de vorbă cu mine. A oprit în fața casei pe înserat și mi-a zis că e în căutare de cai din ăștia mărunți, buni pentru jocul acela... de...

— Polo? zise Stevens. Vărul nu se uitase la nimeni cât vorbise, părea că se adresează mâinilor lui pe care și le mișca încetișor pe genunchi.

⁵⁷ Automobil deschis, cu un scaun extensibil și un compartiment pentru bagaje prevăzut cu un scaun pliant.

— Da, *sir*. Virginius era de față. Am vorbit despre cai. A doua zi, dimineața, a plecat mai departe cu mașina. N-aveam ce-i trebuia lui. Nu știu nici de unde a venit și nici unde s-a dus.

— Și nici dacă a venit să vadă pe altcineva, zise Stevens. Și nici ce voia să mai facă pe-aici. Nici asta nu poți spune.

Dodge nu răspunse. Nici nu era nevoie. Se refugiasse iar la adăpostul umilinței lui, ca o biată sălbătăciune în vizuina ei.

— Asta-i ce presupun eu, zisa Stevens.

Și atunci ar fi trebuit să ne dăm seama. Era limpede, limpede ca lumina zilei. Ar fi trebuit să simțim, să ne dăm seama că era în încăperea aceea cineva care simțea ceea ce Stevens numise groaza, umilința, dorința aceea turbată de a întoarce timpul înapoi doar pentru o clipă, ca să dezică, ca să desfacă... Dar poate că acei cineva nu simțise încă șocul, nu simțise încă lovitura, așa cum timp de o secundă sau două nu-ți dai seama că ai fost împușcat. Și deodată se auzi glasul aspru al lui Virge:

— Și cum poți dovedi toate acestea?

— Să dovedesc ce? zise Stevens. Din nou se uitară unul la celălalt, cu o căutătură aspră și stăpânită, ca doi boxeri. Nu ca doi spadasi, ci ca doi boxeri, sau cel puțin ca într-un duel cu pistolul. Cine-a fost cel care l-a tocmit pe bruta aceea, pe ucigașul acela venit de la Memphis? Asta nu trebuie s-o mai dovedesc. A spus el cine. La întoarcere spre Memphis, a călcat un copil, la Battenburg (era încă drogat; probabil că mai luase o doză când și-a terminat treaba aici) și l-au prins și l-au închis și când efectul stupefiantului a încetat să mai acționeze asupra lui a spus acolo, în celula aceea a închisorii, zbatându-se și arătându-și colții, după ce-i luaseră pistolul cu amortizor, vinde a fost și cu cine a vorbit.

— Aha, făcu Virginius. Asta-i foarte bine. Atunci tot ce ar mai trebui să dovedești e că în ziua aceea a fost în încăperea asta. Și asta cum o poți dovedi? O să-i mai dai încă un dolar negrului acela bătrân, ca să-și aducă aminte cum a fost?

Stevens stătea în picioare, la celălalt capăt al mesei și parcă nici nu-l auzise. Stătea acolo, între cele două șiruri de

oameni și vorbind, luase cutia de bronz în mână, întorcând-o, uitându-se la ea, continuând să vorbească pe tonul acela degajat și meditativ.

— Cunoașteți cu toții ce însușire deosebită are camera asta. Prin ea nu trece niciodată niciun curent de aer. Și atunci când se fumează aici sâmbătă, să zicem, fumul rămâne în încăpere până luni dimineață, când moș Job deschide ușa și-l găsește culcat pe lângă brâul de perete, ca să zic așa, ca un dulău adormit. Ați observat cu toții treaba asta.

Stăteam acuma cu trupul puțin aplecat înainte, ca și Anse, fără a-l pierde o clipă din ochi pe Stevens.

— Da, zise primul jurat. Am observat asta.

— Da, zise Stevens calm, cu aceeași expresie de parcă n-ar fi auzit ce i se spune, întorcând cutia pe care-o ținea în mână pe o față și pe cealaltă. M-ați întrebat ce presupun eu că s-a întâmplat? Iată ce zic eu, presupunerea mea are însă în vedere un om care se pricepe să facă treburi de astea – un om în stare să se apropie de un negustor care stă după tejghea și citește ziarul cu un ochi și cu celălalt se uită prin prăvălie să vadă dacă nu i-a venit vreun client, înainte ca negustorul să-și dea măcar seama că e acolo. Un om de la oraș, care a stăruit să i se dea țigări care se găsesc numai la oraș. Și omul acesta a plecat de la prăvălie și s-a dus vis-à-vis la palatul de justiție, a intrat, a urcat scările, ca oricare cetățean. L-au văzut poate vreo zece oameni, sau poate de două ori pe atâția, căci mulți nici nu s-or fi uitat la el, deoarece există două locuri în care oamenii nu se privesc în obraz: în sanctuarele legii și în pisoare. A intrat, așadar, în tribunal, a coborât pe scara secretă și de aici a ajuns pe coridor unde l-a văzut pe moș Job dormind pe scaunul lui. Atunci și-a continuat drumul, poate, pe coridor și s-a cățărat pe fereastra din spatele judecătorului Dukinfield. Sau poate că a trecut de-a dreptul pe lângă moș Job, venind din spate, înțelegeți. Și să treacă la o distanță de opt picioare pe lângă un bătrân adormit într-un scaun nu-i era prea greu unui om în stare să se apropie, neobservat, de un negustor care stă după tejgheaua lui. Poate că și-a aprins și o țigară din

pachetul vândut de West, înainte ca judecătorul Dukinfield să-și fi dat seama că e în cameră. Sau poate că judecătorul dormea în jilțul lui, cum i se întâmpla uneori. Așa că omul, chiar înainte poate de a scoate pistolul, și-a terminat țigara uitându-se cum plutește fumul alene pe deasupra mesei și se lovește de zid și gândindu-se la banii câștigați ușor și la provincialii ăștia nătăfleți. Și împușcătura făcu mai puțin zgomot decât scăpăratul chibritului cu care-și aprinsese țigara, căci omul se ferea atât de mult să facă zgomot încât nu mai știa ce e liniștea. Și apoi a plecat la fel cum a venit, și cei zece sau douăzeci de oameni l-or fi văzut sau nu l-or fi văzut și, în după-amiaza aceea, la ora cinci, moș Job intră să-l trezească pe judecător și să-i spună că e vremea să plece acasă. Nu-i așa, moș Job?

Bătrânul negru își ridică privirile spre Stevens.

— Aveam grijă de el, c-așa-i făgăduisem cucoanei, zise el. Și mă necăjeam cu el, c-așa-i făgăduisem cucoanei. Și intru în birou și la început mi-am zis că doarme, cum i se întâmpla uneori...

— Stai puțin, îl întrerupse Stevens. Ai intrat și l-ai văzut șezând în jilț, ca de obicei, și traversând camera ai observat fumul care plutea pe lângă zidul din spatele mesei. Nu așa mi-ai spus?

Șezând pe scaunul lui vechi și reparat, bătrânul negru începu să plângă. Arăta ca o maimuță bătrână. plângând cu lacrimi amare și ștergându-și fața cu dosul palmei lui noduroase care tremura din cauza vârstei și încă din altă cauză.

— Intram dimineața aici de multe ori ca să fac curățenie. Fumul plutea acolo și el care în viața lui nu s-a atins niciodată de-o țigară intra și trăgea aerul pe nas, cu nasul lui acela mare, și zicea: „Ei bine, Job, să știi c-aseară am afumat acest *corpus juris*⁵⁸ ca pe-un șobolan”.

— Nu asta, interveni Stevens. Povestește-ne cum era fumul, aici, după birou. În după-amiaza aceea când ai venit

⁵⁸ Corp de legi (lat.), culegere cuprinzând legile sau jurisdicția unei țări.

să-l scoli ca să plecați acasă, când nimeni n-a trecut pe lângă dumneata în afară de Mr. Virge Holland, aci de față. Dar Mr. Virge nu fumează și judecătorul nu fuma. Fumul era totuși acolo. Spune ce mi-ai spus mie.

— Era acolo. Și eu credeam că dormea ca de obicei, și m-am dus să-l trezesc...

— Și cutia asta stătea pe marginea mesei, unde-o pusese el când vorbise cu Mr. Virge și când ai întins mâna să-l scoli...

— Da, *sir*. A căzut de pe masă și credeam că doarme...

— Cutia a căzut de pe masă. Și a făcut zgomot și te-ai mirat de ce judecătorul nu s-a trezit și te-ai uitat la cutia care stătea pe jos în fum, cu capacul deschis, și te-ai gândit că s-a stricat. Așa că ai întins mâna să vezi ce-i cu ea, pentru că judecătorul ținea la cutie chiar dacă n-avea nevoie de ea în biroul lui ca să-i servească drept *presse-papiers*, fiindcă i-o adusese *miss* Emma de dincolo de Ocean. Ai închis capacul și ai pus cutia la loc, pe masă. Și atunci ți-ai dat seama că judecătorul nu e numai adormit.

Tăcu. Răsuflăm fără zgomot, și totuși ne auzeam cum respirăm. Stevens părea să-și admire mâna cu care răsucea cutia pe o față și pe cealaltă. Vorbind cu bătrânul negru se îndepărtase puțin de masă, așa că acum stătea în fața băncii și nu a juriului așezat în jurul mesei.

— Moș Job zice că această cutie e de aur. Ceea ce e bine. E mai bine decât să fie din altceva. Deși metalele sunt cam toate la fel; se întâmplă doar ca unii să prefere anumite metale altora. Toate au însă o seamă de caractere comune, o seamă de puncte asemănătoare. Unul dintre acestea constă în faptul că orice-ai închide într-o cutie de metal rămâne acolo, nealterat, mai multă vreme decât într-o cutie de lemn sau de hârtie. De pildă, poți închide într-o cutie de metal cu capacul bine închis, cum e ăsta, fum, și chiar și o săptămână după aceea fumul e încă acolo. Și nu numai asta, un chimist sau un fumător sau un vânzător de tutun cum e doctorul West poate să-ți spună de unde vine fumul, de la ce fel de tutun, mai ales dacă se întâmplă să fie vin sort mai deosebit, care nu se vinde în Jefferson și din care s-a întâmplat să aibă

doar două pachete și să-și aducă aminte cui i-a vândut unul.

Nimeni nu făcu nicio mișcare. Ședeam acolo și auzeam pașii aceia răsunând șovăitori și grăbiți pe podea, și apoi îl văzurăm lovind cutia din mâna lui Stevens. Dar nici atunci nu ne uitarăm prea atenți ce face. Priveam ca și el cum dintr-odată cutia se desfăcu în două părți, capacul deschizându-se brusc, și cum iese din cutie un abur ușor care se risipi încetișor. Ca unul ne plecarăm toți peste masă și ne uitarăm cu dispreț la capul roșcat, deznădăjduit de insignifiant, al lui Granby Dodge, care îngenunchease pe podea și alunga cu mâinile fumul ce se risipea.

— Totuși, nu-nțeleg ce... zicea Virginius. Eram afară, toți cinci. În curtea palatului de justiție, și clipeam mereu ca și cum am fi ieșit dintr-o pivniță.

— N-ai făcut un testament, ia spune? întrebă Stevens. Și atunci Virginius se opri, mut de uimire, și se uită lung la Stevens.

— A! exclamă el în cele din urmă.

— Unul dintre acele firești și reciproce testamente pe care oricare din cei doi asociați într-o afacere îl poate aduce la îndeplinire, zise Stevens. Tu și cu Granby, fiecare din voi devenind beneficiarul și executorul testamentului celuilalt, în vederea protejării reciproce a bunurilor comune. Tot ce se poate mai normal. Probabil că Granby a fost cel care a venit la tine primul, spunându-ți că te-a făcut moștenitorul lui. Așa că ar fi mai bine să rupi testamentul tău, copia ta. Dacă vrei să-ți faci testamentul instituie-l moștenitor pe Anse.

— N-are nevoie el de așa ceva, zise Virginius, jumătate din pământ e al lui.

— Ai grijă de pământ așa cum trebuie, și cum Anse știe că vei avea grijă, zise Stevens. Anse n-are nevoie de pământ.

— Da, zise Virginius și se uită undeva departe. Aș vrea totuși să...

— Ai grijă de pământ. El știe că vei avea grijă.

— Da, zise Virginius și se uită iar la Stevens. Știi... mi se pare că eu... că amândoi vă datorăm...

— Mai mult decât crezi, zise Stevens. Era foarte serios.

Sau mai exact calului acela. La o săptămână după moartea tatălui vostru, mi-a spus West, Granby a cumpărat o cantitate de otravă pentru șoareci, destulă ca să omoare și trei elefanți. Dar după ce și-a adus aminte ce uitase în legătură cu calul acela, i-a fost teamă să-și omoare șoarecii înainte ca testamentul să fie validat. Fiindcă era un om viclean și ignorant în același timp: o îmbinare foarte primejdioasă. De ajuns de ignorant încât să creadă că legea e ceva asemănător cu dinamita: sclava oricui pune mâna pe ea mai întâi, și chiar atunci o sclavă perfidă; și de ajuns de viclean ca să creadă că oamenii se folosesc de ea, recurg la ea, numai în scopuri personale. Mi-am dat seama de asta vâra trecută când a trimis, într-o zi, un negru la mine ca să afle dacă modul în care moare un om are vreo urmare asupra validării testamentului său. Am aflat cine l-a trimis pe negru și am fost convins că oricare ar fi lămuririle pe care negrul avea să le dea omului care-l trimisese, acel om se hotărâse oricum să nu le creadă, întrucât eu nu eram decât un servitor al slavei, dinamita. Așa că în cazul în care ar fi fost vorba de un cal obișnuit, sau în care Granby și-ar fi adus aminte totul la vreme, acum ai fi fost sub pământ. Nici Granby n-ar fi într-alt loc decât e acuma, dar tu ai fi fost mort.

— O, făcu Virginus, liniștit și grav. Mă simt foarte obligat.

— Da, zise Stevens. Ai contractat o frumoasă obligație. Îi datorezi ceva lui Granby. Virginus se uită la el. Îi datorezi impozitele acelea pe care le plătea pentru pământ de cincisprezece ani încoace.

— Aha! exclamă Virginus. Da. Eu credeam că tata... în fiecare an cam prin noiembrie, Granby îmi cerea bani cu împrumut, nu prea mulți și niciodată aceeași sumă. Ca să cumpere vite, zicea el. O parte din ei mi-i dădea înapoi. Dar mi-a mai rămas încă dator... nu. Acuma îi sunt eu dator. Era foarte serios și grav. Când omul începe să facă rău, grav nu e ce face, ci ce nu poate face.

— Dar ceilalți trebuie să-l pedepsească pentru ce face. Căci cei care urmau să fie loviți de ceea ce nu a putut face nu-l vor pedepsi. Așa că e foarte bine pentru noi toți că prin ceea

ce face, el le este smuls din mâini. Și acuma ți l-am smuls din mână. Virge, că este sau nu din neamul vostru, înțelegeți?

— Înțeleg, zise Virginius. Eu n-aș fi vrut totuși să... Se opri și-l privi pe Stevens. Gavin, zise el.

— Ce-i? spuse Stevens.

Virginius se uită lung la el.

— Acolo, sus, ne-ai spus tot felul de lucruri despre chimie, despre, fum și alte chestii de astea. Unele, ca să zic așa, le-am crezut, altele însă nu. Și am impresia că dacă ți-aș spune ce-am crezut și ce nu, ai râde de mine. Era foarte serios. Și fața lui Stevens era la fel de gravă. Și totuși în ochii lui Stevens, în privirea lui era ceva neobișnuit, o lucire iute și nerăbdătoare, dar nu ironică. Asta s-a petrecut acum o săptămână. În cazul în care ai fi deschis cutia să vezi dacă mai o fum înăuntru, s-ar fi risipit. Și dacă n-ar fi fost fum în cutia aceea, Granby nu s-ar fi dat de gol. Și asta s-a întâmplat acum o săptămână. De unde știai că avea să fie fum în cutia aceea?

— Nu știam, zise Stevens. Spuse cuvintele acestea repede, bucuros, aproape fericit și radios. Nu știam. Am așteptat cât am putut mai mult înainte de a pune fum în cutie. Înainte de a intra voi în cameră, am umplut cutia cu fum de pipă și am închis-o. Dar nu eram sigur că o să țină. Și mi-era mai frică mie decât lui Granby Dodge. Dar a ținut. Fumul acela a rămas în cutie aproape un ceas.

VÂNĂTOARE DE VULPI

Cu un ceas înainte de a se lumina de zi, trei grăjdari negri se apropiau de grajd cu un felinar. În timp ce unul dintre ei descuia ușa și o împingea în lături, cel care ținea felinarul îl ridică și-i îndreptă lumina spre colțul întunecat în care un pâlț de pini își întindea ramurile peste gardul din jurul grajdului. Răsărind din întuneric, trei perechi de ochi larg deschiși luciră blând și-n clipa următoare dispărură. „Hei, strigă negrul. Vi-e frig?” Din întuneric nu se auzi niciun răspuns, niciun zgomot: ochii catârilor nu se mai iviră. Negrii intrară în grajd, vorbind încet între ei: dinăuntru se auzi un hohot de râs, vesel și fără de sens și idiot.

— Câți ai vâz't? întrebă cel de al doilea negru.

— Numai trei catâri, zise cel care ținea felinarul. Dar sunt mai mulți. Nea Mose s-a întors cam pe la două cu calul ăla, cu Iupiter; zicea că și atunci a văzut doi care stăteau acolo și așteptau. Mocofani. Ha, ha!

Între stănoage caii începură să necheze și să dea din picioare; pe deasupra ușilor date cu var boturile prelungi se înălțară zvârlind umbre neliniștite și agitate; atmosfera era grea, caldă, mirosea a amoniac și a curățenie. Negrii se apucară să pună nutreț în jgheaburi, trecând din stănoagă în stănoagă cu dibăcia și abilitatea unor maimuțe, scoțând exclamații scurte, vesele și fără rost: „Ha, ha! Stai așa! Las' c-o să prinzi vulpea aia azi.”

În întuneric, acolo unde pilcul de pini își întindea ramurile peste gardul din jurul grajdului, unsprezece bărbați stăteau

chinciți pe vine, înconjurați de unsprezece catări priponiți. Era în noiembrie și dimineața era rece și oamenii stăteau pe vine, ghemuiți și nemișcați și tăceau. Dinspre grajd venea zgomotul pe care-l făceau caii mâncând; înainte de a se lumina de zi sosi un al doisprezecelea om călare pe un catâr, descălecă și se ghemui și el pe vine printre ceilalți, fără să spună un cuvânt. Când se lumină de zi și primul cal înșeuat fu scos din grajd, iarba era acoperită de brumă, și în lumina argintie acoperișul grajdului părea de argint.

Acum se putea vedea că oamenii aceia ghemuiți pe vine erau albi și că erau cu toții îmbrăcați în salopete și că numai doi dintre catări erau înșeuati. Se adunaseră acolo, venind de prin cabanele cu o singură încăpere, cu pământ pe jos, de prin pădurile de pini, și stăteau pe vine, demni, gravi și răbdători printre catării lor jigăriți și plini de noroi și cu părul țintat de scaieți, și priveau caii înșeuati, caii aceia frumoși cu obârșie mai veche decât a lui Harrison Blair, proprietarul lor, care erau scoși unul câte unul din grajdul cu încălzire centrală și duși pe aleea așternută cu pietriș spre casa în fața căreia o haită de câini se agitau și hămăiau și pe veranda căreia bărbați și femei cu cizme și veste roșii începuseră să se adune.

Murdari, greoi, părând abia că sunt atenți la ce se petrece, bărbații în salopete se uitau absorbiți la Harrison Blair, stăpânul casei, al câinilor, și, probabil, și al unora dintre invitați, care încăleca un cal voinic, negru și cam nărăvaș, și se uitau cum un alt bărbat o ridica pe nevasta lui Harrison Blair în șeaua unei iepe roaibe și încăleca apoi și el pe un cal murg.

Unul dintre oamenii îmbrăcați în salopetă mesteca alene tutun. În spatele lui stătea un flăcău și el în salopetă, înalt și deșelat, cu tuleie moi în barbă. Vorbeau și nu se priveau, abia că-și mișcau buzele.

— Asta-i ăla? zise flăcăul.

Cel mai în vârstă scupă fără grabă, și nu se întoarse.

— Care ăla?

— Ala a lui nevastă-sa.

— A cui nevastă?

— A lui Blair.

Celălalt se uită lung la grupul din fața casei. Adică, păru că se uită lung. Avea o privire impenetrabilă, goală, deloc pripită; nimeni n-ar fi putut spune dacă se uita sau nu la bărbatul și la femeia din fața lui.

— Nu crede nimic din ce ți se spune și nu mai mult de jumătate din ce vezi, zise el.

— Dar tu ce crezi? zise flăcăul.

Celălalt scuipă fără grabă, cu grijă.

— Nu cred nimic, spuse el. Nu-i nevasta mea. Apoi spuse, fără să ridice glasul și fără să-și schimbe tonul, deși acum se adresa rândașului care se apropiase de el: Tipul acela nu-i cu calul lui.

— Care tip? zise rândașul. Albul i-l arată pe bărbatul care ținea murgul aproape de iapa roaibă.

— A. făcu rândașul, Mr. Gawtrely. Vai de cal, dac-ar fi al lui.

— Vai și de calul care e al lui, zise albui. Vai de tot ce are.

— Vorbești de Mr. Harrison? întrebă rândașul. Arată caii ăștia ca și cum ar avea nevoie să le plângi de milă?

— Nuu, zise albul. Asta așa-i. I-o fi plăcând armăsarului ăla negru să fie călărit așa cum îl călărește el.

— Ia nu mai plânge de mila cailor lui Blair, spuse rândașul.

— Biine, zise albul. Avea aerul că se uită la caii de rasă care stăteau într-un grajd încălzit, la oamenii cu cizme și veste stacojii și la Blair călare pe calul cel negru care zvârlea din copite. Încearcă să prindă vulpea aia de trei ani, zise el. De ce nu vă lasă pe unul dintre voi s-o împușcați sau s-o otrăviți?

— S-o împușcăm sau s-o otrăvim? întrebă rândașul. Nu știi că vulpile nu se prind așa?

— De ce nu?

— Asta nu-i vânătoare, zise rândașul. Te-nvârți pe-aici de ajuns de multă vreme ca să știi cum vânează domnii.

— Desigur, spuse albul. Nu se uită la rândaș. Mă întreb cum se face că un om atât de bogat cum zice lumea că e – scuipă din nou, ceva mai ușurel și fără vreo intenție

jignitoare, ca și cum l-ar fi arătat pe Blair cu degetul – își pune mintea cu o păcătoasă de vulpe bătrână cum e asta. Și nici nu vrea s-o prindă câinii. Încearcă să alerge mai repede decât câinii ca s-o poată omorî cu ciomagul, ca pe un șarpe. Face atâta drum până aici în fiecare an, și-i aduce pe toți oamenii ăștia, și-i găzduiește, și-i hrănește, ca să vâneze o vulpe bătrână și răioasă pe care aș putea s-o prind într-o noapte cu o secure și cu un câine.

— Asta-i un lucru de-al domnilor pe care n-ai să-l înțelegi niciodată.

— Te cred și eu, zise albul.

Dealurile se uneau într-un șir lung de creste acoperite cu pini și nisipișuri, brăzdate într-o coastă de râpi printre care se zărea o orezărie lăsată în paragină, lungă cam de vreo milă; la capătul ei era un zăgaz năpădit de bălării. Cei doi bărbați în salopetă, cel mai în vârstă și flăcăul își opriseră catării într-una dintre râpile acestea, și se uitau în vale înspre orezărie. Ceva mai departe, la poalele dealului, cam la vreo jumătate de mila, câinii se-opriseră încurcați, chelălăitul lor se auzea până sus pe deal, dezamăgit, puternic și foarte stăruitor.

— Și crezi că în trei ani și-a dat seama că n-o să prindă vulpea aia din Carolina cu câinii ăștia yankei de la oraș? zise flăcăul.

— Știe el asta, spuse celălalt. Dar nu vrea să lase câinii s-o prindă. Nici nu suportă să-i lase pe câinii ăștia de rasă să i-o ia înainte.

— Totuși acumă sunt înaintea lui.

— Crezi?

— Atuncea unde-i el?

— Nu știu. Dar știu că nu-i mai aproape de câinii ăștia tâmpiți decât vulpea. Unde se ascunde acumă vulpea aia, bătându-și joc de câini, acolo se duce și el.

— Adică vrei să zici că sunt pe lumea asta oameni în stare să adulmece urma unei vulpi, când nici câinii ăștia de la oraș nu pot să dea de ea?

— Câinii ăștia n-ar fi în stare să-i adulmece urma nici dac-

ar fi în fața lor, fiindcă n-o urăsc pe vulpea asta. Un câine care se pricepe să vâneze vulpi, ratoni sau oposomi e bun pentru că urăște vulpile, ratonii sau oposomii, nu fiindcă are un nas grozav. Nu nasul îl conduce, ci ura. Și de aceea când îl văd încotro o ia pot să-ți spun pe unde a tulit-o vulpea.

Flăcăul pufni pe nas. „Un om la vârstă lui, să urască o vulpe bătrână și râioasă. Să mă ia dracu dacă n-ai o mulțime de belele când ești bogat. Să mă ia dracu dacă nu-i așa.”

Se uitară în jos, înspre orezărie. De departe, de la poalele dealului se auzea chelălăitul agitat și zadarnic al câinilor. Ultimul călăreț cu cizme și vestă roșie trecuse în galop prin fața lor și dispăruse, cei doi, călare pe catări, stăteau în tăcerea aceea profundă, însoțită și ametoare, și ascultau cu aceeași expresie de întunecată ironie pe fețele lor gălbejite și supte. Apoi tânărul se întoarse și se uită înapoi în direcția de unde porniseră călăreții. În momentul acela se întoarse și cel mai vârstnic și, nemișcați și tăcuți, se uitară după cei doi călăreți care se apropiaseră și trecură prin fața lor. Erau femeia pe iapa roaibă și bărbatul pe calul murg. Trecură asemenea unei singure făpturi, asemenea unui centaur dublu și hermafrodit cu două capete și opt picioare. Femeia își ținea pălăria în mână; în lumina piezișă a soarelui norul ușor și grațios al părului ei lung, a cărui povară părea prea grea pentru gâtul acela delicat, lucea ca un foc stins, asemeni părului de pe crupa iepei. Stătea în șea cu un soi de ușoară stângăcie, aplecată ca și cum ar fi încercat s-o ia înaintea calului, de parcă s-ar fi mișcat cu o iuțeală proprie, separată și deosebită de aceea a iepei.

Bărbatul își ținea murgul în galop, aproape de iapă. Cu mâna pe mâna cu care femeia ținea hățurile, el frâna încetișor dar ferm amândoi caii, încetinindu-le goana. Se aplecase spre femeie; cei doi călare pe catări îl văzură din profil când trecu, avea pe față o expresie de cruzime rece ca un uliu care s-ar năpusti asupra prăzii; își dădură seama că-i vorbea femeii. Trecură așa prin fața lor, asemenea unei sturzi și a unui uliu plutind în văzduh într-o neliniștitoare imobilitate, ivindu-se și dispărând ca niște arătări; un

zgomot ușor de copite pe acele uscate de pin și pieriră, bărbatul aplecat într-o parte, femeia înclinată ușor înainte ca într-o scenă de fugă și de urmărire dintr-o năvalnică goană.

Și apoi dispărură. După un timp, tânărul spuse: „Nici ăsta nu pare să aibă nevoie de câini.” Stătea cu capul întors încă în direcția în care pieriseră călăreții. Celălalt nu-i răspunse. „Da, domnule, zise tânărul. Ca și cu vulpea. Să mă ia dracu dacă știu cum se face că gâtul ăla subțire al ei... Ca atunci când te uiți la o vulpe și te-ntrebi cum poate o afurisită de sălbăticiune de nimic ca ea să târâie o coadă atât de lungă. Și odată l-am auzit zicându-i un lucru – și la rândul lui dădu să se-nțeleagă, fără să scuipe măcar, că era vorba de călărețul de pe calul cel negru și nu de pe cel murg – pe care bărbații nu-l spun în lume unei femei, și ochii i se-nroșiseră ca la o vulpe și apoi i se făcuseră iar castanii cum sunt ochii de vulpe.” Celălalt nu spuse nimic. Flăcăul se uită la el.

Cel mai în vârstă se aplecase înainte peste coama catărului și se uita jos în vale. „Ce se-ntâmplă acolo?” zise. Flăcăul se uită și el. Dinspre marginea pădurii de sub ei le ajunse la urechi un zgomot târșit, înăbușit, de copite și apoi de lăstăriș călcat în picioare, și-l văzură pe Blair țâșnind din pădure în galop, pe calul cel negru. Se repezi în orezărie fără să mai încetinească pasul și o porni de-a dreptul și fără ezitare, cu iuțeala zborului de cioară, urmând un drum ca tras cu linia spre zăgazul din capătul celălalt al câmpului. „Ce ți-am zis?” spuse omul mai în vârstă. Vulpea aia s-a ascuns acolo, pe după zăgaz. Așa, și-acuma o să se întâlnească nas în nas cu el și nu pentru prima dată. Acum doi ani a izbutit să se apropie de ea atât de mult încât a plesnit-o cu cravașa ceia a lui de piele.”

— Da, da, zise flăcăul. Oamenii ăștia n-au nevoie de câini.

Pe drumul nisipos, abia vizibil, care șerpuia pe creasta dealului, în fața unui luminiș, dincolo de care se zărea o fâșie îngustă din orezărie, și într-un loc ceva mai depărtat de toată vânătoarea, era tras un Ford cu caroserie de camionetă. La volan ședea un șofer în livrea; lângă el, înfofolit într-un pardesiu negru, un bărbat cu melon. Obrazul îi era neted și

flasc, de om sedentar; fuma; avea o expresie sarcastică și studiată, în clipa aceea însă puțin cam obosită și furioasă, ca a omului care, obișnuit prin creștere și înclinație să trăiască între patru pereți, trebuie să înfrunte, neputincios, intemperii ale naturii cum ar fi frigul sau umezeala. Vorbea.

— Desigur. Totul e al ei, și casa și toate celelalte. Tatăl lui era stăpân aici înainte de a pleca la New York și de-a sembogăți, iar Blair s-a născut aici. El a răscumpărat proprietatea asta, apoi a dat-o ei drept cadou de nuntă. Singurul lucru pe care l-a păstrat e chestia asta ce-o mai fi și cu ea pe care încearcă să o prindă.

— Și nu reușește, zise șoferul.

— Te cred. Să vii aici în fiecare an și să stai două luni, fără să ai ce vedea și unde să te duci, în afară de mocofanii ăștia și de negri. Dacă ține atât de mult să trăiască două luni pe an în mijlocul unei turme de negri, de ce nu se duce să stea puțin pe Lenox Avenue? N-ai fi obligat să le bei și ginul. Dar a trebuit să cumpere proprietatea asta și să i-o dea cadou de nuntă, fiindcă ea e din Sud, și ar putea să i se facă dor sau mai știu eu ce. Bine, așa e, probabil, totul în regulă. Cât despre mine, dacă-i vorba de Sud, mi-ajunge și Strada a Paisprezecea. Și totuși, dacă n-ar fi fost chestia asta, ar fi fost altceva, în Europa sau în altă parte. Și nu știu ce ar fi fost mai rău.

— Mai la urma urmei, de ce s-a însurat cu ea? spuse șoferul.

— Vrei să știi de ce s-a însurat cu ea? Nu era vorba de lovele, chiar dacă aveau o grămadă de pe urma petrolului acela al indienilor din Oklahoma.

— Al indienilor?

— Te cred. Guvernul a dat Oklahoma asta indienilor fiindcă nimeni nu voia s-o ia, și când primul indian s-a dus acolo și a văzut despre ce-i vorba a căzut mort la pământ și când au vrut să-l îngroape abia au apucat să bage lopata în pământ că petrolul a și zvârlit lopata din mâna omului, și atunci au năvălit albi. Veneau cu un Ford nou-nouț și cu omul de la garajul respectiv care-l conducea și se duceau la indian și-i ziceau: „Ia ascultă, John, cam câtă apă din aia

murdară strângi tu din fața casei?” și indianul zicea cam cât era în trei puțuri sau în treisprezece sau în câte erau și albul zicea: „Ce păcat. Tare rău și-a mai bătut joc de voi, Tatăl cel Alb, tare rău. Dar nu-i nimic. Vezi mașina aia nouă și frumoasă de-acolo? Uite, ți-o dau cadou ca să-ți încarci în ea familia și să te duci într-un loc unde apa nu izvorăște murdară din pământ și unde Tatăl cel Alb n-o să-și mai poată bate joc de tine.” Și atunci indianul își încărca familia în mașină și omul de la garaj o pornea probabil spre apus și-i arăta indianului unde e maneta pentru benzină și cobora și oprea prima mașină ca să-l ducă înapoi la oraș. Înțelegi?

— Așa! făcu șoferul.

— Păi da. Și cum îți spuneam, eram odată în Anglia și ne vedeam de treabă când ne pomenim cu baba asta și cu roșcata de fiică-sa că pică așa pe capul nostru, venind din Europa sau de undeva unde fata își făcea studiile și nu trece nicio săptămână și Blair îmi zice: „Ia ascultă, Ernîe, să știi c-o să ne însurăm. Tu ce părere ai despre treaba asta?” Și el, un om care toată viața nu făcuse altceva decât să se țină depărta de orice fustă ca să poată bea toată noaptea și să gonească a doua zi cu calul până nu mai putea, fu gata însurat în mai puțin de o săptămână. Dar eu, din clipa în care o văzusem pe babă, îmi și dădusem seama că ea și nu bărbatu-su pusese mâna pe puțurile alea de petrol de la indieni.

— Trebuie să se fi priceput, nu glumă, ca să-l fi îmbrobodit pe Blair și încă atât de repede, zise șoferul. Totuși, nu-i vine chiar atât de ușor. Eu unul nu m-aș bucura deloc ca fiică-mea să-i fie nevastă. Nu ca să-l vorbesc de rău, desigur.

— Eu nici câinele nu i l-aș da. Odată l-am văzut cum a omorât un câine pentru că nu-l asculta. L-a omorât cu bastonul dintr-o lovitură. Și-apoi a zis: „Așa. Și-acuma trimite-l pe Andrews să ia chestia asta de-aici.”

— Eu nu știu cum poți să te-mpaci cu el, zise șoferul. Una e să fi șoferul lui. Dar să stai cu el zi și noapte...

— M-am obișnuit. Când era beat, se tot lua de mine. Și într-o zi când a ridicat mâna să dea în mine i-am zis c-o să-l omor. „Când? a întrebat el Când ai să ieși din spital?” „Poate

că înainte”, i-am zis. Stăteam cu mâna în buzunar. „Sunt sigur c-ai s-o faci”, a zis el. Așa că acum merge. Nu mai port pistolul la mine, el nu mă mai bate la cap și ne înțelegem.

— De ce nu l-ai lăsat în plata Domnului?

— Știu și eu. Slujba e bună. chiar dacă trebuie tot timpul să te trambalezi. Doamne, jumătate din timp habar n-am dacă n-o să plecăm cu primul tren la Ty Juana sau în Italia și-n cealaltă jumătate habar n-am unde mă aflu și nici dacă a doua zi o să pot citi vreun ziar. Dar țin la el și el ține la mine.

— Poate că nu se mai lua de dumneata fiindcă avea de cine să se ia. zise șoferul.

— Cine știe. În orice caz, până la căsătorie, ea nu călărise niciodată, și el i-a cumpărat calul ăla roib ca să i se potrivească cu părul. Ne-am dus tocmai până în Kentucky ca să-l găsim, și la înapoiere el a călătorit cu iapa în același vagon. Eu n-am vrut; i-am zis că sunt gata să fac pentru el tot ce-i omeneste posibil, dar nu să călătoresc într-un vagon pentru cai, chiar gol, darmite cu un cal înăuntru. Așa că m-am întors cu clasa a treia. Nu i-a spus nimic de cal până nu l-a băgat în grajd... Dar eu nu țin să călăresc”, i-a zis ea.

— Soția mea trebuie să știe să călărească, i-a zis. Aici nu mai ești în Oklahoma.

— Dar nu știi, a zis ea.

— Totuși, în șea poți să stai: și lumea o să creadă că știi, a zis el. Și atunci ca s-a dus la Callaghan să se deprindă să călărească pe gloabele lui laolaltă cu copiii și coristele care învățau să meargă cu calul ca să poată trece din music-hall-urile din Brooklyn sau New Jersey, în acelea din Drive sau Central Park. Și ea nu putea suferi caii de parc-ar fi fost vorba de șerpi încă de pe când era copilă și i se făcuse odată rău la călușei.

— Și cum ai aflat toate chestiile astea? spuse șoferul.

— Eram acolo. Din când în când, după-amiezile, ne duceam să vedem cum se descurcă. Câteodată nici nu știa că suntem acolo, sau poate că știa. În orice caz, era acolo și se învățea în jurul manejului, cu copiii aceia și cu una sau două dintre tipele mai de soi din trupa lui Zigfied, trecând pe

lângă noi – fără să ne privească, și Blair stătea și se uita cu obrazul acela al lui întunecat ca un tunel de metro, de parcă ar fi știut dinainte că n-avea să poată călări niciodată, nici măcar pe un cal de lemn, și ca și cum puțin îi păsa dacă învăța sau nu, dar îi făcea plăcere să se uite la ea cum încearcă și nu reușește. Așa că în cele din urmă până și Callaghan îi spuse că n-are niciun rost să continue. „Foarte bine, zice Blair. Callaghan îmi spune c-ai putea sta călare pe un cal vopsit, așa c-o să-ți cumpăr o gloabă din aia de la cotiuge și-o să o leg la intrare, așa ca să poți cel puțin să stai pe ea când o să ne-ntoarcem.” „Mă duc acasă la mama”, zice ea. „Ar fi bine să te duci, zice Blair. Bătrânul meu a încercat o viață întreagă să mă facă bancher, dar maică-ta a izbutit în două luni.”

— Parcă spuneai c-aveau și ele biștari, zise șoferul. De ce nu cheltuia din ei?

— Habar n-am. Poate că la New York nu putea să schimbe banii ăia indieni. În orice caz ai fi zis că e o taxatoare din alea de pe tramvaiele din Broadway. Câteodată nici nu mai aștepta să-l bag sub duș și să-i dau să bea ceva înainte de *breakfast* și-l și tapa. Așadar fata se duce înapoi la babă (locuia în Park Avenue) și...

— Erai de față și atunci? întrebă șoferul.

— Se pune pe bocit... Ce? A, da. Mi-a spus camerista, o puștancă, o irlandeză, o chema Burke, eu și ea mai ieșeam câteodată în oraș împreună. Ea mi-a povestit de tipul acela, de băiatul ăla de la Yale, drăguțul ăla al ei, indian.

— Drăguțul ei indian?

— Fuseseră amândoi la aceeași școală în Oklahoma sau așa ceva. Schimbaseră între ei niște inele masonice, sau ceva de genul ăsta înainte ca bătrânul fetei să fi descoperit trei puțuri de petrol în curtea de păsări și să fi murit și ca baba s-o fi luat pe fată și s-o fi dus în Europa să învețe acolo. Așa că băiatul cu pricina s-a dus la Yale să învețe și ce face anul trecut: se-nsoară cu o fată dintr-o trupă de reviste care se-ntâmplase să treacă prin oraș. Ei, și când a văzut că Callaghan nu mai voia s-o învețe, s-a dus la bătrâna ei în Park Avenue. Și s-a pus pe bocit. „Când credeam și eu că

prietenii lui n-o să mai zică de mine că sunt o caraghioasă, vine el și stă și se uită la mine. Nu zice nimic, spune ea, numai stă și mă privește.”

— După toate câte am făcut pentru tine, zice baba. Ți-am găsit un bărbat pe care s-ar fi repezit să-l ia orice fată din New York. Și singurul lucru care ți-l cere e să te ții dreaptă în șeaua unui cal și să nu-l faci de rușine față de prietenii lui. După tot ce-am făcut pentru tine. zice baba.

— Eu n-am vrut, zice ea, eu n-am vrut să mă mărit cu el.

— Cu cine ai vrut tu să te măriți? zice baba.

— N-am vrut să mă mărit cu nimeni, zice fata.

Și atunci baba s-apucă și dezgroapă povestea cu băiatul ăla, cu Alien ăla pe care fata...

— Parcă spuneai că-l cheamă Yale, zise șoferul.

— Nu, Allen. Yale e universitatea unde se dusesse să-nvețe.

— Vrei să zici Columbia.

— Nu, Yale. O altă universitate.

— Credeam că cealaltă se numește Corneli sau cam așa ceva.

— Nu. Asta-i alta. De unde sunt toți studenții ăia pe care-i adună din barurile astea de noapte și-i plimbă cu duba prin oraș. Nu citești ziarele?

— Nu prea des. zise șoferul. Politica nu mă interesează.

— Bine. Deci și tatăl băiatului ăsta de la Yale găsisse și el un puț de petrol și era și el plin de biștari și baba turba fiindcă Blair n-o lăsa să stea cu ei și n-o lua nicăieri unde plecam noi. Așa că baba se apucă să-i blesteme pe toți trei – pe ea și pe Blair și pe studentul ăla – și atunci fata se scoală și zice că ori va călări ori o va lua dracul și Blair i-a spus mai bine s-o ia dracu decât să se apuce să călărească pe calul ăla roib pe care l-am adus tocmai din Kentucky. „Nu vreau să-mi strici un cal atât de bun, zice Blair. O să călărești pe calul pe care am să zic eu să-l călărești.”

După care fata o șterse pe ușa din dos și se duse să-ncerce să călărească pe calul acela, ăla bun, din Kentucky, mai întâi ca să se deprindă și apoi ca să-i facă o surpriză. Prima dată nu păți nimic, dar a doua oară își frânse clavicula, și-i fu teamă ca Blair să nu afle, dar descoperi că el știuse de la

început tot ce se-ntâmpla. Și așa, când am venit aici pentru prima dată în anul acela în care Blair s-a pornit să vâneze leul ăla sau ce dracu o mai fi...

— Vulpe, zise șoferul.

— Bine. Păi asta am zis și eu. Și așa, când...

— Ai zis leu, spuse șoferul.

— Bine. Fie și leu. În orice caz, ea călărea pe calul ăla roib și căuta să se țină după ceilalți, și Blair îi și întrecuse pe câini și pe toți, ca și acum doi ani când o luase înaintea câinilor și se apropiase atât de mult de leul ăsta încât ar fi puiut să-l biciuiască cu cravașa...

— Vrei să spui de vulpe, zise șoferul. Vulpe și nu leu. Zi...

Celălalt, valetul, secretarul sau ce-o fi fost își aprinse o altă țigară, ghemuit în pardesiul lui cu gulerul ridicat, cu pălăria tare trasă pe frunte.

— Ce să zic? spuse el.

— Mă-ntrebam și eu, zise șoferul.

— Ce te-ntrebai?

— Dacă-i vine chiar atât de greu, pe cât crede el că-i vine, s-o ia înainte și s-o lase în urmă. Ca să n-o vadă cum îi face praf calul ăla bun din Kentucky. Dacă trebuie să gonească atât de repede ca s-o facă, pe cât crede el că trebuie.

— De ce mă-ntrebi asta?

— Poate că anul ăsta n-ar trebui s-alerge tot atât de repede ca și anul trecut, ca să fugă de ea. Dumneata ce părere ai?

— Despre ce?

— Mă-ntrebam și eu...

— Ce te-ntrebai?

— Dacă știe sau nu că nu trebuie s-alerge anul ăsta chiar atât de repede.

— Aha. Vorbești de Gawtrety.

— Așa-l cheamă? Gawtrety?

— Da. Steve Gawtrety.

— Și ce-i cu el?

— E un tip corect, nimic de zis. Îți halește mâncarea, îți bea vinul și-i sucește capul nevastii tale, dar se oprește când i-o spui.

— Ei, și ce-i cu asta?

— Nimic. Ți-am zis că e un tip corect. După mine s-a purtat chiar foarte bine.

— Cum asta, după dumneata?

— Da, chiar foarte bine. Odată i-am făcut un mic serviciu, și mi-a făcut și el un mic serviciu, înțelegi?

— Aha, făcu șoferul. Nu se uită la celălalt. De când îl cunoaște?

— De șase luni și aproape o săptămână. Eram în Connecticut și era și el pe acolo. Nu-i plac deloc caii, cam ca și ei, dar eu și cu Callaghan suntem în cele mai bune relații; odată i-am făcut și lui Callaghan un mic serviciu, așa că la vreo săptămână după ce ne-am întors din Connecticut l-am chemat pe Callaghan să-i vorbească lui Blair de calul ăstăaltă că-i grozav, fără să-i spună lui Blair, a' cui e. Așa că în seara aceea îi zic lui Blair: „Am auzit că Mr. Van Dyming vrea și el să cumpere calul acela 1 lui Mr. Gawtreys”. „Ce cal vrea să cumpere?”, zice Blair. „Nu știu, zic eu. Pentru mine toți caii sunt la fel atâta vreme cât stau acolo unde ar trebui să stea”, zic. „Și pentru Gawtreys, zice Blair. De ce cal vorbești?” „De calul de care vă spunea Callaghan66, zic eu. Și atunci începe să-l injure pe Callaghan. „Mie mi-a spus că o să aranjeze să-l cumpăr eu”, zise el. „Dar nu-i al lui Callaghan, zic eu, e al lui Mr. Gawtreys.” Și iată cum se făcu că două seri mai târziu îl aduce pe Gawtreys la masă, la el acasă. În seara aceea îi zic: „Mi se pare că ați cumpărat calul”. Băuse și se apucă să-l injure pe Gawtreys și pe Callaghan. „Nu vrea să-l vândă”, zise el. „Nu trebuie să vă lăsați, îi zic. Până la urmă, omul vinde tot ce vrei.” „Cum să nu mă las, când nici nu vrea să audă de preț?”, zice el. „Puneți-o pe nevasta dumneavoastră să-i vorbească, zic eu. Pe ea o să o asculte.” Atunci m-a pocnit...

— Parcă ziceai că s-a luat numai de dumneata, spuse șoferul.

— Cum să-ți spun, a ridicat așa mâna vorbind și tocmai atunci s-a întâmplat să mă întorc cu fața spre el. N-a încercat niciodată să mă lovească, fiindcă știa bine că l-aș fi omorât. O spusesem doar. Și-n tot timpul ăsta, eram cu mâna pe revolverul din buzunarul hainei.

Și după povestea asta, Gawtreys începu să vină cam odată

pe săptămână, fiindcă îi spuseseam că am o slujbă bună și nu vreau să fiu dat afară de dragul nimănui decât, poate, dacă am eu interes. Venea odată pe săptămână. Prima dată, femeia n-a vrut să-l primească. Și într-o zi citesc în ziar (ar trebui să citești și tu din când în când câte un ziar, măcar ca să știi în ce zi suntem) că Alien acela de la Yale a fugit cu o fată dintr-o trupă de reviste și că l-au dat afară din Universitate, probabil pentru că-și pierduse calitatea lui de amator. Cred că asta l-a făcut să turbeze de furie, mai ales că oricum o ștersese de la Universitate. Așa că am decupat știrea din ziar și puștanca asta, Burke (eu și ea eram în cele mai bune relații) pune ziarul cu știrea pe tava cu micul dejun din dimineața aia. Și în aceeași după-amiază când Gawtreay trece pe acolo, femeia îl primește și puștanca aia de Burke intră din întâmplare în odaie, aducând ce, va – nu știu ce anume – și-i găsește pe ea și pe Gawtreay unul lângă altul ca atunci când se face întuneric în film.

— Așa că Blair a pus mâna pe cal, zise șoferul.

— Care cal?

— Calul pe care Gawtreay nu voia să i-l vândă.

— Păi cum să-l vândă când n-a avut niciodată niciun cal, în afară poate de vreo mârtoagă scoasă la licitație anul trecut la Pimlico? Și oricum Gawtreay încă nu-i datorează lui Blair niciun cal.

— Încă nu?

— Fetei nu-i place, înțelegi. Când a venit s-o vadă prima dată, nu l-a primit. Nu l-ar fi primit nici a doua oară, dacă puștanca asta, Burke, nu i-ar fi pus pe tavă la micul dejun tăietura aia de ziar cu băiatul acela de la Universitate. Și când a venit din nou, iar nu l-a primit, de parc-ar fi fost, mai știi, un cal sau chiar un câine, fiindcă pe câini nu-i poate suferi mai rău chiar decât caii, deși n-a silit-o nimeni să încalece un câine. Dacă ar fi fost vorba de-un câine, Blair n-ar fi putut s-o silească niciodată măcar să-ncerce să-l călărească. Așa că a trebuit din nou să-l pun pe jărat pe Callaghan până am ajuns ca unul dintre droșki aceia ruși sau ceva de genul ăsta.

— Ce anume ruși?

— Unul dintre ăia care nu știu nici măcar pe ce lume trăiesc. De fiecare dată când plecam de acasă mă duceam să mă-ntâlnesc cu Gawtreys în cine știe ce tavernă și după aceea trebuia să mă văd cu Callaghan ca să-l mai răcoresc, fiindcă e din tipii ăia care au mereu alte idei, înțelegi?

— Ce fel de idei?

— Iaca așa, idei. Idei scoase din ziarele școlilor de duminică⁵⁹. Că nu e drept, fiindcă ea îi plăcea și-i părea rău de ea, așa că voia să se ducă să-i spună lui Blair că-l mințise și că Gawtreys n-a avut niciodată vreun cal. Căci un tip care n-ar lua un ban nici chiar dacă l-ai zvârli în obraz, nu se poartă, mai prost cu nimeni decât cu omul care știe ce-i aia religie și ține toate regulile astea de aur, scoase din ziarele școlilor de duminică. Dacă domnul n-ar vrea ca omul să-și tundă singur pajiștea, atunci de ce a pus duminica duminică, așa cum a pus-o? Ia spune-mi.

— Cred că ai dreptate, zise șoferul.

— Te cred și eu că am. Dumnezeu! I-am spus lui Callaghan că Blair i-ar suci gâtul și lui și mie pentru o para, așa cum ar face orice om cu minte, și l-am întrebat dacă nu i se pare cumva că odată cu nevasta lui Blair s-a terminat cu femeile de pe lumea asta și că ea o fi ultima care o mai fi existând.

— Așadar, el n-a... zise șoferul. Și se opri, apoi zise: Ia te uită acolo.

Celălalt se uită. Printre copaci, în centrul fâșiei vizibile din orezărie, se zărea un punct foarte mic roșu și negru. La o depărtare cam de vreo milă; nu părea să se miște prea repede.

— Ce-i aia? zise celălalt. Vulpea?

— Nu, Blair, zise șoferul. Merge repede. Mă întreb unde-s ceilalți. Se uitară la punctul acela roșu și negru care le trecu prin fața ochilor și dispăru.

— Dacă au minte, s-au dus acasă, zise celălalt. Așa că am putea pleca și noi.

⁵⁹ În engleză denumirea de *Sunday-school*, școală de duminică, se referă la cursuri care se țin sâmbăta sau duminica, având drept scop educația religioasă.

— Și eu aș fi de părerea asta, zise șoferul. Vasăzică Gawtreu nu-i datorează încă niciun cal lui Blair.

— Nu încă. Ei nu-i place. Din ziua aceea nu l-a mai primit, și puștanca asta, Burke, mi-a zis că într-o seară s-a întors de la o petrecere fiindcă era și Gawtreu. Și dacă n-aș fi fost eu la mijloc, Gawtreu n-ar fi fost invitat aici, fiindcă ea i-a spus lui Blair că dacă vine el, ea nu mai vine. Așa că a trebuit să-l înșurubez pe Callaghan să treacă din nou pe la Blair ca să-l ațâțe iar pe chestia calului și să-l invite pe Gawtreu, fiindcă oricum Blair avea s-o silească să vină. Șoferul coborî din mașină și se duse să învârtă manivela. Celălalt își aprinse o țigară. Blair însă, tot n-a pus mâna pe calul ăla. Atâta vreme cât o femeie cu părul lung ca al ei e cu părul aranjat, e bine. Când o găsești însă cu părul ciufulit, înseamnă că ce-a fost rău s-a întâmplat.

Șoferul băgă manivela în radiator. Apoi se opri, se aplecă și-și întoarse capul.

— Auzi?

— Ce?

— Cornul.

Sunetul acela argintiu se auzi iar, vag, îndepărtat, prelung.

— Ce-i asta? spuse celălalt. Sunt soldați pe aici?

— Sună din corn, zise șoferul. Înseamnă că au prins vulpea.

— Dumnezeuule, spuse celălalt. Poate că mâine ne-ntoarcem în oraș.

Cei doi oameni, călare pe catâri, străbătură orezăria și urcând spre creastă intrară printre pini.

— Ei, zise tânărul, cred că acum e mulțumit.

— Crezi că e? zise celălalt. Călărea ceva mai înaintea tânărului. Când vorbi nu-și întoarse capul.

— Aleargă după vulpea asta de trei ani, zise tânărul. Și acum a omorât-o. Cum să nu fie mulțumit?

Omul mai în vârstă nu-și întoarse capul. Stătea aplecat pe spatele catârului său costeliv și prăpădit, bălăbănindu-și picioarele vârâte în pantalonii salopetei. Vorbi cu un dispreț ironic și leneș. „Mi se pare mie că e un lucru cu domnii ăștia

pe care n-ai să-l înțelegi niciodată”.

— La mine, o vulpe e o vulpe, zise tânărul. Nu poți s-o mănânci. Mai degrabă o otrăvești și-ți cruți caii.

— Desigur, zise celălalt. Dar e ceva cu ei, ce n-ai să înțelegi tu niciodată.

— Cu care ei?

— Cu domnii ăștia. Urcau spre creastă și o porniră pe poteca abia marcată, plină de nisip. „Vezi, zise cel mai în vârstă, domn sau nu, cred că e singura vulpe din Car’lina care a fost omorâtă în felul ăsta. Poate că acolo în Nord așa omoară ei vulpile.”

— Atunci să mă ia dracu dacă nu mă bucur că nu locuiesc pe-acolo, zise tânărul.

— Și eu zic lașa, spuse celălalt. Mă descurc de-ajuns de bine pe-aici de-o bună bucată de vreme.

— Totuși, aș vrea să văd și eu odată cum e pe-acolo, zise tânărul.

— Eu n-aș vrea, zise celălalt, dacă atunci când locuiești pe-acolo. trebuie să te chinui atâta ca să omori o vulpe.

Urcau spre creastă, printre pini, ilice, tufișuri de afine și măcieș. Deodată cel mai în vârstă opri catârul, întinzând mâna înapoi.

— Ce-i? zise tânărul. Ce este?

Abia se opriseră că bărbatul mai în vârstă o porni iar, dar începu să fluiera, limpede și vibrant, deși nu prea tare, pe un ton grav și solemn; de dincolo de tufișurile care mărgineau cărarea se auzi sforăitul unui cal. „Cine-i acolo?” zise tânărul. Celălalt nu spuse nimic. Cei doi catări mergeau unul după altul. Atunci tânărul zise încetișor: „Are părul desfăcut. Parcă s-ar fi oprit soarele pe-o ramură primăvara.” Catării își continuară drumul pe pământul afânat care foșnea sub copite, cu urechile ciulite, cei doi oameni pe spinarea lor, cu picioarele, fără scări, bălăbănindu-se în voie.

Călare pe iapă, cu părul pe umeri ca un nor strălucitor, o cascadă de aramă în soare, femeia, cu brațele ridicate, își aranja părul. Bărbatul călare pe calul murg stătea ceva mai la o parte. Își aprindea o țigară. Cei doi catări urcau, neobosiți, cu pași târșiți, cu capul în jos, zvâcnind din

urechi. Tânărul se uită lung la femeie cu o privire și îndrăzneță și tăinuită; cel mai în vârstă nu se opri din fluieratul lui domol, duios și monoton; părea că nici nu se uită la ei. Părea că va trece de ei fără să le arate vreun interes, când bărbatul de pe calul murg îi vorbi.

— Au prins-o, nu-i așa? zise el. Am auzit cornul.

— Mdaa, zise omul în salopetă, cu glasul uscat și târăgănat. Mdaa. Au prins-o. N-avea încotro, trebuia să se dea prinsă;

Tânărul văzu că femeia se uită la omul mai în vârstă, rămânând o clipă cu mâinile nemișcate în păr.

— Ce vrei să spui, zise bărbatul călare pe calul murg.

— A ajuns-o pe calul acela negru, zise omul în salopetă.

— Cum, nu era pe acolo niciun câine?

— Cred că nu, zise omul. Câinii nu prea călăresc pe cai negri.

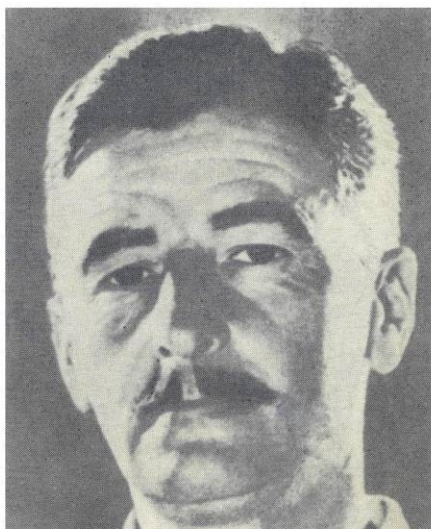
Cei doi catâri se opriseră, omul mai în vârstă, cu obrazul ascuns de pălăria tuflită pe cap, abia se întoarse înspre bărbatul de pe calul murg. „Cred că a străbătut câmpul și, lunecând de cealaltă parte a zăgazului de la marginea șanțului, s-a ascuns, lăsându-l să sară peste șanț ca să se întoarcă după aceea înapoi. Cred că nu de câini îi era frică. Îi purtase atâta încolo și-ncoace încât nu cred că-i păsa de ei. De el, cred că-i păsa. Dupăăștia trei ani se cunoșteau bine, cred, așa cum v-ați cunoscut, poate, mama, sau poate nevasta. Deși la drept vorbind n-ați fost însurat până acum niciodată. În orice caz stătea ascunsă pe malul zăgazului și el știa că-i acolo și a pornit-o spre ea fără să-i dea răgazul măcar să răsufle. Cred că l-ați văzut călărind peste câmp drept într-acolo, ca și cum ar fi avut ochi de uliu și nas de copoi. Și vulpea era acolo, pitită, după ce-i dusesese pe câini de nas. Dar n-avu răgaz măcar să respire și când fu silită să gonească iar și să sară peste șanțul zăgazului, căzu, cred, între tufe de mărăcini și era prea obosită ca să mai iasă de-acolo și s-o șteargă. Și el a venit și a sărit peste șanț, așa cum se gândise și vulpea c-o să facă. Numai că vulpea mai era încă în tufiș și când a sărit s-a uitat în jos și a văzut-o și a sărit de pe cal și a căzut cu picioarele în tufiș întocmai ca și

vulpea. Poate că o fi încercat ea atunci să scape, nu știu. El zice că s-a întors brusc și s-a repezit la el și că a doborât-o cu pumnul și-a călcat-o cu cizmele până a omorât-o. Câinii nu erau încă acolo. Dar s-a întâmplat așa că nici n-a avut nevoie de ei.” Tăcu și rămase o clipă așa, murdar și nemișcat, călare pe catârul acela prăpădit și răbdător, cu fața umbrită de pălărie. „Și acuma, spuse el, cred c-o să plec. N-am pus încă nimic în gură. Bună ziua.” își îndemnă catârul și o porni; celălalt catâr se urni și el. Nu se uită înapoi.

Tânărul însă se uită. Se uită la bărbatul de pe calul cel murg, în mână cu țigara aprinsă, al cărei fum urca drept și ușor în tăcerea însoțită și la femeia de pe iapa roaibă, cu brațele ridicate și cu mâinile umblând în părul ei strălucitor și vaporos, închipuindu-se, încercând să se închipuie, așa cum fac tinerii, aproape de această femeie distantă și inaccesibilă, străduindu-se să înțeleagă această clipă fugară și inconsistentă de despărțire și disperare care la el, fiind tânăr, semăna foarte mult cu o clipă de furie: furie din cauza femeii pierdute, disperare din cauza bărbatului care întruchipa, pe acest tragic și inexorabil pământ, decăderea ei. „Plângea”, zise el și apoi se porni să înjure furios, așa, fără să înjure pe cineva sau ceva.

— Hai, spuse cel mai în vârstă. Nu se uită înapoi. Cred că turtele acelea pregătite pentru *breakfast* o să fie gata când o să ajungem acasă.

faulkner

editura pentru literatură

„Refuz să accept sfârșitul omului... Cred că omul nu va îndura numai, el va învinge. El este nemuritor nu fiindcă doar el dintre toate făpturile are un glas care nu se poate stinge, ci fiindcă are un suflet, un spirit capabil de compasiune și de sacrificiu și de rezistență. Datoria poetului, a scriitorului, este de a scrie despre aceste lucruri. E privilegiul său acela de a-l ajuta pe om să dureze, încurajându-l, amintindu-i de curajul și onoarea și speranța și mândria și compasiunea și mila și sacrificiul care au fost gloria trecutului său. Glasul poetului nu trebuie să povestească doar despre om, el poate fi un sprijin, un stîlp de susținere, pentru a-l ajuta să dăinuie și să învingă.”

W. FAULKNER (din discursul rostit la primirea premiului Nobel — 10 decembrie 1950)